

National Library of Scotland – Blaeu Atlas of Scotland, 1654
<http://www.nls.uk/digitalibrary/map/early/blaeu/>

THEATRVM ORBIS TERRARVM
SIVE
ATLAS NOVVS
pars quinta

apud I. Blaeu
Amstelædami
1654

[The orthography and punctuation of the original have been retained; note particularly the diphthongs æ and œ (lower and upper case), i/j and u/v (and V mostly as upper case of both), and y (sylva etc.); inconsistencies between authors are retained.

Authors' abbreviations (e.g. fl. = fluvius) are retained, but typographical ones (-u = -um and q; = que) are expanded with footnotes.

Long and short s are both rendered s.

In dates CI[reversed C] is rendered M.

Italics, capitals and small capitals are reproduced.

Page-numbering of the original is included in square brackets. Where the division is in the middle of a word, the numbering is placed after that word.

Indentation of the original is followed: 2nd and subsequent paragraphs of a section – 1 tab; poetry, hexameters – 1 tab, couplets – alternately 1 and 2 tabs.

Headings are centred, mostly as in the original, but the varying sizes of type are ignored.

ADDIT., denoting additions, is taken into the text from the margins. Other marginal notes are omitted.

Misprints are not corrected, but are commented on in footnotes.]

[1v]

I. BLAEV
LECTORI
SALVTEM

Quam tibi, Lector, cum annis abhinc aliquot Angliam producerem, obligaveram fidem, scilicet post editionem Theatri Urbium Belgicarum, me Scotiam daturum, ea me nunc libero, Ecce illam una cum Hibernia, quintam Atlantis nostri partem. Hanc prudentiæ ac benevolentiae tuæ dedico, ut his veluti secundis subvecta ventis naviget, imo & volitet per ora virum tui simillimorum, apud quos tum cognoscendi tum ignoscendi locus. Opus enim est plane novum quod tuis nunc primum oculis usurpatur; coa luit ex variorum industria & labore; non enim unius est onus Atlantis, qui totum Terrarum fert Orbem, vel in parte sustinere. quid singuli fecerint edisseram: Timotheus Pontius patria Scotus omnem late Scotiæ regionem peragravit, curiosius singula oculis lustravit, & in tabulas aliquot rudes illas adhuc quidem, ut sunt omnes labores initio imperfecti, redegit. Ioannes Scotus Scoto-Tarvatius cum has, tum alias, quæcumque inter manus variorum vagabantur, mira solertia collegit, & veluti sacras ex naufragio ad me misit, laceras me hercle & multum deformes. Has ego concinnavi, sæpe quæ una & confusa erat in plures distinxi. Accessit hic Gordoniorum Roberti & Iacobi ultima manus, qui præter correctiones in Timothei tabulas etiam suas [2r] aliquot, nec non descriptiones quasdam à se, quasdam etiam ab aliis factas adjunxere. Orcas quidam, quem Typothetarum meorum erroribus castigandis præfeceram, Orcadas & Hethlandicas jussus adornavit, aliæ ex Buchanano & Cambdeno desumptæ; Cambdeni Scoto-Tarvatius multum multis in locis correxit. Habes hic Lector benevole, authorum qui huc symbolum contribuerunt seriem, unde tibi, quas nunc offero, confeci dapes; lautiores magno labore & sumptu hactenus non potui, tu si quid faciat ad stomachum tuum fruire, si quid melius habes adfer, adfer quæso, gratus accipiam, & cum grata nominis tui commemoratione, si ita videtur, publici juris faciam. Perge nunc, & Scotiam invise, ac epulis oculorum vescere: Sed heus, est quod te antequam accumbis monitum volo. Iam Italiæ urbes & monumenta magnam partem parata sunt; hæc tibi dum Scotiam percurris, præparabo bellaria. Orbem maritimum etiam expectabis, si exspectare non graveris, donec is tuo commodo, meo labore appareatur: non enim hæc illotis manibus, ut quidam jam fecit, attingenda, satius foret quiescere, quam ita properanter multum scribendo nihil scribere, & fumum vendere. Intelliges, spero, postea, Lector, nihil adhuc actum esse, ubi conatus nostros ea in parte cognoveris: interrumpam enim nonnihil quem constitueram servare ordinem, æmulatione aliorum coactus, unde fiet ut Ptolemæus, & reliquus veteris Geographiæ apparatus, nec non Græcia, & alia quædam, paulo tardius quam putaveram, lucem aspicient; sat cito, si sat bene: quod assecutus videbor, si tibi labores hi nostri non displiceant. [2v] Nec enim hoc meretur, qui festinat placuisse; scis quam festino: ecce tibi, dum hæc in manibus, redux ex India R. P. Martinus Martinius, Imperii Sinensis tabulas una cum ejusdem descriptionibus secum adferens. Instat, ut edam; ego vero ceteris omnibus posthabitis hoc opus urgeo, ut & voluntati ejus, & voluptati tuæ, Lector humanissime, nullo interposito alio opere, quam ocyssime satisfaciam. Vale & fruire laboribus nostris.

[2r]

IOANNES BLAEV
LECTORI
SALVTEM

Pergo tibi exhibere Terrarum Orbem, cujus tu decus es & Ornamentum: uti enim vasta & immensa cælorum spatia sibi servare voluit Majestas divina, tanquam gloriæ suæ illustrissimam & propriam sedem; ita nos, imaginem suam & propaginem, augustiore¹ hoc mundi sublunaris domicilio nasci & vivere, ut hinc in Autorem tantorum operum sublimi admiratione reflecteremur. Sunt huic domicilio suæ partes, quibus eadem Numinis providentia ambitionem & avaritiam humanam circumscripsit, ne aut imperare unus universo, aut possidere quicquid ubique terrarum est, audax præsumeret. Stetit hactenus labor noster in ea potissimum Orbis parte, quam Europam vocamus. Hujus septentrionalia cœpi Tabulis complecti, præeunte in hunc ordinem Ptolemeo Geographorum principe, & cæteris fere omnibus. In his primas facile sibi vendicant Britannicæ Insulæ, & inter has Britannia Magna, cujus partes Anglia & Scotia: Angliam cum exactissimis G. Camdeni descriptionibus nuper dedi, quam eo excepisti applausu, ut plurimum expectatione dignus videare. Fas sequi Scotiam, ne quas principes Sorores nexuit Creatoris manus, divellat Geographi. Dignum est hominum erectiorum contemplatione Regnum hoc Augustissimum, non ob situs solummodo honorem; nam à dextra mundi parte est; & soli dotes maximas: sed & ob ea, quæ nostra putamus, rerum in ea omni seculo gestarum magnitudine, & ingeniorum cultum eminentiamque. Eo vultu prodit, ut vetus omnis displicuisse possit; eo tabularum numero, quem non adæquat priorum industria; iis auctoribus, ut non peregrinis scriptoribus debere velit, sed suis dominatis & educatis, quibus uti amor studiumque est patriæ incorruptum prorsus, ita propiore nativi soli conspectu patere ipsis possint situs, spatia, majorum imperia, urbes, arces, rura, populorum mores, flumina, montes & circumfusa maria, portus, litora. Non utar ambagibus, nec loquar in os absentis. Opus hoc si Nobilissimo ac Magnifico viro, Ioanni Scoto-Tarvatio, imputaveris, suam prolem reddes [2v] suo patri. Sunt genitoris aliæ, fateor, aliæ educatoris, matris & nutricis partes, sed utrosque parentum nomine venire dudum credidit pietas. Non illis solum gratias debet Orbis, qui libros condunt, tabulas ad artem Geographicam continuant, terras cælo, cælum terris velut perpendiculari aptant: verum & illis, qui has operas suadent, urgent, corrigunt, augent, sumptibus & impensis promovent, languida roborant, amissa recuperant, deformibus formam & nitorem donant, ut nasci & renasci fœtus illustres & prodire in lucem & hominum ora speciose possint. Anni effluxere sedecim, ex quo in hanc curam incubuit Parens optimus, huic studio usque adeo deditus, ut ærarium suum, sumptuum minime parcus, concutere magnis motibus veritus non fuerit, certa publici boni spe, sui incerta & dubia Scotiam tunc animo agitante; visus fuit ad hanc rem idoneus adjutor Scotus Tarvatius, à cujus nomine sibi opem pollicebatur Scotia, ob conjugatas voces & conscientiam muneris, qua illi alligabatur. Accedebat, quod virum nosset acrem ingenio, memoria, quæ in hisce studiis non postrema est, validum, & in optima omnia, quæ intendisset, perseverantem: ad hæc in bonos effuse honorificum, literarum & literatorum cultorem summum, elegantioris doctrinæ succo imbutum; qui & eruditione præcellentes admirari, deligere, privato contubernio fovere, etiam foris posset & vellet. Hunc ergo ut obvium suis cœptis comperit, crebra literarum missitatione excivit ad edolandum hunc fœtum: Nec enim poterat edi in lucem & nasci Scotia, nisi obstetricante Scoto. Tabulas quippe, quæ inter aliorum manus aberraverant, mira industria & solertia, velut sacras è naufragio, recuperavit, & in tutum littus Amstelodamense apud nos deposuit, qui eas, ne perirent, iterum æri victuras incideremus in posteritatis usum. Nec satis fuit Scoto-Tarvatio, ab interitu vindicasse egregios Pontani labores; verum à præstantissimo Gordonio, Geographorum phœnice, resumere illos, voluit, & novam manum adhiberi corrigendis hic illic perperam notatis. Pendebant adhuc multarum regionum delineationes interruptæ, minæque tabularum ingentes, quas præveniens Pontanum mors consummari vetuit. Huic rei applicuit noster Gordonios patrem & non

¹ i.e. angustiore ?

degenerem filium, Scotiæ lumina & Geographorum faces; qui, non longe semoti ab Helice, idem officium apud suos præstant Geographiæ studiosis, quod illa oceanum navigantibus. Horum cura affectæ, at nondum perfectæ, tabulæ complures, plenis tam toris & armis conspicuæ, natalium suorum felicem Catastrophæ & [3r] ultimas lineas Scoto debent. Cumque maris & tempestatum injuria, quas Palladii mercibus irasci iniquum, aliquæ periissent, hanc literariam calamitatem duravit patiens, & desperante ad similes casus nemine non, propositi sui tenax, nec remissa cura perstitit in incepto. Scripserat vir eruditissimus Iacobus Gordonius, cum apud Tarvatium viveret, novam Fifæ tabulam ad me missam. Eam cum in Duynkerkanorum manus incidisset, ut navigantium appulsus incerti sunt, non destitit Tarvatius varia uti circumventionem, & omnem movere in Morinis lapidem, donec eruditum pignus Neptuni filiis, quasi Læstrygonum manibus, extorsisset. In Synodo Scotica hoc effecit, ut edicto publico jussi fuerint Ecclesiarum pastores singuli operas suas ad Scotiæ descriptionem conferre, & in terras, quas insedisset quisque, inquirere diligentius, & quæ ad Geographos pertinent attentius observare. Sed cum nec præmia nec pœnæ attentam redderent sedulitatem, languere obsequia, paucis solummodo officio functis. Fuere hi Maclellanus, Bonerus, Lauderus & Spangius, viri ut pietate, ita & doctrina insignes, & post Ecclesiæ curam, etiam in rerum egregiarum scientiam intenti. Processissent ulterius Gordonii operæ, nisi bellis civilibus concussa misere Scotia industriam scriptoris interpellasset. Iis per Dei gratiam, qui pacis & boni ordinis Deus est, compositis, majora in spe habemus. Quin, ut operis hujus editionem maturaret Tarvatius, è Scotia nuper in Hollandiam trajecit, & in hac nostra urbe diutius moratus, post visos & salutatos perhumaniter Clarissimos viros, G. Vossium, & C. Barlæum, totos dies in ædibus meis exegit scribendo, dictando quæ ad illustrandas patriæ suæ Tabulas facerent, ea memoriæ fœlicitate, ut, à chartis & libris omnibus destitutus, dictaret regionum formas, situm, terminos, dominos veteres & recentiores, soli proventum, urbes, fluvios, & quæ de hoc genere plurima sunt & multa. Videbatur mihi vir iste esse sibi Scotia, & terrarum ejus ideam animo complexus; ut fœlicem illam arbitror, in qua, qui regni curis vacant, ita philosophantur. Mihi quoque otium omne displicere voluit & moram, nec trahi longius hujusce laboris fructum. Si quæ deessent tabularum descriptiones, eas se concinnaturum promisit; si quæ rerum steriles essent, locupletaturum suis additamentis. Est hic idem ille Tarvatius, qui, licet Cancellariæ Scoticæ, ut Caucaso suo, alligatus, tractet civilia; tamen in Musarum amœnissimos recessus subinde deflectens, post Buchananum, Melvinum, Ionstonum aliosque, carmen pangit seculo dignum. [3v] Ante annos non multos typis suo ære excudi fecit Volumina duo Poëtarum Scotorum, inter quos ipse micat, velut inter ignes Luna minores.

Hujus & meis laboribus fruire Lector, & Scotiam quam tenebræ involverunt hactenus, nunc clara luce, quavis sui parte lucidam fulgentemque adspice: Pontanum, Gordonium tabularum patres agnosce; Scotum Tarvatium susceptorem & tutorem, qui, si meam, si doctorum omnium voces audis, omnium prædicatione major, Scotorum fastis & his ipsis, quas sub ejus patrocinio edimus, tabulis inscribi & incidi meretur.

AD
IOANNEM SCOTVM
SCOTO-TARVATIVM.

Vel tibi SCOTE suum tradebat SCOTIA nomen,
Sumbat nomen vel sibi SCOTE tuum.

J.B.

[4r]

Amplissimo & magnificentissimo viro

IOANNI SCOTO

SCOTO-TARVATIO,

Regni Scotiæ Cancellariæ Directori, & in supremo Senatu juridico Assessori.

Iam tandem post multos exantlatos labores, diuturni temporis jacturam & qualia animus meminisse horret tædia, Scotia nostra se visendam exhibet; & inter cæteras Vniversi regiones, in magno & celebri Viri Clarissimi & in hoc studiorum genere supra cæteros meriti Ioannis Blaeu theatro locum sibi vindicat. Non illa quidem, qualis sæpe à descriptoribus suis auditu hausta, miseris fabellis deformata, exiguis arctata papyris & plane sui dissimilis; sed qualem nobis ingeniosus Iuvenis Timotheus Pont, hujus operis protoplastes, in schedis reliquit. Cujus viri memoria, sine summæ ingratitude piaculo, neque potest neque debet obliterari. Ille enim in tenui re, nullo propitio Mecæenate, ante annos quadraginta totum hoc negotii in se suscepit; univfum regnum hoc (quod nemo ante eum alius) pedibus peragravit; insulas omnes infestis & barbaris incolis ut plurimum cultas, dissona à nobis lingua, vidit, audiit, à latronibus sævis (ut mihi referre solebat) sæpe exutus, omniaque intuti itineris damna non raro expertus, nunquam tamen difficultatibus victus animum despondit. Cum autem redux adornaret laborum suorum editionem, Typographorum & librariorum avaritia victus, non potuit hæc ad calcem perducere. Meliora tempora expectantem, mors immatura subtraxit. Heredes, apud quos chartas suas in extremis agitans deposuerat, homines ad hæc inepti, omnia neglexere, chartæque male & incuriose custoditæ, à tineis & blattis depastæ jam fatiscebant, jam attentos oculos evanidæ fugiebant, cum munificentissimus Princeps Iacobus Britanniarum Rex, de his admonitus dedit in mandatis, ut ab heredibus pacta pecunia redimerentur & in lucem darentur. Sed Deus bone, de fumo in flammam, incidere in manus eorum, quibus eas ut arcana Cereris servare in animo erat, & sic iterum mutatis custodibus delituerunt. Donec tu, Vir Illustris, bono reipublicæ literariæ natus, tantæ jacturæ misertus² coëgisti eas in publicam produci, cura non vulgari suscepisti, anxie quæsivisti, quinam fœtui huic, immaturo adhuc & medicas manus postulanti, admoveri possent, ut in lucem darentur. Vnde non immerito de te prædicare liceat, quod de se Vlysses in certamine de Armis Achilles; ergo opera illius mea sunt: sine te enim, te solo, sine invidia & assentatione dixerim, nihil harum rerum adhuc orbis vidisset, & tantis primi authoris ærumnis parta, male periissent; quem utinam in fatis fuisset suis laboribus supervixisse, & ex iis speratos honores, debita emolumenta hausisse, neque me illi succenturiatum imparibus gressibus in hoc stadio desudasse. Hanc ego telam, imbecillitatis meæ mihi conscius, multum defugi. Exercueram sane ætatem ab ineuntibus annis in his stadiis,³ nunquam tamen mihi animus fuit præter oblectamentum animi mei, quod solum mihi placebat, aliquid quod in publicum daretur moliri. Non deerant impedimenta, numerosa proles, cura rei familiaris; refragabatur universus vitæ cursus alio versus, ætas in senectutem vergens, cupido vitæ privatae et publicis curis exolutæ, civiles hi tumultus, qui jam multos annos nos exercent universis & singulis damnosi: ego in ea regione vitam agens, ubi omnium turbarum centrum, quod non raro magno meo malo passus, & quanquam omnibus præfidiis, quæ rogari poterant ab illustrissimis regni Ordinibus, te suasore, te impulsore, septus, nihil tamen adhuc sensi, vix adhuc sentio satis tutum, nondum enim apud nos detonuit. Vnde si quid minus emaculatum in hac editione prodibit, id temporum iniquitati, non meæ in curiæ⁴ habeatur acceptum. Lucubrationes enim has, quæ otium & tranquillitatem animi desiderant, in adversissima tempora incidisse, fatendum est. Atque utinam mihi licuisset omnia Timothei nostri autographa evolvisse, oculis hausisse, antequam sculptoris manum experta fuissent. Multa mutanda, addenda, delenda erant, quæ nunc iteratam editionem expectant. Iam quicquid hoc est operis, tuum esse, te genuinum parentem, te verum nutricium fateamur omnes

² i.e. miseratus

³ i.e. studiis ?

⁴ i.e. incuriæ

necesse est; tu hæc è tenebris eruisti, te autore suo restituta sunt, tu mihi celeustes jam inclinato ævo animi veterum discussisti; tu mihi magnos & claros amicos (cum in longinquis oris procul à Iove delitescerem) qui me fovèrent & hortationibus suis ad hæc impellerent, sine quorum præsiidiis animum jam despondissem, imo adhuc desponderem, conciliasti: unde mihi Halcyonia hæc qualiacunque; quæ si mihi ad vota alluxissent, erat mihi animus multa addidisse, quæ felicioribus ingeniis relinquo. Neque despero, vividum Cl. viri D. Buchanani integerrimi amici mei ingenium honori patriæ periclitantis defuturum, & quas ille meditatur lucubrationes, tempestive lucem visuras: aut si qui alii sint mihi ignoti ad hæc idonei, spes est, eos cum honore nominum stipem huc collaturos, etsi⁵ quæ in chorographicis descriptionibus desiderantur, cum imbecillitati meæ parcendum sit, habeo filium qui in his exercitus jam publicum virium specimen cum applausu dedit. Hunc ego mihi succenturio, ut rude doner. Neque tamen stationem deseram, dum spiritus hos regit artus. Quod superest, tuam amicitiam mihi utilem, honorificam, tot jam annos expertus, moriar tui amantissimus.

Abredoniæ 9 Cal. Februar. 1648.

⁵ i.e. et si

[4v]

PRIVILEGIUM CÆSAREUM.

FERDINANDUS TERTIUS, *Divina favente clementia electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ & c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wirtembergæ; Comes Tyrolis, & c.*

Augustalem inprimis decet benignitatem, efficaciorum Cæsarei favoris ac patrocinii sui opem iis juvandis ac tuendis impendere, qui rei litterariæ ornandæ atque excolendæ vigilias, ac lucubrationes suscipiunt laudandas; nominatim vero iis, qui in ea disciplina, quæ Universi Orbis Terrarum faciem ac formam, omniumque illius Regionum ac Provinciarum situm ac positionem uno intuitu, absque longa laboriosaque juxta ac sumptuosa peregrinatione, conspiciendum cognoscendumque exhibet, amplificanda, atque illustranda operam ac studium ponunt indefessum, pariter ac sumptus non contemnendos: Quum itaque Nobis Ioannes Blæu bibliopola Amstelredamensis humillime exposuerit, se post editas jam pridem quatuor partes Atlantis, nunc quintam quoque partem, quæ Scotiam contineat & Hiberniam, tabulis, opera ac studio Timothei Pont, & Roberti Gordonii incisus ac confectis, elaboratam habere & absolutam; eamque tam in majori, quam minori forma, adeoque tabula etiam Scotiæ generali, publicam in lucem suis sumptibus dare constituisse; vereri autem sese, quum ejusmodi editiones ingentes requirant impensas, ne, dum ipse rei litterariæ promovendæ, aliorumque commodis augendis pro virili sua parte insudat, improba hominum alienis laboribus insidiantium, quæstuique ac lucro proprio, vel cum aliorum noxa & jactura augendo, inhiantium cupiditate, sperato laboris atque impendii sui fructu destitutus insanabilem in re domestica faciat pauperiem: adeoque Nos supplicabunde rogarit, uti rationibus suis hac in parte consulere, seque contra cujuscunque lucripetæ dolum Cæsarei Nostri Diplomatis præsidio munire, clementer dignemur. Nos itaque justis id genus precibus prædicti Ioannis Blæu benigne annuimus, ac proinde ipsi Blæu, ejusque hæredibus Cæsareum Nostrum [5r] Privilegium super editione præmemorata Quintæ partis Atlantis, una cum tabulis tam in majori, quam minori forma, adeoque cum tabula Scotiæ generali faciendâ clementer concessimus, prout prudentes, scientes, animo bene deliberato, ac Cæsarea Nostra autoritate concedimus, facultatem eidem dantes, ut sæpedictam Quintam partem Atlantis, tabulasque ejusdem tam in majori, quam minori forma, adeoque tabulam Scotiæ generalem, si ita ipsi visum fuerit, excudere atque evulgare possit: ex adverso omnibus ac singulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopegis, & librorum compactoribus, & aliis quibuscunque librariam negotiationem exercentibus, tenore præsentium inhibentes, ac vetantes, ne quis eorum prædictam Quintam partem Atlantis, ejusve tabulas tam in majori, quam minori forma, uti nec tabulam Scotiæ generalem, posteaquam omnia ista à sæpememorato Blæu ita excusa, atque edita fuerint, intra duodecennium à prima publicationis die proxime computandum, intra Sacri Romani Imperii, Regnorumque, Provinciarum, ac Dominiorum Nostrorum hæreditariorum fines simili, vel alio typo & caractere, vel forma ac tabulis, vel etiam per compendium, aut sub augmentatione alterius cujusdam Auctoris, in toto sive in parte recudere, vel alio recudendum dare, vel alibi etiam impressam, aut impressas importare, adducere, vendere aut distrahere clam vel palam, citra voluntatem ac consensum sæpedicti Ioannis Blæu, ejusve hæredum, ausit præsumatve. Si quis autem secus faxit, & interdictum hoc Nostrum temerario quodam ausu migrare, negligere, transgredi & violare non fuerit veritus, is non solum hujusmodi libris ac tabulis perperam quippe & fraudulenter recusis, atque importatis, (quos quidem, vel quas antedictus Blæu, ejusve hæredes vel propria autoritate, vel magistratus loci illius auxilio apprehendere ac sibi vindicare poterit) de facto privari: sed viginti insuper marcarum auri puri puti, ex semisse in Ærarium sive fiscum Nostrum Imperialem fraudis nimirum vindicem; ex altero vero semisse sæpementationato Ioanni Blæu, ejusve hæredibus, tanquam parti læsæ, omni remissionis ac veniæ spe præcisa pendendarum mulctam dare damnas esto: hac tamen lege, ut prædictus Blæu quaternâ ut minus exemplaria dictæ Quintæ partis Atlantis, statim post finitam editionem aut impressionem, ad Cancellariam Nostram Imperialem curet transmittenda; Quod si neglexerit, hac Nostra gratia ac Privilegio

neutiquam frui, gaudereve possit, sed eo statim privatus atque exetus esse censeatur. Mandamus ergo universis ac singulis Nostris & Sacri Imperii, Regnorumque, Provinciarum, [5v] ac Dominiorum Nostrorum hæreditariorum subditis cujuscunque status, gradus, ordinis, dignitatis, conditionis aut fortunæ existant, tam Ecclesiasticis, quam sæcularibus, præsertim vero iis, qui in magistratu constituti, vel proprio vel superiorum nomine ac loco jus dicunt, justitiæque exercent administrationem; adeoque Imperiali Nostro librorum Commissario Francofurti, ne quemquam Privilegium, & interdictum hoc Nostrum Cæsareum temere & impune transgredi aut violare quovis superius expresso, ac prohibito modo patiantur. Quin potius contumaces, si quos forte compererint, præscripta pœna mulctari, aliisque modis idoneis curent coërceri, ni gravissimam Nostram indignationem incurere, & eandem mulctam luere voluerint. Harum testimonio litterarum manus Nostræ subscriptione & sigilli Nostri Cæsarei impressione munitarum. Quæ dabantur in arce Nostra Eberstorffii, undecima die mensis Augusti, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto. Regnorum Nostrorum Romani decimo octavo, Hungarici vigesimo nono, Bohemici vero vigesimo septimo.

F E R D I N A N D U S.

V^t. FERDINANDUS COMES CURTIUS.

*Ad mandatum S. Cæsareæ
Majestatis proprium*

JOANNES WALDERODE.

[6r]

PRIVILEGIUM.
OLIVER P.

OLIVER, Lord Protector of the Commonwealth of England, Scotland, and Ireland, and the Dominions thereto belonging, To all, and singular whom it may concerne, Greeting:

Whereas Iohn I. Blaeu, Printer at Amsterdam, hath at his great Charge and expence caused the whole Mappe of Scotland, and Ireland to be ingraven and imprinted for publique use; Therefore Wee doe (by advice of our Councel) hereby expresly discharge, and inhibite all persons whatsoever within this Commonwealth, or the Dominions thereto belonging (other than the said Iohn I. Blaeu, and his Assignes, or with his or their leaue, and licence.) That none of them shall take upon them to imprint the said Mappe, or expose to sale any of them, within the space of fourteene Ieares, from and after the date hereof, under the penaltie of five hundred pounds Sterling, besides the confiscation of all such Bookes (containing the Mappe aforesaid) to the use of the said Iohn I. Blaeu, his heyres, and Assignes, as shal be imprinted, or exposed to sale contrary to these presents. Given at Whitehal this fourteenth of Iune 1654.

The Licence having beene Signed under his Highnes hand, and shewed to the Councell and there recorded, it may and ought to be printed and published, that others may take notice of it, in regard of the penalty conteyned therein to such as shall presume to print such Mapps within 14 Iears without the licence of Iohn Blaeu.

[6v]

PRIVILEGIE

DE STATEN GENERAEL der Vereenighde Nederlanden, hebben geconsenteert, geaccordeert, en geoctroyeert, consenteren, accorderen, en octroyeren mits desen, aen Johan Blaeu, dat hy voor den tijt van vijf-en-twintigh naestkomende Jaren alleen in dese Vereenighde Nederlanden, geassocieerde Lantschappen, Leden, en Steden van dien, sal mogen doen drucken, uytgeven, en verkoopen alle de Kaerten en Beschrijvingen, soo generael, als particulier van de respective Provincien van Schotlandt, en aengelegen Eylanden, gemaect by Timotheus Pont, Robertus, en Jacobus Gordonius, by den voorsz. Johan Blaeu met groote kosten en moeyte bekomen, en in koper doen snyden ende drucken; Verbiedende allen ende eenen iegelicken Ingesetenen van de voorsz. Vereenighde Nederlanden, Lantschappen, Leden, en Steden van dien, binnen de voorsz. tijt van vijf-en-twintigh naestkomende jaren, de voorsz. Kaerten, en Beschrijvingen in 't geheel ofte deel na te drucken, doen nadrukken, uytgeven, en verkoopen, oft elders nagedrukt binnen de opgemelte Landen te brengen, op de verbeurte van alle de nagedrukte Exemplaren, en daerenboven van een Somme van drie hondert Carolus guldens, t'appliceren daer van een derdendeel ten behoeve van den Officier die de calangie doen sal, het tweede derdendeel ten behoeve van den Armen, en het resterende derdendeel ten behoeve van den voorsz. Johan Blaeu: Behoudelijck nochtans, dat den selven Johan Blaeu gehouden sal sijn op desen Onsen Octroye te versoecken, oock t'obtineren, Attache van die Provincie, oft Provincien, daer hy de voorsz. Kaerten, en Beschrijvingen sal willen doen drucken, venten, en verkoopen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hooghgemelte Staten Generael, in den Hage, op den tienden Junii, 1654.

B. VAN GENT v^t.

Ter Ordonnantie van de selve
N. RUYSCH.

Met Attache van de Ed. Groot-Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt in behoorlijcke forme, onder 't kleyne Zegel van den selven Lande, den 16 Junii 1654, en ter Ordannantie van de selve Staten onderteckent.

Herb'. van Beaumont.

[7r]

ANDREÆ MELVINI
SCOTIÆ
TOPOGRAPHIA,

AD
HENRICUM FREDERICUM
PRINCIPEM.

*Si tibi adhuc puero carmen, Frederice, senile
Panxero; si levioꝛe manu, brevioꝛe tabella,
Pinxero majorum sedes, Albinaque Regna,
Quam dissecta fretis, tam Regem invicta sub unum,
Quæ sceptris signat Pater & tibi debita servat,
Ecquid gratum erit officium natoque, patrique,
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Rex pater, & fama, & virtus te accendet avorum?
Hoc sibi de te almus spondet pater: huc rapit ingens
Geniï Geniique acris ceu fulminis ardor.
Nec vicina minus spes & res inclÿta Regno
Finitimo, quod Regem optans te civibus ambit:
Quod nostrum annuerint nobis si carmina Phæbum,
Expeditam his numeris & clara in luce reponam
Conspicuum illustri cultuque habituque locorum,
Ipse Caledoniæ virides Grampique recessus
Lustrabis mecum interea, ripasque virentes;
Mollis ubi, dum se exercet, chorus ordine longo,
Perfusæ vitreis pellucent Najades undis;
Quin circumfusi indigenas lustrare strionos
Oceani mecum & crebris freta consita ventis;
Ne dubita, te nave procul, te limite sicco
Deducam, incolumemque brevi sine Marte reducam.
Tempus erit, nec longa dies, cum te quoque in armis
Fulgentem patriis, & cærule classe secantem
Pronus adoratis latè dabit oscula plantis
Oceanus, pedibusque tuis verniliter omnem
Substernet fluctumque undæ fremitumque procellæ,
Et fera monstra tuis submittet cuncta catenis.
Ergo age, rumpe moras, blandumque hunc suscipe morem
Quem sequimur suavi tingentem dicta lepore,
Qua fas verba jugo submittere barbara legum,
Atque levi passu percurre cacumina summa,
Mox gressu relegenda tuo, firmandaque gestu,
Ni refugis tenuesque sonos humilesque Camænas:
Non te hic fuco usquam nec longa ambage tenebo.
Eja age Die Pater: Dux en Deus: I pede fausto
Inter se unanimis sceptrum molire Britannis.
Occiduo stat celsa mari, diductaque tellus
Europâ, Grajum Mufis Latioque cruore
Nobilitata, viris fæcunda atque ubere glebæ,
Nomine clara suo, & miranda Britannia factis;
Adversa tellure jacet Germania ad Ortum;*

*Spania ad occasum atque Hibernia, Gallia ad Austrum,
 Arctica Hyperboreo pulsatur ad astra profundo;
 Altera ceu triquetra Trinacria structa figura est;
 Sic promontoriis ut procurrentibus ultro
 In diversa tribus consurgit; Cantio ad Ortum,
 Belerio occasum versus, gelidam Orcade ad Arcton
 Parte bipenni olim visa æmula, parte Leoni
 In pridem duplicis duo sub fastigia Regni
 Discessit: notium axam it ad Anglia, Scotia ad Arcton,
 Arctoum vero Regem coitura sub unum.
 Et patrem & patri te mox Henrice secundum
 Fortunata nimis sua si bona noverit alto,
 Quæ demissa Polo gentes sub sidera tollunt.*

*Anglorum Romana olim Provincia, Regnum
 Quatuor in partes distinguunt quatuor amnes,
 Devam Sabrinamque inter stat Vallia triplex
 Depressa in valles; montes se attollit in altos,
 Sabrinam, Tamisinque inter, quæ Gallica spectat
 Littora pars: pars tertia quæ Tamisim inter & Umbrum est;
 Deniq; ab Umbro & Deva amne ad Tuedam & Soluæum
 Pars quarta . atque rigant sic regnum hi quatuor amnes,
 Ceu campos quondam Elysios, & amœna vireta
 Fortunatorum nemorum, bis bina fluenta
 Tygris & Euphrates nec non Phisonque Gibonque
 Annibus arva sacris oblinavere beatiss.*

*Scotum Anglo & Regnum Regno discludit ad Ortum
 Tueda amnis, quâ Sol medius stat mons Zeviota,
 Inde recens vallum qua Sol se condit in undas
 Labitur Esca amnis, nec non amnis Soluæus:
 At citra hos Regni fines ab littore Eoo
 Littus ad occiduum, Regionum hic lucidus ordo:
 Martia Tueda amni lævo adjacet, incluta campis
 Frugiferis, cui præsidio stant Bervica castra
 Limite in extremo, & creperi discrimine belli:
 Scotorum urbs & ager, sed quam nunc detinet Anglus.
 Martiam ad auroræ radios Forthæ alluit æstus,
 Ad medium vicina diem prædæ Anglia claudit:
 Hinc atque hinc affusa jacet Tevioletia Tuedæ,
 Nomen ab amne altus Zeviota hanc dividit Anglis,
 Hinc Lidalia, & Evia, & Escia ab omnibus Arcta
 Lidalo, Evo, Esca, Regiones nomen adeptæ;
 Ultima ab Annando estque Annandia, qui hanc ferat amnis.
 Iuxta amnem Solvæum æquor se infundit Iernum.
 Forthæ æstus claudit Lothianam Solis ab ortu:
 [7v] Lamirii montes, Cokburnique invia saltus
 Hanc claudunt, vicina ipsam qua Marcia claudit,
 Quaque suo medius Sol est altissimus orbe,
 Paulum inflexa cadit qua sero Phœbus in undas
 Tuedæ amnis, Lauderæ urbis confinia tangit.
 Lauderam urbem arcet Lauderia: Tuedia flumen,
 Per medium, Tuedam Eoam transmittit in æquor.*

*Tuedia ad erectum Solem, Solemque cadentem
 Contingunt late Lidalia Nithia Glotta
 Lidalo Nitho Glottæ cognominis amni
 Lidalus Nithusque ruunt citi in æquor Iernum:
 Fortham æstivo ortu, Glottam Hiberno undique spectat
 Occafu Regio Lothiana, & culta, & amœna,
 Frumentique ferax omnis, pecudumque, hominumque.
 Hanc Tina, hanc Eska, hanc Letha, atq; hanc irrigat Almon
 Eska duplex, duplici coëuns tandem alveo in unum.
 Lammiriis orti & pictorum montibus amnes,
 Quos salsum in gremium exsorbet Bodotria Tethys
 Dumbarum, Hadinam, Dalkethum & rupicem Edenam,
 Et Letham & Limnuchum habet oppida copia opima
 Rerum omni, humano & cultu hac Regio omnis abundat.
 Glottia ad occasum, Glottæ ad ripam amnis utramque
 In longum porrecta duas diducitur una
 In praefecturas, supera quarum in Regione
 Est locus in collis modici tumulum editus unum;
 Unde trium triplex fluviorum existit origo.
 Tueda Caledonium, Neptuum Anandia pontum
 Vergivium Deu, Glotta Caledonium mare magno
 Impete protrudens spumosum interluit æstum.
 Glottia habet Lanarcum urbem, velut arcam opulentam
 Velleribus niveis balantum lanigerarum;
 Invisamque diu multis, duplicemque Hamiltonum:
 Una Ducem nunc fert surrecta palatia cælo,
 Altera dives agris plebi sua commoda confert;
 Ex quo multiplici consternens fornice pontem
 Arcuat è saxis, cui clarum est Glascua nomen.
 Glascua Musarum soboles, atque inclita mater;
 Glascua primitiæ nostri in patria urbe laboris,
 Et laudis, tibi quando ferens solennia pangam
 Multa Sophocleæ te carmina digna cothurno?
 Tangit ab Occasu Hiberno hanc generosa Coila,
 Inde dum in medium vergens Galvidea, cujus
 Littore quod reliquum est regni tegitur latus illud,
 A qua Cludano se Nithia separat amne:
 Fertior pecoris quam frumenti urget Iernum
 In mare Vrum & Devam & Kennum Lussumq; Creamque
 Collibus intumet, at montes non surgit in altos;
 More lacus restagnat aquam convallibus, ante
 Autumni luces æquatas noctibus illo
 Piscantur pingues anguillæ gurgite Nassis
 Vimineis questu magno, venduntque recentes,
 Aut parco sale contingunt hyemique reponunt.
 Extremum lateris quod prominet omne Novantum
 Atque Retigomus sinus omnis ad ostia Lussi;
 Hinc sinus adversus Vidogara forte, Rianus
 Dicitur hic vulgo sinus, hos quod prominet inter
 Procurrens tractu oblongo Gallovidiai,
 Indigitant Rinum indigence mulamque Novantum*

Dixeris hoc rostrum, aut rictum aciem illud acutum.

*A tergo Gallovidiæ Vidogaram & infra
Declinat leviter Glottæ ad vada salsa Caricta;
Stinsiarus Gravanusque eam uterque intersecat amnis
Hinc atque hinc villis longe pracinctus amœnis,
Qua modicos tumet in colles late inter & amnes
Pascua sunt fœcunda, & ager felix frumento;
Sufficit ipsa sibi dives terraque marique;
Nec tantum sibi, vicinis impertit abunde.
A regione Coila hanc Dunus seperat amnis
Dunus fonte lacuque ortus cognomine; cujus
Insula complexa cincta arxque est insula in ipsa.*

*Inde Coila die à medio hanc Galvidia claudit,
Glottiaque æstivo Phæbi contingit ab ortu
Amnis ob occasu Irvinus Cunigamiaque arva
Aera quam mediam pralustris dividit amnis;
Amnis & ad ripam emporium haud ignobile & urbs est
Littore arenoso & liquido cognominis amni;
Non frugum aut pecudum quantum fœcunda virorum
Fortium, arenoso quos multum exercet in arvo;
Res angustæ animos nimirum & corpora firmant.*

*Post hanc procurrit Cunigamia Cimbrica ad Arcton
Submovet & Glottam, & justi amnis more reductas
Cogit in angustum ripas. Hinc proxima ad ortum
Pagus adest, quæ Ranfrovana Baronia vulgo;
Quam duplici mediam rivo duplex secat amnis
Amnibus ambobus nomen cognomine Carthus.*

*Hinc Glotte ad ripam longe procurrit utramque
Glottia, & in pagos plures divisa profundit
A læva Duglassum amnem, atque alterum Avennum
In Glottam intrudit, dextram secat alter Avennus,
Qui Lothianum arvom Sterlino dividit arvo:
Vindicat hoc tanquam proprium sibi nomen uterque,
Quod commune quidem cunctis fuit amnibus olim,
Vt diversa vocat dialecto Vallia Avonem.*

*Inde die à medio, quem diximus alterum Avennum
A Lothiano arvo Sterlinia dividit arva
Solis ab ortu æstus Forthæ, donec juga pontis
Fert pontus propter Sterlinum: ubi se minor ipse
Fluminis in morem justi stricto amne coërcet.
Hic Henrice puer celsa sublimis ab arce
Vndique prospectu late petis aquora campi
Despicis hinc saltus virides, & amœna vireta,
Silvestresque boves, torvosque à fronte juvencos,
Queis juba densa, leonino demissaque rictu,
Qui candore nives superant, qui cursibus auras;
Illinc & flexus varios, variosque reflexus,
Erorresque vagos, viridique in gramine rivos
Amnis: ubi curvis veluti Meander in undis
Ludit Fochthasius, teneros & pascit Ocellos
Dive tuos, vitreaque unda campoque virenti;*

*Hic ille est Sterlinus ager, qui surgit in altos
 Hinc montes, illinc valles descendit in imas,
 Fluminibusque rigat fruges glebasque feraces.
 Ad lævam tumuli ex terra, pacis duo duni
 Arte manuque hominum exstructi Carrontis ad undam:
 Inferius paulo structa est sine calce rotunda
 Ædicula ex saxis firma compage coactis
 Et lapide inserto lapidi, stat pondere ab imo, &
 Paulatim ad summum veluti se angustat apertum
 Sive Trophæum seu Templum, cui terminus hæret
 A dextra Carrontis ager fere cætera planus
 [8r] Prominet in collem medius qui se erigit inter
 Ædiculam & pacis Dunos, in quo anguli ad ipsum
 Flexum à Glottæ æstu ad confluum Forthæ & Avenni;
 Hic inscripti extant lapides sint, sive sepulchra,
 Romanum in morem ceu partæ clara salutis
 A ducibus monumenta ac centurionibus ipsi.*

*Vltra Sterlinensem agrum Levinia, Glottâ
 A Renfrovana præfectura amne dirempta,
 Glascuavensi amne ut Kelvino, at Sterlinensi
 Montibus: à pago Taichina flumine Forthæ
 Definit in Grampî montis juga: cujus ad imas
 Radices in valle cava sese explicat ingens
 Lominius lacus, in Levinum qui ocuis amnem
 Ad medium lucem erumpit, qui ad Duno-Britannum
 Atq; arcem atq; urbem ingreditur Glottam impete vasto:
 Tollitur extremi Grampî Livonia in altum
 Collibus extrema intercisis maris æstu
 Exiguo, nomen cui Gerloch à brevitate;
 Amplior hinc ultra sinus est re & nomine Longus,
 Infuso à fluvio dictus, quo limite juncta
 Inter se Levinia nec Covalia non est.
 Hinc Covalia & hinc Argelia Knapdaliaque
 Angustis finibus multis Glottæ amnis ab æstu
 Infusis multas in partes jam dirimuntur.
 Dicitur Insignis lacus hic à flumine Fino,
 Quem recipit finis, qui in longum millia passuum
 Porrigitur plusquam sexaginta. Est & in ipsa
 Knapdalia lacus Avus, in hoc est Insula parva &
 Arx minuta; ex hoc amnis diffunditur Avus
 Deucaledonium in mare, qui hoc tractu exit hic unus.*

*Vltra Knapdaliâ Hibernum ad Solem axe cadentem
 Excurrit Canteira caput regionis, Iernæ
 Occurrit, à quo modico disjungitur æstu
 Longior ipsa quidem quam latior Isthmus; at illam
 Knapdaliæ angustus conjungit faucibus arctis,
 Quæ vix mille patent passus humiles per arenas:
 Per quas naviculam traducens navita curvo &
 Tergo humerisque ferens cursus compendia quærit
 Knapdaliâ; Lorna hic Argatheliæ adjacet imam
 Abriam ad usque, ferax frugum Regioque jacentes*

*Qua juga demittens in campos Grampius & mons
Pervius atque humilis magis hæc Braid dicitur Albin;
Albi enim pars est latissima, verum ubi in altum
Maxima se attollit Drum Albin, Dorsum indigitatur
Scotiæ: & excelso sua per declivia multa
Magnaque devertit de Dorso flumina utrinque;
In mediumque diem pars, pars septem inque Triones,
Imprimis Taus ipse ingens, & pulcher Ierna:
Namque lacu ex liquido cognomine flumen Iernam
Evomit, eructans Hibernum Solis in ortum
Qui Perthum infra Taum sub ponte illabatur amnem.
 Acceptit Strath-Ierna infuso nomen ab amne
Strath lingua antiqua decursum ad fluminis omnem
Hinc atque hinc tractum signat, camposque jacentes;
Hunc inter Forthamque Taithia ab amne Taitho,
Qui mediam sulcat Regionem, est nomen adepta.
Excipiunt hanc Ocelli culta ardua montes
Parta ex magna ipsi, tum quod radicibus arvom
Adjacet uberius, pago accensentur Iernæ.
Quod reliquum ad Fortham est agri, hoc ambitio præceps
In varias præfecturas distraxit: in Arctam
Clakmananam, in Colrosianam & Cinrosianam,
Quicquid ab his nec non Ocellis montibus agri
Ad mare, fortunata omni glebæ ubere fisa est;
Qua lacus hanc Le vinus aquis latissima scindit
Inde & in angustum castigat littora utrinque
Balcolinæum ad castellum & Caralia castra;
Hæc alios præterque lacus fluviosque liquentes
Insignem fundit Levinum amnemque lacumque.
Oppidulis crebris littus præcingitur omne
E quibus hospitium Musarum est nobile Fanum
Andreae, fanum hoc Reguli quondam Albam & aprugnam, &
Mucrefiam veteres lingua dixere vetusta.
Interius Cuprum media in Regione Fifani; huc
Conveniunt omnes ad jus omne accipiendum,
Qua contingit Iernam Abrenethia Regia quondam
Pictorum vetus. Hic in Tavum se infundit Ierna
Ipsæ lacu longo bis dena ad millia passuum
Bisque duo Taus erumpit regnator aquarum
Albino è Drumo: qua Grampî se ad juga flectit,
Atholiam attingit Regionem fertilem, in ipsis
Saltibus Albinis subter radicibus, ejus
Pars se in planitiem Blaca explicat, arbore nuda
Atholeam infra ripam ad dextram adsedit amœna
Vrbe Caledonia & veteri modo nomine clara;
Infra Caledoniam duodena ad millia passuum
In viridi Perthum ripa consedit eadem
Ad lævam Atholia, subter ripam amnis ad ortum
Nobilis est gravidis frumenti Gorea campis:
Inde sub hac patet Eskam inter porrecta Taumque
Æneja antiquis Scotis Angusia nobis,*

Et quæ juxta alios Horestia dicitur, an quod
 Hanc mediam secet unus & alter terminet Eska?
 Qua Taus & duplex Ænejam allabitur Eska,
 Eska Rosam Montanam in monte & valle Brechinum
 Alluit hinc atque hinc sub colle Taus Taodunum
 Editiore situm, hinc duodena ad millia passuum
 Extra Taum occurrit directo littore Abrinca,
 Inde promontorium Rubrum ad vada cecula longe
 Conspicuum, Australis secat Eska ipsam, Borealis
 Dividit à Mernia campestri ex parte, priusquam
 Fordunum & Dunotrum ultra se dejiciat se
 Grampius incurrens, paulatimque in mare sidat,
 Vterius testudineo Dea fornice pontem
 Marmoreum ad passus bis mille, hinc Dona minorem
 Perpetitur, geminum duplex urbs accolit amnem
 Prisca recensque Deam nova Donam antiqua frequenti
 Salmonum piscatu, mercaturaque frequenti
 Clarior illa: olim hæc studiis ignobilis ofi;
 Vtraque nunc gaudet Parnasso umbraque Lycæi.
 Marria ab hac tam angusta inter duo flumina fronte
 Incipit, ac sensim dilatat Badenacham usque,
 Pro sexaginta in longum se ad millia tendens,
 Perpetuo in mare dorso amnes evergit utrimque
 Abria Badenachæ adfinis modice ad mare prona
 Deucalldoneum dives terraque marique,
 Felix frumento imprimis, & pascua felix
 Squammigerum & læto proventu fertilis omni
 Sylvarum jucunda umbras nemorumque virentes
 Fontesque fluviosque & amœnis gramina ripis
 [8v] Canali hanc longo penetrat mare per loca plana
 Infusum atque alto paulo mage margine terræ
 Arctatum in se ingens infundit latius æquor
 Præbeat ut speciem Stagni, placidæque paludis
 Sive lacus, fida hic ratibus statio: Abria nomen,
 Hinc & vicinæ circum circa Regioni
 Scotia qua patet in latum, tres hæc Regiones
 Marria, Badenacha, atque hæc Abria complectuntur,
 Quicquid & occiduum, quod pontum & inter Eoum est,
 Ad Boream longæ Buchania proxima Marriæ,
 Quæ divisa ab ea pinguescit flumine Donà,
 Inque Caledonium se exporrigit omnibus una
 Longius hæc Regio mare: fætu & fruge beata
 Ad vitam & sibi sufficiens. Salmonibus amnes,
 Præter Ratram amnem, qui nullum admittit, abundant,
 Admiranda quidem vasto spelunca recessu,
 Littoreis excisum undis è rupibus antrum,
 Cujus nativo jugi de fornice lymphæ
 Guttatim laticum distillans, vertitur omnis
 In lapidum cito pyramidas saxumque glaciemque
 Inter naturæ ambiguae atque friabilis: ut nec
 Marmoris in robur durum umquam consolidescat,

*Sed nec dissiliat glaciei futilis instar,
 Quod nisi purgaret vis hanc humana subinde
 Talibus illa brevi completeret molibus antrum:
 Hanc ultra ad Boream Bonna est atque Ænia parvæ
 A quæis Spæa amnis dirimit Moravica Tempe;
 Spæa est Badenachæ flumen dorso ortus ab alto
 Inde lucum facit unde erumpit lutea, qui se
 Occiduum in pontum devolvit; ad ostia cujus
 Nobilis urbs quondam cui Ennerlîtea nomen.
 Emporio locus aptus ibi arx Evonia, quondam
 Regia, Dun Stephanum quæ nunc falso esse putatur,
 Cujus adhuc arcis monstrat vestigia Lorna,
 Exiguas Regionum aliquot Buchania, se inter
 Nerea & occiduum queis nil memorabile claudunt
 Spæam ultra ad Nessum usque Moravia nomine Varar
 Creditur antiquo terram Germanicus inter
 Hos annes agit Oceanus Laxam inque cadentem
 Vrget agens solem retro, curvoque recessu
 Castigat: vastoque sinu læta arva coërcet
 Frugibus armentis: pomis & amæna vireta
 Præcipua oppida habet Elgiam Loxiam ad amnem,
 Et Nessum urbem ad Nessum amnem semperq; tepentem,
 Et nunquam glacie concretum aut frigore pigrum,
 Verum hyeme egelida glaciæi fragmina in ipsum
 Invecta undarum solventem & crusta tepore;
 Vrbs Nessus, fluvijs Nessus, lacus hic quoque Nessus,
 Millia qui bis dena patet bis binaque longus;
 Vnde amnis Nessus, quem Nessum urbs Nessus ad amnem est,
 Hic coëat mare utrunque Caledonia Amphitritæ
 Den'que Caledonius Nereus: ni millia ad octo
 Obstaret terræ cervix anquistior, atque
 Cætera pars esset liquido circumsona ponto
 Insula. Quicquid Nessum ultra fluviumque, lacumque,
 Faucesque angustas, quadruplex Provincia fertur
 Rossia, longa magis, quam lata Navernia ab amne
 Naverno & Sutherlandia finitima illis:
 Atque tribus promontoriis Cathanesia clara
 Rossia Nessi ultra lata ostia Solis ad ortum
 Excelsis promontoriis excurrit in altum,
 A mare recta Caledonio ad mare Deucaledunum
 Qua sese in montes inculta atque aspera tollit,
 Quo sese in campos late explicat omnis amæna
 Vallibus irriguis, piscosisque amnibus, atque
 Piscosis lacubus, quorum qui maximus omnium
 Est lacus halecum fæcundas nomine Lubrum;
 Deucaledonio occidui à maris æquore littus
 Castigat, sensim se & Phæbi inflectit in ortum.
 Littore ab extremo Oceanus, quod pulsat Eous,
 Excelsasque inter rupes, scopulosque minaces
 Interius sibi pandit iter tutosque receptus,
 Inque sinum salsi spatiosum se explicat unda,*

*Perfugium undoso jactatis æquore nautis
 Adversus tempestates portusque salutis:
 Qui facilis proclivi aditu ingredientibus , atque
 Ingressis tuti est statio placidissima portus.
 Qualis Virgiliana sinu Carthagenis ora
 Indigenæ Crommartæum dixere recessum.
 Proxima cui gelidam extremæ Navernia ad Arcton,
 Quam luce à Phæbi mediana Rossia claudit,
 Solis ab Occasu & Septem-regione-Trionis
 Deucalidoneus Nereus Cathanesia ab ortu:
 Omnibus interjecta Suther quæ Landia fertur,
 Finitima has aliqua tangit cæli à Regione
 Solis ab occasu tangit Naverniam; ab Ortu
 Rossiam, & à medio Phæbo Cathanesiam, ab Arcto
 Montibus ostentat candentia marmora longè.
 Ultima Hyperboream spectat Cathanesia ad Arcton
 Quaque plaga occurrit vicina Navernia; duplex
 Deucalidonio occidui maris æquore littus
 Castigat sensim, atque astivum se flectit in Ortum.
 Hæc Regio latam anguste in frontem extrahit oram,
 Hâc tria se in fronte attollunt promontoria, altum
 Maximè in occidua Navernia, & hoc Ptolomæo est
 Orcas Tarvedumque: minus sublimia sidunt
 Vervedrum nec Berubium non, nunc Bea Dunis
 Radicem ad collis modicus sinus est, ubi portus
 Naviculæ appulsæ retinent tritum Orcadis usum,
 Gernica forte arx, hic nunc, quæ Cornavia quondam.
 Insulæ Oceano in magno quæ Albina coronant
 Littora, & imperio parent Regum Albigenarum,
 In tres distinctæ triplici sunt ordine classes,
 Vtputa in Occiduas, inque Orcadas inque Hethlandas,
 Surgentem ad Solem & Boream in Thetide terna
 Occiduae Ebudæ, Acmodæ sunt Hebrides, atque
 Hæmodæ, & variis tot nominibus vocitantur,
 A priscisque novisque Mela Strabone Capella
 Plinio & ingenti Solinoque & Ptolomæo,
 Sexcentisque aliis genuit quos serior ætas:
 Quas & Norvegi & Dani tenuere per annos
 Centum & sexaginta, Donaldò à tertio ad usque
 Tertium Alexandrum, cum sacrum dira sepulchrum
 Bella per Artolatras Europæ Asiæque cieret.
 Victus vestitus ratioque domestica priscum
 In morem parca est, est obsonatio & illis
 Venatus nec non piscatio, fluminis unda
 Infusa in cæsi pecoris pellem, aut in omasum:
 Igne coquunt carnem, aut expresso sanguine crudâ
 Pascuntur nonnunquam, ipsi in venatibus acres
 [9r] Carnis & elixæ jus & sua blandia potant:
 Quod serum multos conservent lactis in annos
 Ad convivia lauta, hilares epulasque profusas.
 Mos plerisque sitim puris extinguere lymphis;*

*Hordeum avenamque, modo regionibus illis
 Proveniunt quæ sola, terunt vertigine saxi
 Torquentes, fusaque undâ deorsum subiguntque,
 Conficiuntque cibum suavem panemque salubrem:
 Mane ex eo paulum gustant, venatibus inde
 Invigilant, operive suo assuetoque labori,
 Donec sera rubens accendat lumina Vesper.*

*Virgata gaudent varii quæ est veste coloris,
 Purpureum & deamant fere ceruleumque colorem;
 Verum nunc plures fuscam magis, æmula frondi
 Quæque ericinæ adamant, ut ne lux florida vestis
 Splendentis prodat recubantes inque ericetis,
 His non tam tecti quam indutique in-que-voluti
 Et sævas tempestates cælique ruinas
 Defendunt sub Divo & nudo ætheris axe,
 Et dulces ducunt somnos sub ninguida texta,
 Quisque domi procumbit humi silicemque ericamve
 Substernit; sed deorsum hanc radicibus actis
 Frondibus & sursum versis, adeo hac ratione
 Concinnant scite lectos, ut mollitie ipsa
 Cum pluma certent longe superentque salubres;
 Namque supervacuos languenti è corpore siccans
 Exhaust paulatim humores sana Ericæ vis,
 Artubus & vires reddit membrisque vigorem,
 Vespere lassi omnes læti de mane resurgunt,
 Atque alacres vegetique; adeo Natura suis se
 Deliciis pascit, dum gaudet simplicitate
 Inculti horroris duro se robore firmans.
 Non culcitram usquam curant, non stragula sternunt,
 Seque suis in noctem involvunt vestibus ultro.
 Et longos ducunt ronchos stertuntque supini,
 Ne patriam ingenuamque animi duri atque severi
 Barbara mollities corrumpens illecebrosis
 Delinimentis contaminet asperitatem.*

*In bello arma tegunt hæc corpora: ferrea cassis
 Et lorica hamis ferri conserta trilixque
 Demissa ad talos, inque hostes tela sagittæ
 Hamatæ eminulis barbibus cum cuspide utrinque
 Lunatique arcus adducto in cornua nervo,
 Nervum mammæ adhibent ferrum cum cuspide ad arcum,
 Nec sine vi magna & patefacto vulnere late
 Educi queat hoc defixum in corpore ferrum:
 Ensibus hi latis pugnantque securibus acres,
 Non tuba in usu illis, conjecta at tibia in utrem
 Dat belli signum & Martem vocat horrida in arma;
 Namque & mole nova & magno molimine buccæ
 Insignis tumidusque genas buccasque profusus
 Pellicea tubulos teretes qui fixit in alvo,
 Quum regit arguti, reatrix modulaminis ala
 Dextrum fert humerum super axillamque sinistram
 Subter Musæum varioque foramine Buxum*

*Multiplicem & digitas tractandum atque ore ciendem;
 Ille ubi turgentisque genas buccasque fluentes
 Æoliis inflare parat super organa ventis,
 Horret ubi hirsuto mento super horrida barba
 Canitiesque impexa gravi riget hirta capillo,
 Librans auram indit labro, ligno oscula libat:
 It, redit, ac nutu atque renutu mobilis alæ
 Nunc premit & laxas nunc utri inspirat habenas
 In numerum, alternans & crebro follibus auras
 Diducens haurit liquidas, redditque reducens:
 Concipiunt tubuli ventos, cita tibia ventis,
 Argutisque loquax digitis & pollicis ictu
 Multiplici varios expromit gutture cantus,
 Castorium intendens accentum oblonga canoros
 Dat per colla modos, mox & sine more modoque
 Subsultim gravacuta crepans numerosque modosque
 Ingeminat, flexu vario varioque reflexu;
 Tunc rauco ore sonans per inexspirabile buxum
 Intonat horrendum, resonat lacus omnis, & omnis
 Pulsa palus, saltusque feri sylvæque virentes,
 Fontesque fluviique & opacæ in montibus umbræ,
 Et fauni Satyrique & monticolæ Sylvani
 Barritu, mugitu & luctisono ululatu:
 Iam nutant juga celsa, antra intremuere profunda,
 Tartaream intendit vocem terra, & undique circum
 Marmoris undisoni murmur resonantia plangit
 Littora, fluctifrago & fremitu scopuli astra fatigant,
 Et tonitru procul horrendo cælum omne remugit.
 Musica grata illis, fidibusque apponere vocem
 Gaudent, queis cordæ æratæ aut nervi unguibus istos
 Prælongis pulsant plectrisve sonantibus. Illas
 Argento gemmisque ornant, ambitio sola hæc,
 Pro gemmis cristallum adhibent, tenuis quibus est sors.
 Gesta virum laudesque heroum carmine comto
 Accinere, & Bardis & Senecionibus est mos;
 Mutato veteri paulum sermone loquuntur
 Gallorum, quali nunc Vallia, nunc & Iernæ,
 Quique tuos habitant agrestis Scotia montes,
 Deucaliedonia quæ sparsæ in Thetide terræ,
 Tercentæ occiduæ minimum dicuntur, & omnes
 Vtuntur lingua Scotorum antiquâ; & iisdem
 Moribus antiquis, quo possum has carmine pandam,
 Quanquam difficile dare barbara colla pœsi.
 Principio occurrit quæ prima est ordine Mana,
 Non Mona, visum est multis Eubonia quondam,
 Nec non Mevania vel Mænavia, Manim
 Prisca olim lingua. sedit sacra, sed Sodora
 Infula non ita pridem pontificisque tyara
 Cum sacra sacaret sparsis tot in æquore terris.
 Æquali distant spatio Galvidia nostra
 Cumbriaque Anglorum, nec non Hibernia ab illa;*

*Bis dena in longum patet & bis millia bina,
 In latum octo; omnis prætenditur Insula Glottæ,
 Amnis in æstu undoso & proxima & ardua rupes
 Præceps undique & unum accessum præter Alisa
 Humano cultu diserta, statis nisi in anno
 Temporibus crebræ lembi piscantur Asellos;
 Æquoreis avibus tamen anseribusque Solanis
 Illa frequens ejus gaudetque cuniculus antris
 Plurimus. Et æquo fere ad ortum Hiberna Carictum
 Spectat, ad occasum astivum Centenia terga;
 At Boream versus bis dena ad millia, nec non
 Bis bina alta aspris consurgit Arania saxis,
 Quæ bis dena patens in longum millia, nec non
 Bis bina, in latum se extendit millibus octo
 [9v] Littoreus colitur tantum quique ad mare tractus;
 Secessu in longo Molossa hic Insula portum
 Efficit obducto laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos:
 Hinc atque hinc vastæ rupes circumque minantur
 In cælum scopuli, quorum sub vertice late
 Æquora tuta silent, fessas non vincula naves
 Villa tenent, unco non alligat anchora morsu,
 Cæteraque in portu quæ florent Virgiliano.
 Quodque magis mirum quam fictio dia Maronis,
 Tanta est tamque ferax semper piscatio in undis
 Tranquillis hic perpetuò, ut si forte quid ultra,
 Quam quod in unam illi sit lucem sat, capiatur,
 In mare projiciat velut in piscinam accola dives.
 Nec procul hinc parvi tractus jacet insula Flada,
 Cui fœcundus opes terebrando cuniculus implet.*

*Millia Bota octo longa est, & bis duo lata,
 Interius Glottæ in gremio, quæ millibus octo
 Distat ab Arania, idque æstivum Solis ad ortum.
 Distat ab hac occasu æstivo Argelia passus
 Quingentos; ortum ad Cunigamia millia sena,
 Tota humilis, tam fruge ferax quam commoda pratis:
 Botam habet urbem unam, hanc vertus arx Rosina decorat
 Communitque urbem, ut pomæria lata; recessum
 Ad sinuosum habet arcem aliam, sermone vocatur
 Qui patrio Cames, Campsos Grajo ore vocetur.*

*Solis ad occasum hibernum jacet Insula mille
 Porrecta in passus, quingentos lata, feraxque
 Inque humili Mernoca solo: modicum inde dirempta
 Cumbra in Glottæ æstu interius majorque minorque:
 Illa ferax frugum, hæc fœcunda est platoceroton.*

*A promontorio Canteira abscessit Avena
 Passus mille, sua naves statione receptans;
 Dirigeret cum cursum ad eam olim Danica classis.
 Inde & ab occasu Hyberno stat littus Iernæ
 Contra Raclinda, & bis bina ad millia parva
 Insula Caraia, & sex millia longa Gigara,*

*Et passus mille & quingentos lata. Dirempta
Millibus hinc bis dena in millia Iura,
Et bis bina in longum porrecta, usuque frequenti,
Et cultu assiduo celebratur littoris acta,
Interiora autem sylvis nemorumque latebris
Cervorum genus innumerum variumque recondunt;
Quos figit stricte hirsutis gens cincta pharetris,
Gens sylvas lustrare feras non segnis & arcu,
Immanemque manu duplici vibrare bipennem.
Hinc Gothis Deca est antiquitus appellata,
Sic quasi Romano cervus sermone vocetur.*

*Millia abest duo Scarba in bis duo millia longe
Excurrens, Ortum Occasumque inter, lataque mille;
Culta parum raroque suis habitata colonis.
Inter eam Iuramque æstus maris est violentus,
Vsque adeo ut certis nisi tempestatibus ullis
Nec velis remisque queas superare ruentem.*

*Insulæ & obscuræ sunt Bellacha sive Genista,
Et Gevrastilla & Longaja utraque, inde Fiola,
Garvæ distinctæ cognominibus tribus, & tres
Culbroninaque, Dunchonelque, Luparia, Belna
Vikerana, & Vitulina, Linuga, Seila, Serna;
Quæ tres postremæ gravidatæ frugibus atque
Armentis Dominum agnoscunt quem Argelia honorat.*

*Proxima & his Sclata est tegulas è rupe ministrans,
Quas Sclatas dixere; inde hæc capit Insula nomen.
Naguisoga, Bidalfa inde & Skennia, & inde Thiana,
Lutea cui nomen dat noxia frugibus herba.
Regia Vberga, & Duffa, Sacroque Triaracha cætu,
Ardua mox Humilis, Viridisque dein Ericæ
Arbor huic, caper hinc, hinc ecce cuniculus, illi
Otia dant nomen, quod ludum atque otia curent
Indigenæ & nil præterea. Mox deinde sequuntur
Abridica & Lisinora, ubi sanctus Episcopus olim
Argeliæ sedem cathedræ defixerat, octo
Millia longa, duo lata. Hinc effossa metalla
Quæ reliquis præter communia commoda cunctis,
Inde & Ovilia & inde Suina, inde Insula nomen
Cui trajectus, & abs ovibus dictum Insula nomen.
Quid numerem Fladam & Saxum & Groffum & male magnam
Ardistara subit Musadilla & Berneca Asylum,
Nobilis & Taxi Sylva, & celebris Melechasyn,
Dinacha spinetis sambuco & operta ruinis
Ruderibusque fabrorumque, & Vici Insula sylvæ
Fertilis, & Ransa, & Kervera; & Maxima magnam
Post Iuram, Occasum versus bis millia dena
Et bis bina patens in longum, lata bis octo
Ila, à Luce die media porrecta sub Arcton,
Cervorum & pecorum & frumenti fertilis atque
Plumbi, Dulcis habet lymphæ annem nomine Levam,
Littoreumque sinum maris, in quo plurima sparsa*

*Insula dulcis aquæ lacum habet pellucidulum, in quo
 Insula Falangama salis Regina Britanni
 Insu-que lanorum cunctorum Regia Regum,
 Regulus assumpto Regali ubi nomine agebat.
 Inde propinqua minorque est insula dicta Rotunda,
 Consilio à procerum bis septem, dicere jus queis
 Assidue mos, & de rerum summa agitare
 Consilia, & illorum summa & prudentia, & æqui
 Cura domi atque foris pacem pariebat opimam.
 Ilam inter Iuramque sita est parva insula, dicta
 A lapidum cumulo. jacet australe ad latus Ilæ
 Mulmoris, Colurna, Osrima, Brigidana, Cocskra,
 Insula quæque humilis quæ Imersga, Beathea, Texa
 Dicta ab ove Noasiga, Ranarda, Traseria, Cana
 Atque Achnarra, atque insula magna, atque insula formæ
 Humanæ, & Stachbadis, & Insula Divi Ioannis.
 Angulum ad occiduum jacet Ilæ enormis Oversa
 Torrentis fretum ubi est imper-que meabiis unda
 Opportuna horis ni sumpta occasio certis
 Vrgæat & rapidis transmittat cursibus undas
 Insula Mercatoris: ad occasum spectans Vsabrasca
 Æstivum, & Tanasta, & Nefa, atque Insula ab arte
 Textoris. nec non & ab Ila millia ad octo
 In Boream versa Orvansa, & Porcaria, sede
 Proxima ab Orvansa passus Colvansa remota
 Quingentos. Vltra Colvansam frigidam ad Arcton
 Mulla jacet, distans duodena ad millia ab Ila
 Æquè lata ac longa, in se quadrata patensque
 Bisque duo & bis dena in longum millia: nec non
 In latum totidem exporrecta, atque aspera multum,
 Sed fœcunda tamen, sylvas cervosque frequentes,
 Tutum habet & portum satis, è regione Columbi
 [10r] Insulæ, habet binos amnes salmonibus ex se
 Fœcundos, spatio & magnos, aliosque minores
 Non steriles omnino; lacus quoque gurgite binos
 Latifluo, duplex queis insula & arx quoque duplex,
 Et mare diversis irrumpit tractibus æstu
 Fluctivago, crebrisque sinus halecibus omnes
 Efficit undantes bis binos. Quà abit in undas
 Hiberno occasu Phæbus, jacet insula, nostris
 Dicta Columbarum; jacet adque astivum Orientem
 Era, bonæ pecori & frumento & piscibus ambæ.
 Milia abhinc duo abest Sancti insula sacra Columbi,
 Milia longa duo, mille & lata, fertilis omnium,
 Gignere quæ solet hæc cæli plaga, nec monumentis
 Non priscis, ut ei fas Genti est, nobilis una
 More Columbi autem disciplinaque severa
 Nobilior, Monachorum unum hic, unum hic Monacharum
 Cænobium, una autem modo curia, multa sacella,
 Scotorum & regum, & rectorum ex mente benigna
 Munificaque manu: postquam est Kubonia capta*

*Fraudibus Anglorum sedes hic Præsulis alma,
 Inde fuit tristi hic veteris sub mole ruinæ
 Nobilium multorum olim commune sepulchrum;
 Tres tumuli inter se distant tribus intervallis,
 Impositis tribus ædiculis ad lumina Solis
 Surgentis, parte Occidua lapis indicat altum
 Inscriptus tumulum cujusque. Hic corpora Regum
 Scotorum sunt dena quater, sunt bisque quaterna:
 Scotorum hic Regum tumulus medio inter utrumque;
 In dextro incisus titulus, Reges tumulanter Iernæ
 Quatuor hic. Tumulus Regum qui in parte sinistra
 Norwegum est, quorum hic octo fert fama sepultos,
 Ossaque nobilium reliquorum nomina signant;
 Hanc cingunt huic sex donatæ munere Regum
 Exiguæ sed fæcundæ. Soa commoda præbet
 Pascua, & ex ovibus proventum avibusque marinis:
 Fæminea inde dehinc Rudana, deinde Reringa hinc,
 A Mulla passus quingentos Skennea distat,
 Curio quam curat suus, omne & littus abundat,
 Quæ fodiunt sibi sub terris animalibus antra.
 Ab hac & passus distat mille insula Eorsa,
 Cænobio hæ omnes parent Di voque Columbo;
 Viva ab Eorsa autem distat duo millia; quinque
 Milia longa; ferax frumenti & pascua felix,
 Commodam & oblongis stationem navibus ejus
 Portus habet. Lateri Austrino prætenditur ejus
 Colvansa, & fæcunda agro sylvaque Colurna.
 Iam sita ab hac passus pene est Gomatra trecentos,
 Millia longa duo, in latum modo dimidium hujus,
 A medioque die gelidam procurrit in Arcton:
 Hinc mediam in lucem Stafa bis duo milia distat
 Vtraque portu opportuna. Hinc mille recedunt
 Bis duo ad Æstivum occasum passus duo Burgæ,
 Queis Kerni imponit nomen majorque minorque,
 Circumvallatæ præruptis rupibus, atque
 Perviolenti æstus sævum torrentibus undis
 Præsidio ut naturali & munimine tuta
 Vtraque ab hoste et vi omni & inexpugnabilis extet.
 Distat ab his passus tantum mille Insula, cujus
 Nigra est terra omnis putri concreta vetusto
 Sylvarum & musco, ejus glebas ignis ad usum
 Desiccant; Monadum dicta inde est insula; Mossam
 Dicimus Anglorum sermone, soli genus illud.
 Lunga deinde in longum porrecta est fere millia bina,
 Dimidioque minor Baca: ad declivia Solis
 Millia sex Occa se hinc & Tireja recedit
 Millia longa octo, tria lata, & rebus abundans
 Omnibus ad vitam hanc nostram ditissima tellus,
 Et pecore & frumento & piscatu atque marino
 Fætu avium. Hic & aquæ dulcis lacus. hic vetus est arx
 Navibus & longis opportunas bene portus.*

*Hinc duo milia abest Guna, hinc spatio pare Colla
 Millia bis sex longa, duo lata, omnium abundans
 Fætuum, agri multum fœcundi; nec procul hinc est
 Calfa umbris nemorum & sylvarum introrsus opaca.
 Insulæ at hinc virides binæ, majorque minorque,
 Ac totidem contra Mullam cognomine eodem.
 Cæruleæ haud procul hinc Glassa, mox Insula & alta
 Magni Equitis quæ Ardan-Rider Sermone vetusto
 Dicitur; inde Luparia & Insula quippe Luporum.
 Post quam est Insula magna Acolla. est Insula ad arcton
 A Phæbo surgente ad labentem in cærula Phæbum
 Porrecta, in longum bisque octo est millia, lata &
 Sex, excelsis & sylvosis montibus altè
 Ardua Ruma locis raris habitata. Marinæ
 In campis passim deponunt ova volucres
 Anseribus rupes sunt hospita tecta Solanis
 Bis duo milia ad ortum hibernum hinc Insula equorum est:
 Vnde est quinegntos passus Porcaria, abundans
 Rebus ad usum, in ea portus stat commodus, atque
 Nidificat falco. Haud procul hinc Canna, Eggaq; & ipsæ
 Fœcundæ, hæc etiam anseribus fœcunda Solanis.
 Inde Soabritilla suæ modo sacra Dianæ.
 Hinc mediam ad Lucem Boreali à cardine Cæli
 Porrigitur Scia dena quarter duo, millia longa
 Lata alibi bis sex, alibi octo, montibus ipsa,
 Et montes sylvis, & sylvis pascua abundant,
 Et frugum & pecorum sunt fœcundi ubere campi,
 Atque alias præter pecudes armenta & equarum,
 Est magnis ingens Salmonum copia quinque
 Fluminibus, multsque aliis sua copia parvis,
 Omni à parte solum terræ penetrans salis unda
 Salsa sinus tres præcipuos facit, inde tredenos
 Fœcundos halecum omnes, hos mole minores.
 Hic & dulcis aquæ Lacus; hic arces quoque quinque
 Hæc prisco sermone Skianacha, nunc Skia vulgo
 Dicitur, hoc alam notat, alatum notat illud;
 Quod promontoria inter se, quæ Nerea fluctu
 Cæruleum infuso admittunt, duo sint velut alæ
 Obtentu umbroso. Circa hanc sparsæ ecce minores
 Insulæ, Oransa ferax frugum pecudumque cuique
 Gaudet in occultis habitare cuniculus antris;
 Paba latrociniis infamis; Scalpa cadentem
 Ad Solem æstivum inde octona ad millia distat
 Præcipue innumeris umbrosa atque hospita cervis.
 A Scalpa in Boream duo millia deinde Ruarsa
 Septem milia longa, duo lata, agmina pascit
 Betulcis vel cervorum quam plurima sylvis;
 At Crulinga jacet statio fidissima nautis
 Caronem sinuosum inter viridemque Raarsam.
 Quingentos passus à Scalpa est Rona ericea,
 [10v] Et sylvosa sinum portu interiore recondit,*

*Qui latrociniis male prætereuntibus instat.
 Est & in ore sinus cognominis Insula Gerloch,
 Millia sex à Rona Arcton versus sita Flada;
 Verum à Flada millia bina Tuilmena distat,
 Adque australe Skicæ latus est Oransa, minorque
 Et major Buia. ad passus jam mille ab Oransa
 Insulæ & hinc parvæ sunt quinque ignobiliores;
 Post quas Isa ferax frugum juxta Ovia & illum
 Hinc Askerma, inde & Lindilla & ad octoginta
 Solis ad æstivum occasum projecta Sciam ante
 Linga Gigarmena Bernera Megala Paba
 Fladaque Scarpaque vervecum Sandera Vatersa
 Piscatu opportuna, & portu accommoda magnis
 Navibus & multis, sua cætera commoda præter.
 Postremæ hæ numeroque novem sub præsule subsunt.
 Pascere cui jus est populos rapido æquore cinctos.
 At duo millia abest Bara hinc, qua millia septem
 In longum porrecta æstivum adque usque Orientem
 Solis ab occasu Hiberno piscatur asellos,
 Haud frugum infæcunda. angustis faucibus illo
 Insinuat mare se & spatio interiore rotundat
 Latius, Insulam habet tantum unam, hæc Insula & arcem
 Imprimis munitam omni munimine. Barræ
 Assurgit collis Boreali à littore ab imo
 Herbidus, ad summum summo de vertice rivus
 Decurrit, detrunca gerens animalia secum
 In mare subjectum, magnæ cui nomen arenæ
 Littus arenosum fugiens linquit maris æstus.
 Littore in hoc passim conchæ effodiuntur adultæ
 Quas cochas dicit vulgus. dicunter ab illo hic
 Seminio aut nasci aut capere incrementa per undas
 Insulæ, at exiles sparsæque per æquora, multæ.
 Barram inter Vistumque jacent Orbansa, deinde
 Ovia, Halersetæ, & Garulanga, & Flada, minorque
 Et major Buia, Haia, Helisaia, atque Gigaia
 Et Lingaia, Feraia, Fudaique⁶ & Eriscaia.
 Vistus ab his gelidam longè procurrat ad axem,
 Terdena & duo bis longa, & sex millia lata.
 Hæc duplici infuso maris æstu est Insula triplex,
 Nudatis fugiente æstu una Insula arenis:
 Dulcis aquæ lacus hic est plurimus, unus in illis
 Præcipua qui mole patet tria millia longus,
 Exesa tellure viam sibi pontus ad illum
 Per rupes patefecit iter; ingentiaque inter
 Insinuams se saxa coagmentata subinde
 Aggeribus ruptis, quos objicit Insula ponto,*

⁶ i.e. Fudaique

*Abscedens linquit pisces persæpe marinos.
Piscis in hoc capitur Salmoni cætera perquam
Absimilis, nisi quod ventrem albus, terga nigellus
Nec Tectus squammis, instar Salmonis,
Hic lacubus scatet innumeris, bona dulcis aquæ vis,
Speluncæque erica tectæ, latebrosa Latronum
Perfugia; hic numero, hic sacrorum curia ad usum,
Quintuplici sacro sancta. inde octo millia ad Ortum
Est vetularum Helscher Monacharum forfan Iovæ.
Longius ad Boream paulo Septemque Triones
Attollit medio in fluctu se Haveskera. Certo
Tempore in hanc anni appellant vituli ecce frequentes
Æquorei, qui nonnullos capiuntur in usus.
Sexaginta ultra hanc fere millibus Hirta recedit
Solis ad Occasum æstivum; hæc frugum pecudumque
Atque ovium procerarum blandissima nutrix.
Omnis inertes artis & omnis Relligionis
Incolæ, & infantes tinguntur flumine sacro
Solstitio exacto cum vectigalia pendunt
Verveces induratos bene Solis ad ignem,
Et vitulos maris hirsutos volucresque marinas
Procuratori & domino sine fraude quotannis.
Quisque suos tingit si desit forte Sacerdos.
Passus mille patet tota Insula pene quadrata
Tota invisâ aliis, præter tres littore montes
Qui sese extremi attollunt, cernuntur enim illi
Rupibus è celsis aliarum & vertice summo
Eximia cernuntur oves forma in tribus illis
Montibus, at violens æstus prope adire marinus
Hos prohibet quenquam. Nunc ad Vistum ut redeamus,
A cujus promontorio Septemtrionali
Insula lata Valaia in passus mille, duploque
Longior. Hoc inter promontorium Insulam & Heream
Hæ fere sunt interjectæ; exiguæ licet omnes,
Non infrugiferæ tamen, hæ: Soa, Stroma, Pabaia,
Burnecaia, Enisaia, Keligira, parvaque Saga,
Sagaque magna, Hermodraia, & Scarvaia,
Et Gria, Lingaque, nec non Gillinsa, hinc Hea & Hoia
Et Ferolaia, Soa & parva, & Soa magna
Isa, Seuna, minor majorque Taransa, Tuemen,
Slegana, supra Haream, Scarpa, supraque Leogum
Millia quinquaginta absunt versum æquinoctialem
Occasum, quæ Havanæ septem Insulæ Casyla
Sacra vocant, montes toti viridantibus herbis
Consurgent vestiti omnes, verumtamen omni
Deserti cultu humano, nec quadrupedem ullum
Præter oves, multumque feras fere habent, sed ad usum
Tum victus nullum cum venatu capiuntur.
Est caro nulla illis, adeo sunt pabula læta,
Sed pro carne cutis fulmentum, arvinaque pinguis,
Aut caro tam male suavis, eum ut gustare recuses,*

*Ni malesuada fames persuadeat, inque periclo
 Prædulcis vitæ extremo. Tractu quoque eodem
 Edonum propius Boream Granvellana, quod sit
 Aspera, mox Lamba, & Flada, & Kellasa, duplexque
 Bernera, & Kirta, & Buia, hæc majorque minorque,
 Nec non Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna,
 Quamque suis fæcundum animal sibi vendicat antris,
 Parvaque Sigrama, Pygmæorumque Insula, parvis
 Ossiculis capite & parvo cum copore parvo
 Plurimo ibi effosso externis facit ut mereatur
 Fama antiqua fidem, Pygmæos quippe sepultos
 Hac Regione. olim Hibernum qua spectat in ortum
 Ora Leoga, in terram irrumpunt æquoris æstu,
 Hinc Arctous, & hinc Austrinus nomine dictus,
 Et sinus & lacus. anno omni captantibus ambo
 Suppeditant pisces, tanta est ibi copia, abunde.
 Ad medium lucem magis, ex hoc littore eodum
 Et vergit Fabilla, Adamique Insula, & illa
 Agnorum, Vncoilla, Hulmena, Haverera,
 Et Laxa, atque Era, & Sancti Insula sacra Columbi,
 Et Tora, & Iffurta, & Scalpa, & Flada, atque Seïta.
 Insulæ ad Ortivum latus hujus, fornice curvo
 [11r] Stat cameratum, alta & duri testudine saxi
 Subterraneum iter, remis velisque subinde
 Pervium, & oblongum celeris jactum ultra sagittæ,
 Dum fugiunt violentum æstum, gestumque fragorem
 Vicinum ad scopulum, magna formidine nautæ.
 Nomine Castellum antiquum jacet Insula ad ortum,
 Qui locus est naturali munimine tutus,
 Squamigerum, frugumque ferax, ovisque, volucrum
 Sufficiens victum indigenis aliisque colonis:
 Verum ubi terram aperit sinus, æstu intrante Briennus
 Insula, & Eu umbrosa & sylvis sublustris opacis,
 Vnde latro insidiis vim prætereuntibus infert.
 Hinc Gruinorta jacet gelidam magis Insula ad arcton,
 Intus opaca itidem; insessa & latronibus ipsa.
 Inque plagam spectans cæli parva Insula eandem,
 Dicta Sacerdotum, fert pabula, & ova volucrum;
 Proxima Afulla, propinqua Habræra, & magna minorque
 Huic juxta Insula Equorum, & Mertaika insula rurfus
 Iuxta hanc, hæcque octo, ante sinumq; lacumq; Briennum
 In Boream excurrunt. hinc Haraja, inde Leogus
 Millia sexaginta patent in longum, lata bis octo:
 Insulam enim unam faciunt hæ, non maris æstu
 Infuso, at sicco divisæ limite agrorum,
 Et propria dominorum omni ditione diremptæ.
 Pars luci mediæ exposita est Haraja, ubi Mandras
 Exstruxit monachorum Maclo dius Roadillæ.
 Quod sat ad annonam fæcundi hic frugibus agri:
 Pascua sunt ovium pasturæ accommoda, cujus
 Gramine mons altus viret ad fastigia summa.*

*Errantes cernas, certo & Domino absque vagantes
 Lanigeras, annisque graves: quas fœtibus auget,
 Quod vulpes nusquam aut lupus insidietur ovili,
 Aut tractu immenso hic se in spiram colligat anguis:
 Sunt tamen hic cervique humiles, sylvæque frequentes,
 In collimitio, Haraja dirimente Leogum.
 Hic quoque cœruleis salmonibus amnis abundat.
 In parte ad Boream sævum est projecta Leogus.
 Culta frequensque satis fœcundi ad littoris oras;
 Arx una, at quadruplex divinis curia rebus,
 Majoresque amnes septem, bis sexque minores,
 Pinnigeris perfœcundi salmonibus omnes:
 Pluribus inque locis scissas penetrat mare terras,
 Inque sinus fundit se, halecum copia abundans:
 Proventusque ovium hic in saltibus, inque ericetis,
 Ingens, quas & in angustum de more coactas
 Antiquo vellunt, non tondent, idque quotannis.
 Campestrisque soli constat pars magna ericetis,
 In quibus ex musco putri est pernigra superne
 Terra, diu sylvis jam putrescentibus orta;
 Conscissa hac crusta oblongus fit cespes, in usum
 Ignis, ubi ad Solem fuerit siccatus acutum:
 Inde marina solum nudum bene stercoreat alga.
 Tum centena uno consurgunt culmina grano,
 Tum lassus gravidis procumbit culmus aristis:
 Plerunque est ingens hic copia Balenarum:
 Et capitur tanta, ut decimas prægrandibus, uno
 Tempore, septenis quarter, atque minoribus ultra
 Ter quadragenas reddant de more solutas.
 Est & in hac spelunca ingens, ubi marmoris æstu
 Digresso manet alta maris permensa vorago,
 Orgyam ad alteram, ubi redit æstu ad quattuor alta.
 Hic genus omne, ævi & sexus, in rupibus altis
 Dum sedet ingentem cito vim discrimine nullo
 Squamigerum lino atque hamis subducit in auras.
 Rona solo plano atque humili cultoque, Loego
 Millia ad æstivum est ortum sita sexaginta,
 Cultores hominesque rudes, & relligionis
 Expertes omnino omnis; qui his dominatur
 Assignat certum numerum pecudumque hominumque,
 Commode ut & vivant, & vectigalia solvant;
 Quippe farinæ vim magnam excussæ hordeo ovillis
 Pellibus insutam, quantumque, & carnis ovillæ,
 Atque marinarum avium, quas Solis ad æstum
 Durarunt proventum ultra superaverit hornum.
 Quod victum est ultra, ad dominium redit omne Leogum,
 Qui superent capite illa supernumeraria turba
 Tum fundi Domino à cultoribus annumeratur.
 Sic nihil usque illis deest unquam, & cuncta redundant.
 Hi mores antiqui, hæc pectora, quæ nec inerti
 Perdita luxurie, nec avaræ obnoxia curæ.*

*O fortunatos nimium, bona si sua norint!
 Fœlices nimium si Christum & se bene norint!
 Quantum infœlices! quum nec se, nec sua norint.
 Romano sacrum hac colitur tellure sepulchrum;
 Cui ligo perpetuus comes, hoc, cum quis moritur, mox
 Inveniunt designatum de mane sepulchrum.
 Si qua fides, dum mira canunt, majoribus ævo
 Aut pietas dum vana serunt cultoribus arci
 Ni Dis ipse malus miseris deludat hiantes.
 Hic & Balenæ esca, hamo & capiuntur adunco.
 Milia in occasum hinc bisque octo, milleque passus,
 Longa Süilskeraja mari jacet Insula in alto,
 Quæ, nec valle herbas, ericam nec montibus ullam
 Progenerat, rupes tantum se attollit in atras.
 Quas muscus tegit ater, & alba aperit maris unda.
 Hic volucres passim ponunt varia ova marinæ,
 Excluduntque suos pullos, prædaque saginant:
 At prius enatis quam sulcent aëra pennis,
 Turba frequens è vicinis adnavigat oris
 Prædatrix; tribuitque dies his octo legendis,
 Durandisque aura & Phœbi vertigine, donec
 Naviculas plumis onerent & carne rigente.
 Insula in hac rara, & peregrina avis indole Colca,
 Anser mole minor paulo, nec pondere major,
 Nidificat, suaque ova locat quibus incubat, atque
 Pulliciem in vestem excludit, fovet, educat, ultro
 Vesticipem linquit, pennis sine veste solutis
 Ipsa petens undas, quas sese immittit in altas,
 Nec pennis plumisque pedum, sed remigat alis,
 Hibernam & vestem brumæ fera frigora contra,
 Natura, non arte sibi textit levidensæ,
 Delitiis dapibusque novis sese ipsa saginans,
 Donec vere novo tepidi blanda aura favonî,
 Vestitamque habitamque bene, fœtuque gravatam,
 Remigio alarum revehat, pennisque reducat,
 Quamquam nulla illi pennato in corpore caulis
 Durior est, sed pluma levis, nec concolor albo
 Corpus ab integro molli lanugine vestit.
 Atque hæc de occiduis, quas cingunt æquora, terris
 Quæ denso Albanum præcingunt ordine Regnum
 [11v] et denso Albanum constipent agmine Regem,
 Vt Bruti repetat fascas: marmorque reducat,
 Quod viridi pascens niveos in gramine Cygnos,
 Amplexu Tamesis molli fovet & tenet arctè,
 Defenditque manu vibrante, & verbere linguæ;
 Sive stili præacuta acie, sue cuspide pennæ.
 Insulæ in Oceano magno reliquæ ore canendæ,
 Deuque Calidonio Germanoque æquore sparsæ
 Orcades, à priscis retinent qui plurima Gothis;
 Nec dubia antiquæ calcant vestigia linguæ:*

*Vulgi parca gula in convictu quotidiano:
 Hinc rari morbo, at senio plerique soluti
 Emigrant è vita; alios quantum ars medicantum,
 Tantum illos juvat ignoratio deliciarum;
 Hinc forma insignes, procero & corpore pulchri.
 Proventus frugum exiguus, quam præter avenæ &
 Ordia, queis ex iis panis vinumque recoctum
 Suppetit ex gregibus caprarum; oviumque, boumque
 Copia, butirum hinc, hinc lac, hinc caseus ingens
 Mole, frequens quæstuque, & plurimus usu:
 Squammigeræque maris pecudes, volucresque marinæ
 Immuneræ; unde illis victusque & pabula constant.
 Pœnè venenatum aspectu aut deforme apud illos
 Visum animal nullum: sunt corpore valde pusillo,
 Et specie contemptibles, sed strenui ad omnes
 Plusquam credi est fas usus. equuli, arbor in illis
 Nulla, frutex nullus regionibus eminent usquam,
 Si unam Ericam excipias; nec tam cœlive solive
 Id vitio, quam segnitie ignava indigenarum:
 Quod clarum arboreis facile ex radicibus exstat,
 Quas non nulla dies in pluribus eruit arvis.*

*Extera vina bibunt avidè, potantque libenter,
 Quando invecta, scypho magno multumque capaci,
 Et multum antiquo, Magni illius hospitis olim,
 Et Divi, ut perhibent, qui Christi lumen & auram
 Primitus infudit Princeps ditionibus istis;
 Is tantum exsuperat communia pocula, quantum
 Longa breves olim Lapithum Carchesia conchas.
 Ergo suum ad sese advenientem hoc præsulem ab uno
 Principio explorant, plenum haustu hunc si ebibit uno,
 Hinc magnum esse virum statuunt, multumque capacem,
 Et largum, mensura ampla, & teretem, atque rotundum,
 Quali alias se & nunc Cathanesia præsule jactat;
 Qui Magno vicinus, & æmulus indole magna:
 Seu immani hostem magnum stet poscere poclo,
 Seu poscenti hosti stet respondere paratus:
 Sicut operclum opifex poscit dignum omne patellâ.
 Laudibus hinc illum attollunt ad sydera miris:
 Hinc læto augurio divinant esse futurum
 Hornus ut ingenti proventu exuberet annus;
 Quique sequens præsentem in multos jugiter annos
 Præcipiunt spe certa, animis spondentque futurum:
 Vnde patet frugalem illum moremque modumque
 Rebus ab angustis, non à ratione, profectam:
 Nam fuit alma diu nutrix, ut Diva creatrix
 Paupertas vitæ frugi, morisque modesti;
 Vicinis luxu corruptis, mox labefacta
 Disciplina vetus: tandem ipsi seque dedêre
 Deliciis, sensus & blandimenta sequuti
 Nec nihil adnarint commercia piratarum:
 Queis metus in terram firmam dare se, hic ubi aquantur,*

*Aut victu, aut pretio vili, cum cætera, tum, quæ
 Vina gulam irritant exotica, & illecebrosa
 Permutavêre, & perpotavere trahentes
 Perniciem, exemplo in præsens ævumque futurum.
 Quid facerent pauci dijecti in gurgite inermes
 Vim contra? at blandis secreta per otia rebus
 Fræna voluptati permittere dulcius; atque
 Vitius multo, nec visum intutius ipsis
 Principibus, nec præsulibus non: Cætera turba
 Antiquæ frugis vel adhuc vestigia servat
 Impressa in mores. Quid non mortalia corda
 Et facere atque pati cogit morosa tyrannis?
 Cum blandum inspirat virus malesana libido?*

*Ergo procellosis revocant nos Orcades undis,
 Non tantum immani hic metuendus fidere Nereus,
 Et violenti æstus vi, ventorumque procella;
 Verum ex occiduo conturbatis & Eoo
 Æstibus Oceano, & contra pugnantibus undis,
 Angustas intra fauces brevis arcta freti vis,
 Atque recurrentes adversis molibus undæ
 Vorticibus in se contortis, exsuperari
 Vt nulla velorum aut remorum agmine possunt.
 Qui propius conniti animis ac viribus audent,
 Aut violeno æstu rursus pelluntur in æquor,
 Aut rapido fluctu abrepti in rupes scopulosque
 Navifragos compelluntur vi: aut fluctus ibidem
 Torquet agens circum, & rapido vorat æquore vortex.
 Tempestate fretum hoc duplici est superabile, quando
 Tranquillum mare, conflictum dirimente relapsu
 Æstum, ubi aut pleno ad summum pervenerit alveo
 Incrementum; vi jam languescente tumultum,
 Conflictumque undarum illum quæ utrinque ciebat,
 Fluctibus Oceano veluti recinente receptui,
 Vorticibusque undæ veluti in sua castra receptis.
 Inter scriptores numerus non convenit: Illum
 Plinius ad quadraginta extendit: fere turba
 Cætera triginta numerat: Orosius addit
 Tres, verum accedens quam proxime: at inter easdem
 Tresque decemque suis habitatae utcunque colonis.
 Cætera pars deserta vacat, pecorique relicta.
 Sunt etenim pleræque humiles, spatiisque locorum
 Angustis, ut vix unum, aut duo tresve colonos
 Si colerentur alant; squalent aliæ musto adaptatæ.
 Aut nudis scopulis; verum quæ maxima cunctis
 Orcadibus, multis veterum Pomona vocatur.
 Appellant hodie terram immanem, à mole, patente
 Millia triginta in longum: Hæc & culta frequensque
 Curiam habet sacram & numero multam duodeno,
 Quæa sunt rure omnes: unum oppidum habet quoq; dictum
 Crocaviaca olim Danis; nunc Kircua Scotis.
 Hic binæ ac veluti modicæ modicumque propinque,*

*Altera quæ Regis, quæque altera præsulis, arces,
 Quas inter, pro captu hominum genioque locorum,
 Templum opulentum, ingens: sunt templum hoc inter & arces
 Quas binas perhibent, hanc Regis, præsulis illam,
 Vrbes, & tectis multum populoque frequentes:
 Efficit & fidos portus tutosque receptus
 Navibus, immenso jactatis gurgite ponti,
 [12r] Quæque elapsæ æstus duplicis pugnacibus undis:
 Sexque locis plumbi nigrique albique metallo,
 Quo melius vix quicquam orbe omni, hæc Insula abundat.
 Hac Cathanesia abest bis denis bisque duobus
 Milibus, unda freti rapido qua interluit æstu:
 Dictus & à gente est Pictorum hic Picticus æstus:
 Insulæ & hoc multæ undoso sparguntur in æstu:
 Bis binis distat Cathanesio à littore Stroma
 Milibus, haud infæcunda; Orcadibus tamen illa
 Accensere vetat vicina Britannia, & illi,
 Imperio quorum paret, Comitibus Cathanesii.
 Orcadum ab hac gelidam quicumq; adnaviget Arcton,
 Australis Ranalsa occurrit prima, Dunachi
 Quæ à sinu abest, aut Duncani, bis millibus octo;
 Quod spatium binis horis æstuque secundo,
 Vt cessent venti, faciunt per fervida Nautæ
 Cærule, transmissi tanta est violentia tractus;
 Longa est milia quinque; satisque accomoda portu
 Margaridæ Divæ, cui Augusto omine nomen.
 Projectæ hinc paulum, qua Phæbus surgit ab undis,
 Sunt binæ, exiguæ, incultæ, pecorique relictæ
 Insulæ, illi Holmas gentili nomine dicunt:
 Herbida planities (hæc vox est versa Latinis)
 Assita aquis, Boream ad Burra est: hanc inter & amplam
 Pomonam binæ sunt Holmæ; Burra ab iniqua
 Occasum versus Solem tres ordine, Suna
 Et Flata & Flara; atque has inter Hoïa Valis,
 Sive duæ, five una hæc Insula, ut æquidiali
 Tempestate, recessu æstus, undis & arenis
 Faucibus angustisque sibi Insula ut una cohærent;
 Sic æstu redeunte mari interjecto ea forma
 Effigiat binas incinctas æquore terras.
 Hic celsi ante omnes transcendunt nubila montes,
 Bis quinque in longum porrectæ milia; distant
 Ab Ranalsa octo, à Donachi Fano quater absunt
 Milia quina: at ab Arctoo, qua immobilis axe
 Est Granisa freto angusto insita. Abest etenim Hoja
 Pomonæ promontorio duo milia tantum.
 Atque hæ sunt fere Pomonam Cathanesiam & inter.
 Pomonæ latus occiduum mare spectat apertum,
 In quo extat nullus scopulus, nulla Insula paret.
 A promontorio paulum procurrat Eoo Cobesa,
 Pomonam à Borea quæ ceu tegit umbra.
 Littoreo propior tractu, Siapinsa, Orientem in*

*Paulum se inflectens, contra sita Cracoviacam,
Milia bina patens, vergit sex milia longa.
A parte Occidua Pomonæ est Rusa, duo ter
Milia longa. ab ea, qua Sol cum surgit, Eglisa,
Magnum ubi Magnum illum Divum fert fama sepultum.
Ad mediam lucem est Vera, Gersaque, nec procul illinc
Vestra, à qua decies octona Hethlandia distat
Milia. ab hac totidem omnino distat Papa, Stronsa,
Fara, jacet medio fere cursu hoc Insula Bella,
Quam Orcades Hethlandique suo de littore cernunt,
In promontoria assurgens altissima terna;
Rupibus excelsis præcincta est undique circum,
Undique inaccessa est, si non æstivum orientem
Versus se paulum demitteret, & stationem
Naviculis tutam præberet; pauperius nil
Indigenis; piscatores, quos Anglia mittit,
Quos Hollandia, quos alii è regione propinqua
Oceano, quacunq̃ue omnes rapiuntq̃ue feruntq̃ue
Omnia pro arbitrio. Post illam proxima longe est
Maxima cunctarum, quas fert Hethlandia; terram hanc
Continuam indigetant, in longum millia passuum
Sexaginta, octo bis lata; in plurima spargens
Se promontoria; ex his duo maxima; longum
Alterum & angustum rigidam procurrit in arcton.
Alterum in Hibernum pandit se latius ortum.
Littoreis cernas habitata maritima in oris:
At præter pictas adit interiora volucres
Pene animal nullum; paucis bonus incola ab annis
Latius in terras culturæ extendere curam
Tentavit, quam majores successu sine allo:
Divitiæ sunt à Neptuno, parte & ab omni
Omnibus objecta est piscandi summa facultas.
Hinc Boream versus bis quinque ad millia, lata
Octo Zeal, supra viginti millia longa;
Est adeo fera natura cælive solive,
Ingenio aut genio ferat ut non ullum animantem
Indigenam, præter quam in luminis edidit auras;
Hic Bremensen ajunt mercatorem affluere omni
Merce peregrina, quæ exotica commoda præstet,
Suppetat unde illis omnium omnibus usu abunde.
Hanc inter terramque illam quam diximus antè
Perpetuam appellari, insunt, sed mole minores:
Insula Linga, Orna, & Bigga, & Sanctferrea; ultra hanc
Vusta novem distat glaciantem millia ad Vrsam,
Sex lata, ac supra viginti millia longa:
Plana solo, at non inamœna oculis, nisi qua mare circum
Sævit, ab insanis apprimè immane procellis
Hanc Zealemque inter, Via, & Vra, atque altera Linga.
Extra eam ad occasum adspiciunt & Skenia duplex,
Burraque: ad ortum Auroræ, Balta, Honnega, nec non
Foclara in septem porrecta est millia: septem*

*A Vusta, à Zeale distans prope millibus octo,
 Atque objecta freto Zeale, quod dividit Vstam:
 Multa obscura dein prætenditur Insula Eoo
 Perpetuæ terræ lateri, Mecla, Skenia triplex
 Eoa, & Brasa, & Musa, Nostunda, atque Chualsa.
 Occiduum latus Occidua omnis Skenia cingit,
 Rottia, Papa duplex, Vonnedaque Valla, Freondra,
 Burra, duplexque Havra, & totidem has sparsæ inter & Holmæ.
 Hethlandis victus idem qui Orcadibus, usus,
 Et ratio, nisi quod multis paulo asperior sit:
 Commoda juxta domestica: Vestis ad usum,
 Et ritum Germanorum, est utcunque decora.
 Illis proventus panno ex crassoque rudique,
 Quem Norvegia emit, facta ex oleo, intestinis
 Piscium, & è butiro & piscatu. queis duo scalmi
 Naviculis piscantur, & has Norvegia vendit.
 Quos capiunt pisces, horum est captura perampla,
 Aut condire sale, aut vento siccare laborant;
 Hæc divendita ubi, & collecta pecunia, solvunt
 Vectigal; domus hinc, pars victus, cuncta supellex
 Suppeditat. nitet in mensa quandoque salinum,
 Aut argentum aliud. Germani moris ad instar,
 Pondere, mensuris, numeris utuntur: & illis
 Germanus sermo est vetus, aut fere Gothicus omnis.
 Mense semel minimum invitant se mutuo; at omnem
 [12v] Ebrietatem omnes ignorant, & sine rixis
 Simpliciter, culpisque aliis quas ebrietas fert,
 Traducunt hilarè hoc tempus, cænasque salubres
 Concelebrant, tanquam sementa & pignora grata
 Suavis amicitiae, & constantis vincula amoris.
 Tantus amor, parcis tanta est prudentia Gothis.*

*Notum autem & priscae frugis vitæque salubris
 Exemplum nostro noster Laurentius ævo,
 Qui cum consorte & vitæ mensæque thorique
 Octonos decies Phæbi transmiserat annos
 Anfractus, reditusque, ac vita duriter acta,
 Et consorte thori partusque laboribus acta
 In senium mortemque & vitæ lumine cassa,
 Alteram amat, tam cruda viro viridisque senectus,
 Vxorem & ducit jam centenarius ipse,
 Et viridi florentem ævo validaque juvena,
 Cujus ab amplexu suavi sobolisque creandæ
 Dulcibus illecebris operosæ ad pristina vitæ
 Munia lætus abit, denos quater amplius annos;
 Nec non lætus obit constanti & robore firmus;
 Ergo quater denos deciesque exegerat annos,
 Piscatum cum forte abiit, subitoque coorta
 Ingens, ingenti cum tempestate, procella
 Incubuit ponto, vir qua violentior æstus,
 Adversusque Notus cursusque brevissimus undis,
 Qua sævæ insanis obstabant molibus undæ,*

*Solus agit remis, & per maria aspera adurgens
Naviculam in portum impellit, portuque potitus
Littus in extremum pelago subducit ab alto.
Inde dein senior, nec vita insuaviter acta,
Curriculum ævi ingens in multos prorogat annos,
Nec vi morbi ulla, at senii vix tabe solutus,
Sensibus integris simul omnibus ultima verba
Dixit, nuper agens animam, curasque reliquit,
Et vita absque mali sensu cælum hausit apertum.*

[1]

ADNOTATA
AD
SCOTORVM
ANTIQUITATEM,

Eorumque in Britanniam ex Hibernia alterum trajectum
duce Reuthari, quem Reudam vocat.
Auct. ROBERTO GORDONIO.

Non erat necesse, de nostra antiquitate, regni primordiis, & in hanc insulam immigratione, longum sermonem instituere, cum maxima earum rerum pars, multis sæculis à nobis semota (sicut multarum aliarum gentium) caligine tecta lateant, & velut fluviorum scaturigines, ita & gentium origines, tenues, obscuræ, lapso demum tempore innotescunt. Aliter se res nostræ habent, cum majores nostri, uno eodemque tempore magno numero ex Hibernia in hanc insulam transvecti, statim à principio sub Regibus fuere, statim Reipublicæ formam habuere. Neque erat nihi necesse in hæc tam anxie inquirere, nisi Angli historici nobis quondam ex quotidianis diffidiis (ut vicinis gentibus sæpe usu venit) infesti, nostrum adventum in ea tempora conjicunt, quibus Saxones, unde illi orti, ad Pictos & Scotos finibus provincialium Britonum arcendos, ab illis evocati sunt. Neque hæc omnia tanti erant, ut de iis gravis controversia institueretur, cum jam nobis cum illis in unum imperium coalitis, lingua, religione, moribus, satis bene conveniat, & multa in nos, studio partium, impudenter & contra rerum fidem prolata, retractaverint, quicunque in hisce studiis supra vulgum sapiunt. At cum quamplurima de hisce rebus scripta à quibusdam, iisque non minimis, sed qui familiam ducunt, latine edita ad externos emanaverint, asserenda nostra erant, aut vadimonium deserendum.

Primum illis ludibrio fuit de Scota & Gathelo vetus narratio, quam nobis asserere, aut deserere non est animus, certe non video quomodo testibus idoneis fulciri possit, nisi fides sit chronographis nostris, qui semper hinc exordia sumpsere, quos omnes in eo suspectos iri non dubito, cum eorum antiquissimi tanto temporum intervallo, ab iis sæculis, quibus hæc gesta sunt, abfuerint. At detur antiquitati venia, cum non solum nostri in his peccaverint; in hunc censum venient Franci, Dani, Swedi, Hispani, & multæ aliæ Europææ gentes, quibus ante renatas literas idem vitii. & si vetera consulamus, jam Diodorus Siculus, jam Herodotus pendunt Græcorum origines, quorum quotusquisque non à Diis prognatus, quæ, quanquam irrisui habeantur, historici illi ex earum gentium monumentis exscripserant, quæ illæ tum vera de se credebant. & quanquam his omnibus jure merito nunc exilium indictum sit, credibile est, nostros historicos rudibus sæculis hinc sibi modulum sumpsisse, præcipue vero ad viciniæ imitationem. Brutum Britannicum, ejusque fabulam, illis animos fecisse non inanis suspicio est, ne nostri in postremis haberentur, quam ante annos quadringentos à Galfredo Arturo cusam, aut à Cambro Britannis suis acceptam, latine, ut tempora illa ferebant, translata, editamque; illo ipso tempore doctorum & fide dignorum hominum censura notavit. Unde mirari liceat eruditissimum, & omnis antiquitatis scientissimum virum, Guilielmum Cambdenum, tantum non adfuisse patronum, qui diserte fatetur, se ingenii nervos ad eam stabiliendam adhibuisse, sed frustra: nolle se tamen ei præjudicium adferre, sed intactam relinquere.

Idem, dum nostram antiquitatem acriter convellit, & in hoc certe, non uno loco omnes ingenii nervos intendit, majores nostros, ante inclinationem imperii Romani, hoc est paulum ante Saxonum adventum, qui demum anno Christi 449 huc appulerunt, nullas in hac insula sedes tenuisse, & paulo ante illa tempora, nostrum nomen primum orbi innotuisse condendit. At si gentium origines, & antiquitas ex Romanorum de iis notitia pendet, Deus bone! quot illustres gentes patria sua per multa [2] sæcula carituri sunt, imo Britanni ipsi, serius Romanis cogniti (prius certe Græcis) non effugient hanc notam, nisi Cæsar eos indigenas maximam partem pronunciasset.

At de immigratione patrum nostrorum in hanc insulam, gravior quæstio est, quam non tantis confusam tenebris, tantus rei antiquariæ dictator, non poterat non vidisse; eum igitur

præiudicio laborantem hæc dissimulasse fatendum est.

Optimum harum controversiarum testem advocemus Bedam, in vicinia apud Nordan-Humbros Saxones (ipse Saxo) natum, educatum, quique in iis locis omnem exegit ætatem, quæ sane longa illi contigit, qui circa antum⁷ salutis DCCXXXVI è vivis excessit, jam (si epitaphio ejus fides) nonagenarius. Is nostram gentem, Picticamque optime norat, cum iis vicinitatis & relligionis commercio multum versatus, cujus fides ipsi Cambdeno in omnibus multum laudatur; quem incorruptum & ingenuum veritatis & antiquitatis testem pronuntiat.

Ille, statim initio historiæ suæ ecclesiasticæ, incolas Britanniae eorumque origines referens, primos recenset Britones, proculdubio antiquissimos, de quorum initiis, neque illi, neque ipsis, teste Cæsare, aliquid constabat: adeo illi omni prophana historia antiquiores. Proximos his adjicit Pictos, quorum adventus causas describit, temporum ignarus, qui, ut ait, navibus huc appulsi, jampridem plurima insulæ parte, ab austro incipiendo, à Britonibus possessa.

Subjungit deinde tertios incolas Scotos, in partem Pictorum receptos, qui duce Reuda de Hibernia egressi, vel ferro, vel amicitia sibimet inter eos sedes quas hactenus habent vindicarunt. Sedes autem hæ, Bedæ tempore (ut postea narrabitur) non excedebant æstuarium Glottæ, Saxonum potentia in has conclusi angustias. Quemadmodum, eadem de causa, idem, illis temporibus, Pictis acciderat.

Iam collocatis in insula tribus his distinctis populis, novo capite Romanorum adventum, tanquam rem quæ posterioribus seculis acciderat, describere aggreditur. Hæc, legentibus clara, perspicua sunt, nullis verborum ambagibus involuta, sed secundum laudatam patris hujus consuetudinem simpliciter tradita.

Scoti, referente doctissimo antiquario Cambdeno, paulo ante Saxonum adventum in insula consederant; vix illud certe concedit; nam ex verbis Bedæ cap. XIII. referentis, impudentes Hibernos grassatores domum regressos, statim reversuros, & ex Claudiani loco,

Totam cum Scotus Iernen

Movit, & infesto spumavit remige Tethys.

contendit, Scotos nondum hîc consedissee, sed ex Hibernia navibus advectos prædas egisse. Longe aliter Beda. Transmarinas autem dicimus has gentes, (ait ille, de Pictis & Scotis sermonem instituens) non quod essent extra Britanniam positæ, sed quia à parte Britonum erant remotæ, duobus sinibus maris interjacentibus, &c. Tum enim limes ad Glottam & Bodotrîam stabat, extremis Romanorum in insula temporibus, ut postea narrabo, cum de Prætenturis sermo erit. Sed ad rem: Saxones huc accersiti trajecerunt, ut notum est, an. Dom. CCCCXXXVIII Fuerint in insula Scoti paucis ante annis, puta noveris.⁸ Ergo Scoti anno CCCCXXX primam insulam tenuerunt. At, referente Beda, jam ante Cæsaris primum adventum in ea sedes cœperant.⁹ Ille autem, secundum eundem autorem, anno ante natum Christum sexagesimo, primum ad hæc littora appulerat, ita videtur Cambdenus decerpisse Bedæ calculo, à Cæsare ad annum CCCCXXX, quingentos annos: ingens certe temporis intervallum. Supersunt adhuc anni qui Reudam & Cæsarem intercesserunt,

⁷ I.e. annum

⁸ I.e. noveris

⁹ I.e. ceperant

quos nostri annales definiunt CXXXVIII fuisse, & novem Regum tempora complecti, ut quinque priores principes à nostris enumerati non veniant in censum. Demus, nostros in annorum computo à Reuda (qui nostris Reutharis fuit) ad Cæsarem aberrasse; certe nemo non fatebitur plusculos annos intercessisse, neque in numerum nobis erit anxia inquirendum, cum iis omnibus annis subtractis, procul-dubio Cambdenus causa cadet; sed hæc æquo lectori iudicanda relinquo.

Iam ad alia properanti moram iniecit anthropophagiæ nota, priore libri sui editione majoribus nostris inusta, advocatis in testimonium Strabone, & Hieronymo. In Strabone nihil tale me legisse memini, neque apud illum aliqua Scotorum mentio, qui pauca & incerta de Britannia refert, ait, hoc se de Hibernis, qui Britannis feriores, & magis inculti (referente eo) audivisse.

At cavendum nobis ab Hieronymo erat, nisi quod videam posterioribus curis hujus viri, hanc nobis remissam noxam, & infame crimen hoc ad Attacottos relegatum: ex fide manuscriptorum codicum, ut ait, Erasmo consentiente, qui corruptum locum agnoscit; & antiquarius noster refert, se non posse non fateri, in diversis manuscriptis se Attigotti, Catagotti, Cattitti legisse. At fuerit verior lectio de Attacottis, populus ille, si non Scoti, cum Scotis censetur à Marcellino; unde, si Hieronymo fides, regio nostra, aut è nostris tribus aliqua, anthropophagis infamis erit. sed si quis recto hæc perpendit, tutior Romanis historicis qui iis sæculis vivere fides habebitur; illi sane, quibus incolæ harum regionum infestissimi [3] hostes, cum de incolarum ingeniis multa referrent, nihil tale scriptis mandavere; non Tacitus, Herodianus, Dio; non Marcellinus, nullus denique præter unum Hieronymum, hominem iracundum, & cui displicuisse nemo impune tulit.

Iam anxie à nobis exigitur ab eruditissimo antiquario nominis Scotorum etymologia. Fugillatur doctissimus Buchananus ignorantiae aut oscitantiae; arguitur quod in hoc spem fefellerit: In re tam ardua dictator noster auxilium fert, facem præfert, ex conjecturis suis, suffragantibus quibusdam non magni nominis scriptoribus, & similitudine vocum, in Scythiam nos amandat, quibuscam regionibus aut populis, nihil majoribus nostris unquam fuit commercii. Post multa tandem, ex farragine plurium infimæ classis deprompta, concludit, amle metuere se quod ad originem ne Σκοτα_οι semper futuri simus. Magnum profecto crimen ad antiquarii tribunal causam dicturo. Bene se habet quod non soli nos rei. Iam reddant rationem Romani, cur Hellenes, Græcos; cur Transrhenanas gentes, Germanos dixerint: reddant rationem nominis sui, Franci, Alemanni, Suevi, Catti, Gotthi, Alani, Vandali, imo ipsi Hispani, Galli, & innumeræ aliæ gentes, aut censori huic non erit fatisfactum. Vult ille supra omnem antiquitatem in hæc inquire, supra illa tempora quæ Varro adela, & mythica dixit. Ille tamen, tam acerbus harum rerum exactor, in Britanniae etymo misere se torquet. Sed quando illi cum Luddo, homine ex veteribus Britannis oriundo, linguæ Britannicæ antiquæ peritissimo, & in hisce antiquitatibus non leviter exercitato, non conveniat, nescio quam fidem conjectura ejus merebitur: Conjecturam autem suam fatetur quæcunque de ea re profert. Neque quicquam certi statuere audet. Nos tamen quod non aliquid de nomine nostro conjiciamus, homini severo vapulamus.

ADNOTATA

AD PRÆTENTVRAS

quæ Scotos & Pictos à provincialibus distinguebant.

Cum doctissimus Cambdenus omnia lustaverit & collegerit, quæ ad hanc rem faciant, non erat opus hanc cramben recoquere, nisi subesset controversum quid, de iis qui diversis temporibus has Prætenturas statuerunt. Ego sic existimo; Iulium Agricolum primum id conatum fuisse potius quam perfecisse; tractum illum inter Glottam & Bodotriam, eam præfidiis firmasse refert Tacitus at de vallo aut muro nihil.

Neque illa præfidia arcuisse hostes sub Trajano, aliis curis, Dacico scilicet & Parthico bellis, intento, Spartianus innuit: subactos tamen; id est, ut ego conjicio, intra priores terminos conclusos

hostes.

Sequitur Adriani imperium, qui primus celebre munimentum per transversam insulam duxit. vallum hoc fuisse ex Spartiano verbis conjicere licet, ad modum castrensium munitio- nis, sed majus firmiterque, ad ferendam ætatem, adjectis per intervalla crebris munimentis, ubi cohortes qui non excubarent se reficerent, semper tamen ad repentina parati. Cardio rei est, ubinam terrarum Imperator hinc posuerit. Contendit Cambdenus ibidem positam, ubi postea Severus suam Præenturam statuit: videtur mihi potius inter duo prædicta freta collocata fuisse.

Nullus erat locus commodior, nullibi tam angusta insula; jam Agricola opus ad hoc eum invitare potuisset: neque verosimile est illum tanta regione cessisse hostibus, quanta has duas præenturas interjacet, quæ recenter ante eum pars imperii habebatur. Quod adfert Cambdenus de ejus longitudine ex Spartiano, exigui roboris est, cur non mihi liceat dicere esse mendam in numeris, & pro octuaginta, triginta debere reponi, cum ille in numeris valli Severi hoc sibi licere vult, ubi enim Eutropius habet triginta quinque mil. pas. Reponit ille octuaginta. ubi Orosius habet centum viginti duo, retrahit ille ad octuaginta; ita in numeris parum præsidii. At quæ adfert de munimentis præsidariis, quæ ad vallum Severi statuta, Adriani nomen referebant, ut Pons Ælia, Classis Ælia, Cohors Ælia, Ala Sabiniana, quam invalidum hoc? quis nescit legiones, cohortes, alas, semel lectas & ad militiam compositas, nominibus distinctas, semper postea, ubicunque militarent, nomina sua retinuisse; quod exemplis multarum ætatum probare est facillimum. Vnde ala Scriboniana, legio septima Galbiana, Iovii, Herculi, quæ nomina vigere longe post illos extinctos, qui primi illos ad militiam ascripserant, & nomina dederant. Neque moror Scotum illum de quo ille refert qui rotam temporum scripsit, neque Boethium nostrum, quorum ille ut sibi consentientium meminit qui nihil hic præsidii adferre possunt nisi testem antiquitatem proferant. Sed neque Lolii [4] Urbici tertia Præentura locum aut veritatem habet; nam si totum hoc inter duas Præenturas, quarum vestigia supersunt, probe vestigetur, nullius aut tenue vestigium aut suspitio invenietur, cum regiones illæ montibus ut plurimum horridæ, præsertim in mediterraneis, talibus operibus cessuræ non erant; neque Legati alicujus cum exiguis copiis talia moliri partes erant. duæ tantum legiones sub illo tum præsidia agitabant, ut eorum temporum lapides inscripti testantur; Legio secunda Augusta. Legio vigesima Valens, victrix è vallo hoc, unus erutus sic præfert.

LEG. II
AVG.

Alter, qui adhuc in celebri loco extat, sic se habet:

IMP. CÆSARI. T. ÆL.
ADRIANO. ANTONINO
AVG. P. PP. VEXILLATION.
LEG. XX. VAL. VIC. F. P. M.
P. III.

Posterior hæc inscriptio veritatem de Lollio Urbico, testatur illum nullum novum murum aut Præenturam excitasse, sed suum opus quod Antoninum Imp. præfert, cujus ille erat legatus, veteri Hadriani Præenturæ superstruxisse.

Imperante Commodo, res hic se pejus habuere, donec Severus imperator cum ingenti exercitu advenit, qui seipsum, & hostes fatigavit, senioque confectus vitam in provincia finivit, nondum sopito contra hostes bello. Certe cum sæpe evolvissem bellicosissimi hujus Imperatoris in hac insula acta, in multis fateor ab auctoribus non mihi satisfactum esse, adeo confuse multa literis mandata sunt. in confesso est eum, aut filios, celeberrimum illum murum statuisse; cujus magna pars hodieque extat ab Ituna ad Tinam procurrens: sed quomodo tanto agro cesserit hostibus, nulla necessitate coactus, (quem ut nullius usus, ut quidam volunt, non despexerunt posteri Imperatores) manete bello, non equidem capio; & tamen scriptores volunt, hoc ipsius opus fuisse. Si dixissent,

mortuo patre filios male concordēs, ad capessendum imperium Roman properantes, cum hostibus pepigisse, & hoc opus statuisse, credibilia retulissent.

Certe Prætentura hæc, & novus hic limes semper postea litibus, bellis, cædibus, æterna semina præbuit. nam cum Scoti, Picti, Attacotti, Dicaledones, Vetturiones, Mæatæ, suis sedibus divisi, sed sub duobus principibus Scotorum & Pictorum nomine, ut paulo ante ex Beda monui, primum ab Agricola rejecti ultra Bodotriam & Glottam, tota occidentali ora erepta Scotis, & orientali depulsis Pictis, illi ad omnes motus intenti ad sua recuperanda, magnas turbas sub diversis Imperatoribus dederant, semper tamen coerciti, & ad Agricolaë seu Hadriani vallum rejecti, donec Severus tanto agro iis cessit, quantum optare quidem, sperare autem non possent. Videtur sane, si Romani postea Severi vallo se continuissent, eos vicinos non hostes habituros fuisse. At postquam, ut referunt quidam non infimæ notæ historici, Carausius, imperante Diocletiano (qui postea in insula tyrannidem aliquamdiu stabilivit,) iterum ad Bodotriam promovit limitem, & imperante Valentiniano, Theodosius Imper. Theodosii parens, teste Marcellino, agrum omnem Prætenturis interjectum in provinciæ formam redegit Valentiaë nomine, hostes nihil non moliti contra Romanos tanquam fædifragos, quæ amisissent tanquam sua repetebant. sed frustra Romanis adhuc dominantibus; illis quæ ceperant constanter retinentibus quoad stetit incolome imperium, & Prætentura illa quam primam molitus fuerat Agricola, pene postremus mansit limes. illam Gallio Ravennas munierat, ut ex Beda clarum est, illam videtur Stiliconem muniisse. illa postremum amissa, postquam Romani insulam deseruere, ad vallum Severi munitiones retractæ, in quibus absentibus Romanis, & juventute delectibus exhausta, nihil erat firmi. Hostes cædibus efferati in Provinciales crudeliter sævierunt, neque finis antequam advocarentur Saxones.

Hæc ideo fusius prosecutus sum, ut belli causas quas tot Scriptores intactas prætermiserant aperirem, ut videatur illos hostes, illos barbaros tanta pertinacia bella continua ex bellis sevisse, non sine legitima ut illis videbatur odii causa, cum hæc omnia Romanis imputarent, qui limites legitime statutos avaritia sua violassent.

De vestigiis valli Adriani hæc sequentia habeo è Scheda Tim. Pont, quæ quia barbaris nominibus constat, neque leporem latinum patiuntur, descripsi sermone nobis vernaculo.

The trace of this fortification beginneth betwinx Abircorn and the Queens ferry, besyd the rampier and ditche, with the rownds stof all along it had many squar fortifications in form of a Roman camp. it went west from Abircorn towards Kinneil, then to Inner-ewin at Langtoun a myl be-east Falkirk a fort, at ye rountree-burne-head a fort, at wester Cowdon above Helins Chapell one. at the Croyhill one, and at Cailly-bee, that is the Dick wood over against te Croyhill, on the top of the Bar-hill a great one, and at Balchastel over against the Bar-hill, at Achindevy, at Kirkintillo, at East [5] Calder, at Hiltoun of Calder, at Bal-muydie, at Simmerstoun and ovir Kelvin river, at Carrestoun, at Achter-minnie, at the Roch-hill ovir agains the westerwood at Bankir ovir agains Castel Cary, at Dunvass.

Hactenus chartula illa, & multum adhuc ad Britannodunum superest, quarum rerum investigationem optarem, cum his mihi nunc ætas interdixerit.

De origine & causis linguæ Saxonice apud nos, quæ hodie in Anglicam mutata est aut deflexit.

Non injuria sæpe quæritur, quo modo nobis usu venerit ut cum majores nostri ex Hibernia huc advecti una secum linguam illam advehentes, jam ut plurimum eam dedidicerint, eique successerit Saxonica primum, quæ variante dialecto apud Anglos ita apud nos variaverit, neque ulla re differamus, nisi quod paullo apud nos pronuncietur accentu diverso, minusque quam apud illos culta, præsertim in vulgo, quemadmodum in diversis regnis non eadem ubique linguæ puritas, ut in Hispania, Gallia, Italia, Germania videre est, neque certius peregrinitatis signum quam sermo. Apud Anglos qui purius loquuntur peregrinis vocibus quotidie civitatem dant, neque illud inopia, sed luxu sermonis & novitatus aviditate; unde variæ apud illos provinciæ qui longius absunt, ab hac vocum recens allectarum (ut ita dicam) officina longius absunt, illam novitatem serius hauriunt præfertim vulgus. Nostratibus, qui quam longissime inde absunt, & quam minimum talia curant,

sermo antiquior in usu; quem delicatuli isti novatores fastidiunt, & ut obsoletum aspernantur, ita à primæva Saxonica tam longe recessum est, ut si legatur, nemo eam amplius intelligat, & quemadmodum hodierna Gallica à Celtica sic à sua matrice ista abiit. Anglica ista jam totum fere nostrum regnum pervasit, si oram occiduam excipias à freto Glottæ ad Septentriones, ubi profunda barbaries priscum sermonem apud vulgus retinet. at nemo illic cultior, qui non & nobiscum loquatur.

Iam videamus quomodo adreperit nobis sermo hic ab initio peregrinus, & cum tempore tam altas radices egerit, ut noster primævus in extremas oras deportatus exulet. Non imperatorum edicta, non Romani imperii vis, quantumvis in hoc enixa, provincialem linguam potuere vulgo excutere. imperatorum edictis fateor nunquam fuisse provincialibus suum sermonem vetitum, sed latine solum apud tribunalia jus dabatur, latine publica negotia tractabantur, tam pro majestate imperii, quam ut provinciales eam necessario edicerent, cujus in tota vita tantus usus.

Cum mutatio hæc non fuerit repentina, neque fieri potuerit, jam facta tantum sentitur, & quemadmodum alluvies in fluminibus solum nata cernitur. Vnde apud historicos altum de ea silentium.

Quidam ex commercio & communione nostra cum vicinis Anglis primordia hujus rei manasse volunt, postquam Saxones Christianismum amplexi, & sub uno rege haberi cœpti sunt, maxima sane inter has vicinas gentes amicitia fuit, præserim postquam nostri vendicaverant, sibi, quæ Saxones Nordan-Humbri jure belli de iis ceperant, mansitque amicitia hæc sartatecta, donec Edwardi primi fraudibus & vi tota diffiluit. at si verum æstimemus, nulla talis aut tanta consuetudo eas tenuit, ut sermoni nostro aliquid decerpi potuerit, neque videtur conjectura hæc vera aut vero similis.

Alii ad tempora Milcolumbi tertii ejus nominis Regis nostri hæc referunt, quæ incidunt in paucos annos ante Normannicam in Anglia procellam quæ accidit anno Dom. I tum enim Eadgarus legitimus Regni hæres, sceptris exclusus cum tota cognatione in has oras advectus, liberaliter à Milcolumbo susceptus est, qui ipse non ita pridem exul, in illo regno tutum perfugio locum invenerat, & ad sua redeunti ut Macbethum tyrannum regno usurpato depelleret, multos, eosque non infimi ordinis comites habuerat; unde succedentibus rebus, ille liberaliter eos agris, prædiis, honoribus, remuneratus est. Testantur nostri annales, multas claras familias, quorum posterii hodie supersunt, huic eventui suas debere origines. manent eorum cognomina, quæ numerosa prole diffusa sunt. Eadgarus igitur liberaliter habitus novæ affinitati ansam dedit. Margareta ejus foror, castitate, sancitate, omnibus Christianis virtutibus lectissima virgo Milcolumbo desponsa est: unde quibuscunque Anglis cum Normannis non bene conveniret, tutum hic erat asylum: inde expeditiones & bella suscepta, ad coronæ Anglicæ jus repetendum, sed irritæ, cum jam plebs, Ecclesiastici omnes, qui tum multum poterant, & maxima procerum pars manus dedisset. At neque Eadgari comitatus, aut ante eum Milcolumbi reducis socii, qui non numerosi, advenerant tantum potuere, ut linguam nativam extinguerent; non erat ea turba, quæ populo & plebi prævaleret: & res hæc certe suffragiis nititur, mera hic Democratia, aut quod deterius Ochlocratia est. plebs, populus sermoni præest. Neque in imperantis manu est, ut aliter fiat.

Iam quid sentiam, expediam: & si quis aliquid verosimilius, quod meo præponderet sensui, afferat, æquo animo feram, pedibus in sententiam ejus ibo, adeo mihi non obluctari veritati constitutum est.

Cum primum majores nostri, & anti illos [6] Picti sedes in hac insula tenuissent, paulatim se diffudere, & crescente sobole auxere limites, primum Æstuariis Fortha & Glotta uterque populus coercitus tanquam naturali limite, ultra ab utraque parte processum est. Picti sequuti Orientalis littoris ductum Lothiano multumque agri ab ea parte sibi vindicarunt; si limitem quæras videntur possedisse totum illud, in quod pulsus illis nostri successere. Scoti vero Occidentalem oram trans Glottam sibi quæsiere. Prima utrisque certamina cum Britonibus erant, donec Iulius Agricola cum exercitu Romano litem diremit, ita nostri Pictique intra duo æstuaria rejecti, & limes hîc constanter ad Severum mansit, qui quanquam sæpe perruptus, nihil tamen possessum, præmium belli populatio agrorum erat. Primus Severus limitem mutavit, & vallum de nomine suo dictum aut ille

aut filii statuere. Sed Carausius sub Diocletiano & Maximiano protulit munimenta, & iterum ad Adriani vallum terminum fixit, quem postea secuti duces Romani constanter retinuerunt, quamdiu Britanniam habuere, nisi demum extremis temporibus ad Severi vallum reditum est, quod regressis Romanis non potuit arcere hostes.

Tum advocantur Saxones, eaque medicina afflictis rebus adhibetur, quæ omne malum excessit; perfidia enim sociorum plus miseræ genti nocuit;¹⁰ quam ulla hostium crudelitas, illi non contenti pactis stare provinciam sibi vendicant: nec imperare contenti ut antea Romani, aut miti victoria cum victis in unum corpus coalescere, ut Franci Gallis, eorumque nepotibus postea Dani, non ante excisam gentem aut in avia ablegatam quievere, ut in vacuas sedes succederetur: illi multis ducibus diversa loca invasere, at omnibus idem studium vastitatem facere, & nova regna condere. Qui Septentrionalia invasere, Nordan-Humbrorum nomine assumpto, valido exercitu sub duobus ducibus duo regna Deiræ & Berniciæ constituere. illi quicquid Severus Scotis Pictisque reliquerat, de quo postea tantis cladibus certatum erat, jam iterum Scotis Pictisque eripuerunt. limitem suum ad duo freta protulere, neque inde ulla vi etiam post susceptum Christianismum divelli potuerunt, donec primum discordiis civilibus postea incumbentibus Danis debilitati & fracti tum demum Scoti & Picti in sua redire, leniterque victoria usi, populo ut plurimum sedibus suis permissis, domini regionum facti sunt, quas postea à Danis & Anglis constanter in hunc diem tenuerunt.

Harum rerum usque ad Saxoniam procellam satis quæ dicta sunt testantur, cum de prætenturis verba facerem, at quæ successere, Bedam autorem habent, qui omnium, qui de iis scripsere, ea optime norat. ex eo multa haurire licet, quæ veritatem hanc stabiliant, quanquam mutatio hæc ætatem ejus plus centum annis sequuta sit. Meminit ille fluvii Twedæ, Mailrossi cœnobii, Abircurni item cœnobii ad fretum Bodotriæ, meminit quoque Episcopatus Candidæ casæ, quæ hodie in Gallovidia agnoscitur. hæc omnia & longe plura operi ejus inspersa leguntur, ut regni Berniciorum (quod ex Northumleanis regnis magis ad Septentrionem vergebat) membra, illudque solum agnoscentia, neque illa ex auditu, sed quæ suo ævo oculis hauserat. Refert ille Regem Oswyn gentem Pictorum magna ex parte (hæc ejus verba sunt) Anglis subdidisse circa annum 660. Refert quoque Aidanum Scotorum regem cum numeroso exercitu contra Nordan-Humbros infeliciter conflixisse, unde postea nemo illis de provinciis bello partis controversiam facere ausus est: atque hic erat rerum status Bedæ tempore.

Sed contusis & fractis Saxonum opibus, nostri Pictique in sua redire, & quæ bello amiserant, bello cepere. venere autem non in vacua, sed in loca Saxone jam Christiano plena. Victores posita iracundia victoria clementer usi sunt, dedititiis parcitum est, & agrorum culturæ, cui affueverant, dati sunt, donec in unum corpus cum victoribus (ut postea factum est) coalescerent. mansit lingua mere Saxonica, neque ex iis regionibus quæ Forthæ & Glottæ ad austrum sunt exigi potuit, nisi inductis novis Colonis, quod tentatum non videtur, neque ulla ejus rei memoria. novi Domini antiquis colonis imperarunt. Regiones hæc tertiam regni partem constituunt, si terrarum spatia æstimentur. at si agrorum ubertatem, incolarum numerum, situs opportunitatem, non multum toto quantum superest cædit. Si vero cultum, opes, incolarum mansueta præ cæteris ingenia, facile primas tenet. Vnde Regia neglectis ulterioribus hic sibi sedem fixit. Inde jus, imperium, negotiatio, quicquid denique ad bene beateque vivendum à mortalibus avide quæritur, his supra cæteras regni provincias reperire est. cum igitur, ut dixi, tractus hic terrarum ingens tantis temporibus à Saxonibus possessus, regnique Berniciorum magna pars, iis cedentibus,

¹⁰ i.e. ,

nostrisque eum sibi vendicantibus, antiquis colonis cum nativa sua lingua maximam partem manentibus, consentaneum vero est, hinc nos sermonis hodierni cunabula repetere debere.

[7]

ROB. GORDONII
DE THVLE
INSVLA
DISSERTATIO.

Thule insula, vatum carminibus, etiam historicorum relationibus, apud veteres celebris, hodie in tanta literarum luce, tanto ingeniorum proventu, adhuc latet, & nisi Ptolomæus huc digitum intendisset adhuc lateret; cum ea orbis Britannici aut pars esset, aut appendix haberetur, nil mirum exteris, aut appendix haberetur, nil mirum exteris de ea parum sollicitos. Non sane effugisset sagacissimum Camdeni ingenium, si huc animum advertisset, sed hæc illi extra tabulam erat: quanquam enim laboriosissimo suo opere universum Britannicum imperium complexus est, fatetur, quicquid operæ præter Angliam in reliqua impendit desultoria levitate se solum attigisse. Deerant illi proculdubio debita huic labori subsidia. nondum innotuerat orbi legitima insularum quæ nostrum regnum circumambiunt geographia. Recentiorum scriptorum nonnulli, qui hanc insulam è tenebris eruere conati sunt, Shetlandiæ hodiernæ Thulen attribuerunt; eo argumento ducti, quod illæ insulæ, in nostro orbe ultimæ sint: Nam de Islandia longe postea inventa nemini unquam quod sciam tale aliquid in mentem venit. at Romanos vidisse Shetlandicas insulas, aut eo usque navibus perrexisse, sentire vanum est. Claudii Imp. classis primum Orcades aperuit, quas poëtarum adultatio eum domuisse refert: non erat magni negotii eas subjugasse, ubi nullum victoriæ operæ pretium præter famam, quam Imperator ille desultoria illa in Britanniam expeditione aucupabatur, eamque abunde consecutus est. Iulii Agricolæ classis insulam circumvecta plures insulas ad Occidentem detexit, quas omnes, sicut & Orcades, sicuti etiam septentrionalia regni nostri despexerunt; ad lustrandum, non advincendum aut possidendum instituta navigatione: finis enim Britannicæ quærebatur, at hæc loca ut inutilia neglexerunt, his maritimis itineribus oram legentes, propter immensi & procellosi oceani metum, littora & littoribus proxima vidisse contenti fuere. neque mirum, cum hodie maria illa tot insulis disseminata, quamvis omni glacie semper immunia, non semper navibus pervia sint; ventis, procellis, & vorticosis æstibus infamia. Fretum illud, quod Scotiam & Orcades insulas interjacet, Picticum dictum, ignaris, & sine perito nauclero non facile trajicitur. Quid igitur de Romana in Shetlandiam navigatione, ut ibi inveniatur Thule sperandum est? est quoque illa regio è multarum insularum congerie compacta, cum Thulen unius insulæ nomine agnoscamus, quam Romani non auditu, sed visu hauserant, illuc quandoque appulsi. Est inter Shetlandicas una, plane ex iis quæ maxime in Boream vergunt, exigua sane, scopulus verius quam insula, cui nomen Fule: nonnulli ex cognatione nominis hic Thulen quæsivere. Alii insulam quæ Faire-yle, id est, pulchra insula, medio inter Orcades & Shetlandiam itinere, aperto & procelloso mari ad Thulen retulere; sed illa nullo modo Ptolomaicæ descriptioni quadrat, cum ille Thulen, non exiguam, sicut pulchra illa est, sed insignem magnitudine nobis exhibeat, cujus medium & quatuor latera ex pressis numeris signat. alibi igitur quærenda est, & revera talis quam Romanæ classes adire ausæ sunt, hoc est, non procul à continente, & quæ magnitudine sua numeris ejus aliquo modo respondeat.

Si quis ergo Ptolomaicam tabulam accurate ad numeros ejus descriptam sibi ob oculos ponat, deinde mutet plagas cæli, & quæ ille ad dextram, ut Orientalia, imaginetur Borealia esse, sicuti revera sunt; quæ vero ille pro Borealibus in universa tabula descripsit, pro Occiduis habeantur, inveniatur non inconcinna totius regni nostri descriptio, quod ab hodierno terrarum situ non multum abhorrebit. ille vir tantus, male sane de Orcadum vero situ edoctus, eas in Occasum præter veritatem deflexit, & è tribus in opposita continente promontoriis, illud quod maximè Occasum respicit, Orcadis nomine insignivit, quod hodie Parro-head, vel Farro-head nominatur. Orcadibus inventis, de quibus nullum est dubium, Thule investiganda est. Hic præter unum Ptolomæum, nemo quicquam certi ultra nomen nobis retulit; at si illum ducem sequamur, obversa ut dixi tabula, & plagis mutatis, in occidentem [8] tendendum est, ubi prima & omnium quæ in illo mari sparguntur maxima insula occurrit, Leogus Buchanano dicta, aliis Levisse, communiter Lewis, cujus pars australis tenui isthmo reliquæ insulæ adnexa Haray nomen habet,

tota hæc quadraginta sex milliaria nostra in longum patet, quæ in Italica resoluta quinquaginta septem dabunt. latitudo inæqualis, quibusdam locis quindecim mil. Ital. quibusdam angustior. illa longe ab Orcadibus in occasum dissita, non tamen longe abest Skia insula, quæ continenti fere adhæret, unde non difficilis & brevis trajectus: illa omnium in illo mari ultima, ut non sine ratione ultime Thules appellatio ei jure quadret.

[7²]

ROBERTI GORDONII
AD
VETERIS SCOTIÆ
TABVLAM
ADNOTATA.

Terras, flumina, maria, aut exiguum, aut nihil situ variare in comperto est: unde quanquam nomina mutantur, (quod novis colonis & migrationibus populorum debetur ut plurimum) illa tamen immutabilis rerum facies, ad investigandas veterum & novorum locorum differentias, quæque in iis convenient, aut quibus differant, quasi manu ducit. Comparaturi igitur hodiernum regionis nostræ situm cum illo quem prioribus sæculis habuit, exactam hodiernæ tabulam Ptolomaicam item oculis subjecimus hanc, ea lege, ut obversa tabula, quæ ille deflexit ad ortum, nos tanquam in septentriones tendentia respiciamus. Certe, si hic nevus ei remittatur, regio nostra non incommode ab eo descripta invenietur, & ille solus plus cæteris omnibus præstitit; nisi eo duce omnis noster labor in vanum cecidisset. Adjunxi etiam quæ ex historicis nostris nancisci potui ad hanc rem necessaria. omnia hæc satis imperfecta, cum maxima hujus regni pars extra Romanum orbem posita sit, & nostri historici plus satis harum rerum incuriosi. Regiones regionibus aptare non est arduæ operæ, at in oppidis, quæ sanæ pauca sunt, difficilior investigatio est, & si in nonnullis ab aliis dissentiam, venia opus est, cum ad veritatis normam collimem, quam si non in omnibus assequar, aut vera, aut vero similia sectabor.

Incipiendo à limite australi, & ad mare Vergivium spectante, Itunæ æstuarium nos ab Anglis dividit, secundum oram hodie Sulway fyrth, ubi regiunculæ Liddesdail, Eskdail, Eusdail, Wachopdail, & proxima his ad occasum Annandail, deinde Nithesdail, à fluminibus quibus irrigantur nomina sortitæ. Romanis temporibus Selgovæ ea loca tenuerunt. Nith fluvius antiquorum Novio satis respondet. Oppida vetera censebantur Ooxellum, Carbantorigum, Trimontium: hodie in eo tractu sunt Annand, Dumfreis, Loch Maban; nescio quam vetera, cum ea videre non mihi contigerit; an vetera defecerint & nova surrexerint, non est mihi conjectandi locus.

Magis ad occasum in ea ora fuere Novantæ, complexæ chersonesum insignem, cujus extimum promontorium, quod fretum Glottæ concludit, hodie *the mule of Galloway* incolis dicitur. Deva fluvius antiquorum in hoc littore fere nomen retinet, & Dee appellatur. prope est vetus oppidum Ptolomæo Lucopibium, ubi doctissimus Cambdenus apposite reponit λευοικίδιον hodie Wittherne, Latine Candida casa. & multa in Ptolomæi exemplaribus mendosa, multa luxata innuunt, Gerardi Mercatoris in eundem autorem eruditæ lucubrationes. hæc vera esse Antonini itinerarium in multis evincit. unde nobis audacia quædam non sine ratione variandi. Iona æstuarium hodie Wigton Bay. ulterius paulo Rerigonius sinus, nunc The Bay of Glenluce, cui ex adversa chersonesi parte respondet Vidogara æstus, hodie Loch Rian. quæ vetera sinuum horum nomina eruditissimus Ge. Buchananus contendit mutari debere, ut veteri nomenclaturæ respondeatur, cui non obluctor, nisi refragabit Rerigonii oppidi nomen, posita ad sinum sui nominis, ubi est, aut haud longe abest hodie Glenluce urbecula, cum cænobio olim celebri.

Prætervectis chersonesum aperit se Glotta æstuarium, parum à veteri nomine degenerans, vocatur enim *the fyrth of Clyd*; fretum autem vel sinum nostri fyrth vocant, sicut prisca lingua omnes sinus, præserim minores, lacuum nomine appellant, unde apud eos distinguuntur lacus, in dulces & salsos. Germanis hoc idem in usu hodie video, qui lacus maris nomine, cum adjectiva alicujus loci nota, designant, ut in Lemanno, Acronio, & multis aliis cernere licet. Ad initia sinus Glottæ extendunt se Novantæ populi, ubi hodie Carrick. At intimum recessum Damni tenuere, ubi nunc præfecturæ Kyle, Cuning-hame, & Renfrew. imo tractus Glottæ fluminis videtur eorum agri pars fuisse, illis enim ascribitur Cozia, ubi hodie Ruglan, & Colania, ubi nunc Lanrik, (quorum uterque hodie in vicis abiit, Glascua officiente eorum luminibus. Vanduara veterum satis apposite respondet fitui urbis Ayre.

Historici nostri totam illam oram, quæ Gallovidiæ nomine nunc agnoscitur, Brigantes antea tenuisse referunt. Doctissimus Da. Buchananus videtur universam oram ab [8²] Ituna ad

Chersonesum iis tribuere. illi autoritate, ille rationibus pugnat. neque libet meum interponere iudicium.

Damniis ad ortum proximi fuere Gadeni, aut, ut vere sentire videtur Cambdenus, Ladeni, quibus accensebatur universa Lothiana, vel ut hodie effertur Laudian, magis ad Ladenos proximante voce. in iis Alauna urbs procul dubio, si situs intueatur, Edinburgo respondet, quam autor noster Damniis attribuit, quos ad utriusque freti intimos secessus habitasse describit, Sterlinensem agrum & Levinia partem illis attribuens. Lindum Sterlino antiquo oppido respondet, at de Edinburgo Bedam siluisse mirum est, cum de Guidi oppido ad lineam valli meminerit. Sed Bedæ ætate non erat illud tanti nominis, cum regia Berniciorum alibi terrarum esset, ejus autem regni tum pars habebatur.

Sequuntur Ottadeni, de quibus nobis cum eruditissimo Cambdeno nonnihil controversiæ. ille, ex ratione nominis, eos ad Tinam fluvium, qui Novocastri urbis mænia subit, trahit, nullum ejus nominis fluvium nos habere asserens, cum duos habeamus; unum in Lothiana cui Hadiva vetus oppidum adsidet, qui haud procul Dumbaro oceanum subit; illius situi secundum Ptolomæum Alaunus fluvius egregie quadrat. Alter ejusdem nominis in Fifa provincia est, ut dicendum erit. Nihil illi opus erat de Ottadinis tantopere sollicito fuisse, cum Mæatæ, Ptolomæo indicti loca illa Vallo Severi proxima tenuerint, ut testantur Scriptores ejus ætatis graves. Non illa satis Ottadinos nobis eripuisse, Vedram fluvium auferre conatur, & Tinæ accommodare suo, cum situs magis Tuedæ faveat. hoc deficiente nullum ille fluvium antiqui nominis invenit qui Tinam referat. Esto, leve hoc est, nam si ille apud veteres, quantumvis sagax, omnia evolverit, multi illi in Anglia sua insignes exsiccabuntur fluvii, neque nos extra Romanum orbem hujus cladis immunes erimus. Ptolomæus quorundam meminit, multos prætermittit, & chorographiæ, ut ipse testatur, remittit. unde non est antiquarii flumina suis alveis avertere. ille Æstuarium Humbri, Abus fluvii ut videtur comprehendit. quot igitur egregia flumina Cambdeno peribunt, si Ptolomæo stabitur.

Sequamur quæ in manibus nobis sunt. Sequitur Bodotria notissimum æstuarium, Ptolomæo Boderia, hodie Forth, cujus nominis fluvius principia ejus constituit. Fortham vel Bodotriam transgressis prima occurrit Fifa, Venniconum veterum sedes. Historici nostri testantur eam Rossiam quondam dictam à situ, quod inter duo freta posita peninsulam referat, quod Rossia nomen prisca lingua notabat. Nostris itidem Othlinia dicta. in hac alter Ptolomæi Tina fluvius, incolis adhuc Edin, manente prisce nominis memoria, haud procul Andreapoli (quæ antea Fanum Reguli) oceanum subiens, ad cujus ripam autor noster locat Orream urbem, quæ in Cupræ nomen videtur transiisse. Interius Victoria oppidem eidem memoratur, ubi nunc Falcolandia sedet. sed Damnios hucusque extendit, unde nulla oppido fraus; situm enim suum satis tuetur. Taoduni insignis ad Taum urbis nulla apud illum mentio, cum illo longe recentior sit. ejus sub Allecti nomine nostri an ales meminere.

Supra hos in mediterraneis locati fuere Vacomagi, Lelannonium sinum (qui hodie Loch-Fyne) attingentes. Lomundi autem lacus nulla apud veteres mentio, nam sinum maris solum Ptol. memorat, qui inter plures in æstuario Glottæ maximus est. Britannodunum, ad Levini amnis ostia, auctori nostro indictum, non item Bedæ, sub nomine Al-chuth Damniis accensendum est. ficut tota Levinia provincia, historicis nostris Elgoniæ nomine cognita. Vacomagi autem tenere mediterranea & montium juga, à sinu Lelannonio ad Taum, non jam æstuarium sed flumen, etiam secundum Ptolomaicos numeros. ultra hæc, partem Atholiæ insederant; recenset ille Tamiam eorum urbem, jam inventu difficilem, nisi Pertham, tum fortasse tenuem ut tempora erant, quis suspicetur; quam ego, si illa tum extitit, potius Caledoniis inscriberem. At Vacomagi late per montes extensi, & per Grampii montis asperrima & editissima iis locis culmina, ad Deæ fontes sese extendisse videntur. Proximi illis Caledonii, supra cæteros celebres, quorum frequens apud poëtas mentio, unde sæpe toti genti nomen, videntur late coluisse ante Ptolomæi ætatem, quanquam ille eos arctis satis limitibus constringat. At Caledonia silva multum terrarum pervagata, ut historici nostri referunt, à Glotta fluvio ad Deam, magnos sub iis terrarum tractus fuisse testatur. fortasse Ptolomæi ætate mutatis rebus, aut, quod magis consentaneum, ille non habebat satis exploratum harum gentium regiones, qui mediterranea, silvestria & montana loca tenebant. oppidum eorum

Caledoniæ nomine ad Taum, hodie Dun-calden, nominis antiqui ejus nominatissimæ gentis vestigia servat, ut notat doctissimus Ge. Buchananus.

Ad alterum æstuarii Glottæ latus contra Novantas sedes tenuere Epidii, humili & angusta chersoneso à cæteris divisi, (hodie Cantyr regio illa audit.) meridionale ejus latus promontorio clauditur, quod incolæ olim Epidium prom. the mull of Cantyr hodie appellant; recentior hæc vox caput terræ significat. Autori nostro occidua hæc ora male explorata, neque chersonesus hæc apud eum sui similis. at fatis [9] erit cum illo populos lustare, quæ hodie ora universa raro habitata colono, aspera, scopulosa, crebis sinibus lancinata, quamplurimis insulis prætextata, quarum paucæ magnitudini responent, multæ autem verius scopuli quam insulæ. cum hodie hæc sit rerum facies, quid de Romanis temporibus sperandum est.

Cerones populi tenuere, quicquid Argatheliæ vel Argadiæ, ut volunt nonnulli, nomine censetur, etiamque plura. nam sub his populis censentur Covallia (Cowel) inter sinum longum hodie dictum & Lolannonium nobis jam pridem memoratum; Cnapdalia, quæ proximos Epidios attingit; Lorna, & cætera adusque sinum quem Itys fluvii nomine describet autor noster, qui hos à Loch abria dividit. Nominat in hoc tractu ille longum fluvium in oceanum occiduam erumpentem. sed nullus toto illo tractu quantivis pretii fluvius; unde justa suspicio est, sinum illum jam dictum, qui longi nomen habet, reponi debere, & nomen fluvii, ubi nullus est, delendum.

Legendo adhuc littus illud, primi occurrunt Creones, quas sedes hodie tenent varii dinastæ, territoriis & barbaris regiunculis distincti, omnes ad oram maris. earum hodierna nomina non possunt latiali ore efferi, referam tamen ut se habent. Ardgaur, Keangherr-loch, Morvern, Ardna-Murthen, Suyneord, Muydeord, Arisaig, Murrion, Knodeord, Glen-Elg, Kintail, & ipsa Lochabria, quæ vel spatio terrarum, vel earum ubertate prævalet illis omnibus. Itym fluvium in hoc tractu collocat autor noster, qui revera sinus est, usque ad Inner-Lochiam, celebrem in Lochabria arcem, ubi primis regni nostri initis reges gratam sedem habuere. Illic Lochius fluvius, multis minoribus auctus, in illum sinum effunditur, qui hodie Loch-y-oll nomen¹¹ habet.

Proximi in ora sunt Carnonacæ, ubi terras irrumpit sinus Ptolomæo Volsas dictus, hodie lacus Briennæ nomine (Loch Broome) nomine notus, halecum piscatura nobilis. Tota hæc ora, usque ad prom. Orcadis nomine, mirum quanta sinuum frequentia lancinetur, quam ab initio mundi fuisse hic rerum faciem arguunt scopulosa ubique littora, quæ nunquam Oceano cessere. populi hi Carnonacæ Rossicæ partem constituunt, cum illa ad utrumque mare pertingat. Nabeus fluvius, in regiuncula Assynt hodie dicta mare petit, Tralligir nomine. Terra hæc, sicut & contermina Ei-edir-da-cheulis (quod si interpretare, sonat terram inter duo freta,) sterilis, aspera, inculta, neque quicquam hic insigne præter promontorium illud in ultimos Septentriones tendens, Orcadis vel Tarvedri nomine, quod hodie Parro, vel Farro-head appellatur.

Ab hoc promontorio, cui Tarvedro vel Orcadi antiquum nomen, littora in ortum reflectuntur, usque ad alterum in ea ora cui Veruvii apud autorem nostrum nomen est, hodie Dunsbey head, cui objacent Orcades, freto navigantibus periculoso paucorum millium interjecto, inter hæc duo, paulum prominet tertium,¹² Ptolomæo Virvedrum, hodie incolis Row-Rachy aut Strathy-head. Interiora tenuere Carini, Cornabii, Mertæ, ubi Ileas fluvius, incolis Helms-dail. Regiones hæc Strathnaverniam & Cathenesiam comprehendunt, ubi antiqua arx Gernigo, (cujus nomen non ita pridem in Castel Sinclair mutatum) vestigia Cornabiorum retinuisse videtur. Sequitur Ripa alta oppidi nomine, cujus hodie nulla superest memoria, imo nullum tale ibi locorum fuisse justa est suspicio, sicut neque Loxæ fluvii in his oris, qui in Moravia ad Elginam urbem hodie nomen antiquum nulla mutata littera retinet: unde videntur hæc non suis aptata locis. Quod vero Boëthius Ripam altam ad Cromartie transfert, næ ille verum locorum situm indagavit, cum hæc longe ad austrum his locis abest, celeberrimo sinui sui nominis adposita. Logi populi, qui proximi

¹¹ abbreviation 'nome' expanded

¹² abbreviation 'tertiu' expanded

fuere, Sutherlandiæ respondere videntur, ab Ilea fluvio secundum littus hodie porrecti, ad sinum Ptolomæo indictum, qui hodie Nomine Tain vel Dornoch agnoscitur, ab oppidis ad utrunque littus positus.

Proximi Cantæ ea tenere quæ Rossia partem Orientalem constituunt, adusque Vararis æstum. Varar, vel ut hodie effertur Farrar, in intimo sinu mare subit, unde videtur antiquum nomen sinui fuisse, quæ vox nunc latius diffusa hodie ingenti sinui qui à Veruvio ad Tæzalum promontorium (de quo proxime dicendum) se diffundit sub nomine Murray-fyrth, nomen dedit.

Sequuntur Tæzali, à dicti Vararis initio ad Deam fluvium colentes; magnus terrarum tractus, multis populis habitatus. illic hodie Moravia, Ainia, Boëna, Buchania, Marria, Gariocha, Strath-Bogia, & plures regiunculæ, præter eos qui mediterraneæ & montana tenent. At à Varari sequendo littus, prima est Innernessa urbs, Ptol. indicta: vetus urbs ad ostia Nessi fluvii, qui è lacu sui nominis ad quatuor supra urbem mil. pas. effusus, sinum ingreditur. ad lacum Vrchart arx est, antiquorum regum opus. propius orienti in littore Narnia urbecula est, procul omni dubio Ptolemæi Alata castra hic fuere, olim majoris famæ, flumine Narniæ itidem nomine alluente, ubere solo quondam, quod adgestis arenis mare ut plurimum nunc inutilem reddidit. manent vestigia celeberrimæ olim arcis, sed nunc fluctibus obruta. Sequitur in littore Tuesis urbs & Tuesis æstuarium, urbecula sane Forres situi respondet, culta antiquis nostris Regibus, ubi parietinæ magnificæ arcis supersunt, amæno & fertili [10] solo posita, ut nullum illic æstuarium, nullus littoris flexus aut recessus, qui aliquando sinum fuisse testetur. Findornus fluvius ad duo miliaria unde oceanum subit, reflexo in occidentem ostio, unde nautis subeundo difficilis. Vnde conjicere licet, vel æstuarium hoc ex exemplari delendum, cum nullum tale fuerit: vel nomen hoc ad Cromartie in diversa ora, quæ paucis miliaribus in adversa ora hinc abest, ablegandum. illic sinus egregius, capacissimus, tutissimus, vestigantibus facilis, huc tanquam ad anchoram sacram adversis rebus in tota illa ora fuga nautarum est, qui scopuloso littore servat priorum sæculorum faciem. alter & proximus ei in illo littore sinus, quem dixi Sutherlandiam à Rossia dividere, id est Logos à Cantis, importuosus & navibus infidus est. Spæa deinde fluvius, totius regni à Tao secundus magnitudine, Ptolomæo ignotus, sequitur; ille navium impatiens nullum portum habet. At ejus Celnus fluvius in eodem littore magis ad ortum Doavernæ pulchre respondet, qui Banfiam urbeculam auctori nostro ignotam alluit.

Ab hoc flumine, ubi littus paucis miliaribus in ortum processerit, incipit in meridiem reflecti, ubi cernitur Tæzalum promontorium, hodie nomine Buchannes notissimum. hoc loco regio quam maxime in ortum procurrit, inde abest Diva fluvius ad viginti quatuor miliaria, interjectis duobus fluminibus Vgio & Ythanna, Romano sæculo innominatis. at Diva, paulum inflexo vocabulo, Dee hodie nominatur, qui ad duum miliarium in ostio interstitium Donam fluvium comitem habet, veteribus indictum. Devanam urbem longe supra in mediterraneis locat Ptolomæus, ubi nullius unquam urbis, nec vola nec vestigium: hanc ego, conjectura nominis ductus, ad Deæ ostia collocavi, ubi hodie Aberdonia, clara urbs. Ad utrunque fluvium positæ urbes sunt veteres & novæ, nominibus distinctæ. Testatur Ge: Buchananus se in veterum scriptis invenisse hanc ad Deam Aberdeæ nomine appellatam. Hanc ad Deam Gregorius res auxit, palatio ibi structo, & monetaria officina instituta. acta hæc sunt circa annum DCCCC. Vidi ego monetam illic cusam, sed posterioribus sæculis; longe vetustiore urbem fuisse arguit loci celebritas, præsertim uberrimo è duobus vicinis fluminibus salmonum piscatu, qui ab omni ævo nunquam defecit, cuique in hoc genere tot regno nihil par.

Post Deam Sequuntur Mernia & Angusia, hodiensis nominibus dictæ provinciæ, ubi Pictorum regnum ad Boream initium capiebat. hic autem Grampii montes in mare desinunt. Ptolomæus horum locorum ut Tæzalum partis meminit. At Tacitus Horestas nobis commemorat, cum Agricola post victum Galgatum in Horestas cum exercitu deflexisse referat, quod fecisse videtur ut milites maritimis copiis reficeret, nam classis qui eum comitabatur videtur Taum subiisse: in hac ora ad Escam fluvium est Montis Rosarum oppidum, hodie Monros, scriptoribus nostris Celurcæ nomine agnita.

[11]

BREVISSIMA
REGNI SCOTIÆ
DESCRIPTIO,

Ex lib. 1 Hist. GEORGII BUCHANANI Scoti desumta.

Insularum, quæ veteribus Britanniaë vocantur, quæque inter Hispanias & Germaniam magno terrarum spacio Galliaë prætenduntur, reliquas magnitudine duæ longe præcellunt Albiū, & Hibernia. De his primum dicam: deinde, ut commodum erit, cæterarum situm & nomina explicabo.

Prima magnitudine est Albiū, quæ nunc sola nomen Britanniaë retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus longitudine ac latitudine cæteri fere scriptores cum Cæsare consentiunt: effe videlicet longam à Septentrionibus in Meridiem octingenta millia porrectam, quia vero latissima est (ut quidam sentiunt) qua Galliam spectat, aut (ut aliis visum est) à Meneviæ angulo ad lati¹³ fluminis ostium, fere ducenta millia patere: inde paulatim in angustum cogitur, donec ad Scotiæ limitem sit perventum. Romani, quibus ulteriora nondum satis erant nota, totam insulam triquetram crediderunt; Verum paulatim ulterius progressi cognoverunt ultra vallum Adriani eam se latius sensim diffundere & ad Orientem æstivum procurrere. Hæc in summa de ejus magnitudine dicta sint. Cælum Gallico temperatius ut ait Cæsar, verum utroque mitius est Hibernicum. Aër raro serenus, sed caligine densa plerumque obscurus, ac hieme satis miti magis pluvius quam nivosus. Terra benigne fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcundissima. Qui partes insulæ extremas, ac magis frigore infestas habitant, avenaceo pane utuntur, vinum è frugibus corruptis conficiunt: plerique serum lactis excoquunt, ac in doliis complures menses defodiunt, isque multis potus non solum salubriter, sed etiam jucunde bibitur. De nomine Britanniaë nulla inter veteres controversia fuit, nisi quod Græci Bretanian, Latini Britanniam eam nominabant. Cæteræ gentes aut hos, aut illos pro suo quisque arbitrio imitabantur. Nuper emerferunt homines non tam veritatis cupidi quam contentionis, qui ex hominum clariffimorum fugillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo effent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent; & quanquam de re non admodum magna lis effert, tamen quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris & focus omnique totius gentis vetere gloria sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, ut ipsi volunt, nomina diversos habent assertores, Prudania, Prytaneia, & Britannia. Pro Prudania totis ingenii viribus Luddus: pro Prytaneia Thomas Æliotus eques Britannus, sed modestis studiis contendit: Britanniam cæteræ fere gentes retinere conantur. Pro Prudania utitur Luddus fragmenti cujusdam veteris ea auctoritate, quam situs, & caries, & temporis longinquitas pene sacrosanctam facit. Eam, tamestsi per se firmam, tamen & etymologia, & Bardorum carminibus, & patrii sermonis consuetudine, & vetustatis venerandæ quadam rubigine confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo cauffæ columen & firmamentum est positum, ante omnia interrogo unde? quando? aut quo patre natum prodiit? aut quid tandem ait, quod pro caussa faciat? De loco, de tempore, de auctore forsitan inquires. Hæc omnia, quod incerta sunt vetustatem ejus probant. Præclara sane probatio. Ex ignorantia, ignobilitate & obscuritate, certitudo, fides & auctoritas testimoniorum pendet: & quod ad rem controversam explicandam assumitur, plus habet obscuritatis, plus infirmitatis, quam caussa, ad quam probandam affertur. Quis testimonium hîc dicit? nescio. Quid pro testimonio dicit? ne id quidem scio. Illud autem audivi, in illo fragmento Prudanium nominari. Quid ista Prudania? monsne, an fluvius? vicus, an oppidum? vir, an mulier est? nescio?¹⁴ sed Britanniam hoc nomine significari puto. Age vero, Prudania Britanniam significet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud feire velim,

¹³ i.e. Iari

¹⁴ i.e. :

verumne nomen insulæ Prudaniam esse affirmet, an eorum inscitiam coarguat, qui falsum hoc nomen insulæ tribuunt? Ne hoc quidam scio, sed sonum Britannicum hic quidem [12] agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis etymologia se ostendit. Est enim Prudania, quasi Prudcania, hoc est excellens pulcritudo, à Pryd, quod est forma, & Cam, quod est candidum, emollita paulum asperitate vocis. At ista ratione non Prudaniam, sed Prudamiam factam oportuit: quam vocem in patrio sermone Prudam Bardi pronunciant. Omitto hic quam sit levis, fallax, & plerumque ridicula tota hæc originis vocum quærendi ratio. Omitto M.Varronem, aliosque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere sæpenumero ridentur. Totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantum affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros è canibus & brutis esse factos, quam tu Prudaniam è Prudcania coaluisse persuadebis. Isto enim modo quidlibet è quolibet licebit effingere. Sed quam parum sit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui istis præsidis parum confisus accersit in auxilium Bardos, sane pervetustum genus hominum, sed quos veteres nihil scripsisse asseverent. Sed de eis alias nobis plura erit dicendum. Ad ultimum Luddi perfrugium veniamus. CÆSAR (ait) qui primus Romanorum hujus insulæ nomen Latinis literis commendavit, eam Britanniam appellavit, quem omnes fere Latini scriptores secuti, idem nomen haud mutavere. Hic ab illustri mendacio Luddo visum est ordiri, quod videlicet Cæsar primus Latinorum Britanniam nominavit. Nam ante Cæsarem natum Britanniae Lucretius meminit, Aristoteles longe prius apud Græcos, & non multo post Cæsarem Propertius, cum ait

Cogor & in tabula pictos ediscere mundos.

Indicat sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te ipsam¹⁵ rogo, credisne Cæsarem illum in omni liberali disciplina eruditum decriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legisse? aut cum reliquis orbis describeretur, Britanniam insulam unam totius orbis maximam jam tum Latinis & Grajis monumentis tam illustrem in tabulis illis omissam fuisse? credisne illum, qui de rebus Britannicis tam diligenter sibi inquirendum putavit, qui homines eam regionem & tum, & jam olim habitarent, quæ stirpium, quæ animantium genera in ea nascerentur, quibus legibus & moribus viveretur: eum, inquam, credis cum de his tam fuisset sollicitus, in universæ regionis nomine tam fuisse negligentem? aut qui tanta fide & diligentia sua Gallorum urbibus nomina reddidit, Britannos antiqua sua gloria fuisse fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maxime parte se Luddus jactat) cur nomen Prudaniæ existimet, nihil video, nisi forte è putris chartæ situ etiam verba senectutem contraxerint. Hæc satis ad Luddum in præsentia, qui testibus domo productis, suisque insomniis adversus omnium, qui usquam sunt, aut fuerunt doctorum hominum consensum certandum sibi putavit. Cum Ælioto minus erit negotii. Is non modo conjecturis verisimilibus, sed non obscuris etiam auctoribus inductus, credit aliquando eam regionem Prytaneiam fuisse appellatam. Non enim incommode existimavit insulam omnium rerum, quæ ad vitam instruendam vel ornandam sunt necessariae, copia redundantem sic dici posse. Hic si caussas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ tanto Britannia fertiliores, quanto terrarum spacio sunt minores. Præterea apud auctores, quorum testimonio nomen Prytaneia confirmatur, facile apparet scripturam esse vitiatam. In Stephano quidem summa inconstantia est. In voce *Albion*, inquit, eam esse insulam Brettanicam, secutus, ut ipse ait, Martianum. In vocibus Iuvernica, & Iuvernica Prætanica scribitur. Alibi inquit, esse in Oceano insulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur. Sed Martianum & Ptolomæum in iis vocibus P litteram primam facere. Quos locos si quis conferat, comperiet procul dubio scripturam esse corruptam, Stephanumque ipsum sentire Brettaniam per B primam, & duo TT, scribi debere. Hæc Æliotus, cum opinor, non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad ostentationem eruditionis undique convertunt¹⁶ admonuisse quantum satis est contentus, suum lectori iudicium relinquit.

¹⁵ i.e. ipsum

¹⁶ i.e. converrunt

Luddus vero, ut hic ingenium¹⁷ noscas, è tribus nominibus insulæ maximæ id maxime probavit, quod paucissimos habuit assertores, nempe Prudanium. Proxime Prytaneiam amplectitur. Britanniam vero, quod nomen jam per omnes nationes erat illustre, quod (ut ait Plinius) Græcis & Latinis monumentis erat celebratum, velut corruptum rejicit, & sero tandem, idque à C. Julio Cæsare ait corruptum, quem falso existimat (uti dictum est) nomen Brittanniæ Latinis literis commendasse primum, cæterosque secum in eundem errorem traxisse. Ego vero antiquitatem vocis hujus *Brittania* multis, & quidem locupletissimis testibus probare possem, si res in controverso esset: & à Cæsare non vitiatam, sed per manus à majoribus, & quidem puram fuisse traditam, nisi quod veteres geminum TT scribere foliti videntur. Hinc factum opinor, ut Lucretius istius nominis primam syllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T solet omitti Latinis, quod in voce Britto perpetuo retinetur. Græci, qui Brettaniam scribunt, proxime ad patrii sermonis prolationem accedunt, quam & ipsi Britanni, & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores Brettas appellant omnes fæminas Britannicas, & Bretter Britannice loqui, & [13] promontorium Aquitaniæ vulgo Capbretton dicitur; & utriusque Scoti, hoc est Albienses, & Hibernenses sic loquuntur. Id tantum interest, quod qui Germanica dialecto gaudent, interdum transpositione literarum utuntur, ac Berton pro Breton proferunt. Dionysius autem Afer in illo versu:

Ω κεανού¹⁸ κέχεται ψυχρ_ς_όος_νθα Βρετανοί.

¹⁷ Abbreviation 'ingeniu' expanded

¹⁸ i.e. Ωκεανο_

In altero T rejiciendo usus est licentia poetica, quemadmodum idem in *Σαμάται* pro *Σαρμάται*, fecit. Hic tot nationum pene ab initiis usque rerum consensus, & inter se, & cum vetustissimis Græcorum & Latinorum, pluris apud me erit, quam omnia Luddi rhacomata è luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam servata, & ad falsum testimonium¹⁹ adversus antiquitatem dicendum quamlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi ausa. Proferat ille, si potest, qui ante Aristotelem scripserit Prudaniam. Id autem, ut in omnia se vertat, nunquam efficiet: cum certum sit, post Aristotelem aliquot seculis, Bardos nihil scripto commisisse. Facessat illa gloriosa, dicam, an stolidi jactatio antiquitatis, cujus nullum argumentum, nullum vestigium, imo ne vestigii fragmentum reperiri potest. Inter has variarum opinionum discordias, diversasque loquendi consuetudines, Luddus putat consultissimum, vetustatem, & patrium loquendi morem velut Cynosuram quandam semper spectare, atque inde omnis sermonis cursum dirigere. Ab eo ego non magnopere diffitemur: siquidem quod in veteri consuetudine positum est, & ideo certum existimatur, id semper teneri posset. Sed pluribus de causis id fieri non posse animadverto. Primum, quod in omni sermone vetustissima inveniri sit difficillimum, tutiusque sit hic sequi doctiorum consuetudinem, quam retro semper origines, velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere: præsertim cum vocabulorum initia non à sapientiorum judicio pendeant, sed à vulgi maxime rudis & inculti arbitrio, cujus consilium anxie inquirere, supervacaneæ cujusdam est diligentiae, & ubi inveneris, non magnum feceris operæ precium. Nam ut in reliquarum omnium rerum generatione, quæ sponte naturæ proveniunt, aut ab hominibus ad usus vitæ excogitantur, primi fœtus quodam modo imperfectiores, & non solum ad usus commodi, sed aspectu minus jucundi exeunt. cultu deinde mansuescunt, & tractando paulatim levigantur. Eadem certe est in sermone ratio, qui primun ab hominibus crassis & rudibus editus, asper plerunque, & insuavis, & impolitus est exortus, mox tractando sensim genitalem horrorem exiit, & mansuetius & jucundius ad aures accidebat, & multo facilius in animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut si qua alia, consuetudini politiorum hominum aliquid indulgendum censeo, & voluptatem minime illam illiberalem, & inhumanam, quatenus moribus est innoxia, minime abominandam. Quod si quis ita Mysis iratus est natus, ut Catonis & Ennii sermonem potius amet quam Ciceronis & Terentii, & inventis frugibus, glandibus tamen vesci malit, jubeamus miserum esse libenter, quatenus id facit. Sed hæc nostra disputatio non est de puritate & elegantia sermonis Latini. Ad hanc enim nihil interest, quo sono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut Latini Britannicum, non Britanni Latinum sonum discant. Quod ad me attinet, malim ignorare veterem illam & anilem priscorum Britannorum balbutiem, quam dediscere quodcunque hoc est sermonis Latini, quod magno cum labore puer didici. Neque aliud est, cur minus moleste feram priscam Scotorum linguam paulatim intermori, quam quod libenter sentiam barbaros illos sonos paulatim evanescere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem succedere. Quod si in hac transmigratione in alienam linguam necesse est alteros alteris concedere, nos à rusticitate & barbaria ad cultum & humanitatem transeamus: & quod nascendi infelicitate nobis evenit, voluntate & judicio exuamus. Aut si quid opera & industria poffimus, id omne eo conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs, & squalor, quoad fieri possit, extergeamus. Quid? quod hæc nimis anxia diligentia in nominibus peregrinis, præsertim in alienam linguam transferendis, nec servari potest, nec si posset, expedit. Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possunt? Quæ natio præter Germanos *W*literam proferre potest? Quis Latinis literis cum²⁰ sonum reddet, quem Hispani, Brittones, & Scotorum pars in literis D. G. P. T. X. & Z. efferunt? Ob hanc opinor soni absurditatem Plinius enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat Latiali sermone dictu facilia.

¹⁹ Abbreviation 'testimonia' expanded

²⁰ i.e. eum

Alia vocat ignobilia, & barbaræ appellationis: alia citra fastidium nominari posse negat. Quid hic rogo faceret Luddus, si ei Latine sit scribenda historia Britannica? ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine opinor non haberet. Nam cum tam anxie se torquet, quomodo Luddum scribat, Lhuydumne, an Ludum,²¹ an vero Luddum, quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis sine fastidio audiri potest. Si verum sonum retineat, non Latinam, sed semibarbaram faciet orationem. Sin ad genuinum Latini sermonis [14] sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiose peccabit, quam Cæsar in verbo Britannus fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus, ut hominem & molestum & morosum placemus? Prudamiam dicemus, potius quam Britanniam? Hoc nec Luddus tam severus aliorum censor exiget; Permittet enim ut è Prudam Prudamiam declinemus. Quod si quis Britanniam aut Brettaniam ausit dicere, quid aliud quam sacrosanctæ vetustatis violatæ, & sermonis antiqui, sincerique contaminati, & è robusto illo & masculo sono in muliebrem mollietatem fracti reum pereget? Nihilne ergo ex horrore vestusti squalore mutare nobis fas erit: aut si non mutare, saltem male tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paulatim ita inflectere, ut saltem vox hominem sonet? & quod majores nostri in Morinis, & Morematusa,²² & Armoricis fecisse videmus, ut si has voces donare civitate Latina non possimus, certe in eis amictum & incessum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad augustum illam nos revocat Prudanorum vetustatem, & à Bardis & Senecionibus vetat usquam divertere. At vetustissimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc religio tenuit: Neque postquam sermonis antiqui rigor se remittere cœpit, quisquam fuit, qui famul, & voluptate retinere maluerit, quam quæ in eorum locum successerunt, recipere, & in transferendis è Græco-Latinis, aut è Latino-Græcis summa libertas fuit. Quis unquam Latinis vitio vertit, quod Polydeucem in Pollucem, quod Heraclea in Herculem, quod Asclepion in Æsculapium verterint? aut Græcis, quod pro Catulo Catlum, pro Remo Romum dixerint? Quid in Barbaris ad se transferendis? num Græci dubitarunt, *Al*, Punicum in ultimas dictionum syllabis in *As* convertere? num si quis Annibas, pro Annibal, dixit, omnem historiæ majestatem proculcavit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ maculam ullam inussit? Videte quantum veterum Saxonum, & Danorum, qui posterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis, & cultus studium, ab hac Luddi immanitate, & squaloris affectatione dissident. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cum venissent ad homines Barbaros, & balbutientes, non solum eorum strabiliagine se passi non sunt infici, sed gustata semel Græci & Latini sermonis suavitate multum ex eo, quem ipsi invexerant horrore, absterserunt: quædam vocabula asperiora levigarunt ita, ut sine ulla aurium offensione tolerari possint, qualia sunt Oxonia, & Rossa, pro Oxonfordia, & Rauschestria, & pleraque alia, ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipse quidem in hoc genere parum sibi permittit, qui in uno Britannia nomine, cum tam duræ severitatis est exactor, in tot aliis sibi tantum assumit licentiam. Nunc, contra veterem omnium gentium consuetudinem, pro novo, obscuro, & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne regium illud nomen Luddi è Cimbrorum prosapia ductum, & velut palladium in hunc usque diem servatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, Luddus adversus multitudinis consensum, temporis vetustatem, atque adeo ipsam veritatem sibi certamen instituit. Est & in vocabulo *Britannia* illa adhuc observatio, quod apud externos scriptores id insulæ totius est nomen. Britones autem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc cum exteris consentiunt: nunc tantum Britannia nomine censent eam insulæ partem, quæ provincia Romana fuit: idque varie, prout belli eventus limites mutavit, interim enim Adriani interim Severi vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc transmarinos appellabant. Beda libri primi initio sic scribit. *Itaque petentes Britanniam Picti habitare per septentrionales insula partes cæperunt. Nam austrina Brittones occupaverant.* Idem cap. 34. *Aidanus rex Scotorum, qui Britanniam habitant.*

²¹ i.e. Llundum

²² i.e. Moremarusa

Et lib.4.cap.4. dum reditum Colmani ex Anglia in Scotiam scribit, ait: *Interea Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam. Et alibi: Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam. Item: Occisus est Oswaldus juxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam à mari usque ad mare præcinxerant Britanniam.* Eadem loquendi forma est apud eundem lib. 2. cap 9. Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cum scribit legionem Romanam, *quæ Scoto dat frena truci* prætentam fuisse Britannis, hoc est oppositam Scotis, ut eorum furorem à Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia ac Scotia limite. Frequentissime hoc genere sermonis utuntur Gulielmus Malmesburiensis, & Galfridus Monumetensis, non obscuri inter Britannicarum rerum scriptores, apud quos facile cuiuis erit animadvertere Britannia vocabulo nominari, quod intra Severi vallum tantum continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum est, ut neminem latere possit. tamen magnus²³ apud ætatis proximæ scriptores peperit errores, qui Alvredum & Athelstanum, aliosque nonnullos Saxonum reges totius insulæ aliquando potitos scriptum reliquerant, cum tamen Severi vallum nunquam transcederint. Nam cum legerent eos totius Britannia tenuisse imperium, totam insulam ab eis possessam existimabant. Nec diffimilis interim observatio est in horum nominum usu (Britannus) & (Britto). Veteres enim omnes totam insulam Græci & Latini scriptores Britanniam, incolas autem ejus omnes sine discrimine [15] Brittanos vocabant. Primus quod sciam, Romanorum Brittones nominavit Martialis in illo versu:

Quam veteres brachæ Brittonis pauperis.

Brittones fere vulgus appellat peninsulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipsam, Britanniam, & incolas, Brittanos Gregorius Turonensis semper vocet. Romani suos provinciales constanter Brittanos dicunt, quanquam ipsi provinciales sese Brittones appellari gaudeant. Vtriusque vero nominis una radix & origo est, Britannia. Et sicut utrunque nomen ab uno fonte promanat, ita res eadem prorsus utroque indicatur. Id autem maxime perspicue ostendit Ausonii poëtæ carmen:

Silvius ille bonus, qui carmina nostra laccessit:

Nostra magis meruit disticha Britto bonus.

Silvius hic bonus est. Quis Silvius? Iste Britannus,

Aut Britto hic non est Silvius, aut malus est.

Silvius esse bonus Britto, ferturque Britannus.

Quis credat civem degenerasse bonum?

Nemo bonus Britto est: si simplex Silvius esse

Incipiat, simplex desinet esse bonus.

Silvius hic bonus est: sed Britto est Silvius idem,

Simplicior res est dicere Britto malus.

Silvi Britto bonus quamvis homo non bonus esse

Ferris, nec se quit jungere Britto & homo.

²³ i.e. magnos

Qui Brittanos Gallorum colonos esse contendunt, hi Herculem è Celto puella Gallica Britannum filium genuiffe, produnt, à quo gentem Britannam propagatam. Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Gessoriacis collocat. Qui è Græcis hæc confirmant non desunt Grammatici, Soudas, & qui Etymologicon magnum scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur C. Iulius Cæsar, & C.²⁴ Cornelius Tacitus, aliique scriptores Latini non indocti, non ita celebres tamen. Item sacra, sermo, insituta, gentiumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores, id confirmant, è quibus mihi Britanni transmigrationibus exhausti, Morini paulatim consumpti videntur. Morinus quidem à More (id vetere Gallorum lingua mare significat) suam mihi originem testari videtur. Venta Belgarum, & ab Icio dictum Icenum etiam in alienum solum se cum cognominis loco patriam vocem extulisse fit verisimile: atque in ipso statim aditu occurrentes Brittanos, velut progeniem agnoscentes, domum suam tanquam in hospitium deducere velle. Morinus enim Gallis veteribus marinum, & Moremarusa mare mortuum significat: quanquam hæc postrema duo nomina Gorropius, dum suos Advaticos nimis ambitiose vult excolere, pene nobis surripuit. Nec Aremorici aut Armorici se nostri generis negare possunt. Habemus enim majores & propinquos penes nos obsides. Nam Ar vel Are vetus est præpositio linguæ Gallicæ, quod ad vel super indicat, quasi dicas ad mare, vel super mare, hoc est maritimum. Moremarusa vero à More, hoc est mare, declinat ultima syllaba producta in morem participii Græci. Aremorica quidem, seu Armorica (qui statim auditum non agnoverit, is veterem linguam Gallicam prorsus ignorat) & ipsum quoque (maritimum) significat, vel Strabone interprete, qui Græce pro eo semper nobis reddit Apoceanitas. Cæsar de Armoricis hæc lib. 5. Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi sui causa convenisse. & lib.7. Vniversis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum consuetudine Armoricæ appellantur. & lib.8. Cæteræque civitates positæ in ultimis Galliæ finibus, Oceanoque conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur. Cæsar quoties harum civitatum meminit, semper adjicere solet, QUÆ APPELLANTUR: sed ita adjicere, ut non nomen proprium esse intelligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud quenquam alium idoneum scriptorem id civitatis nomen fuisse reperitur, cum tamen latissime in illa ora vox illa vagaretur, ab Hispania videlicet ad Rhenum: interque tot scriptores unum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse. Omnem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. Sed hæc in præsentia: nam plura nobis de sermone Gallico disputandum erit.

²⁴ i.e. P.

Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse Albion, aut ut Aristoteles, vel potius Theophrastus, in libro qui De mundo inscribitur, recenset, Albium. Sed hoc nomen magis è libris eruitur, quam in communi sermone usurpatur, nisi præsertim apud Scotos, qui se Albinich, suam regionem Albin adhuc vocant. Multi nomen inditum inde putant, quod appellentibus è Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero absurdum in primis videtur, Britannici nominis originem è Latino sermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britannia fuisse regem comminiscuntur: audaci prorsus mendacio, & nullo penitus antiquitatis testimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento, regnum extruere eos non puidit. Nullam enim aliam hujus commentum ex historiis occasionem datam video. Meminerunt enim Albionis & Bergionis è Græcis quidem Diodorus Siculus, & Strabo: è Latinis Cato, Hyginus, & Mela è quibus id fere colligi potest, Albionem & Bergiona Neptuni filios Ligures ex agro Albicorum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrocinii infesta habuisse. Hi cum Herculem ex Hispania Gerione victo redeuntem præda exuere tentassent, tam atroci prælio [16] eum exceperunt, ut pene desperatis rebus Iovis auxilium implorare sit coactus: eum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cælo demisisse. Ejus pugnae indicium ad posterum mansisse campum lapideum. Neque ego tamen ab albo & insulum & latronem nomen accepisse. Verum album contendo plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, apudque eos non modo coloris, sed altitudinis nomen fuisse. Et Festus quidem Pompejus, quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari asserit, indeque Alpibus nomen inditum, quod perpetuis nivibus albescant. Ego quidem (ut de altero assentior) Album & Alpum pro eodem à veteribus fuisse dicta, non Festi solum, sed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine, quam à candore nominatas arbitror. Primum quod cum Alba multarum sit in Italia, Gallia, Hispania urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles sint sitæ. Deinde quod Strabo absque discrimine hæc nomina Alba, Alpa, Alpia, Albionia, Albici, in significatione altitudinis velut ab eadem radice declinata agnoscat: ideoque has voces usurpari maxime ostendat, ubi Alpes se attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albingaunum, & Albium Intimelum. In Iapodibus autem jugum est editissimum, ubi Alpes desinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata possunt videri. In Italia quidem Albula fluvius ex Ethruriae, Albulæ aquæ è Tiburtinis montibus effusæ. In Gallia Narbonensi Albici populi montani. In Germania Albis fluvius, in Boemorum montibus natus. In Asia Albanus fluvius è Caucaso defluit: & Albani populi velut eisdem montibus infusi. Ex his opinor non abhorret à vero, Album non unius, sed multarum gentium fuisse vocabulum, cumque omnibus quos nominavi locis altitudo perpetuo & immutabiliter albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipsa Gigantum Ligurum nomina Albion, & Bergion, utrunque²⁵ ut opinor à proceritate corporis impositum: ac de Albo jam quid veteres senserint, diximus. Germanis vero Berg pro alto dici notius est, quam ut pluribus indicandum sit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinii libro tertio, quem ita legendum²⁶ contendo: Vnde Bergomates Cato dixit ortos etiam nomine proidentes se altius quam felicius sites. Albion igitur, & Bergion homines, ut videtur, cæteris vicinis corporum proceritate præstantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illac iter haberet, armis compercutit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum qui tum erat Gallicarum status. Nec verisimile, Britannicum multo fuisse tranquilliores: qua in terra regnum maximum magnus ille Albion reliquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero, etsi non multum ab eorum opinione discedimus, qui Albionem ab Albo dictum fuisse scripserunt, ita non colorem, sed altitudinem montium occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto non nihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari navigatur. Nam cum alterum littus

²⁵ Abbreviation ‘utrunq;’ expanded

²⁶ Abbreviation ‘legendu’ expanded

totum in montes consurgere viderent, alterum depressum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quod nomen istud insulæ ab albo ductum, sive Albion, sive Albius sit, adhuc in Scotia, velut natali solo pertinaciter hæret, neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum vicissitudines unquam extirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima videntur, tamen si quis afferet meliora, facile in ejus sententiam transibimus. Hactenus de vetustis insulæ nominibus. Proximum esse videtur, ut terrarum situm exequamur. Ac Angli quidem domestici scriptores satis diserte atque explicate singulas regiones tradiderunt. Hector autem Boëtius in Scotiæ descriptione quædam parum vere prodidit, & alios in errorem induxit, dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus eorum sententiam temere vulgavit: nos, quæ comperta erunt nobis, leviter, & perfunctorie attingemus, quæ aut obscure, aut minus vere prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodissime, quod ad nostrum institutum spectat, dividunt quatuor flumina, duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva, & Sabrina: totidem in mare Germanicum, Tamesis, & Humber. Inter Devam & Sabrinam triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tamesim totum illud latus Angliæ, quod Galliam spectat: inter Tamesin & Humbrum interjectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet.

Dirimitur autem Scotia ab Anglis primum Tueda fluvio, Zeviota monte altissimo, & qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca, & Solvæo fluminibus. Citra hos limites à mari Scotico ad Hibernicum regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, sinistrum Tuedæ latus attingit: Ad Orientem Forthæ æstuario, ad Meridiem Anglia clauditur. Ad [17] Occidentem ad utrunque Tuedæ latus est Teviotia, à Tevioto amne nomen adepta, Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ Lidalia, Euia, & Escia, à tribus fluminibus cognati nominis Lidalo, Euo, & Esca nominatæ. Vltima Annandia, & ipsa ab Annando amne prope mediam dividente appellata, secundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit. Iam ut rurfus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Coburni saltus, & Lamyrii montes eam à Marcia separant. Contingit deinde paulum ad Occasum inflexa Lauderiam, & Tuediam, alteram à Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante. Tuediam ad Meridiem, & Occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana à Lotho Pictorum rege nominata; ab Oriente æstivo sinitur²⁷ Fortha, sive mari Scotico; vallem Glottianam spectat ab Occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariorum ad usum vitæ copia cæteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur, Tina, utroque Esca (qui antequam in mare cadant, in unum alveum coeunt) Letha, & Almone. Hi partim è Lamyriis, partim Pictlandicis montibus in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgo Hadintonam, Delkethum,²⁸ Edimburgum, Letham, Limnuchum. Magis ad Occidentem jacet Glottiana, utranque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur: In superiore præfectura collis est non admodum editus, è quo in tria diversa maria flumina effunduntur, Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledonium Glotta. In ea urbes insigniores sunt, Lanarcum, & Glascua. Hanc ab Occidente Hiberno Coila contingit. Ultra Coilam est Gallovidia. Ea separatur à Nithia Cludano

²⁷ i.e. finitur

²⁸ i.e. Dalkethum

amne, tota fere in meridiem vergens, ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur. Vniversa pecoris quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Vrum, Devam, Kennum, Cream, & Lussum. Nusquam fere in montes attollitur, sed collibus tantum frequentibus intumescit. In convallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, è quibus primis ante æquinotium autumnale imbribus rivi augentur, unde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt; ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est Nonantum promontorium, sub quo in ostio Lussi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex adverso influit, ex æstuario Glottæ, sinus vulgo lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara: quod inter hos sinus terræ²⁹ procurrit, incolæ Rinum, hoc est Gallovidiæ aciem appellant. Ab eisdem Nonantum Mula, hoc est rostrum, sive rictus nominatur. Tota autem regio Gallovidia (nam Callovid priscorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur. Infra Vidogaram à tergo Gallovidiæ leviter declinat ad Glottæ æstuarium Caricta. Eam duo amnes intersecant, Stinsiatus, & Grevanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, qua in modicos colles tumet, pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestribus, maritimisque copiis non modo sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam à Coila separat, ortus ex ejusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coila, quam à meridie Gallovidia claudit; ab ortu æstivo Glottianam attingit: ab occasu Iruino fluvio à Cunigamia distinguitur: mediam Aera amnis dividit. Ad eum sita est Aëra emporium non ignobile. In universum regio est feracior virorum fortium, quam frugum, aut pecorum; tota quippe tenui & arenoso solo: quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad Septentriones procurrit, & Glottam submovet, ac prope ad justi amnis modum coërcet. Nomen regioni Danicum est, quod eorum lingua regis domicilium significat: quæ res indicio est, eam Danos aliquando tenuisse. Proxime ad Orientalem ejus plagam fita est Renfroana, ab oppidulo in quo conventus ejus celebrari solent, appellata: vulgo Baroniam dicta. Mediam eam secant duo amnes, quibus utrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protensa; & ipsa in plures jurisdictiones ab magnitudine divisa. Amnes nobiliores fundit: à læva Avennum, & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item à dextra, alterum Avennum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi, dirimit. Hi duo fluvii communem amnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diversa dialecto is, quem Avonem vocant. Sterlinensem agrum à Meridie separat à Lothiana Avennus, ab Ortu æstuarium Forthæ, donec paulatim seipso minor ad justam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unus, qui memoratu sit dignus, Carron, juxta quem aliquot vetusta sunt monumenta. Ad lævam Carrontis duo terreni sunt tumuli, hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgo Duni pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem, ad duo fere millia passuum, est ædificium rotundum sine calce, sed saxis asperis ita conformatis, ut superioris lapidis pars in inferiorem se inserat, ita ut totum opus mutuo complexum,³⁰ [18] & saxorum pondere se sustineat, paulatim ab imo ad summum in arcum se colligens. Summa pars aperta est. Vulgus alium atque alium usum, & auctorem ejus ædificii pro suo quisque ingenio comminiscitur. Ego certe aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Termini fuisse, quod (ut accepimus) rotundum & superne apertum ædificari solitum erat. Nonnihil etiam conjecturam nostram juvare videbantur Duni pacis propinqui: quasi facta ibi pace, cujus monimentum hi colles essent, quod illic terminum suæ ditionis Romani statuissent. Neque alia res me ab hac opinione deduxisset, nisi rescissem ex hominibus fide dignis in insula quadam compluria esse ædificia: cætera quidem ædiculæ, cujus meminimus, similia, nisi quod majuscula et laxiora essent. Duo item in Rossia simili forma sunt sacella. Ea rea suspendere sententiam me coegit, ac judicare monumenta rerum gestarum hæc esse, ac potissimum trophæa, ac pene extra orbem terrarum, ut

²⁹ i.e. terræ

³⁰ i.e. complexu

tuta ab injuria hostium essent, constituta. Sed certe sive hæc trophæa sunt, sive (quod quidam suspicantur) clarorum virorum sepulcra, fuisse credo monumenta ad æternitatem memoriæ perpetuandam consecrata, sed ab hominibus indoctis, incultisque ad similitudinem, illius ædiculæ, quæ est ad Carrontem constructa. A dextero Carrontis latere ager fere cætera planus in collem paulum prominet, medio fere spacio inter Dunos pacis, & ædiculam: in eo ad ipsum anguli flexum modicæ urbis vestigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum descriptio partim cultu rustico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas construendas lapidibus quadratis confusa est. Hunc locum diserte Beda Anglus Guidi vocat atque in ipso valli Severi angulo collocat. Multi præclari scriptores Romani ejus valli meminerunt: multa vestigia extant, multi lapides inscripti eruuntur, quibus aut testimonia salutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut sepulcrorum inscriptiones continentur. Et cum ab Adriani vallo (ut utriusque vestigia indicant) raro minus centum millibus passuum distat hoc vallum Severi ab eo, quod ante Adrianus construxerat: aut magna inscitia fuit eorum, qui res Anglicas scripserunt, si Latini, qui hæc tradiderunt, non intellexerunt: aut incuria, qui dilucide tradita tam confuse reddiderunt. Vtrumcunque sit autem, res mihi digna est visa, si non reprehensione saltem levi admonitione, præsertim cum ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli historia satis constet, ibi aliquando inter Brittones & Scotos limitem fuisse. Qui vero hic Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt quam diximus ædiculam Claudii Cæsaris fuisse templum, vanissimo in utroque mendacio, cum & Camelodunum Colonia Romanorum ultra trecenta millia passuum ab eo loco absit, si Ptolomæo & Antonini itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertissime ostendit, cum reliqua tota narratione, tum maxime quod Romanos amissa Cameloduno in templum Claudii Cæsaris confugisse salutis tuendæ causa scribit. Ædicula autem illa, sive templum Termini, sive alterius rei monumentum fuerit, sine foribus, quarum nullum habet vestigium, & superne ad jactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modo tegere, sed vix quidem continere poterit. Quid? quod quadragesimo fere anno post Claudii Cæsaris expeditionem Iulius Agricola Romanorum primus in eas partes penetravit? quod quinquagesimo post Agricolam anno Adrianus limitem provinciæ inter Tinam & Escam vallo ducto statuit; cujus adhuc multis in locis vestigia supersunt. Septimius autem Severus, circa annum à Christo nato ducentesimum decimum Britanniam ingressus, ultra limitem ab Amsiano factum centum millia passuum ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Avenni, vallum duxit, cujus adhuc plurima & perspicua remanent indicia. Accedit ad hæc, quod in antiquis monumentis nusquam comperimus summam rei Picticæ non³¹ Cameloduni fuisse, sed Abrenethii & regiam & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreæ translata est. Quod si quæretur, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam sterili, & tum (ut res erant) silvestri, & inculto, & hostium ferocissimorum obnoxiam quotidianis injuriis aluerint; respondebunt, opinor (nam non video quid aliud respondere possint) copiis maritimis eam fuisse sustentatam, quando adverso Caronte tum naves ad urbis usque portas appellere solerent. Id siquidem verum fuit, necesse esset agros ad utranque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde steriles fuisse, quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæstio, quod cum utrinque circa Fortham loca aquæ marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallum finirent, quam supervacuo labore ulterius per multa millia passuum producerent? Ultra Sterlinensem agrum est Levinia, à Renfroana præfectura Glotta, à Glascuensi Kelvino amne divisus,³² ab agro Sterlinensi montibus, à Taichia Fortha dirimitur: tandem in montem Grampium desinit, ad cujus radices per vallem cavam Lominius lacus se explicat, viginti quatuor millia passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas complectitur. Præter multitudinem aliorum piscium habet & sui generis esu non insuaves, [19] Pollacas vocant. Tandem erumpens

³¹ 'non' is to be deleted

³² i.e. divisa

meridiem versus Levinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit: qui prope Britannodunum arcem, & eodum nomine oppidum in Glottam ingreditur. Leviniae partem extremam Grampii montis ultimi colles attollunt, sinu maris exiguo, quem Gerlochum à brevitate appellant, intercisi. Ultra hunc est sinus multo amplior, quem Longum vocant, à Longo qui in eum cadit fluvio. Is limes est inter Leviniam & Covaliam. Ipsa Covalia, Argathelia, seu potius Ergathelia & Cnapdalia, multis sinibus angustis ex æstuario Glottæ infusis, in multas partes dirimuntur. Vnus inter cætera insignis lacus Finis vocatur, à Fino fluvio, quem recipit. Is ultra sexaginta millia passuum in longitudinem porrigitur. Est & in Cnapdalia lacus Avus, in quo est insula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur, qui unus in illis regionibus in mare Deuceledonium exit. Ultra Cnapdaliam ad Occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc est regionis caput, Hiberniæ occurrens, à quo modico freto dirimitur, ipsa longior quam latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ conjungitur, ut vix mille passus expleant, idque spacium nihil aliud quam arena sit, adeo humilis, ut per eam naviculis traductis nautæ plerunque navigandi compendium quærant. Hanc attingit Lorna Argatheliæ adjacens, & usque ad Abriam pertinens, regio plana, nec infœcunda. Qua Grampius mons humilior est & magis pervius Braid Albin regio vocatur, hoc est, quasi altissimam Scotiæ partem dicas; ac ubi maxima pars illa attollitur Drum Albin, id est Scotiæ dorsum vocatur, nec omnino sine causa. Ex eo enim dorso flumina in utrumque mare decurrunt, alia in Septentrionem, alia in Meridiem. Ex Ierno enim lacu Iernam fluvium in orientem hibernum fundit, qui in Taum illabatur ad tria millia passuum infra Perthum. Ab hoc fluvio cognomen accepit ad utramque ripam affusa, vetere Scotorum lingua Strathierna dicta. Strat enim regionem ad fluminum decursum jacentem appellare solent. Inter montes ejus regionis, & Fortham porrigitur Taichia, à Taicho fluvio, qui medium secat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes, ipsi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adjacens, in Iernensi præfectura censentur. Verum reliquum agri ad Fortham usque ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Colrossianam, & Kinrossianam. Ab his & Ocellis montibus quicquid agri à lateribus Fortha, & Taus claudunt, in Orientum anguste cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fifa, omnibus rebus ad usum vitæ necessariis sibi sufficiens: qua lacus Levinus eam scindit, latissima: inde utrinque se colligens in angustum usque ad Caraliam oppidum. Amnem unum qui memoratu sit dignus, Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur, è quibus maxime est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreae, quod prisci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media fere regione est Cuprum, quo reliqui Fifani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Ierniam contingit, est Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Ierna. Ipse autem Taus è lacu Tao, qui est in Braid Albin, viginti quatuor millia longo erumpit, fluviorum Scotiæ facile maximus. Is se ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit regionem fertilem in ipsis Grampii saltibus collocatam. Ejus partem sub radicibus montis in plantitiem explicatam Blaram vocant, quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam ad dexteram Tai ripam sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgo Duncaldem, hoc est tumulus corilis consitus. Corilus enim cum per inculta se latissime funderet, & silvarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii gens olim inter Britannorum clarissimas alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam sub Atholia ad Orientem spectans, est Gorea frumentariis campis nobilis. Et sub hac iterum inter Taum & Escam porrecta Angusia, sive ut prisci Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Horestiam, aut juxta dialectum Anglorum Forestiam dictam putent. In ea sunt urbes Cuprum, & quod Boëtius³³ patriæ fuæ gratulans ambitiose Deidonum vocat. Vetus enim nomen Thaodunum³⁴ fuisse reor, à Duno id est

³³ i.e. Boëthius

³⁴ i.e. Taodunum

colle ad Taum fito, sub cuius radicibus oppidum est extractum. Extra Taum ad 14 millia passuum recto litore occurrit Abrenethea, alio nomine Abrinca . Deinde Rubrum promontorium satis longe conspicuum. Esca fluvius cognomento Australis mediam secat: alter Esca Septentrionalis eam à Mernia dividit. Ea ex magna parte solo est campestri & plano, donec ultra Fordunum & Dunotrum comitis Martialis arcem occurrat Grampius, paulatim se demittens, & in mare subsidens. Ultra eam ad Septentriones est Devæ, vulgo Deæ fluminis ostium: & plus minus mille passus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia est, salmorum piscatu nobilis, ad alterum Episcopi sedes, & scholæ publicæ omnium ingenuarum artium studiis florentes. Hanc citeriorem invenio vetustis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrunque oppidum Abredonia veteris & novæ cognominibus [20] distinctum vocatur. Ab hac tam angusta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac sese paulatim dilatans, ad sexaginta in longitudinem millia se protendit Badenacham usque. Ea regio perpetuo dorso continetur, & in utrunque mare flumina evergit. Badenachæ confinis est Abria, ad mare Deucaledonium modice prona, regio (ut inter Scotos) in primis copiosa maritimis & terrestribus commodis. Est enim & frumentis & pascuis in primis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate jucunda. Piscium vero proventu adeo fertilis, ut nulli prope Scotiæ regioni cedat. Nam præter fluviatilium copiam, quam tot rivi sufficiunt, mare longo canali per planum solum infusum penetrat, ibique terræ paulo altiore margine coercitum se latius diffundit, ac speciem stagni, aut verius lacus præbet: unde Abriam, id est stationem, patrio sermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglice loquuntur, utramque, hoc est & sinum illum maris, & regionem, perperam, & absurde Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha, & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur. Ad plagam septentrionalem proxima Marriæ est Buchania, Dona fluvio ab ea divisa. Ea omnium Scotiæ regionum longissime se in mare Germanicum exporrigit. Pascuis oviumque proventu admodum felix, cæterisque³⁵ commodis ad vitam necessariis sibi sufficiens. Fluvii ejus cum salmonibus abundant, Ratram amnem tamen id genus piscis non ingreditur. Est in ejus littore spelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim destillans statim in lapidum pyramidas vertitur, ac nisi opera hominum antrum subinde purgaretur, spacium usque ad fornitem brevi completeretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem & saxum obtinet; est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit. Nos cum Tolosæ essemus, circiter annum salutis CIC IC XLIV, accepimus ex hominibus fide dignis, similem per omnia huic speluncam esse in proximo Pyrenæo. Ultra Buchaniam ad Septentriones duæ sunt regiunculæ, Boina, & Ainia, quæ usque ad Spæam flumen pertinent, qui separat eas à Moravia. Oritur autem Spæa à dorso Badenachæ, cujus meminimus: nec longe ab ejus fonte lacus est, unde erumpit Lutea, ac se in occiduum mare devolvit. Ad ostium ejus ferunt oppidum nobile fuisse, à fluvio Enerluteam nuncupatum. Certe sive terræ vicinæ spectes ingenium, sive navigationis, & subvectionis maritimæ commoditatem, locus est admodum emporio aptus. Prisci quoque reges has opportunitates secuti, aliquot seculis ibi habitaverunt in Evonia arce, quam nunc multis falso persuasum est, esse Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & vestigium adhuc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ inter Buchaniam & mare Occiduum interjectæ: sed cum nihil habeant insigne, ac narratu admodum memorabile, non est quod in eis explicandis immoremur. Ultra Spæam usque ad Nessum sequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto ejus laxitatem castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus & pascuis fœcunda, amœnitate vero, & fructiferarum arborum proventu totius regni facile prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Nessum ad cognominem fluvium. Nessus à lacu Nesso longo viginti quatuor millia effluit. Aqua semper fere tepida, nec unquam ita frigida ut congelet. Quin & asperrima hieme fragmina glaciei in eum invecta tepore aquarum brevi solvuntur. Ultra Nessum lacum, Occidentem versus, octo millia continentis terræ protenduntur.

³⁵ Abbreviation ‘cæterisq;’ expanded

Tantillum sane est, quod obstat, quo minus maria coëant, & quod reliquum est Scotiæ insulam reddant. Nam quod spacii ab iis faucibus ad mare Deuceledonium interjicitur, fere sinubus maris in terram irrumpentis est intercisum. Quod ultra Nessum, & fauces illas angustas est interjectum, in quatuor provincias solet dividi, Naverniam, seu ut vulgo Stranaverniam, à flumine Naverno dictam. Ultra ostium Nessi, qua mari Germanico immergitur, est Roffia, in mare promontoriis altioribus excurrans, quod & nomen ipsum indicat. Ros enim Scotis promontorium significat. Ea tota longior est, quam latior. Nam à mari Germanico ad Deuceledonium porrigitur, qua in montes attollitur aspera & inculta, qua se in campos explicat frugum fertilitate nulli prope Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas piscosis amnibus irriguas: lacus piscosos complures, sed maximum omnium Lubrum. A mari Deuceledonium littus paulatim se castigat, & in Orientem æstivum reflectit. Ab altero littore mare Germanicum inter rupium excelsarum scopulos iter sibi pandens, interius in sinum se spaciosum explicat, adversus omnes tempestates portum salutiferum, ac certum perfrugium. Est enim ingredientibus non difficilis aditus, intus vero adversus omnes cæli marisque³⁶ injurias tutissima statio, quantumlibet magnis classibus. Proxima Roffiæ extremæ Septentrionem versus est Navernia, à Naverno amne appellata: quam vulgo proprietatem sermonis patrii secuti Stranaverniam appellant. Eam à Meridie Rossia claudit, ab Occasu & Septentrione mare Deuceledonium [21] eam alluit, ab Oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta est, ut omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cæli eas contingat. Nam ab Occidente Stranaverniam, à Meridie & Oriente Rossiam, à Septentrione Cathanesiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis pascuo, quam arvo dediti. Nihil in ea quod sciam singulare, nisi quod montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & prope in nullos usus comparatum, quod nondum ejus affectatrix luxuria eò immigravit. Cathanesia ultima ad Septentrionem Scotiæ Regio est, qua in plaga ei Navernia occurrit; hæque duæ Regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria. Altissimum in Navernia, quod Ptolemæo est Orcas, sive Tarvedum: reliqua duo nequaquam æque sublimia in Cathanesia sunt, Vervedrum, nunc Hoia, & Betubium, falsò Hectori Boëthio³⁷ Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgo dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine aliquot literis exemptis vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu naviculæ ab insulis Orcadibus appulsæ utuntur. Sinus autem maris vulgò Bei vocatur. Hic igitur sinus cum Duncani vel Donachi sinus à vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcunque conjunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolomæus collocat Cornavios, ejus nominis adhuc vestigia quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanesiæ vulgo Gernico vocant. Nam qui Ptolomæo & exteris Cormavii sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam cum non in hoc tractu modo, sed in diversissima insulæ parte, nempe in Cornovallia Cornavios ponat eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurde judicabit, si quis Cornovallos pro Kernicovallis, id est, Kernicis Gallis dictos existimaverit. Videntur & in media insula obscura quidem illa, sed hujus tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Severi initium scribit Beda non procul abesse à cænobia Kebercurnig, & monasterii quidem illic nullum indicium in illis locis est relictum. Manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx, Abrecorum nomine. Horum autem vocabulorum utrunque, an alterum sit à Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo.

Ad Insulas pervenimus, in quarum descriptionibus cum paulo longior sit Buchananus, quam hic locus requirat, & ampliores è Scotia vix sperem, melius me facturum æstimavi illas suis locis, id est penes tabulas tradere.

³⁶ Abbreviation ‘marisq;’ expanded

³⁷ i.e. Boëthio

DE PROVINCIIS ET REGIONIBUS
GERMANIÆ,
SCOTORUM OPERA
AD FIDEM CHRISTIANAM CONVERSIS.

Tractatum hunc misit ad me sex abhinc annis ex Germania Vir mihi penitus incognitus quem, si ita tibi visum fuerit, inserere potes in calce operis, sed hoc iudicio tuo relinquo. *Ioan: Scotus-Tarvatius in epistola quadam ad Io. Blæu.*

Tota Bavaria pro Apostolo suo & summo Patrono veneratur S. Rupertum filium Regis Scotorum, qui sexto seculo in Germaniam veniens, Theodonem Baviaræ Ducem cum omnibus fere Satrapis suis baptizavit Ratisbonæ: quô factô Ratisbonâ discedens, omnes circumquaque populos Christiana fide inuit; tandemque urbem Salisburgum à fundamentis ædificavit, & ejusdem civitatis primus Episcopus, concordibus omnium suffragiis, renuntiatur. Demum post multa alia à se præclare gesta ex hac mortali vita ad æternam migravit. Hæc & plura alia habentur in monumentis Salisburgensibus fusè descripta, quæ extant impressa apud Henricum Canisium, Tom. IV Antiquæ lectionis, & passim apud recentiores.

Eodem fere sæculo venerunt in Germaniam ex Scotia Columbanus & Gallus, multisque peragratis regionibus, in Sueviæ tanem confinibus substiterunt, ibique verbi prædicatione & miraculis in vinea Domini laborantes, plerosque incolas ad sanctissimam Christi fidem perduxerunt. Cæterum Columbanô in Italiam proficiscente, Gallus morbo & ægritudine correptus, coactus est in Helvetia hærere, ubi postea recuperatâ valetudine monasterium ædificavit, quod etiamnum ab ipsius nomine S. Galli Monasterium audit, apud quod visitur hodie civitas libera ejusdem nominis, quæ prioribus seculis Abbatibus S. Galli subdita [22] fuit. Hæc & multa alia vide apud Ionam in vita S. Columbani, quæ extat apud Bedam & apud Wallafridum Strabonerum, in vita S. Galli, quæ extat apud Laurentium Surium: consule etiam Theodorum Campedonensem in vita S. Magnii, quæ extat apud Henricum Canisium, tomo (ni fallor, nunc enim liber non est ad manum) IV antiquæ Lectionis. Addantur etiam recentiores Scriptorum Ecclesiastici.

Non diu post hoc tempus venerunt ex Scotia Kilianus cum duobus sociis Colonato & Totuano, qui, accepta à Romano Pontifice Conone potestate prædicandi Euangelium, in Franconiam profecti sunt, ibique baptizato Gosberto Franconiæ Duce, cum sua conjuge, liberis & subditis, magnam animarum sementem fecerunt, brevique totam Franconiam salutifera Christi fide illuminarunt. Cum vero S. Kilianus videret, Gosbertum Ducem habere apud se uxoris loco fratris sui conjugem Geilanam, fæminam lascivam & impiam reprehendit eum, amanter monens, ut eam dimitteret; quod intellegens scelerata mulier, ira & furore exarsit, nec unquam quievit, donec Kilianum cum sociis suis trucidari curasset. Fuit autem Kilianus primus Episcopus Herbipolensis, unde Ducatus Franconiæ, quem Carolus Magnus Episcopis Herbipolensibus contulit, S. Kiliani patrimonium vulgo appellatur; præterea in nummis argenti, quos cudent Episcopi Herbipolenses, visitur effigies & imago S. Kiliani, tanquam Apostoli & Patroni totius Franconiæ. Vide hæc & alia in vita S. Kiliani apud Henricum Canisium tomo V antiquæ Lectionis, & apud Surium. Post hæc, temporibus Pipini & Caroli Magni, venit in Frisiam, accepta à Romano Pontifice potestate, S. Bonifacius Scotus, (quamquam aliqui perperam Anglum faciant)³⁸ Scotum enim fuisse testantur Marianus Scotus in chronico, Trithemius de viris illustribus ordinis S. Benedicti, Hieronimus Platus de bono status relligiosi, & plurimi recentiores; multisque non tantum in Frisia sed & in Hassia, Thuringia, Westphalia & Saxonia ad Christi cultum perductis, propter maxima merita & vitæ sanctitatem, creatus est Archiepiscopus Moguntinus; multos novos Episcopatus per Germaniam erexit, & inter alios Episcopatum Aichstadensem, cui præfecit S. Willibaldum Scotum (quem aliqui

³⁸ Parenthesis should continue to ‘recentiores’

etiam Anglum ridicule faciunt, & filium Richardi Regis Angliæ)³⁹ cum nullus eo tempore fuerit in Anglia Rex, eo nomine: Cæterum Scotum faciunt Ionnes Molanus in additionibus ad Usuardum, & Trithemius loco supra cit. cum multis recentioribus, & discipulum suum; fundavit multa monasteria, ex quibus præcipuum fuit monasterium Fuldense, in quo Scoti perinde ac Germani promiscue recipiuntur. Tandem vero cum in Frisia Euangelium prædicasset, videretque aliquos in nefando idolorum cultu obstinate persistere, omnia eorum idola disjecit & comminuit, propter quod barbari in eum irruentes, crudeliter necarunt. Cæterum S. Bonifacius ab omnibus pro Germaniæ Apostolo salutatur: vide vitam ipsius prolixè scriptam à discipulo ipsius Willibaldo, quæ extat apud Canisium supra citatum; quam vitam scripsit etiam fusius, postea Egilwaldus, sicut videre est apud Surium & Nicolaum Serrarium de rebus Moguntiacis.

Hoc eodem sæculô venit in Saxoniam, ad Euangelium Christi prædicandum, S. Patto Scotus, qui ob præclara vitæ merita, Episcopus Werdensis in Westphalia creatus est, tandem ob Christi fidem martyrio coronatur. Huic successit in Episcopatum S. Tanco, & ipse Scotus; qui inter alios suos successores habuit Gortzlam Ifingorum, & Harruchum, omnes Scotos & Episcopos Werdenses, prout testatur, ut alios omittam, Albertus Krantzius in Metropoli Saxoniae. Post hæc tempora venit in Saxoniam Ioannes Scotus, qui strenuam in convertendis infidelibus operam navans, factus est tandem Episcopus Mechelburgensis: cui Ecclesiæ postquam piè & utiliter aliquamdiu præfuisset, ab infidelibus ob fidem Christi trucidatus est. Vide de illo Krantzius supra citatum.

Porro circa annum salutis humanæ millesimum, egressus est ex Scotia Colomannus filius Malcolmi, ejus nominis (si bene meminimus⁴⁰) primi Regis Scotorum; cumque bis in Terram Sanctam profectus & reversus fuisset, volens adhuc tertio illud idem iter suscipere, postquam varias Germaniæ regiones emensus, in Austriam venisset, ibique plurimos ab execrandis idolorum & dæmonum superstitionibus, ad verum Dei cultum traduxisset, tandem deprehensus, tanquam occultus aliquis explorator, multis acerbissimis tormentis cruciatus est, & postea cruci affixus, in qua sanctissimè vitam finivit, plurimis miraculis, tum in vita, tum post obitum, celebris. Corpus ejus honorificè & religiosè servatur in monasterio Melicensi, vulgò Melch, duodecim ferè milliaribus Germanicis ab urbe Viennensi, dissito. Hæc & plurima alia leguntur in officio sive Breviario monasterii Melicensis. Cæterum Ionnes Stadius, Historicus Maximiliani I. Imperatoris, vitam S. Colomanni Saphico carmine scripsit, quæ extat apud Laurentium Surium in vitis Sanctorum, & sic incipit:

*Austriæ sanctus canitur patronus,
Fulgidum sidus, radians ab arcto,
Scoticæ gentis, Colomannus acer
Regia proles.*

Sic igitur Colomannus pro Patrono Austriæ ab omnibus agnoscitur; potest etiam de eo videri Cuspinianus, item Matheus Raderus [23] in Bavaria Sancta, & Baronius in annalibus. Tempus martyrii proditur fuisse anno 1012.

Plurimi alii Scoti prædicarunt Euangelium Christi in Germania: de his tamen statim infra erit sermo, cum agemus de monasteriis Sanctorum in Germania.

DE MONASTERIIS SCOTORUM IN GERMANIA

Primum & antiquissimum monasterium, quod Scoti habuimus, in Germania fuit, in civitate

³⁹ Parenthesis should continue to 'supra cit.'

⁴⁰ i.e. meminimus

Argentinensi, vulgò Strasburgh, fundatum à S. Florentio Scoto Episcopo ibidem, circa annum Domini 665, dictumque fuit cœnobium S. Thomæ Scotorum, in quo ipse Florentius postea sepultus est. Hoc tamen cœnobium injuste, & sine ullo jure aut ratione, à Scotis Monachis ad Canonicos Regulares nationis Germanicæ transtulit Adeloehus Episcopus Argentinensis, prout fusè in historia mea narrabo. Videantur de hoc monasterio Surius in Vita S. Florentii, Gaspar Brusthius de Episcopis Germaniæ & alii recentiores. Cæterum ante S. Florentium fuit Arbogastus Scotus Episcopus Argentinensis qui piè & laudabiliter munere suo functus est, omnesque urbis illius accolæ, reprehensis idololatricis cultibus, in vera Dei cognitione erudit; de hoc etiam consule auctores jam citatos.

Post hæc multa fuerunt condita monasteria in Germania pro Scotis, à Gulielmo fratre Achai Regis Scotorum, qui perpetuum cum Carole Magno fœdus iniit, quod etiamnum durat. Hic enim Gulielmus, postquam egregiam Carolo Imperatori in bello operam navâset, cum liberos non haberet, Christum suorum bonorum & Ecclesiam hæredem instituit: unde varia cœnobia pro fuæ gentis Monachis & Religiosis viris in Germania fundavit, & amplis proventibus locupletavit: inter quæ præcipuum fuit monasterium S. Iacobi Ratisbonæ; cujus Abbas aliorum omnium visitor & corrector fuit: alia ab illo fundata fuerunt, monasterium S. Martini Scotorum Coloniae, monasterium S. Ægidii Scotorum Norimbergæ, monasterium Scotorum Aquisgrani, & monasterium S. Petri consecrati extra muros civitatis Ratisbonensis, quod tempore belli inter Carolum Quintum & Electores Confessionis Augustanæ, dirutum fuit, nè hostes eò venientes, illic se possent munire, aut propugnaculum aliquod erigere.

Ex omnibus hisce monasteriis nullum hodie nobis superest, præter monasterium S. Iacobi in civitate Ratisbonensi, cujus redditus & proventus ratione continuorum bellorum in Germania grassantium usque adeo diminuti & exhausti sunt, ut vix uni aut alteri Religioso alendo sufficient; ad hæc nimia prodigalitas quorundam antecessorum nostrorum Abbatum fecit, ut præfatum monasterium sentiat se hodie debitis, & ære alieno gravatum usque adeo, ut pro annuis solum censibus summarum (uti dicunt) capitalium, teneatur quotannis solvere trecentos propemodum florenos, quam summam cum monasterium (direptis jam & vastatis à fuibundo milite prædiis & agris) non possit solvere, ad maximas angustias & miserias redactum est. Hinc enim irruunt & urgent creditores minantes se, nisi brevi ipsis satisfiat, omnia nostra bona & possessiones (veluti loquitur) arrestaturos. Debitorum vero tergiversantur & moras nectunt. Quid multis? Omnes putant actum & conclamatum esse de nobis, & certè, nisi omnipotens Deus ex sua misericordia aliquod nobis medium & remedium suppeditare dignetur, non video, quomodo possumus ex tot difficultatum fluctibus emergere, nec, qua ratione tam antiquum & nobile monasterium & celebre majorum nostrorum monumentum conservari possit: Quid? quod ipse Imperator in proximis hisce comitiis Ratisbonensibus, videns deplorandum monasterii nostri statum & conditionem, tractarit cum Romano Pontifice & aliis Imperii Principibus de transferendo hoc nostro monasterio à nobis ad Germanos, adeo ut nisi Summus Pontifex rejectâ petitione Imperatoris à nostris partibus audacter & obstinate stetisset, coacti procul dubio fuisset aliò migrare, & avitam nostram hæreditatem exteris & alienigenis cedere. O miseros & infælices nos, quos Deus in hæc tempora rejecit, in quibus talia oculis nostris (nisi ipse avertat) visuri sumus! Non possum quin exclamem cum Propheta; Væ nobis! peccavimus; Quis candidus, ingenuus & germanus Scotus posset siccis oculis tam triste spectaculum intueri? Quis posset sine lachrymis conspiciere hujusmodi nobilissima cœnobium & contubernia, à majoribus nostris piè & laudabiliter fundata, à nobis, tot centenâ annis continuâ successione possessa, tot Pontificum & Imperatorum privilegiis & diplomatibus nobilitata, eò jam redigi, ut periculum sit, nè ejectis veris & antiquis possessoribus ab externis colonis injustè occupentur. Sed hæc hactenus. ad alia pergo. videntes Principes Germaniæ exemplarem Scotorum vitam & pietatem, cæperunt⁴¹ & ipsi postea ædificare Scotis Cœnobium, quos inter primus fuit Embricho Episcopus Herbipolensis & Franciæ Orientalis Dux, qui ann. Christi 1139, fundavit pro

⁴¹ i.e. coeperunt

Scotis monasterium S. Iacobi, extra muros civitatis Herbipolensis, vulgò Wurtzburgh: quod Scoti etiamnum possidemus, quamvis redditus annui sint valde tenues & diminuti propter continua bella. Dixi [24] signanter Embrichonem primum fuisse inter Principes, qui fundarunt monasteria pro Scotis, quia, si loquamur de monasteriis Scotorum, sive à Principibus, sive ab aliis (qui non fuerunt Principes) fundatis, primum & antiquissimum Scotorum, à Germanis fundatum, est illud monasterium Scotorum Erfordiae fundatum à Waltero de Glisberg, anno Domini 1032; fuit hic Walterus nobilis, cujus posteri hodie Comites Papenheimii, caeterum post mortem sepultus est in eadem à se fundata Ecclesia & visitur adhuc sepulchrum. Hoc monasterium cum aliis duobus, videlicet Ratisbonensi & Herbipolensi etiamnum Scoti possidemus. Verum hujus monasterii proventus adeo tenues & exigui sunt, ut vix uni personae alendae sufficiant. Sed quis scit, quid serus vesper vehat? forsitan miseris meliora sequentur. Proximo loco succedit monasterium Scotoum Viennae, quod fundatum est ab Henrico Duce Austriae circa annum 1167. Hoc monasterium quo pacto contra omne jus & aequum Scotis eruptum fuerit, fusè in historia mea narrabo, de qua re meritò conqueritur Urbanus VIII Papa in literis suis ad Ferdinandum Secundum Imperatorem datis. Posset quidem hoc monasterium facili negotio recuperari, nisi paupertas, debita, & angustiae nos undique premerent, ita ut non habeamus redditus pro competenti aliquo personarum numero alendo in monasteriis quae jam habemus, tantum abest ut pro novis (ut ita loquar) coloniis deducendis pares simus.

Non diu post fundatum est monasterium Scotorum Constantiae ab Episcopo istius loci, cujus nomen (cum non habeam nunc ad manum libros vel scripta) mihi jam non occurrit. Hoc etiam monasterium fraude & dolo Germanorum amisimus. Eodem fere tempore, hoc est, circa annum Dominicæ Incarnationis 1180, fundatum est à Welfone Sueviae Duce monasterium Scotorum Memmingae, quod Scoti usque tempora Lutheri possidemus; tunc autem cives Memmingani derelicta Catholica Religione, Confessionem Augustanam amplexi sunt: quapropter Monachi & alii, quibus nova illa professio displicebat, coacti sunt inde discedere. Circa idem tempus fundatum est à nobili quodam Bavaro (cujus etiam nomen mihi excidit) monasterium Scotorum Aichstadii, vulgo Aichstat, quod distat ab urbe Ingolstadiana tribus milliaribus Germanicis. Hoc Monasterium eodem, quo alia supradicta, modo amisimus. Demum anno 1240, aut circiter, fundatum est à Duce Bavariae monasterium Scotorum Kelhamii, vulgo Kelhem, quod tribus tantum milliaribus Germanicis distat Ratisbona. Caeterum temporis & bellorum injuria adeo depauperatum est, ut praeter domum exiguam quandam, vineam, & sylvam nihil nobis hodie supersit. Hujus monasterioli administratio & regimen est penes Abbatem Scotorum Ratisbonae, qui solet vel unum è suis Scotis huic loco praeficere, vel aliquem Germanum (casu quo non sint Scoti) qui tenetur solvere quottannis pensionem monasterio Ratisbonensi. His adde monasterium Scotorum Paderbornae fundatum à S. Paterno Scoto circa annum 900, quod postea incendio conflagravit. Alia etiam fuere monasteria Scotorum in Germania, de quibus omnibus prolixè agam in historia mea, cui talis titulus, Germania Christiana, sive de plantata & propagata Christiana fide in Germania per Scotos. Ibi autem edentur chronica omnium nostrorum monasteriorum, cum serie & Catalogo Abbatum uniuscujusque monasterii, cumque Privilegiis & confirmationibus Summorum Pontificum, atque Imperatorum, nec non Electorum & aliorum Principum, quae omnia tractabuntur in secundo nostro tomo; in primo autem agemus de conversione singularum Provinciarum Germaniae ad fidem Christianam.

Haec pauca raptim, & tumultuante calamitate scripsi ego Robertus Strachanus Scotus de monte Rosarum, alias P. Bonifacius ordinis S. Benedicti, tradenda nobili & magnifico Heroi, Domino Ioanni Scott. Baroni à Scotis-Tarvett, Directori Cancellariae Regni Scotiae, Equiti Aurato & Consiliario Regio.

Viennae 20 Novemb. 1641.

[25]

REGNI
SCOTIÆ
DESCRIPTIO

Universa pars Septentrionalis insulæ Britannicæ antiquitus à Pictis inessa fuit, qui in duas gentes divisi DICALIDONIOS scilicet, & VICTURIONES, de quibus in Britannicæ descriptione ex Ammiano Marcellino Camdenus dixit: cum Scoti autem in hac parte rerum potiti essent, in septem partes inter septem Principes partita fuit, ut habetur in antiquo libello de Scotiæ divisione his verbis:

Pars prima continebat *Enegus & Maern.*

Secunda *Athcodl & Goverin.*

Tertia *Stradeern cum Moneted.*

Quarta fuit *Forthever.*

Quinta *Mar cum Buchen.*

Sexta *Muref & Ros.*

Septima *Cathanesia*, quam *Mound* mons medius dividit, qui à mari Occidentali ad Orientale procurrit.

Deinde refert idem Author ex relatione Andreæ Episcopi Cathanesii, in septem itidem territoria totum regnum fuisse partitum:

Primum à *Fryth* Britannicæ, *Worid* Romane, nunc *Scottwade*, ad *Tae* flu.

Secundum ad *Hilef* sicut mare circuit ad montem in Aquilonali parte de *Srivelin* nomine *Athran.*

Tertium ab *Hilef* ad *Dee.*

Quartum à *Dee* ad *Spe* fl.

Quintum à *Spe* ad montem *Brunalban.*

Sextum *Mures & Ros.*

Septimum regnum *Argathel*, quasi margo Scotorum, qui sic vocati fuerent à *Gathelgas* duce.

Sed hæ divisiones hodiernis Scotis vix notæ.

Secundum gentium habitudinem, Scotia divisa fuit in *Highland-men*, *Lowland-men*, & *Borderers*; id est Superiores, Inferiores, & Limitaneos; Superiores sunt ii, qui altiora loca montesque inhabitant, versus Boreales & Occidentales partes; incultiores illi & præferoces, Hibernicorum lingua & habitu utuntur. Inferiores, qui planities & depressa inhabitant, superioribus cultiores, Anglorum sermone & vestitu utuntur. Limitanei ad Angliæ limites siti, à *Carlila* oppido ad *Bervicum*, jure merito ex hac divisione possent in posterum excludi, pace enim undique affulgente ex fausta & felici unione in Britannici imperii umbilico censendi, bellorumque pertæsi, pacis studiis ab illo tempore se assuescere inceperunt, & inferioribus annumerari.

Secundum locorum habitudinem rurfus universum regnum in duas distribuitur partes, Australem cis *Taum* flumen, & Borealem trans *Taum*, præter numerosas insulas circumpositas. In parte Australi hæ sunt regiones insigniores.

Teifidale. *Arran.*

Merch. *Clydesdale.*

Lauden. *Lennox.*

Liddesdale. *Stirling.*

Eskedale. *Fife.*

Annandale. *Strathern.*

Niddesdale. *Menteith.*

Galloway. *Argile.*

Carrick. *Cantire.*

Kyle. *Lorn.*

Cunningham.

Parte Boreali hæ regiones accensentur:

Loquabria. *Buquhan.*

Braidalbin. *Murray.*

Perth. *Ross.*
Athol. *Sutherland.*
 Anguish. *Cathanes.*
Mern. *Strathnavern.*
 Marr.

Divisio hæc usum habuit in judiciis, & adusque Iacobi IV tempora obtinuit; Eligebantur enim IV ex Nobilibus, IV ex Ecclesiasticis, IV ex Baronibus minoribus, qui Domini Consilii & Sessionis appellabantur, & per totam hiemem Edinburgi sedere consueverant, ut meridionali regni parti jus dicerent, æstate vero Aberdoniæ parti boreali. Iacobus vero V, cum in Gallia Magdalenam Francisci I Regis Filiam duxisset, & istius regni regimen per Parlamenti gubernationem optime constitutum vidisset, in patriam redux, sublatis electivis istis iudicibus, Senatam instituit à similitudine Parlamenti Gallici, de quo postea.

Rursus ad civilem administrationem dividuntur [26] Regiones in Præfecturas, Conventus, sive Vice-comitatus, *Shiriffdomes* vocant; Seneschalsias, vulgo *Stewarties*; & Ballivatus sive *Baileries*.

Edenburgh. *Abredene:*
Berwick. *Innerness.*
Roxburgh. *Narne.*
Selkirck. *Orknay.*
 Peblis. *Bamff..*
 Dunfreis. *Kirkubright.*
Aire. *Wighton.*
sive Shiriffe- *Renfrew.* *Tarbet.*
 domes *Clackmannan.* *Bute.*
 Kinros. *Lythquo.*
 Perth. *Sterling.*
 Cromartie. *Lanark.*
 Fiffe. *Argyle.*
Forfair. *Dunbarton.*
 Kinkardin. *Elgin & Forress.*
 Seneschalsiæ sive *Menteith.* *Annandall.*
 Stewarties *Strathern.* *Fifa.*
 Kirkubricht. *Gallovidia.*
 Koile.
 Ballivatus sive *Bayleries* *Carick.*
 Cunningham.
 Lauderdall.

Constabulariatus *Haddington*

Quod ad administrationem divinæ illius civitatis, quam Ecclesiam vocamus, ut reliqui Orbis Episcopi certas diœceses non habuerunt, antequam Dionysius Pontifex Romanus circa annum CC LXVIII, Episcopis Diœceses distribuierit; ita Scotorum Episcopi munera Episcopalia, quocunque fuerant loco, sine discrimine obierunt, usque ad Malcolmi Tertii tempora, circa annum scilicet restauratæ Salutis M LXX, cum suis finibus & limitibus diœceses essent circumscriptæ.

Postea decursu temporis hæc constabilita fuit in Scotia Hierarchia. Duo sunt Archiepiscopi, S. Andreae & Glascoensis, quorum ille Primas totius Scotiæ habebatur, sub cuius autoritate octo sunt Episcopatus,

Dunkeldensis, Brechinensis,
Aberdonensis, Rossensis,
Moraviensis, Cathanensis,

Dumblanensis, Orchardensis.

Glascoensi Archiepiscopo tres tantum subsunt,

*Candidæ Casæ.
Lismoriensis.
Insularum.*

Nunc vero ejectis Episcopis aliter Ecclesiæ gubernatio procedit, ut postea dicemus.

ORDINES SCOTIÆ

Respublica Scotorum constat ex Rege, Nobilibus, & Plebe.

REX, ut ex ipsorum sacris scriniis loquar, *directus est totius Domini Dominus*, regiamque habet auctoritatem & jurisdictionem in omnes regni sui Ordines tam Ecclesiasticos quam Laicos.

Proximus à rege est filius ejus primogenitus, qui PRINCEPS SCOTIÆ appellatur, & peculiari jure Dux est Rothfaïæ, *Comes Rossiaë, Baro Baroniaë de Remfreu*, Scotiæque Seneschallus. Reliqui vero Regis liberi absolute *Principes* nominantur.

Inter Nobiles amplissimi & honoratissimi olim erant *Thani*, id est, qui, si quid video, ex munere solummodo quo defungebantur erant nobilitati. Dictio enim in antiqua Anglo-Saxonum lingua *Ministrum Regium* denotat. Ex his superiores dicti erant *Ab-thanes*, & inferiores *Under-Thanes*. Verum hæc nomina paulatim exoleverunt, ex quo Rex Malcolmus Tertius Comitum & Baronum titulos ex Anglia à Normannis acceptos nobilibus bene merentibus detulisset. Iam inde temporum decursu novi honorum tituli invaluerunt, & habet Scotia perinde ac Anglia suos Duces, Marchiones, Comites, Vicecomites, & Barones: Ducis autem titulum primus in Scotiam intulit circa annum Salutis M CCCC Robertus Tertius, ut honorarios Marchionis & Vicecomitis titulos recenti memoria Iacobus Sextus. Hi Nobiles censentur majores, & locum suffragiumque in Comitibus Parlamentariis habent, & peculiari appellatione *Lords*, uti etiam Episcopi, insignantur.

Inter Nobiles minores primo loco sunt Equites Aurati, qui sane celebriori quam alibi in Europa solemnitate jurejurando adhibito creantur, & publica fœcialium voce denuntiantur. Secundo illi qui *Lairds* & Barones simpliciter vulgo vocantur, inter quos nulli olim accensebantur, nisi qui immediate terras à Rege *in capite* tenuerunt & jus furcarum habuerunt. Tertio qui clarioribus familiis nati, & nullo certo honore insigniti, *Gentlemen* appellantur. Cæteri omnes utique cives, Mercatores, Artifices, &c. plebi adnumerantur.

[17]

SCOTIÆ FORA IVSTITIÆ, SIVE TRIBUNALIA.

PARLAMENTUM

Primum & præcipuum tam dignitate quam potestate censetur Ordinum Regni Conventus, qui eodem quo apud Anglos vocatur nomine *Parlamentum*, & eandem absolutissimam habet auctoritatem. Ex triplici constat ordine; ex Dominis *Spiritualibus*, Episcopis scilicet, Abbatibus, & Prioribus; ex Dominis *Temporalibus*, Ducibus scilicet, Marchionibus, Comitibus, Vicecomitibus, Baronibus, & Delegatis pro Civitatibus & Burgis. Quibus adjuncti erant non ita pridem pro singulis etiam Comitibus duo Delegati. Indicitur à Rege pro arbitrio, certo tempore præfinito antequam habeatur: cum convenerint, & conveniendi cauffæ à Rege & Cancellario explicatæ fuerint, Domini Spirituales seorsim seligunt octo ex Dominis *Temporalibus*. Domini Temporales itidem totidem ex *Spiritualibus*. Inde iidem omnes conjunctim octo ex Comituum Delegatis, totidemque ex Burgorum Delegatis nominant, qui numerum XXXII. conficiunt, & *Domini pro Articulis* appellati cum Cancellario, Thesaurario, Privati sigilli Custode, Secretario Regio &c. singula, quæ ad Ordines referenda proponuntur admittunt aut rejiciunt, Regi prius communicata. Admissa ab universo Ordinum Conventu sedulo excutiuntur, & quæ pro suffragiorum numero

comprobantur, Regi exhibentur, qui admoto sceptro se confirmare, vel infirmare pronuntiat; sin aliquid Regi displiceat, primum deletur.

Cragius lib. I. Si unus ordo totus sese opponat alicui decreto, irritum manebit.

In Scotia Comitibus (inquit Rex Iacobus Sextus in oratione sua tertia) absque Cancellarii venia, cujus quoque est seditiosos aut ineptos statim interfari, nemini loqui licet.

Idem. Mos Comitiorum in Scotia, mihi credite, nihil habet populare. viginti fere diebus ante Comitibus, edicitur passim omnibus, ut regio Chartophylaci (quem vos Magistrum Rotularum dicitis) quaestiones proximo conventu ventilandas ante certum diem exhibeant scriptas. Eas Rex privatim examinat, & quas visum est Cancellario suo tradit in Comitibus proponendas, caeteris suppressis. Quod si quis de alia quavis re ad Ordines retulerit, statim monetur à Cancellario, nullam ejusmodi quaestionem Regi fuisse approbatam. Tum leges de his rebus ab Ordinibus latae exhibentur Regi. Ille sceptro conspicuus, quod à Cancellario porrigitur, necesse habet dicere, EGO RATA HABEO QUÆCUNQUE IN COMITIBUS HISCE FACTA SUNT: Nam si quid Regi displicet, id ante solet induci & deleri.

Anno M D LX ejecti è Scotia Episcopi, revocati vero anno M DC VI in Parlamento Perthano, à Iacobo VI. Nunc vero denuo ejecti anno M DC XXXVII. Eo ordine hac tempestate sublato, tribus nihilominus membris Parlamentum constat.

Primum Parlamenti membrum faciunt Duces, Marchiones, Comites, & Barones majores, qui singuli quotquot sunt in tota Scotia & ibidem praesto, suffragium habent.

Secundum membrum constituunt Barones minores, *the Lairds*, in unaquaque regione ex omnibus electi duo, qui duo unum habent suffragium: hi duo si inter se dissentiant & nequeant convenire, perit illorum suffragium, & pro nihilo habetur.

Tertium Parlamenti membrum sunt Burgenses sive civium Deputati, ex urbe Edinburgensi duo, unus ex unaquaque alia urbe. Qui singulis mensibus pro civitatum libitu alium mittere possunt Deputatum.

Etiamnum à Rege pro arbitrio indicitur Parlamentum per praecipua è Regia Cancellaria ad hunc effectum per directorem ejusdem emissa ad singulos Parlamenti Dominos & reliqua ejus membra, idque certo tempore praefinito, ad suffragia sua ferenda. Dedit autem Rex Parlamento postrema Congregatione, per actum Parlamenti, libertatem sponte sua semel in triennio convenire, & deliberare de rebus publicam rem spectantibus. Quod postremum Parlamentum eo pacto indictum.

Quandoque necessitas requirit ut status breviori tempore convenient, & tunc tantum scribuntur litterae à Clerico Consilii Secreti ad singula membra Parlamenti, ut intra XV dierum spatium adsint, quia omnes boreales sive trans Deodun citius, adesse non possunt ob itineris⁴² longinquitatem, & tunc paucos dies Edinburgi manent; sed nulla acta Parlamenti constituere possunt.

Decernitur autem in Parlamento de pace & bello, de monetis, forisfactura, taxationibus, & oneribus, & aliis quibuscumque rebus publicum Regni statum concernentibus.

Non abs re fore judicavi, si ordinem & ritum ingrediendi Parlamentum paulo latius describerem. Conveniunt omnes in urbe primaria, [28] quae est Edinburgum. die dicto, in palatio Regis ad Monasterium Sanctae Crucis congregant, nobiles togis purpureis, pellibus armelinis, alii pluribus, alii paucioribus, secundum dignitatem illorum duplicatis induti. Barones minores & civium deputati pallia sua habent ex panne. In area ejusdem palatii, primo ut & postremo die, equos adscendunt & per paria incedunt. primi Burgenses, hos quatuor sequuntur Ostiarii ex Sessione, in equis. Tunc Barones minores, duo Ostiarii ex Consilio, itidem in equis. hos rursus Barones majores, Comites, Marchiones, Duces. postremo Rex, post Regem Magister Equitum regium equum ducit, quem militum custodia sequitur: eo ordine ad urbem progrediuntur. In urbe vero stratae arena plateae, propter acclivitatem ascensus. ab utroque latere stant staffarii,

⁴² i.e. itineris

sclopetarii, aliique milites, ad custodiam, à porta ad usque palatium Parlamenti, quod à meridionali parte est Ecclesiæ S. Ægidii.

Thesaurarius & Cancellarius suo quisque loco inter nobiles equitat, suffragia non habent. Arcentur jam etiam à Parlamento reliqui Regis Officarii, ut & Director Cancellariæ; quamquam olim & suffragia in Parlamenti habuerint.

Iustitiatius quandoque revocatur, ubi res exigit, suffragium tamen non habet.

CONSILIUM SECRETUM

Secundum est Secretum Consilium, quod quidem certo personarum numero non constat, sunt enim circiter triginta, nobiles omnes, interque illos pauci Barones minores. Quamvis autem tot numero sint, septem nihilominus præsentis de omnibus causis cognoscere possunt. Creabantur olim à Rege solo per literam ad reliquos Consilii Dominos missam, submovebat etiam quos & quando volebat Rex. Postremo vero Parlamento cautum est, ut eligerentur cum consensu Parlamenti, uti & Domini Seffionis & Scaccarii. Salarium constitutum non habent. conveniunt singulis diebus Martis & Iovis post meridiem, Sessionis tempore; Feriarum vero, non nisi semel totis XXIV diebus. Præses est Cancellarius, uti in omnibus judiciis ubi est præses.

In hoc Consilio Secreto quisque suam causam dicit, raro, imo numquam admittuntur Advocati.

Tractant de publicis Regni rebus, pace nimirum, bello, & aliis, item de injuriis illatis &c. In turbas, clandestina Consilia, animadvertunt; pro cædibus, sagis &c. dant Commissiones ad alios iudices. Si vero majoris ponderis quædam sint, ad Parlamenti congregationem ea differunt, eidemque deferunt. Sic ut non à vero aberraret, qui hos, Deputatos Parlamenti judicaverit; Omnia enim minora apud hos, majora in Parlamento peraguntur.

COLLEGIUM IUSTITIÆ

vulgo

THE SESSION

Tertium *Collegium est Iustitiæ*, sive ut vocant, *The Session*, quod Rex Iacobus V anno MDXXXII instituit, ad formam Parlamenti Parisiensis, ex Præside & quatuordecim Senatoribus, quibus postea adjuncti fuerunt alii Senatores quatuor extraordinarii ex Secreto Consilio. Tres hic sunt Scribæ *The Clerks of the Session*, à quibus omnia acta Dominorum scribuntur.

Coram hoc collegio omnes civiles res totius Regni aguntur à 1 Iunii ad 1 Augusti, & à 1 Novemb. ad ultimum Martii. Temporibus interjectis, scilicet quæ sunt serendi & metendi, iustitium est & iudiciariæ curæ relaxantur: Iudicant vero ex statutis Regni Parlamentariis, aut ex longa praxi, & ubi illa deficient, ex jure Cæsareo: jus autem non secundum rigorem juris, sed ex æquo & bono dicunt diebus singulis, præterquam diebus Dominico & Lunæ.

Regiæ causæ (& nullæ aliæ) aguntur singulis diebus Veneris, quarum catalogus ab Advocato Regio traduntur Cancellario. ab his non datur appellatio nisi ad Parlamentum, quod 100 annis vix accidit; nam si quis in Parlamento rursum causa cadat, magnum ei imminet periculum. exemplum est in Barone *Forbiss* de Corsinda, qui ob hanc causam Edinburgi in carcerem coniectus ibidem post duodecim annos mortuus est.

Omnes hi Senatores manent pro vita, vel ad culpam. quod & statutum de extraordinariis, per postremi Parlamenti actum, qui antea pro Regis libitu mutabantur. Vt autem valida sint eorum decreta aut sententiæ, opus est ut novem præsentis fuerint.

Præses Sessionis per postremi Parlamenti actum eligitur prima cujusque Sessionis die qui primus est actus. Nunc manet ille præses pro ista Sessione tantum, qui antea ad vitam. Potestatem habet solus absente Cancellario causas quas velit introducere.

In hoc Consilio primum audiuntur advocati utriusque partis, & ab amanuensibus omnia in notis capiuntur & scribuntur; postea, exire iis jussis, clausis foribus disputatur inter Dominos

Sessionis, Cancellario eos rogante sine ullo ordine; ubi satis diu disputatum, colligit suffragia, interrogans ordine, à dextris incipiens.

In quatuor Classes sese dividunt, ut munia sic vicissim facilius subeant. quatuor classem faciunt. duæ domus sunt, exterior & interior.⁴³ [29] In exteriori domo Senatores purpureis induti togis, sedent, per vices, idque per septimanam integram, die Lunæ excepto, quo unus tantum.

Omnes Advocati aperto capite dispuntant & stantes, exceptis Ducibus Parlamenti, & Consiliario, & Advocato Regio; sed Advocatus Regius exit, quando causæ interlocutoriæ aguntur, & post horam nonam intrat.

Est etiam quartus Scriba, qui Supplicum libellorum Clericus appellatur, *Clerk of the Bulls*. Intrat ille hora decima, & exhibet libellos supplices illi Domino, qui sequenti septimana sedebit in domo exteriori, cujus officium est tantum illa septimana subscribere istis libellis: de difficilioribus consulit reliquos Dominos ante horam 12. Solus ille sedet in certo quodam loco paulo inferiori, ad dextram Cancellarii, ante mensam. Hic vero in exteriori domo decedit statim minores causas solus, in majoribus causis ab hora 8 ad 9 consulit per interrogatoria (in medio stans) repentens summam eorum, quæ ab advocatis dicta & proposita, reliquis senatoribus, qui suum dant interlocutorium, quod, postquam exiverit, pronunciat in tribunali domus exterioris sedens, & sic de quibusdam statim per interlocutoria decernitur. Quæ non decernuntur, ubi difficultates adsunt, eorum ad interiorem domum est regressus.

Introducendi causas in domo interiori solus Cancellarius potestatem habet, suffragia colligit, at illo absente præses. Præses olim à Rege solo nominabatur, & ad vitam erat; nunc vero, per actum Parlamenti, ipsi Sessionis Domini Præsides suum eligunt, prima Sessionis die, & sic per totam illam Sessionem Præses est.

Duo sedent semper post meridiem ad testes examinandos, ad juramenta partium rearum petenda, si ad juramentum eorum causa refertur: reliqui post meridiem non sedent, sed partes in ædibus audiunt.

Ius autem non secundum rigorem juris, sed ex æquo & bono dicunt diebus singulis (præterquam die Dominico & die Lunæ) à primo Novembris ad ultimum Martii, & à 1 Junii ad 1 Augusti. Temporibus autem interjectis, scilicet quæ sunt serendi & metendi, justitium est, & judiciariæ curæ relaxantur. Iudicant vero ex Statutis Regni Parlamentariis, vel ex longa praxi, & ubi illa deficiunt, ex Iure Cæsareo.

SCACCARIUM CONSILIUM

Scaccarium Consilium constat ex decem vel duodecim electis ex Consilio & Sessione & paucis Baronibus minoribus. Numerus illorum incertus; constituuntur à Rege cum consensu Parlamenti, sedent in Scaccario singulis diebus Scotia circa horam nonam, judicant de regalibus: per Thesaurarium præsentantur omnes signaturæ, quæ debent expediri vel per magnum vel per secretum sigillum, vel per testimonium magni sigilli. Postquam ille legerit omnia, & Dominis retulerit contentum terrarum, cum ejus consensu summa petenti persolvenda imponitur. Locant costumæ regias &c. subscribunt omnes agrorum signaturas, unde infeudamenta acquirentibus conceduntur, lingua vulgari; signatura deinde expeditur, & præceptum Regium lingua latina desuper dirigitur, primo per signetum à Secretario signandum, & ille custodit signatum pro suo Waranto, præceptum hoc in papyro Domino secreti sigilli custodi traditur. Tunc datur scriptori privati sigilli: qui præceptum lingua latina transcribit in pergamento, & in fine scindit particulam pergamenti ad adpendendum privatum sigillum, quod à Custode privati sigilli fit. tunc Directori Cancellariæ datur, ut scribatur in majori forma, & tunc Cancellarii deputato, qui magnum sigillum apponit. Et ex duabus formis chartarum, confirmationis & resignationis scilicet, præcepta nova ex Cancellaria ad infeudandum recipientem dirigi oportet post visam chartam sigillatam, eæque

⁴³ Catchword on p.28 is 'Pur-'

chartæ corroborantur testimonio magni sigilli à Directore Cancellariæ, & registrantur in Cancellarii registro, & partibus dantur, quæ per Notarium Sasinam desuper conficit.

JUSTITIÆ FORUM.

In Criminalibus primarius Regis Iustitiarius forum suum Edenburgi plerunque habet (quod munus jam aliquandiu gesserunt Comites Argatheliæ) sed renunciarunt hoc Regi ab aliquot annis, nisi in insulis & parte aliqua Scotiæ borealis. Nunc vero Rex eligit Iustitiarium per diploma, pro vita, qui duos Iurisconsultos delegat, qui de capitalibus, aut quæ membrorum mutilationem aut universorum honorum amissionem inferant, cognoscunt. Et hoc in foro permissum est reo, etiam in læsæ Majestatis crimine, sibi adsciscere Advocatum qui suam causam agat.

Iustitiiarii etiam in criminalibus nonnunquam Regia autoritate ad hanc vel illam causam particularem cognoscendam constituuntur.

COMMISSARIATUS.

Fora etiam sunt quæ *The Commissariat* vocant, quorum supremum Edenburgi habetur, in quo coram quatuor iudicibus agitur de rebus Testamentariis, jure Beneficiorum Ecclesiasticorum, Decimis, Divortiis, &c. id genus [30] Ecclesiasticis. In cæteris fere singulis Regni partibus ad hæc Iudices sunt singuli, à quibus datur appellatio ad quatuor Commissarios Edenburgenses.

FORA VICECOMITUM.

Inferiora etiam sunt in singulis Comitibus fora civilia, in quibus Vicecomes, aut qui ab eo delegatus jus dicit incolis de ejectionibus, intrusionibus, damnis, debitis, &c. à quibus ob iniquitatem, aut affinitatis rationem ad *Iustitiæ Collegium* nonnunquam appellatur. Vicecomites autem, quos dico, plerique omnes sunt hæreditarii. Reges enim Scotorum, perinde ac Anglorum, ut nobiliores beneficiis sibi firmiter astringerent, hæreditarios & perpetuos Vicecomites olim instituerunt. Quæ autem hinc intervenerunt incommoda, Angli statim perspexerunt, & consulto in annuos mutarunt. Civilia etiam fora habentur in feudis Regalibus ab ejus Ballivo, qui Regis munificentia regales consequutus est libertates, & etiam in liberis burgis, & civitatibus à Magistratibus.

Vicecomites sunt iudices regionum; non judicant de terris, sed tantum de parvis rebus, qui non excedunt valorem 100 libr. Scoticarum, de quibus ad Supremum Senatam datur appellatio ante latam sententiam. omnes fere olim fuerent hæreditarii. Sed ab omnibus (solo Rothesiæ Comite excepto) Reges Iacobus VI & Carolus I, eas jurisdictiones ingenti pecunia redemerunt; adeo ut jam annuatim unum aliquem ex eo Vicecomitatu Baronem minorem Rex eligat, cujus nomen ad directorium Cancellariæ mittit, qui ei diploma dat ut ad Cancellarium mittatur, qui magno Regni sigillo munit. Cujus filius idem obtinuit à Rege. intra 48 horas judicant de furtis, homicidiis, & aliis criminibus capitalibus, sed flagrante crimine saltem eos carpere possunt sua auctoritate, sed à secreto Consilio ea obtenta semper potest prosequi & ubique secundum tenorem Commissionis. Si amici interemti homicidam ceperint, eum Vicecomiti tradere possunt, qui & eo casu iudicium ferre potest, eumque vel suspendit vel submergit.

Lata autem sententia sæpe solet pars condemnata per suspensionem decreti provocare ad supremum Senatam Consilii & Sessionis, ubi rursus examinatur processus coram Vicecomite deductus, num bene vel male lata sententia.

Vicecomites etiam in suis territoriis, & magistratus in Burgis nonnullis de homicidio cognoscunt (homicida intra spatium XXIV horarum deprehenso) & à Iuratoribus reum peractum extremo supplicio afficiunt; verum tempore illo elapso, caussa ad *Iustitiarium Regium*, vel *Delegatos* refertur. Eodem etiam privilegio gaudent nobiles nonnulli contra latrones in ipsorum jurisdictionibus deprehensos. Sunt etiam qui ejusmodi habent Regalia, ut in criminalibus intra suos

limites jurisdictionem exercent, & in caussis nonnullis intra ipsorum terminos habitantes à Regio Iusticiario revocent, cautione tamen interposita, ut ex lege jus tribuant.

ECCLESIASTICA GUBERNATIO.

Scotiæ Gubernatio Ecclesiastica hæc est. Primo, unusquisque Vicecomitatus dividitur in Sessionum loca, hæc in parochias, secundum magnitudinem & ut numerus fert. Ex parochiis conferuntur presbyteria.

Sessio Ecclesiæ est, quando minister cum Senioribus & Diaconis semel in septimana convenit, ut inspiciat in mores gregis sui, ut peccata corrigat, pœnitentiam reo injungat, tantum de fornicatione aut adulterio, rixis, violatione Sabbathi, &c. Si quis in isto judicio se læsum putat, potest appellare ad presbyterium suæ Ecclesiæ.

Unumquodque presbyterium habet suas Ecclesias, 10, 15, plus aut minus, secundum quantitatem populi, & qualitatem districtus: in unaquaque provincia sunt 4, 5, aut plura presbyteria.

Presbyterium est congregatio omnium ministrorum, cum sub tali presbyterio unusquisque minister secum habet unum ex Senioribus suæ Ecclesiæ tanquam adjunctum, & singulis septimanis die Jovis conveniunt in urbem destinam, & post concionem audiunt appellationes, si quæ sunt, & decernunt. Si inde rursus reus appellare vult, ad Synodum suæ provinciæ fit. Synodus illa bis in anno convenit mense Aprili semel, & semel in Septembri. Omnes ministri & tot etiam Seniores conveniunt ad hanc Synodum, & per unam septimanam durat. Ab hac Synodo provinciali ad generalem totius Regni appellari potest. Synodus hæc indicitur principio mensis Iulii & finitur ante messem, id est, D. Petri festum.

Synodus generalis omnia decedit absque ulla appellatione, acta facit pro totius Ecclesiæ Scotiæ gubernatione, sed acta hæc à Parlamento ratificari debent. Ad Synodum illam generalem mittuntur deputati ex unoquoque presbyterio minister unus cum uno Seniore.

In hac Synodo peccantes ministri ejiciuntur, mutantur secundum petitiones urbium.

[31]

GADENI sive LADENI.

Ottadinis sive Northumbriæ vicini erant ΓΑΔΕΝΟΙ, qui LADENI etiam una inversa literula in nonnullis Ptolemæi exemplaribus dicti, in illa regione quæ Twedæ fluminis ostium & Edenburgi Fortham interjacet, hodieque in multas divisa regiunculas, quarum præcipue⁴⁴ sunt, Teifidale, Twedale, Merch, & Lothien Latinè Lodeneium, quo uno nomine omnes apud mediæ seculi scriptores erant comprehensæ.

TEVIOTIA,
vulgo
TEIFIDALE.

Tefidale, id est, Vallis ad Tefium sive Teviotum fl. inter abruptas collium & cautium crepidines, Angliæ proxima, à bellicosa gente habitatur, quæ ob creberrima bella superioribus seculis inter Scotos & Anglos, & militiam & repentinas incursiones expeditissima.

Inter hos primum occurrit Jedburgh Burgus non infrequens, prope Teifii & Jedi confluentes, unde nomen factum: & Mailros monasterium admodum vetustum, in quo surgente apud nos Ecclesia monachi erant veteris illius instituti, qui precibus vacarunt, & manuum labore victum quæsiverunt.

*Magis ad Ortum, ubi Tvveda & Teifus aquas confundunt, Roshurg⁴⁵ quod & Roxburg, olim etiam MARCHIDVN, quia erat limitaneum, ubi castrum & sua positione & turritis arcibus olim firmissimum, quod ab Anglis occupatum, dum Iacobus II rex Scotorum obsidione incinxit, fragmine majoris bombardæ fortuitò diruptæ in juventutis flore suis desideratissimus immaturè perit: Castrum autem deditum, & maxima parte solo adæquatum, jam quodammodo disparuit. Territorium autem adjacens, hinc Præfectura de Roxburg dicta, suum habet hæreditarium Præfectum sive Vicecomitem è familia Douglassia, qui vulgò *The Shrif of Teviotdale* appellatur. Nunc verò & suum Baronem Robertum Ker, gratia regis Iacobi Sexti, habet *Roxburgh*, ex familia *Kerrorum* hoc in tractu imprimis celebri & numerosa, è qua *Fernherstii* & alii bellicis studiis innutriti plurimum inclaruerunt.*

⁴⁴ i.e. *præcipuæ*

⁴⁵ i.e. *Rosburg*

[33]

TWEDLÆ
ET
PROVINCIAE PEBLIANÆ
DESCRIPTIO.

Tweda vallem à se denominatam, ovibus, quarum lana in magno pretio, refertissimam, interfluit. Eximius sanè fluvius, qui interius ad. Occasum inter montes æditus, recto quasi alveo per *Drimlar* castrum, *Peblis* forum quod suum habet Vicecomitem Baronem *Zester*, ut etiam vicinum *Selkirk* suum è familia Moravia de *Fallohill*, delatus, *Lauderum* fluviolum recipit, ad quem *Lauder* cum *Thirlestan* cernitur, ubi perpulchræ sunt ædes Ioannis Metellani, non ita pridem Scotiæ Cancellarii, quem ob singularem prudentiam Baronem de *Thirlestan* Rex Iacobus Sextus creavit. Inde *Tweda*, sub *Roxburg* advenis *Tevioti* undis auctior, per Præfecturam de *Berwick*, magna ex parte ab *Humiorum* gente possessam, in qua ejus familiæ Princeps Vicecomitis jurisdictionem nunc exercet, irrigans, sub *Berwico* munitissimo Britannicæ oppido, de quo dixi, salmonum feracissimus in mare prolabitur.

Peblianam Provinciam finiunt, ab oriente præfectura Selkirkensis, à meridie Anandicæ Senescallatus, ob occidente Lanarcæ vicecomitatus, & denique à septentrione Lothiana: media in longitudinem porrigitur ab Arici lapide ad rivolum, quem vulgo vocant Barthorburne, plus minus viginti octo millia passuum. Quà vero latissima est, inter gelidi lapidis hiatum vulgo *the Cald Stonestap* ad lacum occidentalem Lobiorum, vulgo *the West-Mary Loth of the Colæbes* octodecim millia patet: præcipuus quo irrigatur fluvius est Tweda, cujus fons & origo ad Arrici lapidem & locum, quem vulgo Twedæ crucem vocant. Fluvius hic per totam provinciam quâ longissima est decurrit: ab eo olim toti provinciæ inditum suit Twedalicæ nomen.. Citra hunc fluvium septentrionem versus varii sunt amnes memoratu digni. Primus est Ithomius amnis, quem excipit Biggeri rivulus, priusquam in Twedam delabatur, paulum infra Drummelzarum. Deinde occurrit Lini amnis à gelidi lapidis hiatu decurrens per novem millia passuum, donec in Twedam sese exoneret ad duo millia passuum supra Peblim. Hic amnis tres patitur pontes lapideos, unum Lini, alterum Novagriæ, tertium Lintonæ. Tertius est amnis Peblicæ à Lothianæ fimbriis seu finibus profluens, qui suo decursu octo millia passuum emetitur antequam Pebliam attingat; ubi in Twedam se devolvit. Quartus est amnis Innerlethanensis à Lothianorum montium radicibus promanans per sex millia passuum ad Innerlethanam usque, ubi in Twedam influit. Hujus Provinciæ Lacus insigniores sunt duo: unus in Parochia Edilstanensi, quem lacum occidentalem vocant. In eo circa Calendas Sextiles tanta exuberat piscium fluviatilium, præsertim anguillarum copia, ut vento secundo, id est, à lacus capite ad ejusdem profluvium spirante, ubi rivulus quidam erumpit, accolæ, piscandi gratia eò congregati, & in lacus effluvio capiendi opportunitatem præstolantes, piscium erumpentium vi nonnunquam disjiciantur, amissa, quam pedibus sibi figere ac firmare nixi sunt, statione. Vtcunque retibus & nassis vimineis incredibilem anguillarum, aliorumque piscium fluviatilium multitudinem excipiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Alter lacus, quem Genensem vocitant, montis cognominis summitatem occupat, estque mille passus longus & quingentos latus: ejus profluvium in Annandiam decidit ad immane præcipitium, per ducentos quinquaginta passus de montis cacumine in planitiem radicibus montis cohærentem; ubi sæpe reperiuntur pisces ex præcipite casu demortui. Ultra Twedam meridiem versus duo sunt amnes insigniores: videlicet amnis Quaricæ, unde nomen habet arx Traquariensis, prope quam in Twedam devolvitur; & Maneri amnis ex fonte cognomine oriundus, qui in Twedam labitur, paulo infra Maneri templum. Twedam piscatu nobilem reddit inprimis magna exuberantia Salmonum, eò ex mari tempore æstivo ascendentium, ibique per magnam anni partem commorantium, quorum nonnulli deprehenduntur ad mille passuum infra Twedæ caput. In eodum ut & in aliis huus Provinciæ amnibus ac rivulis magnâ affluentia suppetunt Trutæ alique fluviatiles pingues ac salubres. Hæc regio cælo gaudet temperato, aëreque, ut plurimum, sudo [34] ac sereno. Solum habet montibus passim intumescens, ex quibus ii qui Twedam aliorumque amnium ripas hinc & hinc proxime spectant, virentes, amœni, & pascuis admodum accomodi sunt. Hic etiam multæ

sunt valles & planities ad utramque⁴⁶ ripam Twedæ aliorumque⁴⁷ amnium jacentes, quarum aliæ frugum, aliæ fœni feraces; adeo ut campis frumentariis & pascuis sibi sufficiens sit hæc Provincia, licet incolæ maximam partem ex pecore & gregibus victitent; inde enim subministratam habent lactis, casei & butyri affluentiam. In humilioribus Provinciæ locis, qua proxime Selkirkum spectat, oves tam salubri ac sicco utuntur pabulo, ut, quod in aliis regionibus vix contingit, decimum quintum attingant annum priusquam senio confectæ moriantur. In hac Provincia unum tantum est Burgum Regale, sive urbs, Peblia dicta, unde tota Provincia nomen habet: ea autem sita est in loco satis amœno, videlicet inter Twedæ fluvium & amnem Peblianum. Celebris est hæc civitas quinque ternis ornamentis, nempe tribus templis, tribus campanilibus, tribus portis, tribus plateis, tribus pontibus; quorum unus, qui nempe Twedam trajicit, quinque arcus habet (aliud pontem non patitur Tweda, donec Bervicum pertingat;) alius duorum arcuum amnem Peblianum superequitat. Supra Pebliam haud procul est Nipetha arx, pertinens ad Twediæ Comitem, Provinciæ Vicecomitem hæreditarium, cujus majores olim Yesteri Domini dicti, ex nobilissima Hayorum Errolia familia prognati, istarum duarum incolæ antiquitus fuerunt. Ad quatuor millia passuum infra Pebliam sita est arx Traquariensis ad Traquariæ Comitem pertinens, cujus situs nemorum umbris, & præterlabentis fluvii amœnitate valde amabilis. Cæteræ arces & Domus præcipuæ sunt Perna, Greistona, Cardrona, Ormistona, Polippocastrum, vulgo Horsbrug castell, Fabricampium vulgo Smithfield, Manerii castrum, Posso, Caverillum, Horrea vulgo Barnes, Davicum, Drummelzarum, Stenhopa, Polmuda, Bostus accipitris, vulgo Halkshalk, Kingildoris, Kutlehall, Cardrona, Litolhope, Hartrea, Skirlinum, Vrda inferior, Ecclesiæ Vrda, Quota, Quota⁴⁸ aula paludis, vulgo Halmyre, Romano, Drochelium, Cringlea,⁴⁹ aula obscura, vulgo Darnhall, Winkiston & Fouledge.

Multi sunt in hac Provincia montes, quorum pauci admodum, aut nulli saxosi: magnitudine autem & altitudine præ cæteris eminent, Cervorum mons, vulgo Hartfiell; Latodunum cervini lapidis, vulgo Braidalb, of Hertstone: hunc inter alia commendat magna copia ferarum, avium, præsertim atagenarum albis maculis interstinctarum, saporis delicatissimi. In montis summitate lata patet planities, unde prospicere licet omnes circumcirca Regiones, magnum Oceanum & Mare Hibernicum interjacentes. Reliqui montes sunt Kingildoria, Cardonfiell, Gaddersnalb, Whonifell, Wormell, Wamlalb, Radinshope, Dolerlalb, the Linksbeppus & Minshnure.

Drummelzarum præterlabitur exiguus quidam rivulus nomine Pausalia, quæ in Twedam influit ad templum Drummelzarensis; in cujus cœmiterio sepultum fuisse olim vatem Merlinum memoriæ proditum est, fuitque olim rithmo vulgari editum vaticinium in hunc sensum. Quandocumque ad Merlini sepulchrum ad unum current Tweda & Pausalia, tunc procul dubio unius & ejusdem Regis imperio subjecti erunt Scoti & Angli. Quod quidem vaticinium adimpletum

⁴⁶ Abbreviation ‘utramq;’ expanded

⁴⁷ Abbreviation ‘aliorumq;’ expanded

⁴⁸ False repetition

⁴⁹ Punctuation added

fuisse contendunt Pebliani, quo die Iacobus sextus Angliæ Rex coronatus fuit, eo namque die Twedam & Pausaliam nova ac inusitata exundatione, extra alveos suos exuberantes, effusis utrinque aquis, in dicto cœmiterio ad Merlini sepulchrum prædictum vaticinio congressum habuisse, quod tunc primum contigisse, nec ab eo tempore unquam denuo evenisse ferunt.

Igni in hac Provincia pabulo sunt partim glebæ & cespites, quorum magna passim copia per totam Provinciam: partim carbones, quos quibusdam in locis ex Lothiana advehunt; alibi vero ex puteo quodam carbonario intra ipsius Pebliaë limites sibi subministratos habent. Est etiam magna calcis abundantia in variis provinciæ locis; adeo ut huic Provinciæ nihil fere desit, quod ad usum quotidianum, sive victum, sive vestitum, sive focum spectes, homini necessarium sit. Quod ad hujus Provinciæ parochias & presbyteria attinet, in ea unum est presbyterium integrum, nempe Peblianum, una cum quatuor parochiis ad Biggarenses presbyterium pertinentibus. Presbyterium Peblianum constituunt & complent hæ Parochiæ, videlicet Pebliana, ubi presbyterii sedes, Innerlethensis, Traquariensis, Cailzensis, Maneriensis, Dalvicensis, Drummelzarenensis, Twedamirensis, Kirburdensis, Stoboensis, Lintoniensis, Linnensis, Novagriensis, Edlestonensis. In universum Parochiæ quatuordecim. Reliquæ quatuor parochiæ sunt Glenwhomensis, Kilbochensis, Brochtonensis & Skirlingensis.

[ij 33]

LAVDERDALIA.

Laudelia Vallis, aut Lauderdaleia, à fluvio Laudero, nomen habet.

Oritur hic Fluvius in montibus, qui regionem hanc à Lothiana separant, & variis rivulis auctus meridiem petit, & in Twedam se exonerant.

Laudera urbs & arx hunc vallem ornant, ut & Dominium Thirlestaine.

Ab Oriente Merciam habet sibi conterminam, à Meridie Twediam, quæ etiam latus occidentale claudit. Lothiana ei à Septentrione est.

Regionis hujus, ut & aliarum quarundam, amplam descriptionem promiserat Illustrissimus ac Nobilissimus Dominus *Ioannes Lauderdaleiæ Comes* &c. sed bellis hisce Britannicis Regias secutus partes, in pugna ad Worchestriam captus, impeditur; tu hisce fruire Lector, donec ille restitutus fuerit, vel alius quidam meliora dederit.

[35]

MARCIA.

Marcia dicta est, quod in limitibus Scotiæ & Angliæ prima occurrat ab oriente; March enim limitem significat. & quanquam regionem ipsam vulgus Mersiam jam pronuntiat, Marchiæ tamen comitatus, qui in hac provincia late patet, Dumbarorum olim patrimonium, nomen vetustum adhuc retinet.

In media fere regione est Dunsum oppidulum; ubi præfectus annuus (Serifum vocant) Marcianis jus dicit. Fuit hoc antiquum patrimonium Dunsorum cognominis oppiduli Dominorum: è qua familia natus est nobilis ille Doctor Subtilis, Ioannes Duns, Scoti agnomen à Patria adeptus: hodie gentiles pauci supersunt, oppiduli ejusdem cives.

Supra Bervicum (vetus Marciæ caput) Tweda fluvius Northumbriam Angliæ Regionem à Marcia separat, usque ad *Carhomum* castrum: inde torrens Reddenburn dictus, è Zeviota monte profluens, Northumbriam dispescit à Teviotia, sive Tevidale, Scotiæ regione. ab occidente brumali Edna fluviolus, (qui prope Spraustonam Twedæ admiscetur) Marciam dividit ab eadem Teviotia, usque ad locum Smelum-mill: exinde limes recta fere linea versus occidentem extenditur ad Lauderum sive Lyderum flu. prope castrum Rippeth. ultra Rippethum Lauderus fl. (usque ad rivulum qui Boun dicitur, prope locum Boun-mill) Marciæ Lauderæ sive Lauderdeliæ limes est. atque ipsa quidem Lauderia, Marciæ pars est, patrimonium olim Morvilliorum, (qui exteri & quorum stirps effe desiit,) Comitum Stabuli in Scotia. ejus familiæ Majestatis damnatæ interitu, Lauderia Regis annexa patrimonio, more agrorum regionum, Iudicem sive Balivum habet peculiarem: quo Magistratu fungitur nobilissimus Dominus Ioannes Metellanus Lauderdeliæ comes. Ultra fontes Boun rivuli, Marciæ limes per obliquam lineam in mappa depictam extenditur per medios montes Lamyrios, qui ipsi partim ad Marciam, partim ad Lauderiam, partim etiam ad Lothianam spectant: à septentrione clauditur fluviolo, Dunglassum Comitum Humii arcem præterfluente. Reliqua Oceanus Germanicus alluit.

Supra Rippethum in ripa Lauderii fl. est Ersildunum villa, Thomæ Lermonthi patria, qui vixit ad annum à nato Christo M CC XC. Is præter multa alia vaticinia eventu comprobata, prædixit ex Roberti Brusii (qui postea rerum in Scotia potitus est) filia nono gradu oriundum, qui divisa Britanniarum Regna communi imperio gubernaturus esset. quod oraculum diu jactatum, tandem post annos plus trecentos, in Iacobo VI Scotorum Rege ad Anglorum imperium feliciter evecto, fuit expletum.

Tota Marcia, intra Lamyrios montes pascuis admodum felices, arvo fertili numerosos alit incolas, in pace industrios, in bello strenuos: qui adversus Anglos modico fluvio diremptos sua fortissime defendebant. Multas etiam habet arces firmissimas, adversus Anglorum exercitus tuta olim receptacula: quarum præcipuæ sunt Humia in colle accliva sita, quæ Humiæ Comitibus, totique Humiorum genti in Marcia potentissimæ nomen dedit: & Fascastellum in promontorio Maris Germanici, natura loci & hominum industria munitissimum. Dunsum etiam, Langtona & Nisleta⁵⁰ sunt arces admodum firmæ. uti & Waderborne, & Aytona Humiorum ambo.

Infra Fascastellum arcem in littore maris Germanici est Coldingamia, nobile & opulentum nuper cænobium, Edgari Regis Scotorum opus, qui vixit ad annum à nato Christo M C. Divæ Ebbæ virgini dicatum, cujus etiam promontorium propinquum, vulgo Ebbes-head, navigantibus satis celebre est, posterius in D. Cuthberti nomen translatum. habebat & Marcia Monachorum cænobia Caldstreamum ad Twedam fl. & interius Ecclesiam Strafintanam (sive Trefontanam) & S. Bothani à

⁵⁰ i.e. Nisbeta

Marciaë Comitibus, aut earum⁵¹ uxoribus fundata.

Sunt in hac provincia Curiaë, sive parochiales, ut vocant, Ecclesiae 35. in diœcesi Episcopi Edimburgensis.

Tota Regio abundat omnibus ad usum vitæ necessariis: nisi quod Lithathratas, sive carbones lapideos ex vicinis regionibus ad ignis pabulum plærique cogantur invehere, præsertim qui versus Twedam spectant. Tota etiam splendidis nobilium villis egregie decorata est, excepta maris Germanici ora, quæ solo asperior est & incultior.

⁵¹ i.e. eorum

[37]

LAVDEN sive LOTHIEN.

Regio Lethiana, vulgo male Lothiana, pejus Laudonia, à fictitio Pictorum Rege, uti volunt scriptores denominata, cum revera nomen habeat ab amne Letha mediam eam intersecante. olim Regio hæc faciebat partem agri Attalinorum, vel Attacottorum, qui totum illum terrarum tractum inter Tinam & Boderiam secundum mare incolebant, ut ipsorum nomen est indicio; nam Atta est littus, & Lin est domus, habitatio, ut Cotte, quod alibi luculenter docemus.

Cæterum Regio hæc coërcetur ab ortu mari Scotico, à Septentrione Boderia eam cohibet, ab occasu habet præfecturam Sterlinensem, à qua discernitur fluvio Æveno; ab austro versus ortum limes est Cocharus amnis, qui fluens à vicinis collibus ingreditur mare Scoticum cujus ostium vulgo dicitur Cokberspath pro Cokarsmonth, quod scriptores male vocarunt Cockburni saltum, cum nullus ibi sit saltus vel silva. A fonte Cockari versus occasum est longus tractus terræ editæ, aridæ & incultæ, quam vernæ nostri vocant Lamor, melius Laumore, nomine composito ex Lau, sive Loff, unde *Lofie* nostrum, quod notat excelsum, editum, altum; à Græco verbo λο__ς, quod significat locum editum; & *Mure* sive *Moore*, quod nostratibus est terra arida & inculta, ut ericetum, à colore procul dubio; ejusmodi enim terra est obscuri coloris & fusca, si cum virentibus vallibus comparetur, à Græco itidem μα_ρος quod est fuscus, obscurus. Porro Lomuria nostra ascendit in frequentes colles, ex quibus post longum minorum collium tractum unus est præ reliquis eminens, & dicitur vulgo Lomure Law, idest Lomuriæ locus altissimus; siquidem Law, Lo & La, uti diverse pronunciant, nobis est locus editus, ut jamjam dictum, atque id æquè cum seorsim sumitur, ac in compositione. Lomuria, sive Lamuriæ colles terminant post Cokarum regionem hanc ab austro maxima ex parte; & ubi desinunt hi colles, declinantes ad austrum, pars vallis Glottianæ est, vicina Provinciæ huic nostræ: pars hujus regionis, ab ortu versus occasum, proxima Lomuriæ, est altior, magisque edita quam ea pars quæ est ab illa remotior Boderiæque propinquior. Hæc regionis pars editior vulgo dicitur Penlania, malè rudiores pronunciant Pentlandia; nomen est compositum, & notat altam Terram, nam Pen, sive Pin, sive Bin, est Altum; hinc alpes Peninæ, & per contractiones Apeninæ, sunt altæ alpes; & Lana est terra, manisio, ab Hebræo ___ Lun habitare: male nonnulli vocant hanc terram Picklandiam,⁵² quasi vero hæc pars regionis magis pertinuerit ad Pictos, quam reliqua. Tota hæc Penlania sese attollit etiam hic illic in montes, qui dicuntur montes Penlaniæ, non Pictici, ut vulgo volunt. Penlania, ut regiuncula vicina, dicebatur olim Horrestia _ρέστια id est mansio vel statio, _ρειστ'ν id est montanorum, ab _ρος mons. In hac vicinia est vestigium priscae appellationis in Forrest, quo nomine insigniture parvus pagus in hoc tractu; voce enim Forrest nos denotamus silvam, quia mons proprie est sedes silvæ, sive procerarum arborum: ita Orestia & Forrestia, est regio montana. Hujus regionis fluvii insigniores sunt hi, Cocharus qui descendens à Lomuria influit in mare Scoticum, ut dicebamus: sunt & alii duo fluvii in hac insula huic synonymi, quorum unus est in Cumbria, alter in Lancastrìa, ambo influentes in Mare Hibernicum, ita vero nominantur, quia defluunt è locis editis; Ar est mons, & Cok sive Coch, Græcè κόχος Fluvius. Secundus fluvius notatu dignus est Tina, qui defluens è Lamureis montibus currit ab occasu versus ortum, & tandem recipitur à mari Scotico; ad cujus ostium est locus, qui vulgo dicitur Tynningamia, pro Tinninhamia, id est habitatio ad Tinam. Hic amnis, ut alii ei cognomines in hac insula, nominatim is ad quem Hadrianus construxit Murum, nomen habent à luto ___ nam thin est lutum, illuvies marina. Tina autem nostra, antequam sese misceat mari, multos in sese recipit torrentes, nominatim Ketham. Amnis Billus vel Bellus, currens ab occasu in ortum intrat etiam mare Scoticum. ad hujus Billi ostium est villa quæ vulgo dicitur Bilheavan, idest, portus Billi; Billus autem nomen habet, ut alii fluvii ei synonymi, à Græco ε_λέω volvo, quod volutatim fluant. Sequitur Peffer, vel Phefer, sed melius Pever, vel Bever; lacus aqua stagnans profunda, potius quam fluvius, sese exonerat tamen in Mare Scoticum, uno ostio ab ortu; ab occasu autem rivulus ab eo fluit alioversum; nomen habet ut Bapherus flu: Græciæ à ___ Bavir profundus. Est & alius apud nos

⁵² i.e. Pictlandiam ?

in Iernia Pefer vel Bever, in quo est insula, quæ vulgo dicitur Pephria insula, ubi erat olim nobile monasterium. Post hunc sese offerunt duo amnes synonymi, vulgo Escæ dicti, pro Isacæ, quorum alter dicitur australis Esca, alter borealis: hi fluunt ab occasu [38] in ortum, coeunt autem in unum prope Dalchethum, unde confluent in Mare Scoticum, non procul à Mussilburgo. Multi sunt alii fluvii hisce cognomines in hac insula, præsertim duo ultra Taum in Venectionibus; origo nominis est à matrice lingua, in qua ___ *Iatsac* est effundere, fluere. Deinde venit torrens Medlan, sic dictus à Magdalena; cui, tempore religionis Romanæ, ad ejus ripam erat capella dicata, prope pontem lapideum, quo torrens transire⁵³ solet. Post hunc se ostendit Letha, fluviorum hujus regionis princeps, fluens ab austro è locis editoribus versus boream, ad Fortham, cum quo ubi se commiscet est portus apud nos omnium maxime nobilis. Ager, per quem hic fluvius currit, est frugum feracissimus, ita ut ad ejus ripam intra pauca milliaria ultra quadraginta quinque molas farinarias numeres. nomen hujus fluvii venit ab Hebræo ___ *Leath*, effundere, fluere; sicut & nobilis ille fluvius Lethe in Græcia. Proximus fluvius insignis est Aimonius fluvius, vulgo male Latinizans Almon; nomen est compositum ab Ai vel Ay, quæ vox denotat amnem; ita quidem amnis apud nos in Martia vocatur, & urbicula ei adsita Aiton, unde & nomen familiæ nobilis. altera pars compositionis est Mon à Saxonica Mund, quod significant Os vel Ostium: hinc ita Aimun, vel Aimund, proprie est ostium fluvii Ai, qui vocatur alio nomine vulgari Cramund, rectius Cranmund; Cra pro Cran hic ponitur, ut in illo Craford, pro Cranford. Cranmund etiam significat octium aquæ, nam κράνα est fons aquæ, unde Cran. Ultimus fluvius est Evenus, qui defluit ab austro itidem è locis editoribus, & influit in Fortham. Multi alii sunt hujus nominis fluvii in hac Insula; Origo nominis est etiam Hebræa ___, *Ain*, dum significat fons, sicut est, ut & alii plures amnes, sed minores in hac regione; sed omnes influunt in hosce majores, quorum meminimus, vel non sunt tanti nominis; unus tamen non est prætereundus, quem ferme oblitus eram, qui præterfluit villam Lebetonum, descendens è montibus Penlania, & recipitur in lacum Didistonum, unde currit in æstuarium Forthæ: hic videtur olim dictus Leber, quo nomine varii sunt apud nos insigniti fluvii, à λείβω dispergo, perfundo: ad hujus ripam sita est villa Lebertona, hodie vulgo vocatur Fagotus hic amnis; hoc nomen est diminutivum à ἄγος, quo nomine varii nuncupantur fluvii, nominatum celebris ille in Elide Phagus, dicitur à πύγη sive παγε_ fons, hoc ab Hebræo ___ *Phacah*, id est, fluere, fundere. Non procul ab hoc amne, prope ædem facram viciniæ, est fons, è cujus scaturigine ebullit oleum simul cum aqua, sive Balsamum præpingue densiusculum, supernatans aquæ, quod vicini statis diebus collectum in plurimos menses conservant, ibique contra detorsiones & dolores artuum contraque γρίαν, Scabiei speciem, tanquam optimo remedio utuntur. Omnes prædicti amnes fere non uno in loco habent pontes lapideos, quibus transeuntur. Regio hæc omnium Scotia Provinciarum st longe prima, sive copiam rerum usibus humanis necessariarum, quæ vel in ea nascuntur, vel in eam deforis apportantur consideres; sive loci amœnitatem, in quo reperias valles gramine virides, campos frugum feraces, colles & loca edita gregibus ovium admodum referta spectes. Incolæ autem hujusce regionis ut sunt multo plures quam ullius apud nos regionis, licet multo majoris, ita multo aliis cultiores, & homines omnis gradus sunt multo hic ditiores quam in ulla alia Provincia, quod partim evenit à felici rerum proventu, quæ hic nascuntur, partim etiam à mercatura rerum venalium, quæ plus hic quam alibi exercetur. est enim hæc Regio non tantum toti Regno commune quasi emporium, sed etiam exteris. Fluvii omnes piscibus abundant; & mare proximum accolis suas etiam copiose subministrat opes, ut nihil de iis piscibus quos certis anni tempestatibus varii generis Mare suppeditat.

⁵³ i.e. transiri

Ineunte autumno prope Dunbarum tanta est captura halecum per aliquot septimanas, ut non tantum pro tempore pauperiores propinqui iis alantur, sed etiam sale conditæ in sequentes anni tempestates ad ditiorum usum conserventur. Præterea certo anni tempore, peculiari numinis beneficio, aves marinæ instar anserum, unde vulgo anseres vocantur, ab exteris regionibus huc ad nos volant, & super rupe in æstuario Forthæ, cui Bassa est nomen, sedem capiunt, ubi ova sua pariunt & parta super ipsa rupe statutum tempus fovēt, excludunt; nullibi anseres hujus generis in tota Europa invenias, præterquam in altera rupe in æstuario Glottæ ad occasum. horum tanta est copia hic, ut dominus loci non exiguum ex iis faciat quæstum; nam non solum caro harum avium est esui apta, sed etiam pennæ inserviunt farciendis culcitris: mira narrantur ab Historicis nostris de hisce avibus; veniunt autem ad nos circa Idus Aprilis per turmas, & decedunt à nobis circa Idus Septembris. sed ante adventum turmæ præmittunt quosdam velut speculatores & mansionarios, qui mansiones visant & antè designant. Anser tantum parit uno tempore unum ovum, quod super rupe tanta dexteritate in altero extremo insigit & fixum pede fovet, quod nunquam vel raro admodum derelinquit, donec pullus excludatur: quod si Anseri tollere ab ovo pedem, & id relinquere, atque ab ullo homine à sede moveri contingat, est impossibile ullo artificio ita id in rupe reponere ut fixum maneat, quare Anser aliud ovum de novo parit [39] in locum deperiti & id in sede prioris statuit. hoc est proprium hisce anseribus, quod nullo modo nisi videant mare volare possunt: hoc hominibus innotuit, cum aliquando turbine ventorum fortè delati, se deprehendi perciperent, à rupe in terram continentem extra conspectum maris manus capientium effugere volatu conantes, se non posse volare manifestè prodiderunt. Pulli cum ad magnitudinem anserum domesticorum pervenerunt, tum sunt esui suaves & apti, & vix prius. Caro seniorum anserum est dura, macra, & nigra, licet plumæ sint albæ. Cum ad Bassam veniunt, magnam piscium vim, unde illic vivant, secum apportant, qui interdum hominibus illic degentibus in prædam cedunt, & iis pro cibo sunt. Adferunt itidem secum tigilla, unde nidos conficiant, & hæc etiam rupis incolæ capiunt, & iis in ignem utuntur. Hi anseres nomine vulgari è Latino, ut puto, detorto, Solen vocantur, quod male pronunciant Soland, id est anniversarii: ad nos enim veniunt semel unica solum vice in toto anno. Nonnullis vocantur vulgo Scoutis, id est τὰ ἴσται⁵⁴ ab exquisita audiendi facultate, qua omne genus anseres pollere tradunt rei naturalis Scriptorum. Sed ego potius credidero Scoutis dici emissarios illos anseres, de quibus supra. Oppida hujus regionis sunt hæc præcipua: Dumbarum sive Baradunum ad Mare Scoticum, ubi est portus & super rupe est arx diruta, olim Comitum Marcia, à quo loco cognomen habebant. Nomen est compositum à Dun id est mons & Bar sive Baris quod significat turrim. Secundum oppidum est Haddina vulgo Hadintona, nomen habet quod sit sita ad Tinam amnem, ubi erat olim nobile monasterium in planitie situm. Tertium oppidum est Dalbethum,⁵⁵ ad confluentem duorum amnium Isacarum cum arce & territorio vicino. Hoc oppidum erat per aliquot ætates Patrimonium Duglassiorum, sed nunc ad Scotos pervenit. Nomen habet à Dal est collis; & Beth,⁵⁶ id est tegumentum, tectum. A Dalbetho plus minus mille passuum versus occasum erat nobilis illa Abbatia ad Escam, in loco humili, nomine Neobotellum, quod per interpretationem est novum ædificium. Est hodie Domus comitis Lothianæ de familia Berorum.⁵⁷ Quartum oppidum est Musselburgum non procul ab ostio Isacæ, ita dictum, quod primitus esset sedes pauperulorum piscatorum, qui incumbabant collectioni conchilarum omne genus, nominatim muscutorum.

De Letha & Edinburgo seorsim. Ultimum oppidum, de quo dicemus in hac Provincia; id est

⁵⁴ i.e. τὰ ἴσται

⁵⁵ i.e. Dalkethum; so also Dalketho below

⁵⁶ i.e. Keth

⁵⁷ i.e. Kerorum

quod appositissime, maximè Gentilis noster, appellat Limnuchum, nomine Græco λιμνο_κον, id est vicus ad stagnum: nam ο_κος est vicus, & λίμνη est aqua stagnans, ut alibi dicemus. Hoc oppidum antiquitus erat Lindum à Lin, id est habitatio, & Dun collis vulgo: hodie vocatur Linlithgolb, qua appellatione plenè datur ratio situs; nam Lin est habitatio, quæ toties occurrit in nominibus locorum, & Leth est aqua, ut supra vidimus, Golb est collis ab Hebræo _&_ Gaah, attollere, elevare, locus editus: & revera urbs hæc sita est ad Lacum non ita magnum super colliculo. In hac urbe est palatium Regium & templum etiam elegantis structuræ.

Multa erant olim, præter prædicta oppida, loca munita, castra & arces, de quibus nos hoc in loco tacemus, cum lapsus temporis & vicissitudo rerum omnia mutarit: de una tamen & altera arce paucis hic dicere visum est. Arx etiam hodie munitissima Duglassiorum, sita super rupe undique prærupta & mari circumdata, præterquam ad occasum, ubi est arcis introitus; & hæc etiam pars munita est boleriis. Duglassi olim ædificaverunt hanc arcem, qua reprimerent tyrannidem Comitum Marci, qui tunc temporis omnes vicinos, saltem debiliores, potentia sua vexabant. Hæc Arx vulgo dicitur Tantallon corruptè, unde Latini scriptores nominarunt Tantallonem: Ratio nominis hæc est: Magistri ο_κοδόμων sive fabricorum, sive fabro-murarii præcipui, imposita operi manu extrema, obtinuerunt à Domino loci in præmium laboris & industriæ suæ, ut nomina ipsorum in locis murorum arcis maxime conspicuis majusculis literis inscriberentur. Nomina vero ο_κοδόμων erant Thomas & Allanus, pro quibus vulgus nostrates Tom & Allon, unde confectum est nomen compositum Tomtallon. Hæc arx fuit diu obsessa à Iacobo V. Rege, & tormentis æneis diu deverberata, sed irritò fere labore, quare post exiguam murorum læsuram solvere coactus suit Rex obsidionem. In mari plusminus uno milliari ab hac arce exurgit rupis Bassa, undique prærupta, cujus vertex est gramine tectus & ad summum fere est aquis dulcis: ambitus rupis est plusminus mille passuum. æstus maris violentia sua inferiorem partem rupis perforavit fere ab uno latere ad alterum; multæ aves marinæ hic conveniunt ubi nidos faciant, nominatim anseres, illi de quibus supra.

In diversa parte provinciæ hujus ad Boderiam, super colle ædito, est diruta arx olim Duglassiorum, nunc ad Hamiltonios pertinens, nomine Abircornia, ubi erat antiquitus Monasterium nobile, quod diebus illis vocabant Aberkernit. Ratio nominis est à situ petenda: siquidem Aber, vel Keber, ut alibi pronunciant, ædificium notat; cujus diminutivum Gallis dicitur *Cabaret*. Corn vel Kern vel Kernig, ut olim pronunciant, significat locum æditum, & venit etiam ab Hebræo ____, quod inter alia notat locum elevatum ut Cornu.

[40] Uno vel altero miliari versus ortum ab hac arce ad ripam Boderiæ incipiebat Murus ille Severi, vulgo Grames Dyk, qui ab ortu in occasum perductus fuit ad ostium Glotten, quod alibi docemus. Tota hæc provincia referta est elegantibus ædibus Nobiliorum & Ditiorum, quæ amœnæ sunt, propter situm ad aquas & hortos cum arbustis, quibus decorantur.

Hæc Provincia in tres νομαρχίας sive præfecturas dividitur, quæ vulgo dicuntur tres Lothianæ, puta orientalis, media & occidentalis; Orientalis vulgo dicitur, præfectura Hadintoniensis ab urbe Hadina, ad quam indigenæ conveniunt ad Ius audiendum. Hæc præfectura continet in sese plus minus viginti quatuor parochias sibi vicinias, quæ singulæ habent suas sacras ædes ad sacros conventus; quicquid locorum est ultra Tinam versus ortum & aliquot milliaria citra Tinam, ad hanc pertinere præfecturam censetur.

De incolis, amnibus, castris & domibus hujus præfecturæ, in generali descriptione universæ Lotheanæ simul & semel jam dictum, quare nihil hic repetemus. Lotheana media vulgo dicitur præfectura Edinburgena, quia ejus incolæ ad Edinburgum itant, ut jus audiant. Hæc præfectura continet Parochias cum suis ædibus plus minus triginta. Habet ab ortu Hadintonensem præfecturam pro limite, sicut Amnem Æmonem ab occasu, quo separatur à Lotheana Occidentali sive præfectura Lithgoana, ut vocant. Hæc tertia præfectura nomen habet ab urbe, in qua jus indigenis dicitur: continent autem plus minus viginti parochias cum sacris ædibus. In hac præfectura sunt argenteæ fodinæ, ex quibus non parum argenti puri nuper effossum est sed jam ab aliquot annis à fodiendo cessant. Si omnia quæ de hac præfectura & reliquis duabus congerere vellem, hic sermo in immensum accresceret volumen.

Per omnes tres Lothianas in usum ignis habent Lithanthracen sive carbonem, uti vocant, ex terræ visceribus effossum, de quo fusius alibi: utuntur etiam per has tres Lothianas calce adusta ad impinguandos agros.

Familiæ nobiliores per has tres præfecturas, sunt hæ: Hayi, Douglassi, Maxnelli,⁵⁸ Hamiltonii, Metellani, Keri, Setonii, Scotti, Levinstenii, Ramsæi, Borthvici, Moravii, Elphinstonii, Naperi, Craustoni,⁵⁹ Drummenii, Sinclarii, Ionstonii, Hepburnii, Prestonii, Lauderii, Dundassi, Fercastori, Vachopii.

⁵⁸ i.e. Maxuelli

⁵⁹ i.e. Cranstoni

[41]

LOTHIANÆ
DESCRIPTIO;

Auct. GUILIELMO FORBESIO,
Ecclesiæ Ennervicensis Pastore.

Ultra Dumbarum ad Orientem Brumalem tribus millibus passuum sita est Ennervicæ arx & templum Parochiale. Hæc Parochia per Lamirios montes (qui secernunt Lothianam à Mercia) templo ad Fluvium Bothlæum sito, tribus millibus passuum ad meridiem extenditur: totus hic ager in excelsos montes exurgit: pleræque tamen planicies; & rivi convalles apricas gramine, frumento, pecoribus & armento non solum fœcundas, sed jucundas alluunt. Fons ibi Elmscluckius nobilis, cujus aqua levis, insipida, inodora & ultra omnes purissima & spectatæ diversitatis: nam quatuor uncii levior est omnibus totius Provinciæ aquis, & viscera & hypochondria ob tenuitatem cito deserit: ibi & leporum numerosa cohors, & venatio frequens & celebris; aucupatio perdicum, ardearum, cornicum aliquammulta. A Lamiriis montibus ad orientem solstitialem, versus ætuarium Forthæ, duobus pene millibus passuum planicies modice descendit, hordei, tritici, avenæ & omnis frumentorum generis feracissima, vivariis opulentissima, lucis amœnissima, lactis & mellis fœcundissima, adeo ut non immerito

*Si quis in orbe locus Baiis præluet amœnis,
Ennervica sibi vendicat una decus.*

A Templo ad orientem solstitialem trecentis passibus est Ennervicæ arx munitissima, pomariis & lucis amœnissima; excelsus rupibus ad orientem, munimentis & vallis ad occidentem impervia, undique inexpugnabilis. Ad rupis inaccessæ radices, torrens spumosus per saxa sonantia dilabitur, gignendæque herbæ non alius est aptior, quicquid alluit floribus vestiens. Platani quoque & Populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur collibus nemora riparum. Si oculos longius mittas ad meridiem, mons sterilibus saxis & ericis per summos vertices in nubibus fractus, delectat animum mutatione conspectus, & propinquam felicitatem blandius commendat asperitatis imagine.

A Templo ad occasum pari distantia est Thurstoniæ arx, quæ oblectat oculos alia loci forma, quippe lucus ibi paucis sed proceris distinctus arboribus: hortus deinde in longum porrectus Musis quidem dignus & omnibus Diis, quos cepit stirpium colendarum humanitas. Longum esset singula memorare, ut natura multiplici loci amœnitate⁶⁰ ludit; ut exiguo spatio retulerit omnes formas, quibus omnes regiones variantur. Hic etiam Torrens est, qui per quosdam subterraneos hiatus clam per magnum spatium dilabitur, ubi postmodo emergens erumpit in apertum, denique in Oceanum absorptus omnino evanescit. Piscatura hic satis quæstuosa, sed præsertim mense Augusti, quo tempore examina halecum retibus & nassis involunta, navigiis & lintribus ad portus deferuntur. Sunt & hic duo portus, Soetram & Thornton loch vulgo dicti, navigiis & lintribus commodissimi, sed munimentis & propugnaculis carent, omnia naturæ, nihil arti & industriæ debent. Hic & lapacidina, è qua scandulæ sive petrarum laminæ ædificiis tegendis aptæ eruuntur. Hic etiam carbonariæ fornices & optimi carbones eruuntur.

⁶⁰ i.e. amœnitate

Ab Ennervica versus orientem solstitialem mille passibus est Dunglassiæ oppidum, & antiquæ Hummiorum domus rudera lachrimosa, quippe anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo, tricesimo mensis Augusti, nitrati pulveris vi, cujus in cellis inferioribus maxima copia fuit, munitissima arx cum divite supellectili in cineres & ruinas seu fulminis ictu abiit. Viros complures eosque claros hæc clades oppressit. Inter quos insignioris notæ viros interiit Comes Hadintonuis, arcis præfectus, Provinciæ præpositus Alexander Orestinus Comiti Marciæ filius, Robertus Hamiltonius ejusdem Comititis Hadintonii Frater, Ioannes Kethus Comititis Mariscalli Patruus, Alexander Hamiltonius à Laufield Eques, Ioannes Hamiltonius à Redhous Eques, Gideon Balliolus à Lochend Eques, Iacobus Inglis ab Inglistoun, Ioannes Comper à Goger, Patricius Hamiltonius, Comititis Hadintonii Frater naturalis, Ioannes Gets minister Ecclesiæ de Bumbil. Præter hos multi (quorum ob immanem calamitatem & stragem confusam & inopinatam non est certus numerus) vel incendio cremati, vel ruinis oppressi & lapidibus collisi interiierunt. Nonnulli semitriti [42] ægrè evaserunt & quasi siderati omnem sensum prorsus amiserunt. Author truculentæ carnificinæ in hunc diem nescitur: verum Anglus quidam, Edwardus Paris nomine, Comititis Hadintonii famulus, qui & ipse eadem clade periit, in facinoris inauditi suspicionem devocatur, quod & ipse tum armamentario præfuit, & fama exercitus Anglicani profligati & penitus dissipati ad vada Neorci, vulgo Neuburn, ad Præfecti aures paulò ante venerat, cujus rei indignatione extimulatum & clam exacerbatum Tenebrionem familiares produnt. Accedit quod & ipse homo nequam & supra omnes flagitiosissimus, solius heri fallaci opinione & infelici credulitate, amicis omnibus & bonis dehortantibus, ad id Officii fuerit promotus. Multa & alia palam jactantur & varii rumores feruntur, quibus morari ordinem consilii haud sane operæ videtur: arx sub graminei montis radicibus sita est, ubi multæ perennes aquæ manant. Pingue solum est & fertilitate nobile; causa fertilitatis est humor è montis radicibus manans, toto fere solo propter venas aquarum resudante. Pomorum quoque varii, salubresque luci sunt. Convalles quoque hortis & topiariis exultæ, & uberrima pastu prata se eadem viriditatis hilaritate porrigunt. Plura etiam naturæ debet hic locus, cujus facilitas & ingenium omnes artificum labores prævertit. ab arce ad septentrionem trecentis passibus ab ipso montis jugo pulchra & sponte extensa planities est, in qua prædium vulgo Lanfield dictum, hinc atque hinc arbustis inter se implicatis & lentato vimine miscentibus nexus cinctum & pene coopertum, densis undique fruticibus iisque lætissimis crebrarumque stirpium inæquali viriditate obumbratur. Optimi hic carbones in omnes usus, sed præsertim ad coquendum salem & calcem eruuntur: sunt & hic salinæ, in quibus sal ex aqua marina paratur. Templum Parochiale situm est mille passibus meridiem versus supra Dunglassiæ arcem, vulgo Oldhamstocleis⁶¹ dictum. Proximus Dunglassio ad orientem est saltus magno tractu à monte Leingupfleid ad mare porrectus, cujus longitudo tribus milibus passuum extenditur, utrinque præruptis rupibus & naturæ munimentis impervius; Scotiæ ex hac parte propugnaculum ingens: nam pauci hos fines hujus munimenti ope contra exercitum tueri possunt. Hic saltus Merciam à Lothiana secernit. Est & alius saltus ultra hunc præsidiarius, mille pene passibus ad Orientem Cockburm saltus dictus & oppidum, quod à saltu nomen habet, in quo est templum Parochiale, cui ob propinquitatem & redituum tenuitatem adjecta est Parochia Oldcambus dicta, versus Orientem: in quo nihil præter pecorum & armentorum copiam & frugum profluentiam, quibus tota hæc regio abundat, insigne & memorabile est.

⁶¹ i.e. Oldhamstockis

[43]

SELGOVÆ.

Sub GADENIS ad Austrum & Occasum ubi nunc regiunculæ Lidesdale, Eusdale, Eskdale, Annandale, & Nidisdale, à fluviolis interlabentibus qui omnes in Solway frith, se condunt denominatæ, insederunt olim SELGOVÆ, quorum nominis reliquiæ in nomine illo Solway, mihi, nescio an aliis, superesse videntur.

LIDESDALIA.

In *Lidesdale* se erexit *Armitagium*, ita dictum quod solitariae vitæ olim fuerit dicatum; nunc autem castrum munitissimum, quod ad *Hepburnos* spectavit, qui à captivo quodam Anglo, quem *Marchiæ Comes*, quod ipsum è periculo liberaverit, locupletavit, originem deducunt. *Comites Bothwelliæ & hæreditario jure diu Scotiæ Admiralli fuerunt.*

Per forem autem *Iacobi Comitis Bothwelliæ Hepburnorum* postremi *Ioanni Coldinghamiæ* Priori, filio naturali Regis *Iacobi Quinti* (qui nothos nimio plures progenit) enuptam, ad ejus filium & titulus & patrimonium devenit. Nunc *Dux Lennoxiae* possidet per foris facturam, ipsius nothi enim in manus Regis venerunt, & nunc Dominus *Bokleug* est. In proximo est *Branxholm* bellicosæ familiæ de *Baclugh* cognomine *Scot* habitatio, & plures passim militarium virorum turriculæ.

Dimidium hujus *Baroniæ de Branxholm* habuit Dominus de *Backleug* tempore *Iacobi primi* per permutationem *Baroniæ de Murdistoun* antiqui sui patrimonii à quodam *English*. Alterum dimidium *Iacobus III* ei dedit propter fidele servitium in abigendo è *Scotia Duglassio* fratre *Comitis Duglassii*, quem *Iacobus III* sua manu *Sterlini* confodit, quod recusatit renunciare fœderi inter eum & *Comitem de Crauford & Ross* facti,⁶² tenendum in capite pro solutione rubræ *Rosæ* annuatim nomine albæ fermæ. Invenitur in registro *Charta Walteri Scott de Kirkurd* concessa à *Iacobo I*, ubi habetur ratificatio *Chartæ Roberti III*, sui patris, de dispositione *Baroniæ de Ecfurd* pro apprehensione *Gilberti Ridderfurd*, data 3 Maji 1424. *Charta alia Iacobi secundi* concessa *Waltero Scott de Kirkurd* pro suo fidei servitio apud *Arkanholme* (est pars *Baroniæ de Langholm*, quæ quondam pertinuit ad *Dominum Maxwol Nithisdaliæ* comitem, nunc ad *Dominum Bacleug* per appreciationem) ubi interiit comes *Moraviæ Archibaldus*, & captus est *Ormundiæ Hugo Duglassii*, de terris de *Abington, Fairholme, & Glendonarie*, 22 Februarii 1458. *Iacobus III*, concessit *Waltero & Davidi Scot* ejus filio pro eorum forti & fidei opera navata in invasione & expugnatione *Iacobi de Douglas*, sui que fratris, dimidium terrarum de *Branxholm*, in alba ferma, pro solutione rubræ *Rosæ* annuatim 7 Octobris 1463.

Maria concessit *Waltero Scot de Bacleugh* *Baroniam de Ormeston*, ob res bello præclare gestas contra *Anglos*, data 2 Febr. 1548. *Diploma Domini de Bacleug* *Baronis majoris* est datum 18 Martii 1606. *Diploma Comitis de Bacleug* datum 16 Martii 1619.

In *Lidesdalia* nullæ segetes, tota pascua & *Moræ*, quas nos *Venen* nominamus, cespitibus ad focum effodiendis aptæ terræ.

⁶² Italicised in error

[44]

EVIA ET ESCIA,
vulgò
EVSDAIL & ESKDAIL.

Regiones hæ, non magnæ, à fluminibus cognati nominis Euo & Esca nominatæ sunt.

Habent illæ à Septentrione partim Twediam, partim Tevotiam; ab Oriente Lidisdaliam, ab Occidente Annandiam, à Meridie Cumbriam Angliæ regionem.

Bella Anglicana impediunt, quo minus plura & magis exacta de hisce & quibusdam aliis tradere possimus. Adjungemus tamen hæc paucula

E X C A M B D E N O.

In *Eusdale*, ex nominis affinitate, *Vzellum* illud vetus à Ptolemæo memoratum fuisse ad *Euse* fl. judicari.

In *Eskdale Horestos* habitasse sunt qui opinantur, in quorum fines Iulius Agricola devictis Britannis, qui hoc in tractu sederunt, Romanum exercitum deduxit: certè si *Horescos* pro *Horestis* legamus; *Ar-Esc* enim Britannis locum juxta *Escam* flumen significat. De *Aesica* vero in *Eskedale* jam antea in Anglia dixi, nec est cur repetam.

[45]

DESCRIPTIO
DRVMFRISII
VICECOMITATVS.

Drumfrisiensis Vicecomitatus, versus Meridiem ab Anglia, Solvæo sinu syrtibusque dividitur; Occasum ortumque Gallovidia & Tevotia claudunt; atque ad Septemtriones, Dibbecios montes in Glottianis confiniis maximos tangit. Longitudo ejus porrigitur à Nithi fontibus ad ejus fluminis ostium millia 36. Latitudo vero à Drumfrisio urbe ad proximos Tevotiaë limites 24. perpetuoque montium utrinque jugo veluti vallo cingitur. Ager fertilis, pascuaque læta, atque adeo ut armenta & abunde sibi suppeditet, & ad vicinos etiam Anglos transferat, continetque valles omni amœnitate insignes Nithiam & Annandiam, à cognati nominis fluviis Nitho Annandoque dictas.

Unicam habet hic Vicecomitatus Monachorum cœnobium, Sacroboscum. Classes vero sive Presbyteria habet Penpontanum, quæ IX parœcias continet. Drumfrisiense quod XIX;⁶³ (quarum ad Gallovidiam x pertinent) Mabanum XV, & Midlebæum XI habet.

A N N A N D I A.

EX CAMBDENO.

Aesciæ ad occasum adnexa est *Annandia*, vulgò *Annandale*, id est, *Vallis ad Annam* fluvium, in quam terrestri itinere aditus sunt perdifficiles. Æsciæ sive Eskdale ad occasum adnexa est. Insignioris notæ loca sunt Castrum ad *Lough Maban* tribus ex partibus aqua circumfusum, mœnibusque firmum, & *Annandiaë* oppidum ad ostium fere fluminis *Annan*. Hujus castri mœnia tantum supersunt, sed splendorem suum omnino amisit belloAnglico Edwardo Sexto regnante. In hac sunt nominis celeberrimi *Ionstoni*. Gens bello innata, & cui nimis diu intercesserunt inimicitiaë indictæ & apertæ odio usque ad sanguinem flagrantes cum *Maxwelliis*, qui huic Seneschalliaë (sic enim habetur) avito jure præsumunt. At Princeps *Ionstoniorum* jam titulo Comitis de *Hartveld* gaudet, & illæ inimicitiaë cessarunt. Vallem hanc Eadgarus Scotorum Rex, in Regnum, auxiliaribus ex Anglia copiis, restitutus, in navatæ operæ præmium donavit Roberto *Brus*, sive *Brusio*, Clivelandiaë in Eboracensi Comitatu Domino, qui juniore filio Roberto, cum ipse Regi Scotorum militare noluerit, cum bona Regis gratia elargitus est. Ab hoc progerminarunt *Brusii* Domini *Annandiaë*, è quibus Robertus *Brus* duxit Isabellam filiam Guilielmi Regis Scotorum ex filia Rob. *Avenell*: ejus itidem filius Robertus ejus nominis tertius duxit filiam Davidis Comitis Huntingdoniaë & Gariothæ, cujus filius Robertus cognomento *Nobilis*, cum soboles Alexandri III, Scotorum Regis deficeret, jure materno Regnum Scotiaë vendicavit (ejecto Balliolo competitore, quem Angliæ Rex juvavit, quòd promiserat se Scotiaë tanquam feudum de Rege Angliæ tenturum) & sua virtute sibi Regnum asseruit posterisque firmavit. Princeps qui cum rerum gestarum ornamentis eximiè floruit, tum de fortuna toties adversante invicta animi fortitudine fœlicissime triumphavit.

ADDITAMENTVM.

⁶³ i.e. presumably XIX

Annandus annis mediam dividens vallem rectà in Mare Hibernum decurrit. XXVII mill. extractus ab Aquilone recipit amnes, Grantonam, Maufetam, Vaufræam, Drifam, Lacteam, Kirkeltam atque Sacca. secundum ejus ostium Solvæum subit æstuarium; à meridie vero Avenam, Kinnellam, Æen; atque perpetuis à dextra lævaque viret sylvis saltibusque; nimirum Poldunia, lemuribus nobili Banco majoribus, Clivocilicia, Lacovodia, Cretodunensi, Elshitiguriis, Ramirischeliis, Castrolactea, Cumlingensi, Calodendriar, Fanoconella, Longovallensi, atque Montiskephala. Nobiliores ædes sunt, Corikephala, Neotoma, Grantonia, Lacuhusia, Lacuvodia, Critodunum, Franc-agrium, Clivefilicum, Escitiguria [46] Spedlingii, Montisrupia, Muscella, Vallistermini, Cumlingana, Castrolacteam, Hoddenopetrum, Neobæum, Calodendria, vulgo Bonshal, Clivokephalæ, Stapletonum, Fanum Conelli, vel potius Donaldi, Eicovodia, Gillo Roberti, Fanum Patricii, Cello-Kephala, Blaetevodia. Vrbesque habet Annandum, & Mabanum arce lacuque amœnum: Arx à Thoma Randello summo Scoticarum rerum Præfecto condita, præfecti limitis perpetuum mansit domicilium. Lacus vero insignis est ob pisces ignotos, qui nusquam gentium, nisi in Mabano, inveniuntur, atque Vandesii vel Gevandesii incolis dicuntur; non procul Mabano septem alii sunt Lacus.

In ripis Riveniis è regione Angliæ occando, coacervando, atque arenam aqua decoquendo, salem optimum conficiunt; quodque & usu & labore jucundum est, limites accolæ in Solvæi syrtibus Salmonum adventum expectant, atque cum eos fluvium ascendentes observaverint, citatis equis annem intrant, hastisque tridenti ferro armatis facile figunt extrahuntque.

[46]

NITHIA,
vulgò
NIDISDALE.

EX CAMBDENO.

Annandiae ad Occasum adhæret *Nidisdale* arvis & pascuis non infœlix, nomine à *Nido* flu. facto, qui perperam Ptolemæo NOBIVS, pro NODIVS, vel NIDIVS concipitur, cujus appellationis sunt alii vadosi & fœculenti in Britannia fluvii, ut etiam hic *Nidus*. E lacu *Logh-Cure* nascitur, ad quem *CORDA Selgovarum* floruit, defertur primum per *Sanqhuer* castrum *Creictonorum*, qui dignitate Baronum de *Sanqhuer*, & autoritate perptuorum *Nidisdaliæ* Vicecomitum, diu incltyti fuerunt, deinde per *Morton* quod Comitibus titulum quibusdam è familia *Douglasia* præbuit, è qua etiam alii ad *Drumlanrig* suam habet mansionem ad idem flumen; [ADDIT. *omnes hæ terræ de Sanqhuer & Morton jure emtionis nunc pertinent ad Dominum de Drumlanrig qui nunc Comes de Queensburry appellantur*⁶⁴,] cujus prope ostium *Dunfreys* sedet inter duos colles, oppidum hujus tractus florentiffimum, quodque suum vetus castrum ostendit. laneis pannis conficiendis nobile, & cæde *Ioannis Comminii* clientelis omnium inter Scotos potentissimi signatum, quem in æde sacra, ne sibi viam ad Regnum præcluderet, gladio transfixit *Robertus Brus*, veniamque cædis in sacro loco perpetratae facile à Romano Pontifice impetravit.

[ADDIT. In laudem *Drumfrissi* sic cecinit *Arturus Ionstonus*:

*Pastor ab Amphryso Drumfrisi pascua cernens
Eminus, Admeti prætulit illa jugis.
Florida tot pingues hic tondent prata juveni,
Gramina quot verno tempore fundit humus.
Illius externas saturant pecuaria gentes,
Et mensas onerant, Anglia, sæpe tuas.
Ditior armento seges est, & velifer amnis,
Et mare, quod Zephyri temperat aura levis.
Surgit in hac ædes, cui cedunt templa Dianæ,
Vel venerabilius Græcia si quid habet.
Proditor hic patriæ Brussi virtute Cuminis
Considit, & sacram sanguine tinxit humum.
Scotia, Drumfrisi reliquis altaria præfert,
Hic tibi libertas aurea parta fuit.]*

Propius ostium *Solway* viculus antiqui nominis *Selgovarum* nonnihil retinet. Ad ostiumvero *Caelaverock*, Ptolemæo *CARBANTORIGVM*, apponitur, munimentum inexpugnabile habitum, cum Rex *Edward .I.* flore nobilitatis Angliæ stipatus obsederit & cœperit; nunc vero malefirmum Baronum *Maxwell* domicilium, qui antiqæ nobilitatis diu Præfecti fuerunt limitis hujus Occidui, nuper adaucti nuptiis cum filia & altera hæredum Comitibus *Morton*, unde *Ioannes Dominus Maxwell* declaratus fuit Comes *Morton*, atque itidem cum filia & hærede *Hereisii* Domini *Toricles* quam in⁶⁵ uxorem accepit *I.* filius secundo-genitus qui inde titulum Baronis *Hereis* accepit.

⁶⁴ Grammar requires either 'Dominos' or 'appellatur'

⁶⁵ Delete duplicated word

Nunc hisce postremis bellis civilibus Castrum hoc deletum, *Maxwellius* hostis patriæ à Parlamento declaratus.

Glencarn in hac etiam valle ad lacum jacet, unde *Cuninghamii* de quibus suo loco, Comitibus titulum diu gesserunt.

Hæc *Nidisdalia* una cum *Annandia* bellicosum alit genus hominum, sed ob deprædationes male audierunt: *Solway* enim vadoso æstuario insident, per quod in Angliam sæpe prædabundi excurrerunt, & in quo accolæ utrinque Salmones, quibus abundat, jucundo spectaculo & hilari labore equites hastis venantur, sive mavis piscantur.

Cujusmodi sunt qui has limitaneas Regnorum valles incolunt abactores, Ioannes *Lesleus* ipse Scotus & Episcopus Rossensis dicit: *Noctu turmatim per invia loca, perque multos meandros è suis finibus exeunt. Interdiu in latibulis præstitutis equos, viresque suas recreant, donec eò tandem per tenebras quo volunt, perveniant. Arrepta præda similiter noctu per circuitus & devia duntaxat ad sua redeunt. Quo quisque peritior dux per illas solitudines, anfractus, & præcipitia, media caligine & tenebris esse potest, is ut ingenio excellens majore in honore habetur: & tanta calliditate hi valent, ut rarissime prædam sibi eripi sinant, nisi canum odorisequorum [vulgo Sluithonds or Bluidhonds, qui sæpe 100 coronatis & ultra æstimantur] ductu rectis semper vestigiis sese insequentium ab adversariis nonnunquam capiuntur. Caterum si capti sint, tanta pollent eloquentia, verborumque suavissime fluentium lenociniis, ut & Iudices simul & adversarios, quantum vis severos, sinon ad misericordiam, saltem in admirationem commiserationem quoque vehementer permoveant.*

ADDITAMENTVM.

Nithus fluvius limpidissimus aquis augetur ab aquilone *Craici, Manoci, Gutterbini, Carronis*, [46²] *ac Campelli*; a Meridie vero *Olezi, CarPELLI, Scari, Schimylli* atque *Cairnii*. Non procul a fontibus *Sanchar* urbs sita est, & non longe ab ostio *Drumfrisium*, urbs amoena, florens, totius Vicecomitatus prima, ponte suo inclita, qui novem ex quadrato lapide arcibus sustentatus, tantæ est latitudinis, ut duos simul semelque soleatmittere currus. Syllasque habet Nithus, ab Aquilone *Sacroboscum*, unde celeberrimo Astrologo Ioanni de Sacrobosco est nomen, *Caerlabrocom, Monsollam, Tinvellam, Amisfeldiam, Dalsumtonam, Cloburneam, Enteckmeam* atque *Montisrubram*. à Meridie vero *Mainenkin, Eliokam* ac *Drumlanericam quercinam*, VI mil. longam. *Skarus* vel *Skareus flu.* inumbratur *Craigina, Comlinga, Storkai* sylvæ. *Schimyllum* vero *Croglinga, Killevarrana, Aghchingebberta*. Arces vel Nitho imminentes, vel non procul à fluvio, sunt, *S. Sanqhuer* vel *Sanchare, Drumlanericum, Montiscastrum, Cashogelium, Enochum, Cloburnea, Dalsumtonum* Cominii antiquum domicilium, qui *Roberti Brusii* in Regno æmulus in sacra Franciscanorum æde *Drumfrisiana*, *Brussi* ferro occubuit. *Amisfeldium, Laggum, Tinvellum, Tarthorrellum, Montisbubulum, Carsium*, cum aliis.

Cairnus, secundus à Nitho Nithiæ fluvius, ex *Dibiniis* scaturiens montibus, amnisque *Cragdaraco, Castrifecino*, plurimum auctus, lambit arcem *Iarburgum*, *Glencarniam* arcem sylvamque *Cragdarrochiam*, sylvas *Cuthlocham, Maxueltoniam, Crasfurtoniam, Dardarocam, Suediam*, atque *Gribtoniam*: denique supra *Drumfrisium* à Nitho recipitur.

Secundo à *Drumfrisio* lapide, est nobilis illa glebarum fodina *Locherea*, X. mill. longa, III lata: muscosæ inde effossæ glebæ ac Sole induratae à tota vicina regione comburuntur. Mediam vero *Locheriam* *Locherius* dividit amnis, qui largis imbris exundans, prata circumjacentia efficacibus irrigat aquis; unde maximus est fœni proventus. Denique ultimus ejus alveus munimento inexpugnabili clauditur, quod *Insula* dicitur.

[47]

NOVANTES.

Inde verò NOVANTES in vallibus terram illam coluerunt, quæ in Occidentem Solem magnis spatiis procurrit, ita tamen recessibus excavata ut subinde angustetur, & in ipsa rursus extremitate laxata liberius dilatetur, unde NOVANTVM CHERSONESSVM nonnulli dixerunt: Hodie vero eorum Regio continet Galloway, Carick, Kyle, & Cunningham.

GALLOVIDIA,
vulgò
GALLOWAY.

EX CAMDENO.

Galloway medii ævi Scriptoribus Latinis Gallwallia, & Gallovidia, ab Hibernis, qui olim occuparunt & se Gael sua lingua contracte vocant, facta appellatione; Regio passim collibus insurgit, qui pecoribus pascendis quam frugibus ferendis feraciores; Incolæ piscaturam exercent tam in mari circumfuso, quam in rivulis & lacubus sub collibus ubique restagnantibus: è quibus sub Æquinoctium autumnale incredibilem auguillarum sapidissimarum multitudinem excipulis capiunt, unde non minorem quæstum faciunt, quam ex equis pumilis compacta membrorum firmitate ad labores perferendos qui hinc expentuntur. Inter hos primum se offert ad Deam flu. à Ptolemæo memoratum, qui etiamnum, incolumi nomine, Dee vocatur, Kircoubright portus hujus oræ commodissimus, altera Scotiæ Seneschalsia, quæ etiam ad Maxwellios spectat, inde Cardines munimentum ad Fleet fluviolum asperæ & æditæ rupi affixum, & firmis mœnibus armatum. Iuxta Ken flu. Ptolemæo corrupte IENA mare allabitur, inde Wigton portus aditu angustiore inter Blaidnoo & Cream profluentes, qui & Vicecomitatus cui Agnew ex Insula præest, censetur. Comitem autem quondam habuit Archibaldum Douglas bello Gallico clarum, & hodie gratia R. Iacobi Sexti Ioannem Fleming qui ab antiquis Wigtoniæ Comitibus stemma deducit.

Prope hunc locum *Leucopibiam* Urbem statuit Ptolemæus, quam ubi quæram plane nescio. Locus tamen postulat, ut sit illa sedes Episcopalis Niniani, quam Beda *Candidam Casam*, Angli & Scoti eadem notione *With-herne* appellitant. Quid ergo si *Candidam Casam*, quam Britanni dixerunt, Ptolemæus suo more Græce Λευκὴ Ἰκτιδία converterit? id est, *domicilia candida*, pro quo librarii *Leucopibiam* nobis obtruserunt. Hoc in loco Ninia sive Ninianus Britannus, vir Sanctus, qui Pictos australes Christiana fide primus imbuit, Theodosio juniore regnante, sedem habuit, & Ecclesiam S. Martini nomini sacratam construxit, more Britonibus insolito, ut habet Beda, qui prodidit Anglos suo tempore hanc provinciam obtinuisse, & multiplicata fidelium plebe ad hanc *Candidam casam*, sedem Episcopalem fuisse constitutam. Paulo superius angusto tramite peninsula utrinque subeunte mari terræ annectitur, quæ proprie *Novantum Chersonessus & Promontorium*, vulgò *The Mull of Galloway*, id est, *Rostrum Gallovidiæ*, appellatur.

Sub hoc ad Arctum sinus insulis confertus magno ambitu patet, in quem plurima undique se exonerant flumina. Primum vero ex ipso Promontorii vertice *Abravanus*, qui, suo loco paululum submotus, sic Ptolemæo dicitur, pro *Aber-Ruanus*, id est, *Ostium Ruani*. Hodie enim fluvius ille *Rian*, & lacus è quo effunditur *Logh-Rian*, halecibus, & piscibus saxatilibus admodum copiosus nominatur.

Gallovidia hæc suos olim Principes & Dominos habuit, quorum primus, qui annalium monumentis celebratur, erat Fergusius, regnante Henrico Primo in Anglia, cui pro insignibus erat Leo argenteus erectus, & coronatus in parma cærulea, qui post multas quas dederat turbas, eò à Malcolm Rege adactus ut filium Ucthredum obsidem dederit, & ipse rerum humanarum pertæsus habitum Canonici apud S. *Crucem* Edenburgi susceperit. Ucthredum autem Gilbertus frater natu minor prælio cœpit, & lingua excisa, oculisque erutis misere vita & patrimonio spoliavit. Sed intra pauculos [48] annos Gilberto mortuo Rolandus Ucthredi filius paternam hæreditatem recuperavit,

qui ex sorore Guilielmi *de Morvill*, Scotiæ Constabularii Alanum Dominum Gallovidiæ, & Constabularium Scotiæ progenuit; Alanus è Margareta filia Davidis Comitis Huntingdoniæ primogenita suscepit Deruolgildam uxorem Ioannis de *Balliolo* matremque Ioannis de *Balliolo* Regis Scotiæ, qui cum Roberto *Brus* de Regno Scotiæ contendit, & è priore, ut videtur, conjuge Helenam enuptam Rogero de *Quincy* Anglo, Comiti Wintoniæ, qui inde Constabularius Scotiæ, ut etiam Guil. *Ferrariis de Groby* Rogeri illius è filia & altera hærede nepos. Sed citò sua hæreditate in Scotia exciderunt Angli, ut etiam dignitate Constabularii, quam *Cominii* Buchaniæ Comites, è filia etiam Rogeri *Quincy* prognati, sunt consequuti, donec ad Arrolliæ Comites fuisset translata. Titulus autem Dominorum Gallovidiæ *Dowglasiorum* familiæ postea obvenit.

[49]

GALLOVIDIÆ
DESCRIPTIO,

IOANNE MACLELLANO Autore.

Gallovidia nomen ducit à *Gallovid*, quod priscorum *Scotorum* linguâ *Gallum* significat: nam ab initio *Scoti Brittones* vetustissimos *Britanniæ* cultores *Gallos* appellabant, utpote è *Galliis* oriundos. Vetus ea *Brittonum* ditio, à meridie mari *Hibernico*, ab occasu æstuario *Glottæ*, à septentrione *Caricta*, & *Coila*, ab oriente æstivo *Nitho* amne clauditur: in longitudinem porrigitur ab oriente æstivo in occasum Hybernum ad milliaria 70, inter pontem *Drumfrisii* & *Mulam* extremum promontorium. In latitudinem expanditur à septentrione in meridiem, alicubi ad 24, alicubi ad 20, alicubi ad 16 milliaria. Sex eam amnes intersecant *Vrus*, *Deva*, *Kennus*, *Crea*, *Bladna*, *Lussus* in mare *Hibernicum* decurrentes. *Kennus* vallem *Kennæam* dividens, in lacum sibi cognominem infunditur, ex eodemque rufus effusus in *Devam*, amisso nomine, duodecim millia passuum à mari defluit. Est quidem & amnis *Fleta*, (medio fere intervallo inter *Devam* & *Cream*) & *Palinurus*; sed hi inter majores amnes non censentur. Omnes Salmonum piscatu nobiles; sed præ cæteris *Deva*. Regio tota est cælo soloque saluberrimo: raro in montes assurgit, frequentibus tantum collibus intumescit. Tres ibi montes eximie altitudinis cernuntur; unus ad æstuarium *Creæ*, vulgo *Carnesmoor*, id est (si interpreteris) *Carnesii desertum*: & alter, non procul ab eo, *Marocus*; & tertius, ad æstuarium *Nithi*, *Crefeldius*. Quicquid terrarum ultra *Lussum* jacet, *Rinum*, id est rostrum *Gallovidiæ*, dicitur: quippe instar avis rostri prominet, ejusque ultimas terminus *Novantum* promontorium, incolis *Mula*, id est glabrum & detonsum, vocatur: nam prisci *Scoti* promontoria appellant *Mula*, metaphora à capite detonso sumpta. *Lussi* æstuarium, Ptolemæo *Rerigonius*, ab oriente, & lacus *Rianus*, Ptolemæo *Rerigonius*, ab oriente, & lacus *Rianus*, Ptolemæo *Vidogara*, ab occidente terram in angustam cogunt, Isthmumque efficiunt, & Chersonesum, seu peninsulam, *Peloponeso* non absimilem. Tota *Gallovidia* formam elephantis refert; caput est *Rinum*. Proboscis, *Mula*; pedes, promontoria in mare exporrecta; humeri, montes supra memorati; spina dorsi, saxa, ericeta: corpus reliquum, reliqua regio.

Portus habet insigniores, Fanum *Cudberti* in æstuario *Devæ*, multarum navium capacem, & tutum receptum, utpote, montium & Insulæ *Rossæ* objectu, undique à ventis defensum; & *Cariovillam*, securam navium stationem; & tres in Chersoneso, seu *Rino*, *Nessocum*, lacum *Rianum*, & portum *Patricii*.

Tota Provincia dividitur in *Gallovidiam* superiorem, & inferiorem; superior inter flumen *Cream* & *Mulam* promontorium jacet, habetque rerum capitalium judicem *Agnææ* gentis Principem, qui honos ad eum transiit, post cladem familiæ *Maclellanæ*. Inferior, vulgo præfectura Fani *Cudberti*, judicem habet *Maxwelliæ* familiæ principem.

Tres ibi classes seu Presbyteria, Fani *Cudberti*, *Victonensis*, & *Stranraverensis*. In Classe Fani *Cudberti* numerantur Ecclesiæ parœcianæ 17, in *Victonensi* novem, in *Stranraverensi* 8: Ex his quotannis bis cogitur Synodus. Quicquid est Ecclesiarum infra *Vrum* ad Classem *Drumfrisiensem* pertinet.

Oppida habet, Fanum *Cudberti* (vulgo *Kirckeubrie*) ad æstuarium *Devæ*, portu ejusdem nominis nobile: & *Victonem*, celebre quondam emporium, à *Brittonibus* (ut putatur) conditum ad æstuarium *Creæ*; *Candidam Casam*, (vulgo *Whithorn*) cœnobio claram: *Capellam*, vel (ut quidam malunt) *Stranraveram*, ad lacum *Rianum* in Chersoneso. Non ita pridem *Nova Gallovidia*, ad flumen *Kennum*, adscita est in numerum urbium, verum ea nihil fere urbis præter nomen habet, paucis ibi structis ædificiis; quippe *Kenmuria Vicecomes*, qui ibi oppidum condere decrevit, morte præventus, opus inchoatum reliquerat. Celebrantur tamen illic nundinæ singulis septimanis, quo accolæ, satis magno numero, conveniunt, alii emendæ, alii vendendæ annonæ causa, quæ illuc è vicina regione à mercatoribus comportatur.

Cœnobia in *Gallovidia*, *Candida casa Niniano*, quem Deum tutelarem putabant, sacra, in ultimo *Gallovidiæ* recessu, quo olim homines, è longinquis Regionibus, religionis ergo, profectiones

suscipiebant, visuri reliquias, & ædem *Niniam*, indeque aliquid sacri pulveris, magnum illis temporibus Sanctitatis monumentum, asportaturi; Cœnobium *Lussense*, ad sinum fluminis *Lussi: Dundrananum*, quarto à Fano *Cudberti* lapide orientem versus. *Glycardium*, vulgo Cœnobium Novum, ad æstuarium *Nithi: Tunglantium*, ad ripam *Devæ: Marianum*, [50] ad æstuarium *Devæ*, circiter octingentos passus infra Fanum *Cudberti; Salsidense*, in Chersoneso. à quibus autem singula hæc fundata sint, propter Sciptorum penuriam non constat.

Incolæ sunt fortes, & bellicosi: certe in nupero conflictu *Neoburnensi*, ad Tinam in Anglia, pauci equites *Gallovidiani* sub auspiciis *Patricii Makæi*, cujus filius in eo conflictu interfectus, clarissimi equites insigne suæ virtutis specimen dederunt. oblongis enim hastis ita turbarunt hostium confertissimam aciem, ut cæteris facilem præbuerint victoriam. Olim quidem hæc gens ad alendas discordias proclivis, sed humaniori cultu, & religione expolita feritatem exuere paulatim didicit: Generosi, manu & consilio prompti, corporum morumque elegantia quoslibet facile exæquant. Plebs est corpore robusto, & ingenio non infelici.

Qui in *Moris*, hoc est, in desertis habitant, pecore alendo rem faciunt, magnos habent ovium greges; oves ibi optimi generis, & ob carniæ saporem, & vellerum præstantiam. Lana hinc magna copia ad exterarum regiones exportatur à mercatoribus, qui non modicum inde quæstum faciunt.

Qui in *Machris*, id est locis cultis & campestribus habitant, agro colendo vitam tolerant; nec carent illi fœcundis pascuis, & gregibus. nascitur ibi avena exiguo corpusculo, sed folido, unde optimam conficiunt farinam.

Equos alit *Gallovidiana* mole quidem parvos, sed acres, & robustos, qui maximo ubique pretio vœneunt.

Familiæ hic illustriores, *Gordonia, Maxwellia, Maclellana, Macdovalla, Makkæa, Maccullocha, Stuvarta, Agnæa, Adara*. Sed cæteras antiquitate, & prisca dignitate antecunt, *Macdovalla, Maclellana, Makkæa, & Maccullocha*. Cæteræ sunt recentiores. Floruit ibi quondam gens *Maclellana*, genere & opibus (ut testatur *Buchananus*) facile primaria, sed *Patricio*, ejus familiæ principe, per *Duglassium* extincto, amici in vindictam proni, collecta suorum manu, in *Glottianos Duglassii* clientes, ferro flammaque sævierunt; deinde ob hoc tam nefarium facinus bonis fisco adjudicatis, ipsi proscripti, & solum vertere coacti, amplissimam familiam eò miseriarum redegerunt, unde nunquam penitus adhuc emersit. Paucis autem post annis, *Patricii* filius, qui diu latebat occultus, occiso pirata *Afro*, qui infesta reddebat *Gallovidiæ* littora, in Regis gratiam, & *Bombiam* veteris patrimonii partem est restitutus.

Stinceella in *Teviotia* vetusta *Gordoniorum* sedes, unde duo fratres, alter in *Gallovidiam*, alter in *Bogiam* profecti, florentissimæ utrobique *Gordoniorum* familiæ principium dederunt. Qui in *Gallovidiam* venit, apro agros vastante occiso, villa *Gordonia & Lacuvarriæ* à Rege donatus, in numerosam gentem crevit. Adari è stirpe *Kildarensis* in *Hibernia* reguli creduntur oriundi.

Nobiles apud *Gallovidianos, Stuartus, Gallovidiæ* comes, *Gordonius Kenmuriæ Vicecomes, Maclellanus Fani Cudberti Baro*, suæ quisque gentis ibi princeps. sunt & ibi multi equestri loco nati.

Arces illic multæ, sed omnium nuper validissima erat *Treva*, in Insula fluminis *Devæ*, octo passuum millia à Fano *Cudberti* condita à *Duglassio*, qui, regnante Iacobo secundo, magnas patriæ suæ turbas dedit. Ea, in recentibus apud nos motibus, à *Maxuelli Nithii* comitis clientibus, defensa est; sed tandem dedita, fornicibus pertusis, tecto & tabulato adeptis, est reddita inutilis bello. Est & arx *Kenmuriæ*, ad lacem *Kennum*, in colliculo satis edito sita, à *Ioanne Gordonio Kenmurensis Vicecomitis* avo exstructa: ea subjectam vallem & lacem sublimis despicit. Cernuntur duæ præ cæteris validæ arces in *Rino, Kenneda* in lacu Insulano à *Casilissæ* comite: *Scæodunum* (appellatur vulgo *Dunskey*, id est, arx alata) à *Roberti Adari* majoribus conditum in prærupto saxo ad mare. Sunt & aliæ, puta *Crugultona*, munitissimum olim præfidium ad æstuarium *Creæ, Glastonensis, Garlicensis, Clarensis, Cudbertana, Cardanesia, & Ruscovensis*, præter multa insignia ædificia.

Lacus in *Gallovidia* inferiori, *Caleverca, Multonius, Ritonus, Kennus*. In Superiori *Martonus, Macrumius, Longocastrius, Insulanus, Nævius*. Sylvæ quæ hanc regionem amœnam reddunt, sunt *Kenmurensis, Creensis, & Garlicensis*.

Qui prælia hic commissa scire defiderat, is consulat rerum *Scoticarum* historias à

Buchanano & Boëthio conscriptas. Est, ut in verba paucissima conseram, *Gallovidia* (etsi apud regionis ignaros nonnunquam male audiat)

*Terra suis contenta bonis, non indiga mercis Externæ,
Forte hic multæ luxuriæ, nihil tamen naturæ dest.*

In nulla Scotiæ parte lanæ tam præstantes, nusquam in Scotia præstantiores equi, sed minoris staturæ, quos *Galloway-nages* vocant. Ita ut Angli omnes equos bonos *Gallowas* vocent.

[51]

CARRICTA.

Carricta sequiter, pascuis læta, cui sua commoda & terra & mare affatim suppeditant. In hac *Rerigonium* sinum, & *Rerigonium* oppidum statuit Ptolemæus, pro quibus *Berigonium* in antiquissimo Ptolemæi exemplari Romæ excuso MCCCLXXX. ut non possimus non credere fuisse quod nunc *Bargeny* dictum, suum habet Dominium è familia *Kennediorum*, quæ ex Hibernia, regnante Roberto *Brus* devenit, hoc tractu nobilis, numerosa, & potens. cujus Princeps Comes est *Cassiliæ*, hoc enim nomen castris est quod incolit ad *Dunum* flu. cujus etiam ripæ alterum habet castellum nomine *Dunnur* impositum, & hæreditarius est hujus Provinciæ *Ballivus*. Hæc enim cum *Kyla*, & *Cunninghamia* tres Scotiæ *Ballivatus* habentur, quia, qui his cum ordinaria potestate & jurisdictione præsumt, *Ballivi* vocantur, vocabulo quod medio ævo enatum, apud Græcos, Siculos, & Gallos *Conservatorem* significat. Verum tempore superiori *Carricta* suos habuit Comites, nam ut taceam Gilberti *de Gallovidia* filium, cui Rex Guilielmus *totam Carrictam temporibus cunctis possidendam dedit*, legimus Adamum *de Kilconath* circa M CC LXX.. Comitem fuisse de *Carrict*, & in bello sacro obiisse, cujus unica filia Martha Robertum *Brus*, speciosa forma juvenem, quem inter venandum conspexerat, misere deperiit, in virum accepit, & *Carictæ* Comitibus titulo & possessionibus adauxit, cui peperit illa Robertum *Brus* Scotorum Regem celeberrimum, à quo stirps Regia. Titulus autem Comitibus *Carrictæ* junioribus è familiæ *Brusiana* aliquandiu relictus, postea Scotiæ Principibus in honorum cumulum accessit.

[53]

KOILA,
sive
KYLE.

EX CAMDENO.

Interius ad hunc sinum sequitur *Kyle*, rerum copia præcellens, & incolis frequens. In Bedæ auctario *Campus Cyel*, & *Coil* dictus, ubi memoratur quod *Eadbertus Nordanhumbrorum Rex hunc cum aliis Regionibus suo Regno addiderit*. Ptolemæi sæculo hîc innotuit *Vidogora*, *Aire* fortasse, qui Vicecomotatus est, emporiolumque & portus notissimus ad ejusdem nominis fluviolum: de quo nihil melius mihi quod scribam occurrit quam hi versiculi à I. Ionstono ad me missi.

ÆRA, sive ÆRIA.

*Parva urbs, ast ingens animus in fortibus hæret,
Inferior nulli nobilitate virûm.
Aëris è campis haurit purissima cælum,
Incubat & miti mollior aura solo.
Aëria hinc, non Æra prius, credo, illa vocata est,
Cum duris quid enim mollia juris habent?
Infera cum superis quod si componere fas est,
Aurea fors dici debuit illa prius.*

ADDIT. [Sic vero Arturus Ionstonus eundem depingit:

*Vrbs cæli contenta bonis, vel ab aëre puro,
Vel, quo forte cluis, nomen ab ære trahis.
Mole quidem parva es, sed molem dotibus auges.
Vrbibus & magnis nobilitate præis.
Grandia saxa vides, exili corpore gemmas,
Plus tamen exilis gemma nitoris habet.
Et Iovis exiguo surgit de semine quercus,
Et septem gemini fluminis ora latent.
Macte animi; terras sibi quæ subjecit & undas
Tibridis urbs olim nil nisi villa fuit.]*

EX CAMDENO Præter *Aire* flumen alii duo rivuli hanc regiunculam perfundunt, multis viculis per ripas sparsis, *Lougar* ad quem *Crawfordi*, & *Cesnock* ad quem *Cambelli*, clara in hoc tractu nomina, incolunt, ad cujus etiam ripam est *Vchiltre* castellum sedes *Stewartorum* è familia Regia, utique Albaniam Ducibus prognati, qui hinc Barones de *Vchiltrey*, & è quibus fuit *Robertus* ille *Stewart*, qui individuus Principi *Condæo* comes cum eo in Gallia in prælio cæsus. Hæreditatia *Ballivi* dignitate huic præest *Cambell de Louden*. [Cujus hæredem duxit *Illustr. Ianus Comes de Louden* Scotiæ Cancellarius præclarissimus, eloquentissimus, filius Domini de *Lawers*. Narratur primum istius nominis *Cambelli* dum Londini rogatus à quadam Domina pudicitiam suam defendere certamen suscepisse, sed illa conscientia ducta illum adiit, & se vitiatam confessa rogavit à pugna abstineret; pugnam tamen detrahere non voluit nec potuit, sed nimis sero; jam enim parati & in campo erant cum iudicibus, certamenque iniit, sed declinans, donec ab adversario lacesitus & interrogatus cur pugnam declinaret? Respondit: *Y beyd mijn thijm*, id est, tempus meum expecto, qua re alter irritatus filium scorti eum appellavit, quod dictum *Cambellus* statim accipiens, respondit, & hæc certaminis nostri sit causa, mentiris enim; & non solum se defendit, sed adversarium aggressus eum interfecit. Hinc illis etiam nunc illud Symbolum.]

PROVINCIÆ
AERENSIS
NOVA DESCRIPTIO.

Aeræ Vicecomitatus Coilam, à Coilo Brittonum Rege, quem Fergusius primus Scotorum Rex, gravi prælio fustum, ibi cæcidit anno ante Christum natum 325, denominatam, in gremio suo mediam complexa est. hujus tam insignis victoriæ plura etiam nunc extant monumenta. campus in quo concursus est Regis nomen retinet; nec longè ædes sacra Coiltoun; fluvius Coilus qui Aeræ influit, quatuor circiter millia passuum supra emporium, satis celebre fluvio cognomen; est & in proximo lacus Fergusii, juxta quem Scoti castra posuerunt, & demum fuit hujus victoriæ fortuna, ut Scoti Fergusio Regnum ultro deferrent, [54] sibi & posteris se parituros sacro & solenni ritu jurarent; à quo continua fere serie 108 Reges ante Carolum, anno 1649 Londini in Anglia decollatum, Regnum tenuerunt. In campo ubi decertatum lituus incurvus, figura sua cornu referens, imprimis canorus, multis post annis effossus est, quo Comarchi Caprintonii, quorum ædes primaria in ista regione, Coili campus, nostris Coilfeild dicitur, ad cogendos rusticos suos & operarios utuntur. Provinciam hanc meridiem versus Caricta sejungit Dunus fluvius, ex lacu cognomine profluens. Qua Caricta regia via Aeram itur, pons pedum nonaginta fornicem unum modo habens (nusquam autem toto Regno talis conspicitur) huic fluvio superstructus est. Qua in septemtrionem porrigitur, Irwinus, qui & ipse pontem quatuor fornicum habet, à Cuninghamia dividit. Qua ad occidentem spectat, duoducem millia passuum mare versus extenditur hæc Regio; portum habet humilem, planum, arenosum. Qua via patet inter Dunum & Irwinum, Capita Gallovidiæ & Nidaliæ pertingit; ad ortum capita Lesma hego & Evenotæ; quæ omnes partes sunt Glottianæ. Ad occidentem, qua mare spectat, viginti duo millia passuum longitudine, latitudine vero decem complectitur. Orientem versus, duos omnino aditus, hosque perangustos habet. cæteræ effossa gleba (mossum nostri vocant) & ericeto occupantur. Paulo patentior est ille qui per Raudonem amnem ducit; angustior alter per Packenholmium, nec nisi singulos simul transmittens, inter montem & Aeræ palustria coarctatus. Exoritur Aeris fluvius, qui mediam intersecat regionem, quam in duas Dynastias dividit, quarum altera, Coila-Stuarti, quæ septemtrionem spectat, Irwino fluvio terminatur; altera meridiem versus, Dunum fluvium limitem habet, Regis Coila dicta. ipse Aera amœnissimus amnis aliis fluviois sese immiscentibus incrementa capit, sylvis & castellis multum spectabilis, tum præcipue arce Socino clarissimi comitis Laudoni, Regni Cancellarii amplissimi. Habet & alia propugnacula munitissima, Enterkenum, Gadgirthum, Smidromium, Regulorum Carcarthi castrum. quædam etiam alia ædificia perpulchra, quorum domini sunt varii Regionis illius toparchæ. Ad primas Aeræ fluminis fauces spectatur pons quatuor fornicum. Inter novum Aeræ oppidum ad Septemtrionem ibi Cragia-Vallacum arx speciosissima simul & munitissima visu est. In medio hujus emporii fluvius est perutilis obicibus inclusus, unde effusus molis publicis inservit, atque Aeræ accipitur. Campi qui oppidum ipsum & Mare interjacent, tum frugibus tum pascuis fælicissimi sunt.

Meridiem versus ex regione pontis est Aera ipsa, antiquitate & Regiis privilegiis celebre Emporium, D. Ioannis ad Aeram dictum. Sed hoc nomen antiquatum est. Hoc oppidum, Regio diplomate in Vicecomitatum Aeræ fundatum, 32 millia passuum, qua meridiem quaque septemtrionem spectat, sub sua ditione habet. Est autem hæc totius Provinciæ longitudo inter lapidem vocalem ad Glottæ fauces; & tres lapides erectos Gallovidiæ complectitur. 64 miliaria urbis subsunt imperio. In ostiis fluminis, quæ portus commodissimi locum obtinent, plurima aspiciuntur navigia. Vrbs ipsa in planitie arenosa sita est, campos tamen inprimis feraces, viridaria etiam hieme & æstate juxta amœna habet, ad duo millia passuum meridiem & septemtrionem versus, inter Ostium Duni & Aeræ fluvii. in his campis ædes est sacra, imprimis ornata. in ipsa urbe extant rudera horreorum Aeræ, ubi castra posuerunt Angli, nocte qua procerum & Baronum non paucorum immanem & horrendam cædem dira & barabara perfidia & crudelitate ab illis factam in pace, sequuta est, quos somno vino sanguine graviter oppressos inclusit fortissimus Wallas & in

perfidiae ultionem cum ipsis granariis exussit anno circiter 1300. In hac Provincia octodecem sunt aedes sacrae fundatae & dotatae, tres praeterea annexae, Monasteria pauca eaque exigua qualia sunt Foulfindium. Est & sacellum non ita longe a littore ad Septentrionale Aeræ latus, mille passus inde distans, Casa Regia dictum, quod Robertus Brussius alendis leprosis aliquot assignavit & tuguria proxima nunc tenent. Praecipua generosorum hujus Provinciae nomina sunt, Stuarti, Cambelli, Chalmeri. Lokarti, Cuninghamii, Craufurdii, Vallasii, Dunbari, Crichtonii. Abundat haec Provincia carbonibus, calce, neque ulla re pro vita humana sustinenda necessaria indiget: pisces tantum albos a Caricta vicina mari proxima mutuatur.

[55]

CVNNINGHAM

EX CAMDENO

Kylæ ad Ortum & Septentriones conjuncta *Cuninghamia* eidem æstuario ita incumbit, ut exspatiantem ejus hactenus latitudinem coerceat: nomen vero, si Latine interpreteris, idem quod *Regis habitatio*, unde ejus amœnitatem conjicias. Hanc *Irwinus* irrigat, qui & à *Kyle* disternat, ad cujus fere fontes *Kilmarnock* cernitur *Boidiorum* Baronum habitatio, è quibus regnante Iacobo Tertio aulica aura Thomam ad Proregis auctoritatem, Robertumque ejus filium ad Comitum Araniæ dignitatem & nuptias cum Regis sorore provexerat. Verum eadem aura mox reflante hostes patriæ judicati, uxore etiam Roberto abducta & Iacobo *Hamiltonio* data, bonis in fiscum redactis, omnibus lusu quodam fortunæ exciderunt, & profugi obierunt: posterum tamen avitum Baronum honorem receperunt, & eodem hodie gaudent. Ad *Irwini* flu. ostium *Irwin* Burgus apponitur cum portu arenosis pulvinis ita intercluso & minus profundo ut tantum minorum navigiorum sit capax, *Ardrossan* castellum *Montgomeriorum* superius sinui impendet: vetusta hæc & celebris inprimis familia quæ *Poununium* castellum in bellicæ virtutis testimonium ostendit, constructum ex pretio Henrici *Percy* cognomine *Whot-spurre* redempti quem in prælio ad *Otterburn* sua manu cœpit, & captivum abduxit I. *Montgomerius*. Ab *Ardrossan* haud procul abest *Largis* Norwegorum sanguine à Rege Alexandro Tertio cruentatum. Vnde littore inflexo *Eglington* castellum occurrit, quod nobilium ejusdem cognominis fuit possessio à quibus ad *Montgomerios* devenit, qui hinc titulum Comitum *Eglingtoniæ* acceperunt. Vnde autem hoc cognomen, non facile quis dixerit, scio è Normannia in Angliam advenisse, variasque fuisse ejusdem nominis familias, sed ea in Essexia è qua Thomas *Montgomery* Ordinis Georgiani Eques regnante Edwardo Quarto, insignia ab his parum variata gestavit. Cæterum prænobilis hæc gens late est diffusa, atque ex illis de *Gevan* fuit Iacobus ille Lorgæus Comes Montgomeriæ dictus, Scotticorum stipatorum (quos in suum & successorum præsidium Carolus Quintus Rex Galliarum in fidei ipsorum & suæ benevolentiae testimonium instituit) Præfectus, qui in hastiludio Henricum Secundum Galliarum Regem aperta forte casside hasta⁶⁶ fragmine per oculum in cerebrum penetrante interemit, posteaque in civili illo quo Gallia flagravat bello, dum à reformatæ religionis professoribus staret, interceptus & securi percussus.

[Familia hæc desiit in filia unica Hugonis *Montomerii* Comitum de *Eglingtonum*, prognato ex filio & filia quæ nupsit Alexandro Seatonii fratri germano Comitum de *Wontoun*,⁶⁷ qui comitatum jure uxoris possidet, & nomen *Montgomerii* assumpsit, & est *Ballivus* hæreditarius *Cuninghamiæ*.]

Est in eo tractu *Cuninghamiorum* gens, cujus Princeps est *Glencarniæ* Comes qui ad *Kilmauris* habitat, originem ex Anglia repetit, & ab Anglo qui cum cæteris Thomam Archiepiscopum Cantuariensem occidit; quam vere nescio, probabili fortasse conjectura arrepta ex

⁶⁶ i.e. hastæ

⁶⁷ i.e. *Wintoun*

pallio Archiepiscopali quod in clypeo gestant gentilitio.

[ij 54]

KNAPDALIA.

Knapdalia à Meridie habet Kantiram, quæ ei tam tenui cervice eoque arenoso adhæret, ut nautæ compendio per eam naviculas traducant; à Septentrione Lorna est; ab Oriente Lacus Fiw⁶⁸ eam alluit, & ab Oriente illa pars maris occidui, quæ Ijuræ & Ilæ insularum latus Orientale tangit. Plura procul dubio de hac provincia dicenda forent, quæ temporis injuria prohibet. Itaque tabula contentus sit Lector, & conatus meos probet, enixe rogo.

⁶⁸ i.e. Fin

[57]

GLOTA INSVLA,
sive
ARRAN.

EX CAMBDENO.

In conspectu *Cunninghamiæ*, inter complures alias Insulas, eminent *Glota* insula, ab Antonino memorata, in ipso *Glote* five *Cluidæ* fl. æstuario, hodie *Arran* ab ejusdem nominis castro. Interius tota montium prominentia assurgit, ad quorum radices juxta littora percolitur. Hæc primum quem legi Comitem habuit Robertum Boidium, cujus uxorem & una Comitatum Boidio profugo Iacobus *Hamilton*, ut modo dixi, accepit, & eodem posteri gavisi sunt. vide Buchananum de Roberto Bodio.

[58]

CANTIRE,
EX CAMBDENO.

Lacus *Fin*, hælccum suo tempore ad miraculum feracissimus, *Argatheliam* à promontorio disjungit, quod per triginta plus minus milliaria in conum se colligens ita auide Hiberniam versus se proijcit, quasi Hiberniam, quæ angusto freto vix XIII milliarium dirimitur, ad se advocaret. Hoc EPIDIORVM promontorium nuncupat Ptolemæus, cui nomini cum EBVDIS insulis quæ objacent aliqua intercedit, ut mihi videtur, affinitas. Hodie lingua Hibernica, quæ toto hoc tractu in usu est, *Cantyre*, id est *Caput terræ* appellatur. Incolitur vero à familia *Mac-Conell*, quæ hic dominatur ad nutum tamen Comitis Argatheliæ, & subinde prædabunda in Hiberniam suis mioparonibus excurrit; provinciolasque illas quas *Glines & Rowte* vocant, occupavit. Adeò tenui cervice vix mill. pass. eoque arenoso hoc promontorium *Knapdaliæ* adhæret, ut nautæ compendio per eam naviculas traducant. Quod facilius credas quam Argonautas suam Argum humeris impositam per quingenta mill. passuum pertraxisse.

[59]

BVTHE INSVLA,
sive
BOOT.

EX CAMDENO.

Arraniæ sive Glotæ Insulæ vicina est *Buthe*, sive *Boot*, à facra cellula quam Brendanus posuit (sic enim cellula Scotice dicitur) cui è *Stewartorum* familia præest Vicecomes. In hac *Rothesay* est castrum, quod Ducatus titulum primogenito Regis Scotiæ filio præbet, qui Princeps Scotiæ, Dux Rothesaiæ & Scotiæ Seneschallus natus, ex quo Rex Robertus III Davidem filium suum primogenitum Rothesaiæ Ducem investivit, qui primus in Scotia Ducis honore exornatus. Quo etiam titulo Maria Regina Henricum Dominum *Darley*, priusquam in maritum assumpserat, honoravit. Inde *Hellan*, olim *Hellan Leneow*, id est, ut interpretatur I. Fordonus, *Sanctorum insula*, & *Hellan Tinoc*, id est, *Insula Porcorum*, in eodem sinu, cum aliis obscurioris notæ insulis quàm plurimis conspiciuntur.

[61]

DAMNII,
EX CAMDENO.

Post NOVANTES interius ad Glottam sive Cluidam fl. & longius ad ipsum Orientalem Oceanum habitarunt olim DAMNII; Si quid ego video (nam in rebus tam à memoria nostra remotis, & tam spissa caligine quis certum viderit?) in Cluydsdale, Baronia Renfrauw, Lenoxia, Strivelinia, Menteth, & Fifa.

CLVYDSDALE.

Prope *Cluidæ* fontes in *Crawford Moor* inter tesqua auri ramenta post vehementiores pluvias à rusticis reperta opulentam spem jam diu fecerunt, sed nostro maxime tempore ex quo *B. Bulmer* aurifodinam hic invenire magno conatu suscepit. Certe Azurum sine ullo fere labore quotidie eruitur. *Crawfordiæ* autem castro, una cum *Crawfordiæ* Comitibus titulo, à Rege Roberto Secundo donatus erat *Iacobus Lindesay*, qui singulari cum Barone *Welles* Anglo certamine magnam fortitudinis laudem retulit. *Lindseiorum* egregia in patriam extiterunt merita, & nobilitas sane antiqua, ex quo *Guilielmus Lindesay* duxit unam hæredum *Guilielmi de Lancaster Domini Kandalix* in Anglia, cujus abneptis in *Couciacam* Gallix familiam longe honoratissimam fuit elocata. [ADDIT. Familiæ hujus Princeps, tempore *Iacobi III*, creatus fuit Dux montis *Rosarum* pro toto suæ vitæ tempore, cujus diploma in registro *Scotiæ* extat: mortuo eo periit ducatus.]

A fontibus *Cluida* in *Boream* per ædes *Baronis Somervill*, *Baronia Somervill* [ADDIT. post hujus obitum vendita fuit circa 1636 D. Roberto *Dalzell* ex generosis cubiculi *Regii*, qui nunc titulo gaudet *Comitis de Carnwat*] eluctatus, *Duglas* sive *Douglas* flu. ab Occasu à nigricante & subviridi aqua dictum suscipit, qui nomen suum & valli per quam defluit *Douglasdale* dictam, & in ea *Castro Douglas* communicat, quod illud itidem familiæ *Douglasiorum* impertiit. Familia hæc, quæ sane pervetusta, maxime inclaruit, ex quo *Iacobus Douglas* Regi *Roberto Brus* regnum vendicanti extremis temporibus singulari animi fortitudine & prudentia semper præsto adfuerit conjunctissimus, & cui cor suum *Robertus* ille mandavit, ut votum solveret, *Hierosolymas* deferendum. In cujus memoriam cor humanum in ipsorum clypeum *Douglasii* inseruerunt. Ex illo tempore in tantum potentiam & amplitudinem excrevit, postquam *David Secundus* *Guilielmum Douglasiæ* *Comitem* creaverat, ut ipsis etiam *Regibus* fuerit formidolosa, uno enim fere tempore quinque *Comites* habuerit, sc. hujus *Douglasix*, *Angusix*, *Ormondix*, *Wigtonix*, *Moravix*, & *Mortonix*, è quibus *Comes Wigtonix* titulum *Ducis Turonum* à Gallorum Rege *Carolo Septimo* bellica virtute promeruit, & uni & alteri *Comitum Douglasiæ*, qui ipsi hæredes, reliquit. [ADDIT. De *Douglasix* familia vide *Buchananum* temp. *Iacobi II*, & alia quæ ad hanc rem pertinent.]

Supra confluentes *Douglasi* & *Cluidæ* est *Lanric* *Vicecom. Hamiltoniorum* hæreditarius, qui nomen debent castro *Hamilton*, quod situm superius ad *Cluidæ* ripam in loco fertili & peramæno, sed originem ex Anglia ut ipsi ferunt, Anglo cuidam cognomine *Hampton*, qui *Roberti Brus* partes sequutus latifundia hoc tractu ab eo accepit. Magnum autem opum incrementum accessit *Iacobi tertii* benignitate, qui sororem suam primogenitam *Boidio* abreptam cum *Comitatu Arraniæ* *Iacobo Hamiltonio* in uxorem dedit; honorum vero, per Ordines regni, qui *Iacobum Hamiltonium* ejus è filio nepotem, *Iacobo Quinto* demortuo, *Scotiæ* *Proregem* dixerunt, quem & *Henricus Secundus Galliarum* *Rex Castri-Heraldi* in *Pictonibus* *Ducem* salutavit: nec non per *Iacobum Sextum*, qui ejus filium *Ioannem* novo titulo, & *Scotis* non prius usitato, *Marchionem Hamiltoniæ* creavit.

Glotta sive *Cluida* hinc per *Bothwell*, (quæ suos jactat *Comites* *Ioannem Ramsay*, qui apud *Iacobum Tertium* nimia fuit potentia, sed sibi & *Regi* exitiosa, & *Hepburnos* de quibus antea,) & mox prono alveo *Glascow* interfluit, olim sedem *Episcopalem*, fed diu neglectam, donec *Rex Guilielmus* restituerit: nunc vero *Archiepiscopalem*, & *Academiam*, quam pio instituto anno *MCCCCLIV* *Turnbullus* *Episcopus* extracto *Collegio* instituit. Celeberrimum hoc est hujus tractus emporium, amæno situ, & pomiferis arboribus laudatum, pontemque octo arcibus innixum habet perpulchrum; de quo *I. Ionstonus*:

[62] *Non te Pontificum luxus, non Infula tantum
 Ornavit, diri quæ tibi caussa mali,
 Glottiadæ quantum decorant te, Glascua, Musæ,
 Que celsum attollunt clara sub astra caput.
 GLOTTA decus rerum, piscosis nobilis undis,
 Finitimi recreat jugera læta soli.
 Ast Glottæ decus, & vicinis gloria terries
 Glascua fæcundat flumine cuncta suo.*

ADDIT. [Et Arturus Ionstonus sic cecinit de Glasgua:
*Glasgua, tu socias inter caput exeris urbes,
 Et te nil ingens pulchrius orbis habet,
 Sole sub occiduo Zephyri te temperat aura,
 Frigora nec brumæ, nec Canis ora times.
 Glotta latus cingens electro purior omni est,
 Hic Regis imperio lintea mille tuo.
 Pons jugat adversas operoso marmore ripas,
 Et tibi securum per vada præbet iter.
 Æmula Phæacum tua sunt pomaria sylvis,
 Ruraque Pæstani sunt tibi plena rosis.
 Farra Ceres, armenta Pales, Thetis agmina gentis
 Squammigeræ, nemorum dat tibi Diva feras.
 Tecta nitent, ipsas & tangunt vertice nubes,
 Quo commendentur plus tamen intus habent.
 Templâ domos superant, radiant hæc marmore puro
 Marmoris & pretium nobile vincit opus.
 Non procul hinc Themidis se tollunt atria, patres
 Hic ubi purpureos dicere jura vides.
 In medio residens sua pandit limina Phæbus.
 Hic cum Permesso Pegasis unda fluit.
 Civibus ingentes animos Deus armiger, artes
 Nata Iovis, stabiles Iuno ministrat opes.
 Menia Dardanidûm posuit Grynæus Apollo,
 Et Deus æquoreis qui dominatur aquis.
 Glasgua, te fausto struxerunt sidere Divi,
 Quot mare, quot tellus, quotquot & æther habet.*

Insignia civitatis Glasguæ.

Salmo, quercus, cui insidet rubecula avis, campana, & annulus aureus salmonis ore exertus.

*Salmo maris, terræque arbor, avis aeris, urbi
 Promittunt, quicquid trina elementa ferunt.
 Et campana (frequens celebret quod numinis aras
 Vrbs) superesse polo non peritura docet.
 Neve quis indubitet sociari æterna caducis,
 Annulus id, pignus conjugiale notat.*

**Almæ genitricis memor raptim fundebat Robertus Magnus, Medicinæ Doctor & Professor in Academia
 Glasguensi**

De eadem sic olim cecinit Marcus Alexander Bodius.

*Glotta maris soboles, liquido cui præsides anni
Glasgua, sanguinei Martis & artis amor.]*

[63]

RENFRAW.

EX CAMDENO.

Ad Glottæ ripam citeriorem sita est *Baronia de Reinfraw*, à primario oppido dicta, quæ Ptolemæi RANDVARA videtur ad *Cathcart* fluv. qui sui incolam habet ejusdem nominis priscæ nobilitatis Baronem de *Cathcart*, cui vicina sunt (eximia etenim est hæc provinciola nobilitatis altrix) *Cruikston* fedes quondam Dominorum de *Darley*, à quibus jure conjugali ad *Levinia* sive *Lenoxia* Comites devenit, unde Henricus pater Regis Iacobi VI. Dominus de *Darley* dictus; *Halkead* Baronum de *Ros* ex Anglica origine, utique à Roberto illo *Roos* de *Warke* genus trahunt, qui olim relicta Anglia fidem Regis Scotorum sequutus: *Pasletum*, vulgo *Paslay*, monasterium quondam celebre ab Alex. ejus nominis secundo Scotiæ Seneschallo fundatum, quod templi splendore & apparatus paucis cessit. nunc habitationem & Baronis titulum benignitate R. Iacobi Sexti Claudio *Hamiltoni* filio minori Ducis *Castri Herald* præbet, [ADDIT. filius ejus Iacobus titulo Comitis de *Ebberkorn* nunc gaudet,] & *Sempill* cujus Dominus Baro *Sempill* jure antiquo hujus Baroniæ est Vicecomes. Sed titulus⁶⁹ *Baronis de Reinfraw* ad Scotiæ Principem peculiari jure spectare legimus.

ADDITAMENTVM,
Auctore
ROBERTO GORDONIO.

Renfroana provincia, vulgo *Baronia de Renfrow*, sic dicta ab oppido primario ad sinistram *Glottæ* ripam.

Porrigitur in longitudinem ad milliaria 26. Vbi vero latissima in 13. In *Cuneum* desinens ad templum de *Innerkip*. Tota vero in circuitum patet 70 milliaria.

Ad boream *Glotta* alluitur, & objacet *Levinia*, ad occidentem ubi in *Cuneum* desinit alluitur *Glottæ* æstuario, & objacet *Covalia*, & *Argathelia*, ad orientem *Glottiana* contigua, ad austrum *Cuningamia*.

Solum jucundius quam fertilius, omnia tamen incolis abunde subministrat, & cælo gaudet salubri.

Flumina duo habet præcipua, *Cart*, & *Black Cart*, ejusdem fere nominis, in quæ cæteri omnes minores fluvii & torrentes influunt, & simul juncta ad templum de *Inthennen*, unico ostio in *Glottam* se exonerant.

Oppida duo numerat, *Renfroam*, ad sinistram *Glottæ* ripam, provinciæ totius caput, & sedes conventuum præfecti seu Sheriff: regitur à Præfecto, Ballivis, & Senatu urbino, uti aliæ urbes Regiæ, quæ jure suffragii in supremis Regni comitiis fruuntur. *Pasletum* oppidum *Renfroa* speciosius & majus, ad sinistram *Carti* fluminis ripam, eleganti & pulchro situ: habet è Regione in valle subjecta splendidissimum palatium, quod olim fuit sedes Abbatum ordinis Cluniacensis, verum nunc cum redditibus monasterii devenit in possessionem comitum de *Abercorn*, qui *Ballivos*, ut vocant, eligit, per quos *Pasletum* regitur.

Gubernatur à præfecto quem *Sherif* vocant, qui singulis annis à supremo Regis Senatu è nobilibus provinciæ, Regis nomine eligitur, olim hæreditario jure pertinebat ad Baronem de

⁶⁹ i.e. titulum

Semplo, qui vel per se, vel per præfectos à se electos, juri dicundo præerat.

Ecclesiastica gubernatio post ejectam hierarchiam episcopalem rediit ad Aristocratiam Pastorum & Seniorum in Classes, quarum unicam munerat quæ ordinarie Pasleti cogitur.

Nobiles primi ordinis Baronias aut Dominia hic possidentes, sunt Dux *Lennoxia*, ad *Kruickston*, & *Inchennen*; Comes *Eglintonia*, ad *Pounuiin*; *Glencarnia* ad *Finlastoune*; *Abircornia*, ad *Pasley*. Barones majores, vulgo Lords, *Sempleus*, ad *Semples*; *Rossius*, ad *Hacket*. *Blantyrius*, ad *Kardonald*. Inter minores nobiles ex ordine equestri eminent *Steuart de Minto*; *Steuart de Castle-milk*; *Steuart de Blackhal*; *Houstoune de Houstounes*; *Maxwel de Poock*,⁷⁰ *Maxwel de Neuwarck*, *Bursbie de Bishopton*, *Wallac de Ellerslie*, *Wallac de Ihonstoune*, *Fleming de Barachni*, *Cuningham de Cragens*, *Semple de Fulwood*, *Semple de Catchcart*, *Shaw de Greenock*, *Porterfield de Duchal*, *Cochram*⁷¹ *de Cochran*.

⁷⁰ i.e. *Polock*

⁷¹ i.e. *Cochran*

[65]

LENNOX.

EX CAMBDENO.

Ad alteram *Cluidæ* ripam, supra *Glascow*, *Lennoxia*, sive *Levinia* in Septentriones longius procurrit inter montium conglomerationes; nomen sortita à *Levino* flumine, quod Ptolemæo LELANONIVS, in *Cluidam* influit è *Lacu Lomundo*, qui sub montibus hîc se explicat, in longitudine XX mill. pass. & VIII in latitudine, admodum piscosus, sed maxime peculiari sibi pisce (*Pollac* vocant,) insulisque confertus, de quibus fabellæ apud vulgus hominum invaluerunt plurimæ. Insulam vero hic fluctuantem in quæstionem vocare non libet, cum nihil prohibet corpus levius, & pumicosum aquæ innatare, & Plinius scribit in lacu Vadimonis insulas herbidas junco & arundine tectas fluitare. Viderint autem illi qui propius hujus loci naturam norunt. An hoc Nechami nostri antiquum *Distichon* sit verum,

Ditatur fluviiis Albania, saxea ligna

Dat Lomund multa frigiditate potens.

In margine lacus circumquaque sunt piscatorum casulæ, sed nihil plane memoria dignum præter *Kilmoronoc* elegantes Comitum *Cassiliensis* ædes ad partem Orientalem, quæ jucundissimo in lacum fruuntur prospectu. Vbi autem *Levinus* è lacu in *Cluidam* se exonerat, interponitur *Al-cluid*, sic veteres dixerunt: Beda nescio quorum lingua *Petram Cluid* significasse notat: Certe *Ar-Cluid* supra *Cluidam* Britannice significat, & *Cluid* veteri Anglorum lingua *petram* significavit. Posterum *Dunbritton*, id est, *Britannorum oppidum*, & corrupte metathesi quadam *Dunbarton* vocarunt, eò quod Britanni diutissime contra Scotos, Pictos, & Saxones tenuerint. Est enim propugnaculum sive castrum & natura & situ totius Scotiæ munitissimum, ad ipsos fluminum confluentes, in herbida planitie, rupi confragosæ & bicipiti affixum, in cujus altero vertice specula eminent, in altero qui humilior crebra surgunt propugnacula. Inter duos hos vertices ad latus Septentrionale ascensum habet unicum vix singulis pervium, gradibus magno labore per obliquam rupem excisis. Pro fossis sunt ad Occasum *Levinus*, ad Meridiem *Cluida*, ad Orientem cænosa planities, quæ Oceami æstu accedente, aquis tota integitur, ad Septentriones ipso acclivi situ tutissimum. Hoc loci ingenio & sua virtute nonnullæ reliquæ Britannorum, qui (ut scribit Gildas) *in montanis collibus minacibus, præruptis, vallatis, densis saltibus, marinisque rupibus perfugium compararunt*, hic se à decessu Romanorum, per annos trecentos inter medios hostes defenserunt. Nam Bedæ tempore civitas (ut ipse scribit) Britannorum erat munitissima. Sed anno D CC LVI. Eadbertus Rex Nordanhumborum, & Oengus Rex Pictorum junctis viribus circumcluserunt, & rebus desperatis in conditionem receperunt. Ab hoc Regio circumscita Vicecomitatus de *Dunbarton* dicitur, & Comites *Lennoxie* Vicecomites natos diu agnovit.

Quod ad ipsos *Lennoxie* Comites spectat, ut vetustiores omittam, Duncanus quidam *Lennoxie* Comes erat regnante Roberto Secundo, qui filiabus solummodo relictis diem obiit. Quarum alteram duxit Alanus *Stewart*, cui genus à Roberto, filio natu minori Walteri ejus nominis secundi, Magni Scotiæ Seneschalli, & fratre Alexandri *Stewart* fecundi, à quo strips Regia Scotorum. Ex honorario enim munere Seneschalli regni, utique qui Regiis proventibus præfuit, & *Stewart* lingua vulgari vocatur, cognomen illustrissimæ huic familiæ inditum erat. Alano illi natus erat Ioannes Comes *Lennoxie*, & Robertus qui turmæ Scotorum, quam Carolus sextus Rex Galliarum, (ut aliquam gratiam Scoticæ genti præclare de regno Galliæ sua fortitudine meritæ reponeret,) primus conscripsit, præfuit, *Dominio de Aubigny* in Arvernibus ab eodem virtutis ergo donatus. Ioanni filius erat Matthæus Comes *Lennoxie*, qui duxit filiam Iacobi *Hamiltonii* è Mariona filia Iacobi secundi Regis, è qua suscepit Ioannem *Lennoxie* Comitem, qui dum ad Regem Iacobum Quintum à *Douglasiis* & *Hamiltoniis* liberandum arma sumeret, ab avunculo Arraniæ Comite fuit occisus. Ioanne procreatus erat Matthæus Comes *Lennoxie*, qui varie agitatus in Gallia & Scotia, fortunam in Anglia mitiorem expertus gratia Henrici Octavi, quum neptim è sorore illi in matrimonium dedit cum latifundiis. Ex hoc fœlici conjugio progeniti Henricus & Carolus, Henrico ex Maria Scotiæ Regina IACOBVS sextus Rex Britannicæ propitio numinis æterni favore auspiciis

natus est, fœlicissimus ad orbem Britannicum inter se, ut à reliquo orbe ante divisum, in unum imperii corpus colligandum, & ad æternam securitatem (ut speramus & comprecamur) nostris posteris & posterorum nostrorum posteris infinitis seculorum continuationibus firmissime fundandam. Carolo autem nata filia unica Arbella, quæ supra sexum ita optimarum literarum studia est amplexa, ut ad veram virtutem summa cum laude sibi profuerint, & cum prisca seculi fœminis sit conferenda. Carolo autem defuncto, postquam [66] Comitatus *Lennoxiaë*, qui illi fuit in feudum assignatus, sive de quo fuit *infeofatus*, auctoritate Parliamentaria anno MD LXXIX revocaretur, & Robertus ejus patruus Episcopus Cathanesiæ tantisper hunc titulum gessisset, pro quo Marchiæ Comitis honorem à Rege accepit; contulit Rex Iacobus Esmæo *Stewart*, filio Ioannis Domini *Aubigni*, & fratris⁷² secundi Matthæi, quem dixi Comitis *Lennoxiaë*, titulum Ducatus *Lennoxiaë*, quo ejus filius Lodovicus hodie fruitur. [ADDIT. Hic Ludovicus improlis obiit, ad Parlamentum iturus, & togam indutus subito periit. Frater itaque *Esmæus* Dominus de *Aubigny* ei successit, cujus filius Iacobus eo honore nunc gaudet, aucto etiam titulo Ducatus *Richmondiaë* in Anglia, à Iacobo VI Patruo Ludovico ejus primum concessio.] A Carolo enim sexti temporibus ex hac stirpe fuerent Domini de *Aubigny* in Gallia, Robertus ille quem dixi, & Bernardus sive Eberardus sub Carolo VIII, & Lodovico XII; posteris à Iovio cum præconio narratus ob res fortissime in bello Neapolitano gestas, comes fidissimus Henrico Septimo cum Angliam adiit, qui pro symbolo usus erat Leone inter fibulas cum inscriptione *DISTANTIA IVNGIT*, quod ejus opera regna Galliaë & Scotiaë tanto intervallo sejuncta arctiore amicitiaë fœdere jungerentur; ut Robertus *Stewart* Dominus *D'Aubigny* ex eadem stirpe, qui Mareschallus Galliaë sub Lodovico undecimo, eadem de causa usus est insignibus Regis Galliaë, cum aureis fibulis in lyngo rubeo circumpositis, quæ eadem *Lennoxiaë* Comites & Duces jam inde gestarunt.

LEVINIÆ
NOVA DESCRIPTIO.

⁷² i.e. fratre

Latus boreale æstuarii *Glottæ* antiquis nominati in Ptolemæo dicitur sinus *Leimonius* Κόλπος λειμώνιος, male in exemplaribus Ptolemæi scribitur λειμόνομος, pejus λεννανος; vocatur vero sinus, quia procurrit in terram diversis quasi brachiis, ac ita tractum terræ amplectens obviis ulnis, quasi in sinu comprehendit: nuncupatur *Laimonius*, ac si lacus *Leimonius* esset brachium maris, cum revera sit lacus aquæ dulcis, qui se egerit per canalem cognominem λειμον, ita vocatum à profunditate; λειμ_v est aqua profunda. Vt mare in Clidam ad Alnich sive Dumbarton, sic lacus *Leimonius* cum fluvio cognomine facit dextrum brachium finis hujusce, cujus alterum sive sinistrum brachium dicitur hodie lacus *Finnus*; ejus nomen apud antiquos nullum invenio, estque revera brachium maris salsi, procurrens in terram, nomen habet à fluvio *Finno*, qui descendens è proximis montibus à *Borea* in eum influit. fluvius autem sic nominatur, quod sit aquæ lutulentæ à πίνος, id est sordidus. Intra *Finnum* & *Leimonium* sunt alii minores procursum maris in terram, qui interiores sinus faciunt. Ex iis procursum duo sunt maxime insignes, puta λάκκος λόγγος, lacus longus, *Loch Louch*, sive *Loch Long*, vulgo nomen obtinet à fluvio synonymo, qui sic dicitur quod sit arcus canalis aquas absorbens, ab Hebræo ____ absorbeo; alter lacus est ille qui vulgo vocatur *Gerloch*, id est, brevis lacus, & revera est talis si cum reliquis comparetur, *Gar* enim priscis nostris est brevis ab Hebræo ____ terach, brevem esse sive decurtare. T_ λειμ_v, de quo supra, lapsu temporis à priscis nostris vernis mutatum est in *Lewin*, & à nuperis Germanizantibus in *Leven*, quo denotare volunt canalem sive fluvium profundum illum decurrentem è lacu *Leimonio* in *Glottæ* ostium: Latini scriptores deinde ex *Lewin* sive *Levin* fecerunt *Levinus*, à quo *Regio* circumquaque vicina dicta est *Levinia* (in *Fifa* est lacus & amnis ejusdem nominis.) hujus regionis limites sunt multo arctiores hodie, ut & ubi ultimis ætatibus, quam fuerunt olim, ab ortu præsertim, nam hodie ex una parte lacus *Lemonii* ei est terminus, ab ortu supra ostium *Anarici* fluminis, à quo procedit versus ortum ad planum⁷³ amnem, qui itidem terminat hanc *Regionem* à *Sterlinensi*, per aliquot miliaria fluens ab austro in boream, qui deinde recipitur in *Annerico* amne. à fonte *Biani* est linea producta austrum versus ad fluvium *Celvinum* prope *Garscubum*, domum *Baronis de Colchon*. Ab austro terminus *Levinia* est *Clyda* fluvius, & ejus æstuarium; ab occasu lacus longus & amnis ei synonymus in eum influens, qui descendit à montibus proximis; ad *Boream* eam terminat limes borealis hujus *Regionis*; est ea pars *Grampiorum* montium, quæ imminet lacui *Leimonio* ab ortu, & inde porrigitur ad occasum, usque ad fontem longi amnis. *Grampii* montes circa hæc loca maxime apparere incipiunt; hi montes vulgo dicuntur *Gransben-hills*, nomen denotat densos montes, sed de hoc alibi fusius.

Hæc provincia vulgo appellatur *Dumbartonensis* præfectura, ab urbe ubi provincialibus jus dicitur, puta *Dumbartoun*, quæ male à Latinis scriptoibus *Britannodunum* vocatur. Rationem scriptores dant à fictitia historia, quod scilicet antiqui *Brittones* eam tenuerunt, [67] & in ea custodias habuerunt contra *Caledonios*, sive *Scotos* priscos, & *Meatas* sive *Pictos*. *Nugæ*. Nam nomen est nuperum *Dumbartoni*, olim, teste *Beda*, dicebantur⁷⁴ *Alquith* sive *Arquith*, id est domicilium super monte, _ρ est _ρος mons, ut notum; *Quith* est idem quod nostrum *Keth*, tegumentum vel domus, à κεύθω tego. *Dumbar* notat turrim in monte; ita est interpretamentum veteris nomini, nam *Dun* est rupes, collis, mons; & *Bar*, turris: & cum hominess sub umbra hujus turris sive rupis non procul ab ejus radice in unum coiissent, & urbem condidissent, locum vocarunt *Dunbartoun*. Hæc urbs hodie fere circumdatur amne *Levino*, ubi confluit cum *Glotta*.

⁷³ i.e. *Blanum*

⁷⁴ i.e. dicebatur

hujus rupis biverticis, cum arce in altera vertice, & turri excubitoria in altera, habes elegantissimam descriptionem apud Maximum Gentilem nostrum in ipsius historia libro xx, his verbis.

A confluente Glottæ & Levin fluminum planities circiter mille passuum ad proximorum montium radices extenditur; in ipso autem angulo ubi amnes commiscentur rupes biceps attollitur; alterum ejus cornu quod altius se exerit Occidentem respicit; in summo ejus vertice specula est, longissimo in omnes partes prospectu: alterum Paulo humilius ad orientem vergit inter duo cornua. quod in Septemtriones & agros versum est latus, gradus habet per obliquam rupem, hominum industria & magno labore excisos, per quos vix singulis est aditus; est enim saxum illud prædurum, & vix ullis ferramentis superabile, è quo si quid vel vi effringitur, vel ruinis collabatur, sulphureum late odorem expirat. In superioris arcis parte ingens est faxum, magnesi quidem lapidis, sed ita ceteræ rupi coagmentata & adherens ut commissura omnino non appareat. Qua Glotta ad Meridiem præterfluit, rupes reliquis partibus natura præceps sese paululum inclinat, & exporrectis utrinque brachiis nonnihil soli amplectitur, quod partim naturæ ingenio, partim opera humana ita includitur, ut & frequentibus ædificiis per transversa latera locum præbeat, & stationem navium in flumine machinis æneis deverberando, suis tutam, hostibus infestam reddat, & minoribus lembis aditum prope ad ipsam arcis portam faciat; at media qua ascenditur, rupe ædificiis occupata, velut alteram arcem à superiore seclusam efficiat. Præter naturale rupis munimentum duo flumina, Levinus ad occasum, ad Meridiem Glotta, fossarum vicem supplent. ad latus orientale, quoties æstu intumuit mare, rupis radices alluit; cum recessit æstus, planities non quidem illa (ut fere sunt littora) arenosa, sed cænosa, pinguiore solo in lutum soluto diffunditur, eaque etiam torrentibus è propinquo monte præcipitantibus interscinditur. Reliquum latus in campum herbidum & planum est conversum. Arx fontes perennes tres habet; multis præterea locis aquæ vivæ scaturigines. Vrbs hæc Dumbarton per aliquot sæcula floruit, fuitque ut in illis regionibus Emporium satis nobile, sed nunc est tantum cadaver veteris urbis, licet antiqua privilegia hactenus retineat. Mercatura quam hic exercebant hujus urbes⁷⁵ cives translata est Glasguam, non ita pridem, culpa ut ajunt Dumbartonensium. Annum hujus regionis Princeps est Levinus, de quo jam, qui eum per medium secat. Reliqui amnes sunt Limerami puta Anericus, Blanus, Kelvenius, de quibus in descriptione præfecturæ Sterlinensis. de Glotta in valle Glottiana loquimur. Levinus amnis est admodum piscosus, nominatim abundat salmonibus, quorum captura accolæ magnum quæstum faciunt, præsertim prope Lacum Lemonium. De fluvio λόγγ_ supra. Tota regio commode in duas partes dividitur, prior & Orientalior est humilis, jacens inter amnes Innericum, Blanum, Kelvinum, Clydam, & Levinum. Erat autem pars ditionis Damniorum, estque frugum omnis generis satis ferax, præfertim juxta fluentia prædictorum annum. Qua terra est remotior ab hisce amnibus, est minus frugum fertilis, quippe quæ paulatim in colles tantum gramine & ericis coopertos edita, itaque pecori pascendo magis idonea siet, unde incolæ maximum proventum habent. Reliqua pars regionis assurgit in montes altos, & ibi præsertim ut dicebamus incipiunt apparere Grampii montes. Incolæ hujus partis, sicut & proximorum tractuum horum montium, dicebantur Antiquis Wacomagi, ο_ακκυμάγοι Ptolemæo, id est loca vasta & deserta incolentes: voce composita, cujus una pars est magus quod notat habitationem; ita multarum urbium ingreditur nomen apud antiquos, quod discas ex secundo libro Gentilis nostri, ut alios taceam, estque vocabulum origine Hebræum, quibus _____⁷⁶ magon est habitatio, à verbo simplici ____ avan habitaculum: altera pars compositionis est Vaica vel Baicha, quo nomine denotatur locus desertus vel vastus. Hæc vox etiam Hebræa est ____Baca, vastare, spoliare; hinc Vaccæi hodie Baschi, & Vaciones hodie Vascones, qui habitant loca vasta deserta in Pyreneis montibus & juxta. Porro hic est vestigium veteris nominis Vaicomagon, in prædo quod situm est in clivo montis vasti imminentis lacui Leimanno ab ortu, & dicitur

⁷⁵ i.e. urbis

⁷⁶ i.e. _____ ?

vulgo Blanvochie, id est declive viride montis vasti, nam *Blan* hodie nostratibus notat declive gramine virescens. Hoc prædium pssidet unus ex gente Buchanana. Iam licet hæc pars Regionis nostræ ascendat in montes vastos, interim juxta cursus aquarum sunt valles satis frugum fertiles. Incolæ utuntur vice lignorum in ignem; qua propiores sunt fluvio Cludæ, Lithanthrace sive carbone fossili, de quo alibi. Reliqui vero omnes per cunctam regionem in usum ignis habent cespitem itidem fossitium nigrum, de quo etiam alibi. lignorum rarior [68] est usus, montes enim sunt glabri minusque sylvis abundant. In finibus hujus æsturarii, nominatim in Longo & Finno, est quotannis ingens captura halecum, quæ per plures menses durat; ei incolæ magno studio & labore incumbunt, iis enim piscibus bona parte anni pauperiores vicini, præsertim ipsi piscatores, non solum in obsonium sed pro pane utuntur. Mercatores plurimum quæstum ex iis piscibus faciunt, nam eorum copiam exteris dividunt. Tota Regio continet plus minus duodecem Parochias sive vicinias, quæ singulæ habent sanctas ædes ad sacras synaxes. Familiæ quæ hic habitant, vel terras habent, insigniores sunt hæ; imprimis Stuarti, quorum princeps Dux Levinus non solum hic ampla habet latifundia sibi propria, sed etiam dominium totius provinciæ, à qua titulum dignitatis Ducalis habet in hoc Regno. Deinde sunt Cambelli, quorum Princeps Marchio Argatheliæ habet possessiones cum ædibus amplis ac arces. Tertio sunt Colchoni, qui plurima hic habent prædia & arces, nomen genti est à prædio ad Glottam cognomine, quod sic vocatur à curvatura vel flexura montis, Col enim sive Cul est flexura priscis nostris, à Græco κυλλ_ς, id est curvus: & Chon est collis sive mons, à Græco χ'voς; idem unde Chonocha priscis nostris pro clivo ad valles aquosas, & est nomen provinciæ in Hibernia, sicut apud nos nonnullorum prædiorum. Post hos sunt Naperi, qui se ex antiqua prosapia Leviniorum dicunt prognatos, ad quos attinebat dominium provinciæ antequam ad Stuartos perveniret. Ex his Naperis, quorum Philarcha fuit dum viveret, ortus est maximus ille Mathematicus Merchistonii Baro. Deinde sunt Parlanidæ sive Mardalani,⁷⁷ qui suam etiam originem ad familiam Levinorum referunt. Postea sunt Alanidæ sive Machalani, item Haldeni, qui hic magnas possessiones & dominia habent. Sunt etiam ex Samplæis quidam, qui hic prædia habent; item ex Hamiltoniis nonnulli, juxta Clydam. Denique ex Buchananis plurimi circa Blanum, Anericum, & Levinum, possessiones habent. Sunt & aliæ in hac Regione minores gentes, de quibus taceo hoc in loco. Bona pars valli Severi, ut alibi dicebam, per hanc transit Regionem, desinitque ad Glottam prope Dunglassum, arcem Colchonnearum, sed de hoc alibi.

Insulæ in Lacu Lomundo

Yland Vealich, longitudinis vix dimidiati stadii, fluvio Levinio proxima.

Duæ exiguæ Insulæ (anonyma utraque) littori proximæ, ad porten ylen.

Yland Abyz, non procul ostio Ainrici fluminis. Yland Kerdaig, ex minimis una.

Yland Cuirnich, aut Kernaig, sylvosa est, habitata tamen.

Inche-Chaille, quæ vox Silvestrem insulam significat, culta & frugifera, habet etiam Ecclesiam parochialem. Ei ad euro-astrum objacet Turrinche, longitudinis prope trium stadiorum.

Huic propinqua est Lack-ow, exigua insula.

Kre-inche vix tractum arcus quantitate æquans. Carigow. Omnes hæ exiguæ insulæ proxime dictæ, interjacent Inche-chaille antedictam, & Inche-Mourin.

Inche-Mourin aut Innche-Merin, Marini Insula, prope viginti stadiorum longitudinis, omnes reliquas quantitate & nobilitate antecedit, messi & pastui accommoda, ædificiis culta, venationi cervorum apta, unde reges ea multum delectati, venatu frequenter illic se exercebant. Inche-Fadd ad tria millia illinc versus arctum, frugum ferax, nec sylvæ indiga, humili & laudato solo. Haud procul inde ad orrum

⁷⁷ i.e. Macfarlani ?

hybernum abest Darrach, id est quercus insula. Inde ad quadrantem miliaris est Ylen Cowan, à Cowano, viro religioso & in iis regionibus Divo habito, nomen sortita. Paulum inde ad occasum cernitur Inche-Crowny, culta & incolis frequens. Proxima est Rosh, exigua insula & littori contigua, quod Errachar-moir nomen habet.

Huic succedit Carig-ow.

Kerdaig ad occasum proximat Inche-Crowny jam dictam, parva, & sylva obsita.

Vnde ad occasum succedit Yland na Bock, aut hircorum Insula, quatuor aut quinque stadiorum longitudinis.

Haud procul Marini insula ad occasum æstivum abest Inche-Moyn, longitudinis unius milliarii, ut plurimum sylvis aspera.

Inde ad occasum, stadii intervallo, proxima est Iland na Chastel, tota fere hedera oblecta, habet antiquam arcem unde ei nomen.

Ad tres inde sagittæ jactus sequitur Gowloch, è minimis una, non tamen arborum indiga.

Vnde ad occasum vergit Inche-Davannan longitudinis sesquimilliarii, & æqualis latitudinis, sylvis decenter sparsa, luxuriat hic genesta, multa sylvestrium baccarum genera, frequentes hic angues reperiuntur; qua sese in tumulos attollit Tom-na-clag dicitur, amœnis habitationibus conspicua, hortis, & fructiferis arboribus nitida ad oram occasui hyberno obversam. Pertinet hæc insula ad Nobiliss. Comitem Glen-carniæ.

Huic adhæret inter occasum & meridiem Nowag insula, ab agnis nomen habens.

Ad ortum vero æstivum proxima est Inche-Connagan, milliare in longitudine expansa, latitudine dimidio minor, sylvis betulæ arbores vestita, non desunt arva frugifera, sed angues hic frequentes stabulantur.

Exigua insula anonyma, inter duas majores prædictas jacet.

Proximæ continenti Row-Chassil dictæ adhæret Yland Beg, cujus nomen exiguum spatium denotat.

Inche-Lonaig, sesqui-miliari longitudine, latitudine dimidia: hic taxus arbor frequens crescit, quæ nullibi in his insulis præter hanc conspicitur.

Huic ad meridiem vicina est Freuch-yland, exigua illa, & anguibus scatens.

Inde ad meridiem exiguo intervallo Cammer-Raddach, parva & sylvis vepribusque horrens.

Sequitur ad occasum æstivum Creig-na-Skarrow.

Ad littus Rosh dictum jacet Yland Rosh.

Et huic contigua Insula exigua, anonyma.

Yland na Darragan, à superiori ad tria millia, sylvis tecta.

Vnde ad arctum (ubi jam lacus angusto canali contrahitur) visitur Insula Notyr-Gannich dicta, quæ ab arenis nomen habet.

Supra eam ad septem millia passuum abest Yland Terbart.

At ab ea ad meridiem ad quinque millia passuum jacet Row-glask commodis ædibus Mac-Farlani Comarchæ visenda.

Ab insula Terbart ad tria millia passuum ad septentrionem Yland Ow, amœnis habitationibus, hortis, & viridariis distincta.

Inde ad tria millia passuum ad initium totius Lacus Yland Eaunlich, culta, & habitata.

[69]

STIRLING
SHIRIFDOME.

EX CAMBDENO.

Lennoxia ad Ortum æstivalem conterminus est ager Sterlinensis, nomine à primario oppido assumpto, soli ubertate, & nobilium frequentia nulli Scotiae provinciæ secunda. Hic illud angustum est terræ spatium, quo GLOTTA & BODOTRIA, sive *Dunbritton Frith & Edenborough Frith* (ut ad nostra tempora loquar) diversi maris æstu longius invecti ne invicem pertingant, dirimuntur: quod Iulius Agricola, qui huc & ulterius penetravit, primus observavit, & hoc interstitium præsiidiis firmavit, ita ut omnis citerior Britannia pars à Romanis tunc teneretur, hostibus velut in aliam insulam submotis; ut recte judicaret Tacitus, non alium Britannia quærendum terminum: Nec ulterius sane subsequenti tempore Virtus exercituum, & Gloria Romani nominis, quæ vix sisti poterant, limites imperii hac in parte promovit, licet incursionibus subinde infestaverit. Sed post hanc gloriosam Agricola expeditionem ipso revocato, *Britannia*, ut ait Tacitus, *missa*, nec huc usque retenta. Nam Britanni Caledonii ad *Tinum* usque flumen Romanos repulerunt, adeo ut Hadrianus, qui Britanniam anno plus minus quadragesimo post adiit & multa in ea correxit, non ulterius processerit, sed jusserit ut Deus TERMINVS, qui nulli cedere solitus, ipsi Hadriano ex hoc loco perinde ut in oriente cis Euphratem, retrorsus cederet. Vnde illud B. Augustini: *Deus TERMINVS qui non cessit Iovi, cessit Hadriani voluntati, cessit Iuliani temeritati, cessit Ioviani necessitati*. Vsque adeo ut Hadrian. satis habuerit inter *Tinam & Escam* fl. murum cespitium ducere centum mill. pass. citra *Bodotriam* ad Austrum. Verum Antoninus Pius, qui ab Hadriano adoptatus, in ejus nomen transit, dictus *Titus Ælius Hadrianus Antoninus Pius*, ductu Lollii Vrbici quem Legatum huc miserat, barbaros iterum trans BODOTRIAM alio ut habet Capitolinus *cespitiio muro*, scilicet ab illo Hadriani, submovit. Quem hoc in loco de quo agimus ductum fuisse (& non à Severo ut vulgo creditum) non alios advocabo testes quam duas antiques Inscriptiones hic effossas, quarum altera, ad *Cadir* parietis domus infixa, docet Legionem Secundam Augustam per tria mill. pass. & amplius, altera jam in ædibus Comitum *Marescalli* ad *Dunotyr*, quæ innuit vexillationem Legionis vicesimæ Victricis per III mill. pass. murum duxisse. Sed habe ipsas, ut Servatius Rihelius nobilis Silesius, qui has regiones curiose observavit, mihi descripsit:

IMP. CÆSARI T. ÆLIO
HADRIANO ANTONINO.
AVG. PIO. P.P. VEXILLA-
TION. LEG. XX. VAL. VIC.
F. PER. M. P. III.

IMP. CÆS. TITO. ÆLIO
HADRIANO ANTONINO.
AVG. PIO. PP. LEG. II. AVG.
PER. M. P. M. DC. LXVII

Ad *Cadir*, ubi hæc posterior extat, etiam alter ostenditur lapis, in quo intra coronam lauream duabus victoriolis sustentata legitur:

LEG.
II
AVG.
FECIT.

Et in pago (*Miniabruch* dicta) ex domo Ministri translata est hæc inscriptio in Nobilis domum, quæ ibidem exædificatur:

D. M.
C. IVLI.
MARCELLINI
PRÆF.
COH. I. HAMIOR

Cum autem Barbari imperante Commodo hunc murum transgressi multa vastassent, Severus Hadriani murum, ut jam diximus, restauravit. Postea tamen regionem interjectam in suam potestatem redegerunt rursus Romani. Nam Carausium sub Diocletiano refirmasse hunc murum & septem castellis communivisse tradidit Ninius. Postremò hunc locum munierunt Romani Theodosio juniore imperante, ductu Gallionis Ravennatis. *Fecerunt autem, inquit Beda, ex cespitibus murum non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem⁷⁸, inter duo freta vel sinus maris per millia passuum plurima. ut ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio Valli fines suos ab hostium irruptione defenderent. Cujus operis ibidem facti, id est, Valli latisimi & altissimi usque [70] hodie certissima vestigia cernere liæt.* Incæpit hic murus, ut hodie ferunt Scoti, ad Avenum fl. qui *Edenbrough Firth* subit, & transito *Carrone* fluviolo ad *Dunbritton* pertingit. Beda autem, ut modo dictum, incipere dicit in loco *Pen-vael*, id est, Pictorum lingua, *Caput valli*, Britannorum *Pen-gual*, Anglorum *Penwalton*, Scotorum *Cevall*, quæ omnia proculdubio à Latinorum *Vallo* deducta, locumque illum duorum fere millium spatio abesse ab *Abercurnig* sive *Abercurning*. Desinit autem vulgi opinione ad *Kirk-Patrick* natale solum S. Patricii Hibernicorum Apostoli, juxta *Cluidam*, secundum Bedam ad *Alcluid*, secundum Ninium ad civitatem *Pen Alcloyt*, quæ eadem videantur. Vocatur autem murus iste vulgo *Grahams dyke*, vel à *Grahamo* Scoto bellicoso, cujus virtus in eo perrumpendo inprimis eminebat, vel à *Grampio* monte ad cujus radices visitur. Qui *Rotam Temporum* scripsit, murum de *Abercorneth* appellat, id est, *Ostii Corneth* flu. ubi Bedæ seculo *monasterium celebre in regione*, ut ille prodidit, *Anglorum, sed in vicinia freti quod Anglorum terras Pictorumque tunc determinavit.* Proxime hunc Murum cespitium sive Vallum qua *Carron* fluvius Sterlingensem hunc agrum secat, ad lævam duo tumuli aggesti cernuntur, quos *Duni pacis*, & ad duo fere millia passuum inferius antiqua est substructio rotunda XXIV cubitos alta, XIII lata, in summo aperta, sine calce ex asperis saxis ita conformata, superiori lapidis parte in inferiorem inserta, ut totum opus in arctum surgens mutuo complexu se sustineat; hanc alii Dei TERMINI templum, alii *Arthurs-Oven*, qui quicquid magnificum ad Arthurum referunt, alii *Iulius hoff* vocant, & à Iulio Cæsare constructam opinantur; ego autem à Iulio Agricola potius opinarer, qui hanc partem præmunivit: nisi Ninius jam docuisset à Carausio in Arcum triumphalem erectam fuisse. Ille enim (scribit Ninius) *ad ripam Caruni domum rotundam politis lapidibus fornicem triumphalem in victoriae memoriam erigens construxit, murumque reedificavit, & septem Castellis munivit.* Medio spatio inter *Dunos Pacis* & hanc substructionem, ad dextram *Carronis* ripam, antiquæ urbeculæ confusa etjamnum cernitur facies, ubi olim navium fuisse stationem vulgus credit, qui *Camelot* vocant. celebri in Arthuri fabella nomine, & *Camalodunum* fuisse à Tacito memoratum, frustra contendunt. Ex *Caronis* fluminis subterlabentis nomine CORIA DAMNIORVM, cujus meminit Ptolemæus, potius videatur. Nunc habe quod de hoc Romani imperii limite ad Carronem cecinit optimus ille Poëta G. Buchananus:

*Roma securigeris prætendit mænia Scotis,
Hic spe progressus posita, Carronis ad undam
Terminus Ausonii signat divortia regni.*

In hoc agro Sterlingensi ad orientalem partem cernitur Castrum *Callendar* Baronum de *Levingston*. [ADDIT. Iacobus de Levingston Comes de Callendar minor natu, emit à majori natu fratre Comite de Linlithquo Baroniam de Callendar, qui à Rege Carolo in Comitatum erectus est: hic diu in

⁷⁸ i.e. utilis ?

Belgica sub Ordinibus Fœderatis meruit & arma gessit, milite gregario per omnia officia ad Tribunatum pervenit, & tandem ante annos aliquot in patriam concessit, ibique nunc Locum tenens exercitus Scotici sub Leslæo.]

Familia Baronum *Fleming* prope habitat ad *Cumbernald*, quod acceptum ferunt Regi Roberto *Brus*, ob operam fortiter & fideliter in patria tuenda præstitam, unde etiam honorem hæreditarium Camerarii Scotiæ sunt consequuti. Nuperrime etiam Regis Iacobi Sexti gratia Comitum titulum in hanc familiam intulit, cum I. Baronem *Fleming* Wigtoniæ Comitem creaverit. In vicinia est *Elphingston* quæ suos etiam habet Barones [ADDIT. quorum primus fuit Alexander Elphingstonus, cui propterea quod *Barlæam*, Reginæ Margaritæ Henr. VII filia ancillam, in matrimonium duxerit, cum Baronis titulo Rex Iacobus IV Baroniam de *Kildrimie* in feudum concessit] eò dignitatis à Rege Iacobo Quarto evectos, & qua *Fortha* meandris suis tortuosus volvitur, & pontis patiens *Sterlinium*, vulgo *Strivelin*, & *Sterlin Borrough* adsidet, ubi in supercilio rupis præcipitis arx regia eminet firmissima, quam Rex Iacobus Sextus novis ædificiis exornavit, cuique diu præfuerunt ut Castellani Domini de *Ereskin*, quibus Principum Scotiæ dum minori sunt ætate, cura & custodia subinde fuit demandata. De *Sterlino* autem quæ cecinit I. Ionstonus cætera supplebunt:

Regia sublimis celsa despectat ab arce
Pendula, sub biferis mœnia structa jugis.
Regum augusta parens, Regum nutricula natis,
Hinc sibi Regifico nomine tota placet.
Hospita sed cuivis quovis sub nomine, amicus
Sive es, seu non es, hospes an hostis item.
Pro lucro cedit damnum. Discordia tristis
Heu quoties procerum sanguine tinxit humum?
Hoc uno infelix, at felix cætera: nusquam
Lætior aut cæli frons, geniusve soli.

[ADDIT. Et Arturus Ionstonus in hunc modum de agro Sterlinensi:

Sterlino quis digna canat? Cunabula Reges
Hic sua securis imposuere jugis.
Aura salutifera est, facit hoc vicinia cæli,
Nec datur à sævo tutior hoste locus.
Adspicis hîc geminis structas in rupibus arces,
Tectaque Tarpeji turribus æqua Iovis.
Fortha triumphales hîc, dum fugit, excipit arcus,
Cogitur & curvo subdere colla iugo.
Haud aliter Phrygiis ludit Mæander in oris,
Sæpe fluit, trepidans sæpe recursat aqua.
Orbe pererrato levis huc vestigial flectens
Advena miratur ruris & urbis opes.
Admiranda quidem sunt hæc, & carmine digna:
Plus tamen hîc virtus Martia laudis habet.
Non semel Ausonios Sterlinum reppulit enses,
Limes & Imperii, quem bibit, amnis erat?]⁷⁹

⁷⁹ **The interrogation mark should be deleted**

[71] Circiter duo hinc milliaria *Banoc* annis præaltis utrinque ripis hieme rapidus *Fortham* petit, celeberrimus victoria Scotorum, si qua alia clarissima, Edwardo Secundo Angliæ fugato, qui navicula saluti trepidus consuluit, & instructissimo quem Anglia ante emisit exercitu, virtute R. Roberti *Brus* fuso, adeo ut uno & altero post anno Angli in Scotos vexilla non sustulerint. Ager autem vicinus infamis cæde Iacobi Tertii, quem quidam Scotiæ proceres armato in filium patre hîc peremerunt, nescio an sua vel ipsorum culpa, exemplo sane pessimo. Circa *Sterlinum Alaunam* statuere videtur Ptolemæus, quæ vel ad *Alon* Rivulum qui *Fortham* hîc illabatur, vel ad *Alway* Ereskinorum ædes, qui hæreditarii hujus agri extra Burgum sunt Vicecomites. [ADDIT. Comitibus autem Sterlinii titulum adeptus est à Carolo Dux⁸⁰ Wilhelmus Alexander, Secretarius Regius & libellorum supplicorum magister, impetravit etiam novam Scotiam in feofamentum; libertatem etiam à Rege obtinuit creandi 100 Baronnettos.]

NOVA DESCRIPTIO
PRÆFECTVRÆ
STERLINENSIS.

⁸⁰ i.e. Dominus ('D.' wrongly expanded)

Præfectura *Sterlinensis* non ita arctis hodie coeretur terminis ac ager olim *Sterlinensis*, nam sub ea appellatione tantum intelligunt scriptores territorium urbi *Sterlino* circumquaque vicinum, jam vero ut à nuperis sæculis latius extenditur versus ortum, austrum, & occasum, habetque terminus hosce; ab ortu amnem Evenum, qui decurrens è montibus ab austro versus boream se immiscet Forthæ sive Boderiæ, præfecturam hanc secat ab agro Lithgoano. ab austro habet vallem Glottianam & amnem Blanum, qui ingreditur Anericum; hic vero sese exonerat in Lacu Leymonio. ab occasu ipsum Lacum Leimonium habet. Blanus, Anericus fluvii, & Lacus Leimonius dividunt hanc provinciam à Levinia. Fortha sive Boderia fluvius est limes præfecturæ nostræ à borea; hic fluvius nobilis incipit non procul à radice Leimonii montis, currit ab occasu in ortum, nomen habet à profunditate Boderiæ: Bod enim significat profundum, hoc à Græco Βατ_ς & Rea sive Ria, fluxus à Ρεω. Hæc præfectura faciebat olim partem ditionis Damniorum. Regioni nomen est inditum à metropoli, puta Sterlinum, quæ ita nuncupatur à situ; posita enim est in declivi præruptæ rupis, ad cujus radicem aqua profunda fluit, nimirum Boderia, sive Fortha. Ster, priscis Saxonibus est mons, rupes; & Lin, aqua profunda etiam hodie. Walvernīs. Hæc urbs dicta fuit olim Binobara, male apud Ptolemæum, Vindovara. Bin, ut notum est, mons, & vara, fluvius. ita nomen hodiernum urbis, est interpretamentum veteris appellationis. In vertice hujus urbis est arx munitissima, decorata altero abhinc sæculo elegantissimis Iacobi V ædificiis. urbs sita est in loco non minus usui hominum commodo, quam aspectui grato. Ager enim vicinus est frugum ferax, & quo nihil apud nos amœnius reperiri est, præsertim si ex arce vel editiore urbis parte versus ortum Forthæ Meandros despicias; à dextra parte urbis sita fuit nobilis Abbatia, vulgo dicta Dambuskenneth,⁸¹ male pro Campskynnell, vox composita notat flexuram rivi sive fluvii; ita Latine bene redditur Campe canalis, nam campe est flexura, & Kinnell five Canalis est fluvius. Ad hanc urbem provinciales ad jus audiendum accedunt. urbs hæc censetur quasi clavis totius regni, per eam enim aperitur via ab austro ad boream, & contra nullibi transitum adeo facilem invenias, quia hic solum Fortha ponte transitur. Qui amnis secat australem plagam à boreali, & tantum brevi isthmo à Lacu Leimonio distat, qui isthmus impedit quo minus tota plaga borealis Insula siet. In hac urbe primum excusus fuit ille nummus, qui à loco Sterlinus dicitur, eo tempore, quo Boreales Saxones occupabant totum agrum. Inter Tinam & Fortham ab ortu, inter Tinam & Glottam ab occasu, hic nummus Sterlini excusus inserviebat Saxonibus, Scotis, & Pictis, quorum ditiones hoc in loco tanquam in centro desinebant. Præter Evenum sunt in hac Regione hi præcipui: Caron decurrens ab australibus regionis montibus versus Boream sese immiscet Forthæ; deinde est insignis ille amnis ob notabile hoc prælium inter Scotos & Anglos, in quo tot millia Anglorum cecidere; ad ejus enim ripam pugnatum est. amnis vulgo audit Bannokburne, id est, torrens decurrens è collibus; siquidem Bannok est parvus mons est enim dimunitivum à Bin, Ben, vel Ban, quod est mons, & burne est interpretamentum torrentis. Influit hic amnis in Fortham, descendens ab australibus montibus. Est etiam alius amnis ab eisdem montibus defluens, [72] sed currit primum à boreali ad austrum, donec perveniat ad ima montium, unde fluit in occasum; nomen amni est Kilwin, id est, celer fluvius; Kell, est celer, & Win est aqua. In his itidem montibus nascitur alius amnis, qui à multis flexibus dicitur Campsey, nam Campsi est curvatura, & Ey est aqua; amnis hic sese abscondit in Anerico fluvio. Ab hoc amne tractus montium vicinus, vulgo dicitur Campsey-hilles, id est, montes imminentes sinuoso amni. Paulo occidentalior est amnis nomine Blanus, terminans præfecturam nostram ex parte à Levinia. Hinc Maximus gentilis noster, qui natus est ad amnem hunc, dicit se natum esse in ea provincia. Post hos est nobilis ille fluvius Anericus, defluens ex montibus prædictis versus occasum, qui post plures minores amnes in sese receptos tandem se condit in Lacu Leimonio. Hæc Regio nostra qua se dimittit in valles & in planities extenditur, hic est frugum perquam ferax, illic pratis virentibus amœna; qua ascendit in montibus versus austrum, abundat gregibus ovium: βησσαῖ montium versus boream & occasum gramine virentes, & silvis tectæ, nutriunt boves innumeros, unde incolis est maximum vectigal. Amnes in hac regione sunt piscosi, nominatim Fortha abundat

⁸¹ i.e. Cambuskenneth

salmonibus. In parte Orientali provinciæ vice lignorum in ignem lapide nigro sulphureo, maximus laboribus ex visceribus terræ extracto (quem vulgo carbonem vocant) utuntur; reliqua fere tota provincia in ignem utitur cespite exciso ex nigra superficie terræ, coalitæ ex aqua lutosa & putrescente, & musco arborum per aliquot sæcula humi jacentium; hanc vulgo Mossam à musco vocant. Incolæ montium versus boream & occasum ligna urunt, quorum copiam habent, quia Lacus Leimonius finit Provinciam nostram. Ab occasu (de eo lubet hic unum aut alterum verbum dicere) protenditur in longitudinem circiter viginti quatuor miliaria; ab austro in Boream undique fere ambitur montibus præaltis, nisi ab Austro⁸² latitudo ejus, qua maxima est octo miliarium, qua minima duo. Sunt in eo triginta Insulæ, in tribus quarum errant Sacræ Ædes, sunt non paucae compages trabium connexarum (ut erant antiquissimæ rates) cespite viridi coopertæ. In has autem, tempore belli, Lacus accolæ cum uxoribus liberis & rebus domesticis se recipere solebant, & hæ sunt Insulæ natantes, de quibus fabulantur Scriptores, cujusmodi in pluribus aliis lacubus invenias. Nugamentum est merum de undis hujus Lacus sine flatu ventorum; & pisces, quos ajunt sine pinnis esse, sunt ex genere anguillarum, quas vulgo Poanas vocant, quare nihil mirum. Montium⁸³ qui Lacui imminent longe altissimus est ille, qui à Lacu ipso nomen desumit, & Banleimont dicitur, id est, mons Leimonius. Regio hæc continet in se plus minus viginti vicinias sive Parochias, in quibus singulis sunt sacræ Ædes ad sacros cœtus. Familiæ insigniores, quæ vel hic habitant, vel prædia ampla possident, sunt hæc inprimis. Vt à parte Orientali incipiam, sunt Levinstonii, qui multa latifundia in hac parte & in australi possident. 2, Brucii: 3, Elphinstonii: 4, ex Moreis sive Moraviis nonnulli: 5, ex Setoniis quidam: 6, Gramii: 7, Naperii; his proximi sunt Buchanani, qui secundum amnem Anericum ab austro, & Lacum Leimonium ab occasu ampla possident prædia, ex quibus est unum primarium, ad Principem familiæ sive Philarcham pertinens, quod vulgo Buchanan dicitur, unde genti nomen. Vox prædium denotans est compositum, sonatque agrum humilem vel depressum juxta aquas: Much enim vel Buch, notat humilem locum, & Annan, aquas: & tale est revera perpingue hoc prædium, irrigatum ex austro ab Anerico, & id Lacus Leminius lambit ab occasu. Per regionem hanc nostram ductum fuit illud Vallum Severi, quod nos vulgo per interpretamentum Grahames Dyk vocamus, siquidem Grame est nobis id quod Severus est latinis, & Dyk nobis quod illis vallum. Incipit vero vallum ad Fortham, non procul ab Abercornæ, paulo ulterius versus ortum in agro Lithgoano; inde ducitur versus occasum ad Grangiam & Kiniliam, loca nota; hinc ad Innerevenum vel interiorem Evenum, unde progreditur ad Falkirkum oppidum, sic vocatum quod sit ibi in edito loco situm; Fal, enim vel Fel, est locus editus à Græco *ἄλος*, quod idem significat; & Kerk, vel Kirk, à *κερκός* circulus; templa enim Deorum antiquissima erant rotunda: post hoc, ad locum qui vulgo Camelon dicitur, progreditur, de quo multa alibi legas licet, quare de eo nihil hic. Inde procedit Vallum ad sylvam Cumbernaldii, ubi erat maximum munimentum, quod vulgus noster vocat Castle Kain, à quo Vallum deducitur ad Barhill, id est, turrem in colle; Bar enim est turris; & Hill, collis. Non ita pridem hoc in loco eruti sunt non pauci lapides eleganter sculpti, cum inscriptionibus Romanis; nonnulli ex hisce conservantur à vicinis nobilibus. Hic Vallum relinquens Provinciam nostram ingreditur Leviniam, & procedit ad

⁸² Punctuation is required here

⁸³ Abbreviation 'montiu' expanded

Kirkintillocum, id est templum situm in monticulo de Kirk; jam⁸⁴ Tilluc, vel Tilli est monticulus, vel locus paulo editior. hic etiam erat magnum munimentum. Inde protenditur Vallum ad ostium Glottæ prope Dunglassum, id est rupem ad aquam: Dun est mons vel rupes; & Glas, aqua priscis. à Boreali latere Valli, ab uno extremo ad alterum ducta fuit fossa lata & profunda, juxta imum valli; fama est ab uno munimento ad aliud fuisse subterranean itinera, per quæ milites clam euntes communicabant consilia, ut res postulabat. Vallum est plus minus triginta sex miliarium in longitudinem porrectum, ab ortu ad occasum.

⁸⁴ i.e. (probably)nam

[73]

DESCRIPTIO
FIFÆ.

EX CAMBDENO.

In hac ampla Caledoniorum regione, post Sterlinensem agrum, de quo postremo dictum, & duas minoris notæ Præfecturas sive Vicecomitatus, *Clackmanan*, cui Eques dictus de *Carss*, & *Kinross* cui Mortonii Comes⁸⁵ Vicecomites præsent, spectatissima peninsula *Fife*, quasi cuneata inter duo æstuaria, *Fortham* & *Taum*, in Ortum longius procurrit. Terra fruges & pabula, carbonisque fossiles benigne profundit, mare præter alios pisces ostrea & conchilia affatim producit, & littora consita oppidulis, quæ strenuis abundant nautis. In australi hujus latere, ad *Fortham* primum Occasum versus, apparet *Cul-ros* nova Baronia I. *Colvil*: inde eminent *Dunfermling* monasterium olim celebre, Regis Malcolmi Tertii opus & tumulus; nunc autem Comitum nomen & honorem Alexandro *Seton* viro prudentissimo præbet, quem à Barone de *Fivy* Iacobus Rex Britanniarum in Comitem *Dunfermling*, & Regni Scotiæ Cancellarium, jam pridem merito extulit; filius ejus jam Comes. Inde *Kinghorn* æstuario adsidet, à quo Comitum titulum & honorem R. Iacobi Sexti beneficio Patricius *Lion* Baro *Glamys* nuper accepit. Postea *Disert* est in littore acclivi situ, unde Ericetum ejus nominis se pandit, ubi locus satis amplus, quem *Carbonum aream* vocant, terreno bitumine abundat, & partim non sine incolarum damno ardet. Cui adjacent *Ravins-heuch*, id est, *Corvorum collies præruptus*, Baronum de *S. Claro*, sive *Seincler* habitatio. Supra *Levinus* fl. in *Fortham* fecondit, qui è lacu *Levino* (in quo arx *Douglassiorum*, nunc Mortoniæ Comitum) effusus, ad ostium *Wemmis* castrum habet, fedem nobiles ejusdem cognominis familiæ, quam Baronis dignitate nuper Iacobus Sextus adauxit. Hinc littus sinuoso tractu ad *Fif-ness*, id est, *Fifæ promontorium sive Nasus*, reducitur. Supra *S. Andreae* urbs Archiepiscopalis apertum Oceanum prospectat, antiquior loci appellatio, ut habent schidæ antiquæ, *Regimund*, id est, *Mons S. Reguli*, in quibus legitur, *Oengus sive Vingus Rex Pictorum Deo & S. Andreae dedit, ut effret caput & mater omnium Ecclesiarum in regno Pictorum*.

Antea tamen Laurentius *Lundoris* & Richardus *Corvellus* Legum Doctores, bonas literas hinc publice professi, Academiae fundamenta jecerunt, quæ felici literatorum proventu, tribus Collegiis, & in illis Regiis Professoribus jam celeberrima. In cujus laudem I. Ionstonus Regius ibidem facrarum literarum Professor cecinit:

FANVM REGVLI,
sive
ANDREAPOLIS.

*Imminet Oceano, paribus descripta viarum
Limitibus, pingui quam bene septa solo?
Magnificis opibus staret dum gloria prisca
Pontificum: hinc fulsit Pontificalis apex.
Musarum ostentat surrecta palatia cælo,
Delicias hominum, deliciasque Deum.
Hic nemus umbriferum Phæbi, Nymphæque sorores
Candida quas inter prænitet Vranie.
Quæ me longinquis redeuntem Teutonibus oris*

⁸⁵ i.e. Comites

*Suscipit, excelso collacat inque gradu.
Vrbs nimium fœlix Musarum si bona nosset
Munera, & ætherii regna beata Dei.
Pelle malas pestes urbe, & quæ noxia Musis
Alme Deus, coeant Pax, Pietasque simul.*

Eden sive *Ethan* fluviolus juxta mari se immiscet, qui exortus prope *Falkland* olim Comitum *Fifensium*, nunc regium secessum ad venandi voluptates percommode situm, sub perpetuo collium dorso, qui hanc regionem mediam intersecant, per *Struthers*, ab arundineto ita dictum, castrum Baronum *Lindsey*, & *Cuprum* Burgum insignem, ubi Vicecomes jus dicit, profluit. De quo ille idem *I. Ionstonus*:

CVPRVM FIFÆ

*ARVA inter nemorisque umbras & pascua læta
Lene fluens vitreis labitur Eden aquis.
Huc veniat si quis Gallorum à finibus hospes,
Gallica se hic iterum forte videre putet.
Anne etiam ingenium hinc & fervida pectora traxit?
An potius patriis hauserit illa focus?*

Inversa jam littorum fronte ad Septentriones, ad *Taum* æstuarium floruerunt olim duo egregia monasteria, *Balmerinoch* ab *Ermengerda* Regina, uxore Regis *Guilielmi*, filia Vicecomitis de *Bellomonte* in Gallia, exstructum, quod nunc suo Barone *Iacobo Elphinston* gaudet, [ADDIT. nunc *Iano* ejus filio] & *Lundoris* à *Davide* *Huntingdoniæ* Comite inter sylvas constructum, & [74] hodie *Patricii Lesley* Baronia, quibus intersidet *Banbrich* Comitis *Rothusii* sive *Rothes* instar castrum firmata habitatio. Sed de *Fifæ* oppidis littoralibus habe jam hæc si placeat *I. Ionstoni* carmina:

*Oppida sic toto sunt sparsa in littore, ut unum
Dixeris; inque uno plurima juncta eadem.
Littore quot curvo Forthæ volvuntur arenæ,
Quotque undis refluo tunditur ora salo:
Pene tot hinc cernas instratum puppibus æquor,
Vrbibus & crebris pene tot ora hominum.
Cuncta operis intenta domus, fœda otia nescit;
Sedula cura domi, sedula cura foris.
Quæ maria & quas non terras animosa juvenus
Ah! fragili fidens audet adire trabe?
Auxit opes virtus, virtuti dura pericla
Iuncta etiam lucro damna fuere suo.
Quæ fecere viris animos, cultumque dedere;
Magnanimis prosunt damna, pericla, labor.*

Præfuit huic provinciæ, ut reliquis hujus regni olim *Thanus*, id est, antiqua Anglorum lingua, *Regis minister*, ut etiam hodie *Danica*, sed *Malcolmus Canmore* *Macduffum*, qui antea erat *Thanus Fifæ*, primum hæreditarium Comitem *Fifæ*, constituit, & de se optime merito concessit, ut ejus posteri regem coronandum in cathedra locarent, in exercitu regio primam aciem ductarent, & cædem fortuitam nobilis vel plebeji ab ipsis patratam data pecunia redimerent. Extatque haud procul à *Lundoris* *Crux* lapidea, quæ pro limite inter *Fifam* & *Strathern* barbaris versiculis inscripta, quæ *afyli* quoddam jus habuit, ut homicida qui intra nonum cognationis gradum *Macduffo Fifæ* Comiti conjunctus, si ad hanc Crucem accederet, vaccasque novem, cum juvenca daret, homicidii absolveretur. [ADDIT. Hi versiculi inveniuntur in fine Actorum Parlamenti, in libro de verborum significatione, in explicatione verbi *Cros Mackduff*.] Quando ejus posteri hoc titulo exciderunt mihi minime notum [ADDIT. per foris facturam inquit *Buchananus*, quem consulas licet.] Regem autem *Davidem II.* hunc Comitatum *Guil. Ramsay*, cum singulis immunitatibus, & lege quæ

vocatur *Clan-Mac-Duff* donasse ex Regni Archivis constat: & gentem *Wemesianam, Douglassiam*, maximamque tribum *Clan-Hatan*, cujus Princeps *Mac-Intoskech* ab his profluxisse pro certo habetur. Meque docuit in suis de verborum significationibus cl. & eruditissimus I. *Skene* Clericus Registri Scotiæ, quod Isabella, filia & hæres Duncani Comitis *Fifæ*, Comitatum *Fifensem* certis quibusdam legibus Roberto Tertio Scotorum Regi, in usum Roberti *Stewart*, Comitis *Menteith*, concessit, qui postea Dux *Albaniaë* regnandi cupiditate perditissime flagrans, Davidem Regis primogenitum fame malorum extrema miserrime confecit. Sed ejus filius *Murdacus*, cum patris tum filiorum suorum scelera luit, capitali supplicio à Iacobo Primo affectus, decretumque ut Comitatus *Fifensis* in perpetuum *Coronæ* adunaretur. Verum Vicecomitis *Fifensis* autoritas ad *Rothusiaë* Comitem jure spectat hæreditario.

[75]

NOVA
FIFÆ
DESCRIPTIO,

Auctore ROBERTO GORDONIO.

Fifa, Ottolinia veteris pars, fecundum Boëthium, olim dicta Rossia, id est, peninsula, inclusa undique mari Germanico, Forthæ & Tai æstuariis præterquam ab occasu, cujus nominis indicia adjuc restant, Culrossia, oppidum ad limitem Occidentalem, quod est velut dorsum aut posterior pars Rossia, & Kinrossia urbecula ad Levini lacus ripam, quod est veluti Rossia caput, nunc vero post an. DCCCXL Fifa. (Kean enim lingua Hibernica caput.)

A Fifo, cognomine Duffo, cui Regio illa à Kennetho ejus nominis 2, Scotorum Rege, ob egregiam in bello contra Pictos veteres incolas virtutem, donata anno post natum Christum 840. Cujus posterii primum Thani Fifæ, hoc est, præfecti, seu Nomarchæ, dein Comites appellati sunt, à Milcolumbo 3, anno Christi 1057, & insignibus privilegiis supra omnes nobiles donati, ob insignem fidem Regi & regno præstitam temporibus difficillimis. Inter Kennethi templum, Kennoway, & Levinum amnem tumulus est, quem rudera esse arcis comitum Fifæ, septem vallis totidemque fossis olim septæ, tradunt indigenæ, & in ipso limite qua Ierniam tangit, Macduffi crux.

Ad septentrionem Tai æstuario separatur ab Angusia, quæ veteris Horestia pars, & Gorea: à Cauro Ierniam seu Strathiernam, Perthensem & Clacmananam provincias tangit; ab occidente, unde Ocellis montibus dirimitur, uti ad Austrum Forthæ æstuario (veteribus Bodotria) terminatur, & objacet Laudonia ac Lymnuchensi provinciis. Orientale vero latus totum ab Oceano Germanico pulsatur.

Patet in longitudinem 32 milliaria, ab orientali videlicet Fifæ promontorio, Fyfnes, prope Careliam oppidum, ubi velut in cuneum anguste tenuatur, ad Culrossiam; lata ubi vel maxime in æstuariis procurrit, 17 mill. Totus vero ambitus 84 milliaria in circuitu complectitur.

Solum est inæquale & varium, ad occasum excelsius: quod non male in tres quasi areas divides; cujus extremæ ab occasu in ortum, frugum omnis generis sunt feracissimæ; media vero pascuis lætissimis & pecorum proventu fælix, ovium præfertim quæ lanam exteris laudatam ferunt, collibus molliter surgentibus, rivulisque frequentissimis & limpidissimis, valles gramine luxuriantes secantibus; nec ad ullum frumenti genus ineptum, cum incolarum accedit industria, & nova stercorandi ars, alga marina, aut calce ex exustis lapidibus, leviter inspersa superficiem terræ, quam tenuibus & sabulosis glebis animam quasi infundere, & ad fæcunditatem efficacem esse supra fidem frequenti experientia comprobatur.

Sylvas nullas habet nobiles, præter Falcolandiam, quæ cincta aggere feras omnis generis Regum venationibus dicatas alit. neque tamen igni struendo alimenta desunt, cum incredibili copia effodiantur, etiam in ericetis, carbones, non suis solum sufficientes incolis, verum etiam vicinis provinciis & exteris nationibus; cerevisiæ coctoribus in Belgio magis grati quam Leodienses. Amnes duos melioris notæ fundit; Levinum ortum ex ejusdem cognominis lacu, & in Forthæ æstuarium se effundentem: & Adenam, Edin, cujus fontes in nemore Falcolandia, dehinc mediam Fifam, qua angustior est, secans, & Cuprum præterlabens mari Germanico miscetur, ostio satis lato; uterque piscosus, & locis opportunis pontibus lapideis stratus.

Aëre gaudet puro & salutari, tam ad confervandam quam recuperandam valetudinem.

Commoda quæ hinc ad externos deferuntur, sunt coria boum, cervorum, damarum, caprarum, pelles ovinae, pisces, præsertim salmones, haleces, carbones fossiles, & sal nivei coloris coctum ex sola aqua marina.

Portus tutos accessu faciles, & contra omnes ventorum impetus securos habet complures, inter quos præferuntur Innerkythin, Bruntiland, & Eli ad sinistram æsuarii Forthæ: unde factum ut piscatura quæstuosissima, & res nautica supra omnes regni provincias floreat, nec alibi magis industrios & periculorum contemptores nautas facile invenies, licet longinquis expeditionibus in utrasque Indias nondum assueverint, sola rerum ad eas necessariarum inopia, hinc vel maxime

orta, quod mercatores ditiores ad prædiorum coëmptionem, ut lucrum certissimum, confugiant.

Dum res Pictica staret, Provinciam hanc incoluere Picti, regno vero eo funditus exciso, & post multa aspera sed secunda prælia Pictis omnibus in exilium à Kennetho 2, anno post [76] C.N. 839 ejectis, successere Scoti, sedesque suas jure belli partas admirabili constantia tutati sunt, primum contra Brittones, & Anglo-Saxones, inique ferentes æmuli vicini Regni tam ingens incrementum, Danos & Norwegos prædæ & rapinæ deditos, ac Christiani nominis insensissimos tum hostes. Posteris vero temporibus crudelitate & perfidia Edwardi I, Angliæ Regis, simul cum universo fere regno, maximas mutationes passa est, quas Deus diuturnas esse non sivit; nam primum Vallæ, vulgo Wallas, dein Davidis Roberti fil Brussii virtute, universo regno ad pristinam libertatem revocato, hæc etiam provincia postliminio rediit ad statum pristinum, neque ullas dehinc experta est calamitates, præterquam toti regno communes. Totum Australe littus frequentibus oppidulis præcingitur, quæ hodie in oppida excreverunt, inter quæ jure suffragii in supremis regni comitiis gaudent, Culrossia, Innerkything, Bruntiland, Kingorna, Kirkaldia, Disertum, Pettinweemium, Amstruthera Occidentalis, Amstruthera Orientalis, Kilrinny, Carelia; & ad littus Orientale Sancti Andreæ Fanum; in meditullio provinciæ, Cuprum Fifense, ad distinctionem alterius Cupri in Angusia, quibus adde Dunum-Fermelim, feu Fermelino-dunum: est etiam oppidulum elegans Falcolandia, ubi palatium regium magnificum cernitur; prospectu jucundissimo in vicinum nemus & planitiem; jure tamen suffragii in Comitiis nondum fruitur. Torrea, Aberdauria, Wemia utraque, Levinia, Elya, Sancti Monani fanum, oppidula sunt frequentia in littore boreali Bodotriæ, piscatoribus & nautis habitata. Goreæ objicitur Neapolis, vulgo Newbrugh, sita ad australem Tai, ubi æstuarium ad justum amnis modum coercetur. Ad occidentem Levini lacus est Kinrossia, urbecula non infrequens: atque omnes hæc, licet foro rerum venalium gaudeant, burgorum tamen regionum privilegiis destituuntur, negato suffragii jure in comitiis.

[ADDIT. De Fifæ oppidis littoralibus sic cecinit Arturus Ionstonus:

Oppida, quæ longo lavat hinc Bodotria tractu,

Flatibus à Boreæ Grampus inde tegit.

Flectere vos docuit Neptuni dextera remos,

Et cava nimboris pandere vela Notis.

Nec vos scylla vorax, nec terret vasta charybdis,

Nec vada Dulichia quæ metuere rates

Seu syrtes tentare juvat, seu radere cautes

Cyaneas, vobis invia nulla via est.

Nec satis est sulcare fretum, Fergusia vobis

Cogitur abstrusos pandere terra sinus.

Illius in gremio conclusos quæritis ignes,

Et prope Tartarei cernitis ora Iovis.

Artibus & vestris liquidus lapidescere pontus

Cogitur, & sal fit, quod prius unda fuit.

Montibus excisas ne jactet Saxo salinas,

Largius has vobis sufficit æquor opes.

Scotia vos celebret, vestro sine munere brumæ

Sunt nimis atroces, insipidæque dapes.]

Inter omnia vero oppida primas facile sibi vendicat Sancti Andreæ Fanum, feu Andreapolis, Sanct-Andrewes: sedes olim Archiepiscopalis. Situm est in planitie, & ab ortu in occasum protensum prospectu jucundissimo in subjectum mare Germanicum, prodiga manu piscium marinorum omne genus porrigens; & ad ortum æquinoctialem, portum quidem, sed non satis commodum pro majoribus navibus, efficiens; Arcem habet olim munitissimam in rupibus ad Boream mari objectis, sed à Gallis fœde vastatum, dum Cardinalis Betonii meritam cædem ulciscerentur, anno 1547; nunc vero ex parte caducam: plateas habet rectas, easque latas complures sese invicem decussantes; plateas vero ab occasu in ortum, quarum duæ ad Cænobium illud Canonicorum Regularium ex instituto S. Augustini olim quod jam fata sua complevit celebre, situm

ad eorum & euro-notum, recta ducunt: cujus rudera ostendunt nihil minus cordi fuisse Cœnobitis paupertate, quam tam splendide mentiebantur, murus quippe adhuc integer cœnobium cingens ex lapide quadrato, multis cum propugnaculis & turribus, regium palatium magis refert, & incolas rerum omnium affluentia luxuriantes, quam cellas monachorum omnia Christi causa relinquentium. Est ibi celebris Academia seu Vniversitas omnium prima, à Iacobo I, redivitibus amplis & privilegiis ornata, Anno 1426: ad quam tria spectant collegia, S. Salvatoris, S. Mariæ, & S. Leonardi, in hoc postremo ornando singularis enituit munificentia nobilissimi ingeniorum fautoris D. Iohannis Scoti, Scoto-Tarvatii, Equitis aurati, quum prioribus professionibus Philosophicis, novam superaddiderit humaniorum literarum seu eloquentiæ, stipendio liberali collato, quod perpetuum esse voluit: cujus etiam liberalitate ingens incrementum experta est Collegii publica Bibliotheca.

[ADDIT. De Andrepoli sunt hi versus Arturi Ionstoni:

*Vrbs sacra, nuper eras toti venerabilis orbi,
Nec fuit in toto sanctior orbe locus.
Iuppiter erubuit tua cernens templa, sacello
Et de Tarpeio multa querela fuit.
Hæc quoque contemplan Ephesinæ conditor ædis,
Ipse suum merito risit & odit opus.
Vestibus æquabant templorum Marmora mystæ,
Cunctaque divini plena nitoris erant.
Ordinis hic sacri princeps, spectabilis auro,
Iura dabat patribus Scotia quotquot habet.
Priscus honor periit; traxerunt templa ruinam,
Nec superset Mystis qui fuit ante nitor:
Sacra tamen Musis urbs es, Phœbique ministris,
Nec major meritis est honor ille tuis.*

[77] *Lumine te blando, Musas quæ diligit, Eos
Adspicit, & roseis molliter afflat equis.
Mane novo juxta Musarum murmurat ædes
Rauca Thetis, somnos & jubet esse breves.
Proximus est campus, studiis hic fessa juvenus
Se recreat, vires sumit & inde novas.
Phocis amor Phœbi fuit olim, Palladis Acte,
In te jam stabilem fixit uterque larem.]*

Abbatias,⁸⁶ Prioratus, monasteria complura, regum præsertim liberalitate fundata, numerabantur olim; instaurata vero Religione, primum annexa fuere coronæ Regiæ, dein nobilibus donata, à quibus hodie possidentur, tanquam feuda regalia.

Nulla est Regni provincia, quæ plures habeat incolas nobiles; nam inter Comites numerantur Rothusius, Princeps familiæ amplissimæ de Leslie, hæreditarius vicecomes, vulgo Seriffus, seu præfectus juri dicundo, & rerum capitalium provinciæ: Cupri vero convenient incolæ omnis ordinis ad jus ab eo accipiendum, nisi quod in minoribus causis suo jure fruuntur oppida regalia. Moravius ex gente Stewartorum castrum ædificavit Dunibersel, cui adjacent hortus amœnissimus, qualem alium tota Scotia non habet, cum Baronia circumjacente. Mortoni Dublassius, Aberdauriæ hæreditarius & alibi. Crafordius Lindesius, qui etiam judex est hæreditarius rerum criminalium Episcopatus S. Andreæ, complura habet amplissima castra, inter quæ eminet Struddera, adjunctum habens vivarium 4 vel 5 mill. conservandis cervis & damis commodissimum. Levinius ex gente Leslie, supremus nunc imperator exercitus Scotici, castrum habet Balgonniæ ad dextram Levini amnis. Kingornius, Princeps familiæ de Lyon, castrum

⁸⁶ i.e. Abbatiae

antiquum Cornu Regis ad oppidum Kingornam, dirutum, cujus muri tantum superstites, possidet, easque terras acceperunt, cum ejus prædecessor Regis Rob. II filiam uxorem haberet. Kellæus Princeps familiæ de Fenton, Kelli elegantissimam arcam possidet. Fermelodunensis comes de familia Seaton, in oppido cognomine. Wemesius, de Weems, amplissima possidet prædia, & complura castra. Southeskus de Carnagie castrum habet Leuchars. Dalhousæus de Ramsay ad Abbatis-aulam. Atque hi omnes Comites.

Vicecomes de Dudop, Scringierorum familiæ Princeps, Baroniam & castrum de Innerkithing possidet. Barones vero majores, qui castra & Baronias habent, numerantur, Sinclairus de Sinclair, Elphinston de Balmerino, Balfour de Burlæus, Leslie de Lundores, Melvinus de Melvill, Lyndesay de Baccarres, Murray de Balvarid.

Atque horum nobilium singuli locum & suffragium in supremis Comitibus Parlamentariis obtinent, inter nobiles majores, quos vulgo *Lords* Scoti vocant. Hisce proximi sunt Toparchæ & minores Barones, quos vulgo *Smal Baronns & Lairds* vocant, quibus in propriis territoriis jus furcæ & fossæ competit, quorum singuli suffragium olim obtinuerunt in supremis Regni Comitibus, & veniebant nomine libere tenentium in Capite de Domino Rege, nunc vero per duos à fe deputatos comparent: & cum reliquis Baronum Regni deputatis Secundum Regni membrum in Comitibus faciunt: in territoriis suis pari jure fruuntur cum majoribus nobilibus.

Nobilium horum minorum cognomina aliquot subjunctus Catalogus exhibet, ordine Alphabetico, ne quis inferiorem sibi prælatum quæri possit:

Achmultie, Arnot Fareny, Ayton, Anstruther, Areskin Endertill, Beatoun Balhom, Beatoun Creuz, Balfour Kimeare, Barclay Colernny, Balcanqual, Brace de Earles Hawl, Brace de Kearnock, Broun de Fordal, Boswell de Balmoutho, Colvill Cleish, Carstares Keinnocher, Crichtoun Lwydoun, Crichtoun Abercrwmbey, Cunninghame Barns, Claphan Carslogey, Forbes Rires, Gibson Dwrie, Hamylton Kwanbrackmount, Halkhead Pithfirran, Henryson Fordel, Hay Nachton, Hope Crighal, Heriot Ramornie, Inglis, Kirkcaldy Grange, Kynninmont, Kynneir, Lyndsay Wormonston, Lesly Newton, Lundy alias Maitland, Lumsden Innergellan, Lermont Balcomye, Monipenny Pithmilly, Moncreiff Balcasey, Moncreiff Randerston, Melvill de Bruntyland, Myrtoun de Cambo, Makgill Rankillo, Orrok, Pitcairne Forthar, Preston Wallefield, Preston Ardrie, Sandilands S. Monans, Scott Scottis Tarvet, Scott Ardross, Scott Rossy, Scott Pitledy, Sibbet Rankilo over, Wardlau Pittrevie, Weymes Bogyn, Wood.

Portus Elyensis à Domino Guilielmo Scott Barone de Ardross ex lapidibus ita extractus est, ut cum Romanorum operibus certare possit, idque factum anno 1620, propriis suis sumptibus, sine ullo Burgorum adjumento.

*Ad Tabulam F I F Æ ,
Idem Auctor.*

Vetustissimos hujus tractus incolas nostri Historici agnoscunt Pictos, quibuscum Dani de ejus possessione rem habuere: quod verosimile situs ipse Regionis facere videtur; projecta enim & in mare procurrans inter duo æsturia, copiosa Regio hos prædones allexisse videtur, cum illi non hanc solum, sed quæcunque mare hoc attingunt avidè appetierint, à Pictis tamen retenta, & ab iis in jura Scotica cum eorum regno concessit.

Vetus nomen Picticum interiit, &, quemadmodum [78] cæteræ eorum antiquitates, (quæ procul dubio non indignæ cognitu fuere) hodie plane ignoratur. At Ptolomæus, qui circa annum Domini 160 floruit, hic Vennicones populos collocat. Vetustissimum nomen ejus nostri Rossiam agnoscunt, quæ nomenclatura nihil vero abludit, illa vox enim prisca sermonis genuina Cherronesum significat. At hodiernum Fifæ nomen, à Fifo Macduffo potentissimo ejus Comite, qui ad annum 670 floruit, habuisse putatur.

Forma paulum longiuscula inter duo æstuariorum porrigitur, in Cuneum ad Carrelium oppidum desinens, undique mari aut marinis aquis septa, nisi qua occasum respicit, & reliquæ continenti adnectitur, ubi præfecturam Clacmanensem, Sterlinensem agrum, & Comitatum

Palatinum Ierniæ vicinos habet. Longitudo à Culrossia ad Carelium oppidum, hoc est, ab occasu in ortum, triginta duo milliaria nostratia complectitur; latitudine vero, à Kingornia ad æstuarium Tai, quindecim milliaria præter propter habet.

Aër beneficio maris supra fidem climatis mitis & clemens; at non paucas Regiones videre est, magis ad austrum vergentes, longe magis frigori nivibus & cœli rigori obnoxias, dum vel montibus obsæpiuntur vel mari absunt; at omnem hyemis sævitiem hinc depellit immense & inexhausta fossilium carbonum copia, unde commodissima & jucunda habitatio, & magna incolarum frequentia.

Solum frugiferum frugibus commodum, triticum, avenam, secale, pisa, fabas, & multa leguminum genera benigne profert, neque desunt hortensia. ubi agri fluminibus aut mari longius absunt, aut montibus subsunt, hos incolarum industria, stercoratione præcipue calcis, (cujus hic ingens coquitur ex saxis calcariis vis) uberiores reddit.

Magnum fœnus quotannis dominis reddit è venis carbonum fossilium, qui vel domi vel exteris distrahuntur. maximæ & inexhaustæ eorum fodinæ, iis locis qui Fortham spectant, reperiuntur, quorum beneficio, magna multis locis salis candidissimi vis quotidie excoquitur, quæ præter quotidianos usus etiam exportatur. Mensibus quoque Augusto & Septembri est halecum in vicino littore quæstuosa piscatura, quæ maritimam plebem exercet.

Incolarum ingenia cum cæteris æstimare liceat, sine jactantia tamen vere dici potest, ullam Regni provinciam neque mitiores neque cultiores incolas habere; sive nobilitatem qui frequentissimi hic sedes habent, sive plebem spectes: multis aliis locis asperos, feros, ignaros videre est, at humanissima provincia hæc civiles, cultos, mansuetos homines profert, neque ad arma tractanda ullis aliis secundos.

Montium nominatissimi Ocelli (*the Ochells*) veteribus non incogniti, qui occiduam provinciæ oram præcingunt, eamque longo tractu ab Iernia dividunt, neque alti illi neque asperi, ubique fere culturam patiuntur, aut herbis vallibus distincti, pecori usui sunt. In mediterraneis diversi colles huc illuc se diffundunt, & attollunt, amœnis & frugiferis vallibus divisi & in campos diffusi, ubi paulo altius sese erigunt varia sortiti nomina: unde ad australe latus Falcolandiæ Regii secussus (cum adjuncto oppido & vivario) arce, mons bicornis se attollit qui Lomondiæ nomen habet. Alius est lacubus Levino & Orro interjectus Bin-eartie dictus. Normans-Law despicit æstuarium Tai, haud procul Benbricha dissitus. Quæ partes eorum aut ortum hyemalem respiciunt, habent montes Largo-law, Kelly-law, Dun-eker-law, Logy-law, Duncarro-law.

Flumina sunt, Edinus non incognitus veteribus & Ptolomæo Tinæ nomine designatus, ab hodierno Tina longe alius, quem idem Vedram nominare videtur, cujus fontes habentur in vivario Falcolandiæ; illic enim fluvius ille primum Edini nomen habet, quanquam Miglus fluvius longe superius ex Ocellis montibus defluat, & infra vivarium aquas tenui adhuc Edino misceat: unde Edinus paulum aquis auctior, multis ignobilibus rivis susceptis, per amœnam & cultam planitiem delapsus Cupram urbem alluit: inde circa ostia Motri recepto fluvio, procul Andreapoli ad duo milliaria Oceano miscetur, navium propter brevia impatiens. Levinus è lacu ejusdem nominis profluens, in quem lacum Cuichi nomine bina flumina & tertius Garnius exonerantur. post emissarium lacus jam Levini nomine insignis recta in ortum means, ad oppidum, quod à Levini ostiis nomen habet, æstuario Forthæ miscetur, receptis prius Oro & Lochtio fluviolis.

Multa nec contemnenda oppida hic cernere licet in maritimis, præsertim porter negotiationum opportunitatem, qualia sunt:

Cupra, mediterranea urbs, vicecomitatus caput, ubi jus dicitur, ad Edinum fluvium, antiqua proculdubio, quemadmodum multæ è terrestribus urbibus, quarum jam splendor evanuit. Arguere hoc videtur jus ex iis petitum, neglectis maritimis, quæ antiquioribus temporibus aut nullæ aut tenues admodum fuisse videntur, dum majores nostri rara adhuc cum exteris commercia exercerent, Britonum, Danorum aut Saxonum frequentibus bellis fatigati.

[ADDIT. De Cupra sic cecinit Arturus Ionstonus:

Vivere si Scotos inter dignabere, Cuprum

Apta tibi sedes, mater Amoris, erit.

*Non procul hinc colles pinguntur floribus, illis,
 Quod colis, Idalium cedit, & altus Eryx.
 Rupe sub herbosa cursus spectantur equorum,
 Carceris Elæi talis arena fuit.*

[79] *Hic juvenes spectare licet, quos figere possis,
 Sive juvat jaculum stringere, sive facem.
 Fontis Acedalii vitreas qui provocat undas,
 Lene fluens urbis lambit Adena latus.
 Adspicis hîc cygnos & amantes littora myrtos;
 Cingeris his, geminus te, Dea, vectat olor.
 Prata virent circum, tibi deploratus Adonis
 Hic rubet, Idalio læsus & igne Crocus.
 Fundit ager segetes, Cereris ne despice munus,
 Hoc sine subsidio friget & alget amor.
 Cum cerasis hic poma legunt matura puellæ,
 Aurifer Hesperidum quidquid & hortus habet.
 Ocyus, huc properans, veteres, Dea, linque penates,
 Et tua fer tecum vincula, tela, faces.
 Quæ prius à Cypro meruisti Cypria dici,
 Incola jam Cupri Cupria mater eris.]*

Andreapolis non ita pridem totius regni in sacris metropolis, Archiepiscopatus sedes, Musarum domicilium, celebri Academia illustris, amœno situ ad Oceanum posita, portum habet non incommodum, mare vicinum piscosum, campos salubres & spatiosos. Fundamenta aut incrementa debentur Albato Regulo (unde vetus Fani Reguli nomen) qui è longa peregrinatione redux, ossa Andreae Apostoli secum devecta, hic in sacello se condidisse jactans, opinionem sanctitatis (rudi illo seculo) loco conciliavit. Quicquid sit, opinio illa certe multum urbi profuit, nam statim profusa regum liberalitate, & multorum procerum munificentia, ditissimus Prioratus illic fundatus est, cujus redditus Archiepiscopi opes æquabant. Manent rudera Ecclesiæ & Monasterii, quæ antiquam gloriam & magnificentiam abunde testantur.

Sunt præterea non negligenda oppida, Carelia in extremo ad ortum angulo. Anstruther, Pittenweym, S. Monans, Eloy aut Eliot, Levins-mouth, Weemis, Disert, Kircaldy, Kingorn, Brunt-ylund, unde quotidianus ad Letham trajectus, Abyrdaur: Inner-Kethyn olim mercimoniis florens, Dunfermelin: omnia hæc ad æstuarium Forthæ oppida, excepto Dunfermelin, quod paucis milliaribus abest. At in adverso Tai littore sunt; Neuburg, East-Ferry, & in mediterraneis Falcolandia. Duo oppida in hoc tractu veteribus memorantur, Orrea & Victoria, mediterranea utraque, illa Cupræ, altera Falcolandiæ situ non longe absunt, sed num eædem sint, an antiquæ illæ jam diu defecerint, non est tutum conjicere.

Ante Reformatam religionem tria Monasteria & tres Prioratus hic monstrabantur, opimis dotati redditibus. Dunfermelin aut Fermelinodunum, Davidis ejus nominis primi fundatio. Londoris, hanc erexit David Huntingtonii Comes, Malcolmi quarti & Gulielmi Regum frater. Balmerino, Ermingardæ Reginae, Gulielmi Regis conjugis, opus. Prioratus vero sunt, S. Andreae, quem Alexander primus fundavit; alter est Pittenweym, fundatus à tertius Port-Moloch, Brudei Pictorum Regis opus.

Hodie Ecclesiastica negotia quatuor presbyteriis administrantur, ea sunt Cupra, S. Andreas, aut Andreapolis, Kircaldia, & Fermelinodunum, quibus singulis suæ subsunt Parochiales Ecclesiæ.

Ad Careliam urbem anno 874 contra Danos, quos Hungar & Hubba ductabant, pugnatum est, ubi Constantinus Scotorum Rex captus, & ab immani hoste capite truncatus est. Multis postea annis, circa A.D. 1300, Gulielmus Wallace fortissimus heros, & nostræ libertatis difficillimis temporibus vindex, Ioannem Psewartum Anglorumque exercitum, cæso duce, maximaque copiarum parte, debellavit, ad locum qui hodie *Black-yronsyd-forrest* dicitur.

Insulæ nonnullæ oræ australi objacent. Garvia insula (ubi angustissimum fretum est) olim arce munita, quæ superius navigantibus aditum præcludit. Paulo inferius est S. Columbi insula, cænobii nunc diruti sedes, & haud procul Carelia ad initium freti. Æmona, hodie Maja dicta, ubi olim quoque cænobium visebatur, soli est arenosi & æqualis, aquarum dulcium non indiga, nunc Pharum præfert, unde facibus nocturni navium prætervehentium cursus diriguntur.

Cum mos Regni jam ab antiquo ferat nobiles plerunque ruri in suis ædibus diversari, neque multum urbibus assuescere, sed expeditis negotiis domi suæ vitam agere; Provincia hæc innumeris villis, arcibus, prætoriis nobilium, ubique nitidissime culta est, quarum seriem enumerare longi operis est, eamque compendiosa hæc Chorographia vix caperet: at certe institutum hoc campestris vitæ, decori & cultui Regni plurimum confert; dum sua quisque prædia ad invidiam ornare & colere satagit. Hinc numerosas familias, hinc hospitales epulas, domus apertas, officii & humanitatis omnia plena, peregrinantibus aut itinerantibus cernere licet.

Non possum tamen non hic attexere primariæ nobilitatis, quæ in his locis plerunque residet, aut indigena est, non inutilem memoriam; sed nullo ordine, quia mihi ignotus, & Parlamentarii juri est, stemmata vero fæcialibus relinquo, cum hæc sint præter institutum operis mei.

Rothesus Comes Leslæorum familiæ princeps, ad Levinum amnem ædes habet Leslææ arcis nomine insignes. Craufordix Comes, avita nobilitate, antiquis moribus, avos referens, Lyndesiorum amplissimæ familiæ princeps, in vicinia Cupræ oppidi egregiam villam (Struthers vocant) cum amplissimo vivario possidet. Vemius Comes, Vemiorum familiæ princeps, ad Vemiam urbem arcemque ejusdem [80] nominis in australi littore lares habet. Balmerino, illustris & antiquæ Elphinstoniæ domus propago, ad Tai fluminis æstuarium: & in hujus vicinia Londoris, qui è Rothesia familia genus habet. Fermelino-duni comitis titulos à patre, non ita pridem regni Cancellario, habet illustris & nobilis juvenis Setoniorum cognominis & familiæ. Sinclarius Baro arcem Ravensheuch ab antiquo possidet, cujus stemma antiquum & nobile: ejus enim majores Zetlandiam & Orcadas comitatus titulo tenuere: Ad hanc familiam hodierni Cathanefiæ Comites, & quicumque alii Sinclarii cognomen ferunt, originem referunt. Est quoque Levinus Comes Leslææ originis, diversus à Levinia ad Glottæ æstuarium, hunc artibus militiæ clarum non ita pridem ad hunc honorem evexit Carolus Rex. Balcarrassius Baro ad orientalem tractum familiæ & cognominis Lyndesiorum. Burghlejus Baro ad lacus Levini ripam, qui Balfuriorum familiam ducta hærede restituit. Et si qui alii sint, ignoscant ignorantix meæ, qui in hac Regione cognoscenda semiperegrinus, neque debitam ab omnibus opem in his lucubrandis sentio.

In limite hujus Provinciæ, ad viam publicam, qua in Ierniam transitur, non procul Abrenethia pago, moles lapidea est antiqui operis, *Clan-Mac-Duffs-crose* vocant, id est, crux familiæ Mac-duff, cujus hæc memorantur jura: quicumque magnum illum Mac-Duffum, hujus Provinciæ olim potentissimum comitem, (cujus potissimum opera eversa erat Mac-Bethi tyrannis) intra nonum gradum sanguine attingebat, homicidii reus ad hanc aram supplex fugiens, producto & dato definito, eoque satis levi boum numero, crimine solvebatur: extabat vetus inscriptio, nunc erasa tempore, versibus semilatinis, quam nisi pigeret & longiuscula esset integram proferre possem, sed nullo usui, cum eam à nemine moralium intelligi posse arbitrer, neque barbara illa Latinis admista ullum hodiernum sermonem sapiant, jam ante sexcentos annos posita.

Ad Kingorniam oppidum non ita pridem ad littus in scopulo fons aquæ limpidissimæ repertus est, oculis salutaris habitus, aliaque insalubrium viscerum vitia levare creditus, & non pauci ejus usu se opem sensisse fatebantur, aut jactitabant, at nescio quomodo hodie evuluit.

KETHÆ INSVLÆ DESCRIPTIO.

Ketha insula in æstuario Forthæ, (qui veteribus Bodotria dictus est) medio fere cursu inter Fifam & Lothianam à Zephyro-borea in Euro-notum protenditur in longitudinem ad 1500 passus, in latitudinem extenditur qua Boream spectat ad 500, qua Notum respicit non amplius 200. Solo pingui & graminis apprime fertili, sed incuria possessorum adhuc inculto, plerumque in plana

explicatur, herbas feliciter gignit, quarum præcipuæ sunt tota Bona, oxalis, Scabiosa, Serpillum, Papaver Spumeum, Alime, utraque plantago, Caryophyllus marinus, Cochlearia, hederæ terrestris, Dens Leonis, Sedum minimum, Cornu cervi, Bellis, Geranium minimum, Bardana, Senecio, Aparine, Lapathum, Quercula, Echium, Marubium, Hyoscyamus, Carduus Mariæ. Aquæ limpidissimæ quatuor habet scaturigines, & totidem portus, quatuor ventis cardinalibus objectos. Insula media in cacumen fastigiatur, quod opere tridecagono Franciscus & Maria, Francorum & Scotorum Reges, firmissime communierunt muris, ex lapide fere quadrato, ad sex ulnarum & dimidii altitudinem assurgentibus, latitudine pene dimidia: Areæ diameter est pedum fere centenorum. In ambitu murorum tria sunt insigniora propugnacula: in quorum basibus bombardæ majores ita commode locari possunt, ut obsidentes ab accessu propiore arceantur. Puteum habet aquæ vivæ intra passum vigesimum à murorum radice, aquatione non difficili. Interius terra murorum altitudinem adæquat: ipsius Reginæ Mariæ insignia marmoris insculpta in muris adhuc visuntur, hoc subscripto anagrammate: *Sa vertu m'attire*. Murorum qui boream spectant pars, aut temporis injuria corruit, aut consulto diruta est: idem fatum invasit & ipsa ædifica in area munimenti olim extracta. Inter silices est fodina lapidum quidem nigricantium & sulphuris odorem, dum cæduntur expirantium, in ædificiorum autem structuris apprime commendatorum. In insulæ circuitu hibernis mensibus copiosissima est ostreorum captura: æstate variorum generum pisces, formicarum instar, densis agminibus circumnatant, ubere piscatorum quæstu.

Nomen insulæ dedit nobilis Kethorum familia, cujus authorem à Malcolm II Scotorum Rege ad annum Christi 1010, & hanc & Baroniam Ketham Marescallanan in Lothiana, cum hæreditariâ dignitate Marescallorum Scotiæ, virtutis & operæ contra Danos in prælio ad Bariam in Angusia fortiter navatæ præmium, accepisse tradunt annalium nostrorum scriptores. Ab ejus posteris ad Leontas Glammæ Regulos ejus Dominium translatum est, cujus familiæ Princeps Ioannes Leon Kingorniam Baroniam in littore Fifano Kethæ oppositam, à Roberto II Scotorum Rege, dotalem accepit cum ejusdem regis filia. ab ejus hæredibus eadem Insula, anno 1649 alienata est Ioanni Scoto, Scoto-tarbatæ Baroni, Cancellariæ Regni Scotiæ directori, & in Suprema Curia Senatori, cujus auspiciis munimentum [81] supra memoratum cum ædificiis instaurari & resurgere incipiunt. In Gallorum historiis, *Isle des chevaux*, Equorum Insula vocatur; quod equi hic felicissime pinguescant.

INSVLA BAS.

Insula de Bas, octo miliaribus à Maja versus austrum distans, videtur potius pars esse Fifæ quam Lothianæ, quia certum est, vetus fuisse patrimonium Macduffi Comitis Fifæ, post cujus foris facturam patrimonium ejus integrum dividerunt inter se, Rex & Episcopus S. Andreae, adeo ut superioritas istius insulæ etiam nunc divisa sit, dimidia pars insulæ à Rege, pars altera ab Episcopo tenebatur: expulsis Episcopis ad Regem jam rediit tota. Lauderus de Bas, qui quamvis multa latifundia alia haberet, tam in Lothiana quam Fifa, titulum tamen istius rupis assumsit, Dominusque de Bass per multa secula indigetatus, ut probetur ad Fifam pertinere. Idem de Bass, non ita pridem Domino Alexandro Gipsonio vendidit Baroniam Scaniæ & Levin in Fifa.

Insula ipsa undique est prærupta, & ab omni parte inaccessibilis, nisi à parte Africo opposita, ubi tamen difficulter unus solus, adjutus rudente, potest scandere, ut domum adeat. domus situ satis firma, & tormentis quibusdam ferreis nihilominus munita, quam cum semel præterieris semper magis ac magis ad summitatem usque in conum coarctatur.

In ipsa summitate sacellum est exiguum & fons limpidissimus, vix nutrit 20 oves. Hyemis tempore carbones non habent, sed sæpius ex avium nidis focos efficiunt. Præter aves, quas Majam edere diximus, unam habet penitus admirandam, vulgo Anser Bassanus dicitur, aliquanto minor vulgaribus anseribus, pinguior multo; vivit enim ex halecibus, saporemque illorum, dum comeditur, retinet. Pinguedine omnes aves, cujuscumque generis, facile superat. Mense Aprili vel Majo hi anseres ad insulam istam appellunt, & tunc omnia quietata sint oportet, sed cum nidos ædificare inceperunt, nullum fragorem metuunt, earum plumæ ad implendos lectos idoneæ, vicinis

satis care venduntur Edinburgenses 25 sc. solvunt pro uno anserē, unicum singulæ habent ovum, idque semel saltem in anno, illudque tanta arte collocant, ut si quis ex rudente pendens, illud semel à rupe abstulerit, rursus in eum locum collocare non poterit. Non incubant ovo ut aliæ aves, sed plantam pedis super imponunt, & sic pullum fovēt & educunt: coloris subcinericei sunt juniores, adulti albi, oblongum habent collum more gruis, rostrum acutissimum majoris digiti longitudine, & flavo colore.

Os, quod vulgo *de Bril* appellamus, in aliis avibus separari ab osse pectoris potest, in hoc vero minime, ita ut nulla vi avelli queat, ideo illi annexum, ne in pontum desiliens, dum haleces sectatur, nimia sua violentia collum rumpat. Si in quovis loco extra conspectum maris collocetur, ut mare videre non possit, corpus suum è terra levare, vel volare non potest. Mense Augusti auferuntur pulli & vicinis magno pretio venduntur, reliqui avolant in annum sequentem. Multi tamen ex iis hoc modo interimuntur; Asserem nautæ glabrum lævigant & dealbant, eique haleces annectunt, quem asserem loco puppis cymbæ alligant, & quem Anseres videntes & arripere rostro conati, rostrum tam firmiter asseri impingunt, ut illud evellere nequeant, sed capiantur, aut potius se ipsos capiant.

MAYA INSVLA.

Maya Insula hereditas fuit olim Balfoureorum de Monquany, postea Alani Lamundi, qui eam patruo Domini de Barns ejus pupilli nomine vendidit, & sic pertinet ad Dominum de Barns. Dicata olim fuit S. Adriano, ibique fuit sacellum & monachorum conventus, ubi steriles feminæ annuatim D. Adriano salutantes, inde redeuntēs puerperæ devenerunt, an sanctitas loci illud causaverit, judicent sapientes.

Invenitur in registro Regio Iacobi IV, Scotorum Regis, charta quarundam terrarum concessa Andreæ Wood de Largow, ob hoc servitium, ut paratus esset Rege vocante (fuit enim Nauclerus peritissimus) eum ejusque conjugem ad visendum S. Adrianum comitari. Continet milliare à borea ad Austrum, & quartam partem minus in latitudine, distat à continente Fifæ per VII milliaria. Fontem habet scaturientem & lacum exiguum, nullæ illic crescunt segetes, pascuntur tamen ibi æstate 100 oves & 20 boves circiter. Pars occidentalis inaccessibilis ob rupes præruptas, orientalis plana. Loca ubi cymbæ appellere possunt quatuor sunt, videlicet Tarpithol, Altarstius, Pelgrimshavin, & Kirkhavin.

Dominus domo utitur satis commoda sibi & suæ familiæ, in ea enim locus cerevisiarum coctioni aptus, culinæ &c. circa hanc phocæ multæ, præsertim à parte orientali, ubi sæpius bombardis interficiuntur. Piscatio circa hanc insulam frequentissima, piscantur enim ab omni littore Fifano per totum annum, & singulis diebus. Optima navium statio est prope orientale latus flante violenter Zephyro. Aves frequentiores ibi degentes sunt Skarts, Dunters, Guls, Skouts, Kittiwax, posterior magnitudine columbæ à voce, quam edit, sic appellatur, & est optimi & melioris saporis quam [82] perdris, avidissime mese Iulii comeditur. Skouts anate minor est, ejusdem coloris, caro dura, ova tamen anserinis majora ponunt, quæ, elixa duraque reddita, optime cum aceto & petrocelino eduntur, putamina viridis sunt coloris, maculis nigris interspersa. Fuit olim sedes & pars Prioratus de Pitraweem, eique census annuum pendit. In feofamentum dedit Carolus Rex Iano Cunigham, concedendo ei insulam, cum libertate inibi ædificandi pharum, ad navibus noctu prætereuntibus ostendendum lumen, uti ædificavit ibi turrim 40 pedes altam, undique ad summitatem fornicatam & lapidibus stratam, ubi per totum annum lucet focus carbonum ut supra, pro ea libertate tenentur nautæ per tonnam persolvere 2 sestertios. Primus hujus auctor Alexander Cunigham, hyeme ex insula Fifam domum suam Born, prope Careill petens, naufragio periit. Post decennium veneficæ Catelianæ⁸⁷ confessæ sunt ope dæmonis hoc se fecisse; tempestas enim illa, ne quidem per dimidium horæ duravit, illeque solus ex omnibus, cum scapha ad littus fluctibus pulsus. De quo sic Alex. Scotus primus Andreapoli humaniorum litterarum Professor:

⁸⁷ h.e. Carelianæ

*Lumina Barnæus posuit vigilantia turre,
 Carperet ut ponto navita tutus iter.
 Cum neque Sydoniis felix neque stella Pelasgis,
 Nec de Signiferi jam nitet ulla Choro,
 Inter navifragum Carram & Bassæ ardua saxa,
 Ecce salutiferum Maia lumen habet.
 Hic tamen heu princeps & tanti muneris auctor,
 Qua tetigit portus læta carinas suos,
 Nec Casum Arcturi, Hædorum aut palluit Ortus,
 Occidit undoso naufragus ipse freto.
 Forthiades quæ causa fuit? quis crimine tanto
 Obstrinxit vestras invidiosus aquas?
 Sydera Barnæo crudelia fata tulerunt,
 Forte quod in terris syderis autor erat.
 Lumine Amyclæos superat quod perpete flammæ,
 Nec cadit aut ullo tempore nube latet.
 Forte etiam Æoliis auster meditates ab antris
 Vindictam, fratres movit ad arma suos;
 Auspice Barnæo, quod jam sua flamina nautæ
 Irrita despiciant invalidasque minas;
 Vel potius Nerei genus, & natantia ponto
 Numina (si fas est dicere) livor habet.
 Ne supra Glaucum & supra Inoem Melicertem,
 Ille Caledoniis jam coleretur aquis,
 Vrbe aliqua aut etiam latitans furialis Erychtho
 Littorea, magicis est operata sacris,
 Inque caput superis charum Styga moverat omnem,
 Damna Acherontæo vaticinata gregi.
 Quicquid erat, neque enim clausas adamante resigno
 Fatorum leges, sint sua jura Polo.
 Magnis sæpe viris, qui clara exempla dedere,
 Contigit inter aquas mortis acerba pati.
 Sic pius Æneas, Romani nominis auctor,
 Vix nato sobole gurgite raptus erat.
 Sic & Fergusius pater, illibata nepotes
 Vnde per innumeros sceptræ Britannus habet.
 Victor & Armeniis princeps Romanus in oris
 Fridricus Latii spes, Asiæque timor;
 Innumerique alii; Ceyx; puer Icarus olim;
 Quique dedit nomen dux Tyberinus aquis,
 Vitam ergo Cunighame tuam non sydera, venti,
 Non rapuere maris, Tartariive Dii.
 Sed Deus eximiis æquans te heroibus, ipsa
 Iam morte authoris constabilivit opus.
 Luceat ut Majæ compar cælestibus ignis
 Barnæi & virtus charior igne suo.
 Quin mare non ausum tam sacram piscibus escam
 Tradere, te planxit, restituitque tuis.
 Obscuri cecidere alii, & volvuntur in undis,
 Mors eadem, ast tumuli non erat æquus honos,
 Hinc, quoniam multos servasti lumine cives,*

Civica te in cæli luce corona beat.

Adjungam hoc loco non infacetum Caroli Geddæi Carmen, de lumine sive Pharo Majæ, cujus pentametri literæ numerals designant annum Domini, quo fundata est turris:

Flamina ne noceant, neu flumina, Lumina Maja

PræbVIIt, & MeDIIs InsVLa LVXIIt aqVIIs.

MDLLXVVVVIIII.

Inche-Keith Insula longitudine est unius miliaris, pertinet ad Dominum de Kingorn, In historia Gallica appellatur Equorum insula, reddit enim equos pinguissimos spacio duorum mensium. Arx ibi fuit munitissima, cujus rudera supersunt. Tempore minoritatis reginæ Mariæ, ex ea Galli, qui eam insederant,expulsi, & actu Parlamenti diruta. Cuniculi ibi multi.

Insula S. Columbi, S. Colme Inche, olim Æmona dicta, fuit olim Abbatia, habuit multa latifundia in feudum concessa, post diruta monasteria, Iacobo Stuardo, Domino de S. Colm: jam in manus Comitis de Murray per emptionem venit. Pascit 20 oves. Insula non amplius distat 2 mill. ab Abyrdouria.

Inche Garvie, muri & fornices magni fortalitii ibi etiamnum supersunt, operiuntur nunc asseribus, suntque aliquot milites præsiarii, bomardis possunt attingere utrumque latus, ita ut flumen, iis invitis navigari nequeat.

[83]

ANGVSIA, ANGVIS.

EX CAMBDENO.

Ad *Tai* æstuarium & interius ad fl. *Escam Septentrionalem Angusia* vulgo *Anguis*, genuinis Scotis *Aaneia*, campos tritici & omne genus frumenti feraces, amplos colles, lacus, saltus, pascua & prata expandit, plurimis arcibus & castris condecorata. In primo à *Gourea* limine *Glamys* est castrum & Baronia familiæ cognomine *Lions*, quæ emicuit ex quo *I. Lion* gratia apud Regem Robertum Secundum florens hoc, nec non Baronis dignitatem cum Baronia de *Kinghorn*, in dotem cum Regis filia accepit, simulque, ut scribitur, cognomen *Leonis*, cum leone in insignibus intra tractum liliatum, ut ipsi Reges gerunt, sed coloribus variantibus: ut Patricius Baro *Glamys*, cujus filius Ioannes nunc floret, honorem Comitis *Kinghorn* à Rege Iacobo ejus nominis Sexto nuperrime consequutus est.

Forfar parum abest ubi jus dicunt Barones *Grei* Vicecomites hæreditarii, qui à *Greis* de *Chillingham* in Comitatu Northumbriæ oriundi venerunt in Scotiam cum Iacobo Primo ex Anglia reduce, quorum primo *Andreæ* cum uxore *Helena Mortimer* Dominium de *Foulis* Regia munificentia contulit. [ADDIT. Dominus *Grei* unicam tantum habens filiam, & multo ære alieno obrutus, ut debita persolverentur, & filia illa unica hæres honesto juveni collocaretur, eam despondit filio Domino *Guilielmo Grei* civis Edinburgensis, qui debita persolvit, & post excessum soceri per infeofamentum regium Dominium de *Grei* habiturus est.

Sic ceninit Arturus Ionstonus de Farfara:
Farfara, te decorant regalis rudera tecti,
Et lacus, & multæ fertilitatis ager.
Sunt angusta tibi, fateor, pomæria, latum
Sed tamen imperium Scotia prisca dedit.
Quos geris, agnoscit tellus Angusia fasces,
Seque tuo sistunt rura remota foro.
Ius dicunt populi proceres, plebs excolit artem
Qua parat & tenues jugiter auget opes.
Tergora sunt illi validis detracta juvencis,
Et quæ virgineos velat aluta pedes.
Vmbrorum levibus dedit hæc sandalia plantis,
Et soleas sociis, funiger ordo, tuis.
Ne nive vel glacie lædaris tempore brumæ,
Hæc tibi perones, rustica turba, parat.
Fortibus hæc ocreis veteres instruxit Achivos,
Et Grajæ crepidas hinc petiere nurus.
Plebs eadem tragicis munivit crura cothurnis,
Hujus & inventum nobile soccus erat.
Roma suas posthac ne tollat in æthera vires,
Nec bellatrices Sparta superba manus.
Imposuere jugum populi cervicibus illæ,
Fortibus hæc vincilis crura pedesque premit.]

Proxime *Tai* ostium sedet *Dundee* quod olim *Alectum*, alii *Taodunum* appellant, oppidum sane celebre, & cujus Constabularius peculiari jure Regum Scotorum est Vexillifer. [ADDIT. *Taodunum* hisce bellis civilibus Monterosius cum exercitu adortus est, at paucis domibus exustis fortiter à viris & feminis repulsus. postea autem valla fossisque ab incolis munitum.] Nomen vero *Dundee* *Donum Dei* alludendo interpretatur *Hector Boetius* hinc oriundus, qui bonis literis reflorentibus Scoticam historiam eleganter scripsit, eamque ex tam intima antiquitate, ut in ejus scriptis *Paulus Iovius* admiratus sit extare de his remotis ab orbe partibus, *Hebridibus*, & *Orcadibus* mille amplius annorum memoriam, quum in Italia altrice ingeniorum tot sæculis, post ejectos

Gothos, scriptores defuerint. Sed de hoc loco sic I. Ionstonus haud procul hinc natus:

*Qua Notus argutis adspirat molliter auris,
Hac placide coeunt Taus & Oceanus.
Hic facili excipiens venientes littore puppes
Indigenis vasti distrahit orbis opes.
Sæpe dolis tentata, & belli exercita damnis,
Invictis animis integra præstat adhuc.
Fama vetus crevit cum Relligione renata,
Lucis & hinc fulsit pura nitela aliis.
Alectum dixere prius; si maxima spectes
Commoda, fors Donum dixeris esse Dei.
Tu decus æternum gentisque urbisque Boeti,
Cætera dic patriæ dona beata tuæ.*

[ADDIT. Et sic Arturus Ionstonus:

*Vrbs vetus, undosi cui parent ostia Tai,
Et male Cimbrorum quod tegit ossa solum,
Genua te spectans sua ridet marmora, moles
Pyramidum flocci Barbara Memphis habet.
Ipsa suas merito contemnunt Gargara messes,
Quasque regit, damnat terra Liburna rates.
Et Venetum populi de paupertate queruntur,
Nec Cnidus æquoreos jactat ut ante greges.
Si conferre lubet, pubes Spartana juventæ,
Consulibus cedit Roma togata tuis.
Qui mendicatum Tai de gurgite nomen
Dat tibi, credatur mentis & artis inops.
Structa Deum manibus cum possis jure videri,
Iure Dei Donum te tua terra vocat.]*

Hinc in conspectu est *Brochty-crag* arx quam plures menses Angli præsiarii defensarunt, cum perpetuæ pacis studio matrimonium Mariæ Scotiæ cum Edwardo Sexto Angliæ votis expeterent, & promissum armis repeterent, demumque sponte deseruerunt. [ADDIT. *Brochty-craig* pertinet ad Dominum Grei: elegantissima hic est salmonum piscatio, imo ad ipsos castrum muros.] [84] Oceano inde aperto objacet *Aber-broth*, contracte *Arbroth*, locus cum amplis redditibus à Rege Guilielmo in honorem Thomæ Cantuariensis religioni olim dictatus, juxta quem *Rubrum promontorium* in altum longe conspiciendum porrigitur. Prope *Esca Australis* in mare se evolvit, qui è lacu profluens præterlabitur *Fyneuim* castrum incolis suis *Lindesaiis* Craufordiæ Comitibus illustre. [ADDIT. Desiit esse Craufordiorum familia per venditionem omnium terrarum, dein per foris facturam, & postremo necem Ludovici, novissime in prælio apud Philiphaugh interemti. Titulus vero Comitum Craufordiæ, eo forisfacto 1644 concessus est per actum Parlamenti Iano Domino Lindsey, qui ostendit contractum inter eum & prædictum Ludovicum, & regium desuper infeofamentum, ubi cavetur, si nulli masculi hæredes ex illo Ludovico tempore mortis fuæ superstites essent, quod dignitas & quædam terræ illi Iano Domino Lindsey cederent.]

Brechin deinde eidem fl. apponitur quam Cathedra Episcopali David Primus exornavit. [ADDIT. Baronia illa de Brechin & Navar pertinebat ad Comitem de Mar, sed ante decennium eam vendidit Patricio Maul de Palmure uni generosorum Cubiculi regis, qui jam eam possidet. Castrum Brechin propugnaculis apprime munitum, & ex quadrato lapide rubro constructum. Brechinum sic celebrat Arturus Ionstonus:

*Fertile Brechinum geminos interjacet amnes,
Hic Boream spectat, respicit ille Notum.
Rupibus inclusæ sternuntur pontibus undæ,
Sunt quoque securis flumina plena vadis.*

*Hanc simul Arctoi decorat victoria regis,
 Perfida cum socii terga dedere duces.
 Præsulis hic sancti domus est, & pyramis ædi
 Proxima, Phidiacæ forsitan artis opus.
 Si molem spectes, nihil est exilius illa,
 Ipsa tamen cæli culmina tangit apex.
 Est structura teres, nec raro lumina fallit,
 Eminus hanc spectans esse putabis acum.
 Dædala compages & ventos ridet & imbres,
 Nec metuit magni tela trisulca Iovis.
 Si fabricam conferre lubet, Brechinia turris
 Pyramidas superat, Nile superbe, tuas.]*

In ostio ejusdem fluminis jacet *Mont-rose*, id est, *Mons Rosarum* oppidum, quondam *Celurca*, ex occasu alterius ejusdem nominis exortum, quod inter duas *Escas* intersidet, & Comitum titulum *Grahamorum* familiæ impertit. [ADDIT. Mons Rosarum oppidum amœnum in ipso fluminis ostio, magna hic camporum planities ad duo milliaria se extendens. Postremis Scotiæ Comitibus ob perfidiam in patriam & arma sumpta reus Majestatis in Parlamento Iacobus Montrosiæ comes declaratus est, & promissa 20000 libarum qui caput ejus efferret.] De *Celurca* hæc I. Ionstonus:

*Aureolis urbs picta rosis, mons miolliter urbi
 Imminet, hinc urbi nomina facta conunt:
 At veteres perhibent quondam dixisse Celurcam,
 Nomine sic prisco & nobilitata novo est.
 Et prisca atque nova insignis virtute, virumque
 Ingeniis, patriæ qui pepere decus.*
 [ADDIT. Et sic Arturus Ionstonus:
*Nobilis urbs rosei jam gaudet nomine montis,
 Quæ prius à cælo dicta Celurca fuit.
 Proximus huic mons est, quem præter labitur amnis,
 Ambrosias populo præbet uterque dapes.
 Mons lectas pecudes, salmones sufficit unda,
 Lautius & si quid stagna Neronis habent.
 Quæ recreent oculos, incingunt lilia ripas,
 Ipsaque puniceis sunt juga picta rosis.
 Ad latus eorum se vectigale profundum
 Explicat, & velis mille teguntur aquæ.
 Propter aquas populo præbet spectacula campus,
 Flumine quem Boreas hinc lavat, inde Notus.
 Hic juvenum pars flectit equos, pars utitur arcu,
 Pars rotat Herculeæ grandia saxa manu.
 Sunt quos lucta juvat, pars gaudet ludere disco,
 Vel volucres curvo pellere fuste pilas.
 Vrbs celebris, te si spectet Capitolia Romæ
 Iuppiter, Idalium deseret alma Venus.⁸⁸*

Haud multum hinc abest *Boschain* Baronum de *Ogiluy*, quibus ab Alexandro illo Angusiæ Vicecomite, contra *Donaldinos* insulanos in cruento ad Harlæum proelio cæso, est origo & antiqua nobilitas. [ADDIT. Vendita autem hæc Baronia Domino de *Suthesk* aliquot ab hinc annis. Duæ præterea hoc tempore emerferunt nobiles familiæ, videlicet *Davidis* comitis de *Suthesk*, qui primò Baro Baroniæ de *Kynaerd* appellabatur. Altera familia est illius fratris, *Ioannis Domini Lour*, (à

⁸⁸ Add]

Loeren) qui prius Baro de Ethie dicebatur. Alexander, tertius frater, diversas habet Baronias, nimirum, Carrelstoum olim Craufordiorum, Balnamone, & alias. Comites in Angusia sunt Crauford, Kinghorn, Suthesk, Grei, Spiny, Lour.

Invenitur in registro confirmatio cambii facti inter Dominos Marescal & Lindsey, qui terras suas de Strudder (Achter-Vder Strudder in feofamento appellatur) pro castello & terris de Dunotyr, ad Lindesium tunc pertinentibus, cum ea servitute, ut filius infans familiæ de Lindsey tempore belli à Domino Marescallo in castro de Dunotyr cum servis suis pro dignitate aleretur. Istius castri nunc Dominus Wilhelmus comes Mareschalli, dominus Keith & Altri, vicecomes hereditarius Merniæ.]

De Angusiæ Comitibus Gilchristus Angusianus, sub Malcolmo III rebus gestis clarus, primus fuit quem legi Angusiæ Comes. Circa annum MCC XLII Ioannes *Comin* fuit Comes Angusiæ qui in Francia obiit, ejusque vidua (forte Comitatus hæres) enupsit Gilberto *Vmfrauill* Anglo. Ipse enim posterique ad Comitiam Angliæ Parliamentaria fuerunt evocati, ad annum [85] usque tertium Richardi Secundi, titulo Comitum Angusiæ. Iurisperiti tamen Angliæ in juris formulis illum Comitem agnoscere recusarunt, eo quod Angusia infra regnum Angliæ non esset, donec rescriptum, quo Rex ipsum nomine Comitum Angusiæ ad Parliamentaria comitia evocaverit, coram pro Tribunali protulisset.

Regnante Davide *Brus, Th. Stewart* Comes fuit Angusiæ, qui Berwicum ex improvise aggressus cœpit, statimque amisit, & paulo post in squalore carceris apud *Dunbritton* obiit. *Douglasii* autem, excelsi atque invicti animi magnitudine, à Roberti III temporibus Angusiæ Comitum titulo claruerunt, postquam Georgius *Douglas* regis filiam in uxorem duxerat, primi Scotiæ Comites habiti, & ad quos spectat coronam solemnibus regni conventibus ante Reges gestare. Sextus autem ex hac stirpe Angusiæ Comes fuit Archebaldus, qui Margaretam filiam Regis Henrici Septimi Angliæ, & Iacobi Quinti Regis Scotorum matrem in uxorem duxit, è qua Margaretam ille progenuit Matthæi *Stewart* Comitum Lennoxii uxorem, quæ post fratris sine prole obitum jure suo in hoc Comitatu Davidi *Douglas de Peteindreich* patris sui filio, cum consensu mariti & filiorum, lubens cessit, ut familiam illam sanguine conjunctissimam, beneficii etiam vinculo sibi arctius astringeret, cum filius Henricus nuptias Reginæ Mariæ ambiret, è quibus Britanniiæ bono R. IACOBVS Magnæ Britanniiæ Monarcha auspiciato natus.

STRATH-ERN.

Ad *Taum* æstuarium, quod *Fifam* à Septentrione terminat, Iulius Agricola Proprætor Britanniiæ optimus sub pessimo Imperatore Domitiano, tertio expeditionum anno, vastatis eoque nationibus, victricibus signis pervenit. In hoc æstuario *Ern* fluvius eximius aquas *Tao* confundit, qui è lacu ejusdem nominis ortus regioni per quam defertur nomen impendit suum, *Straith-Ern* enim dicitur, quod antiqua Britannorum lingua *Convallis ad Ern* significat. Hujus *Erni* ripam exornat *Drimein* castrum familia Baronum de *Dromond*, qui honores consequuti sunt amplissimos, ex quo Rex Robertus *Stewart* Tertius uxorem ex his sibi assumpsit. Fœminæ enim ex hac stirpe excellenti oris & vultus dignitate palmam cæteris præripuerunt, adeò ut Regibus fuerint in deliciis.

Eademque ripa surgit *Tulibardin* castrum, lætius ex quo propitia Regis Iacobi Sexti gratiâ Ioannes *Moravius* sive *Murray* Baro de *Tulibardin* ad honorem & amplitudinem Comitum *Tulibardin* sit evectus. [ADDIT. Patricius *Muravius* frater ejus hunc comitatum à fratre suo emit, ejusque filius jam possidet.] Altera ripa inferius *Duplin* castellum, habitatio Baronum *Olyphant* adhuc memorat qualis clades, & quanta nunquam antea, ibi Scotis ab Anglis qui Regi Edwardo *Balliolo* in suppetias venerant, fuerit illata, ut virtute divina non humana se hanc victoriam retulisse scribant ejus temporis scriptores Anglici; Scotique referunt ex *Lindesiorum* familia octoginta periisse, & *Haiorum* nomen penitus delectum fuisse, nisi familiæ Princeps uxorem gravidam domi reliquisset. [ADDIT. Franciscus quidam cognomento *Hajus* hanc Baroniam emit circa 1640 annum fratris Comitum de *Duplin* Scotiæ Cancellariæ filius.] Nec longe dissitum *Innermeth* Dominis suis *Stewartis* è familia de *Lorna* satis notum. [ADDIT. Illæ terræ nunc ad Davidem *Dromond* emtione pervenerunt.]

Vbi vero *Ern Tao* confluas admiscuit aquas, & *Taus* jam spatiosior, in ripa *Aberneth* suspicit, Pictorum olim Regiam & civitatem frequentem, quam, ut antiquo legitur fragmento, *Nectanus Rex Pictorum Deo & Brigidæ dedit usque ad diem iudicii cum suis finibus qui positi sunt à lapide in Abertrent, ad lapidem juxta Carful, id est, Loghfol, & inde usque ad Ethan*. Cessit longo post tempore in possessionem *Douglassiorum* Comitum *Angusixæ*, qui *Abernethi* Domini dicti, & ibidem eorum nonnulli sepulti.

Primus quem legi *Stratherniæ* Comes fuit *Robertus Stewart* anno M CCC LXXX. Inde *David* filius Regis *Roberti Secundi junior*, cujus unica filia *Patricio Grahamo* data, *Mailisium* sive *Melissum Grahamum* genuit, cui Rex *Iacobus Primus* Comitatum abstulit postquam in feudum masculinum avo ejus materno datum fuisse ex Regni Archivis comperisset. Huic agro uti etiam *Mentethiæ* adjacenti Seneschalli autoritate *Barones Dromondi* hæreditario præsumunt.

MENTEITH.

Menteith, ut ferunt, nomen habet à *Teith* flumine quem & *Taich* vocant, & inde hanc provinciolum *Taichiam* Latine dicunt: cujus ripæ adsidet *Dunblan* Episcopatus, quem Rex *David* ejus nominis Primus instituit, Ad *Kirck-brid*, id est, *Fanum Brigidæ*, ædes suas primarias habent Comites *Menteithiæ*, ut etiam Comites *Montrossiæ* ex eadem stirpe haud procul ad *Kin-kardin*. Pertingit autem hæc *Menteith* usque ad montes, ut accepi, qui *Lacus Lomundi* Orientale latus claudunt. Comites *Mentethiæ*, antiqui fuerunt è familia *Cumenia*, quæ olim totius *Scotiæ* numerosissima & potentissima sua mole corrui, recentiores ex stirpe *Grahamorum*, ex quo *Mailisius Graham* Comitis honorem consequutus erat.

[86]

ARGATHELIA, sive ARGILE.

Vltra lacum *Lomundum* & *Lennox* partem Occiduum se expandit juxta *Cluidæ* æstuarium *Argathelia*, quæ & *Argadia* Latine, vulgo *Argile*, rectius *Argathel*, & *Argwithil*, id est, *Iuxta Hibernicos*, vel, ut veteres schidæ habent, *Margo Hiberniæ*. *Hiberniæ* enim adjacet, cujus incolæ *Gwithil* & *Gaothel* appellant Britanni. Regio longe lateque procurrit piscosis lacubus lancinata, & montibus ad armenta pascendis alibi percommoda, in quibus feræ vaccæ & cervi vagantur; ad littus autem scopulis & nigricantium montium sterilitate horrescit. Hac in parte, ut author est *Beda*, *Britannia post Britones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Picotrum parte recepit. Qui duce Reuda de Hibernia egressi, vel amicitia vel ferro sibimet inter eos sedes, quas hactenus habent, vindicarunt. A quo videlicet duce usque hodie Dalreudini vocantur: nam lingua eorum Dal partem significet*. Et paulo post. *Hibernia propria Scotorum patria, ab hac egressi tertiam in Britannia Britonibus & Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris permaximus qui antiquitus gentem Britonum à Pictis secernebat. Qui ab Occidente in terras longo spatio irrumpit, ubi est civitas Britonum munitissima usque hodie, quæ vocatur Alcluith. Ad cujus videlicet sinus partem Septentrionalem Scoti (quos diximus) advenientes sibi locum patriæ fecerunt*. Nominis illius *Dalreudin* vestigia jam supersunt, quod scio, plane nulla, nec apud authores quidem, nisi eadem sit cum *Dalrieta*. In vetusto enim libello de divisione *Albanixæ* legimus de *Kinnadio*, quem *Scotorum Regem* fuisse constat, & *Pictos* debellasse, hæc ipsissima verba, *Kinnadius biennio antequam pervenit in Pictaviam* (sic *Picotrum* regionem vocat), *Dalrietæ regnum suscepit. Dalreæ* etiam alicubi hoc tractu in recentiori memoratur historia, ubi infeliciter Rex *Robertus Brus* pugnavit.

Vt huic provinciæ jus per *Iusticiarios Itinerantes*, *Perthi* administraretur, quando Regi visum fuerit, sanxit *R Iacobus IV* Ordinum regni autoritate. Sed ipsi Comites sua in quibusdam jura habent Regalia, viri amplissima autoritate & numerosa clientela, qui ab antiquis *Argatheliæ* Regulis per innumeros proavos genus deducunt & à *Cambello* ipsorum castro cognomen acceperunt; Comitisque honorem & titulum Regi *Iacobo Secundo* acceptum ferunt, qui (ut

proditum est) Colinum Dominum *Cambell* Argatheliæ Comitem propter virtutem & familiæ dignitatem investivit. Cujus posterii propitia Regum gratia jam aliquandiu fuerunt Iustitiiarii Regni Scotiæ generales (sive ut illi loquuntur) *Iustitiiarii generaliter constituti*, & Aulæ Regii Præfecti.

[ADDIT. Archibaldus circa 1630 renunciavit juri Iustitiiarii generalis, ob quam causam Rex ei concessit jurisdictionem Insularum Argatheliæ, Hebridum, &c. In postremo Regis adventu circa 1640 creatus est Marchio de Argyl.

Hoc peculiare habent Marchiones de Argyl, jam ab antiquo & longo tempore, ut quando filias elocant, amici & clientes illorum dotem persolvere tenentur, & propter id conveniuntur & taxantur secundum quantitatem equorum & boum. Legitur in Cragii feudis, Dominum de Argyl concessisse clienti suo Constantino *Walkenshaw* quasdam terras, ut paratus esset quando vocaretur, machinas majores tempore belli explodere.]

PERTHIA, PERTH SHIRIFDOME.

E gremio montium Albanæ *Taus* fl. totius Scotiæ maximus se fundit, primumque per agros proruit, donec in lacum diffusus satis insulosum cursum cohibet. Inde ripis coarctatus *Pertiam* regionem amplam & fœcunde opimam irrigans, *Amund* rivulum ex *Atholia* prolabantem suscipit.

Hæc *Atholia* (ut de via paulo deflectam) maleficis mulieribus infamis, regio satis fertilis saltuosas habet convalles, ubi SYLVA CALEDONIA variis anfractibus umbrarum horrore, ursorum, nec non immanium taurorum jubatorum, quos modo memoravi, latibulis formidolosa, olim longe lateque per regiones circumquaque se explicuit. Locorum hic gloria parva, sed Comitum sane memoria insignis. Thomas filius Rollandi de *Gallovidia* junior jure uxorio fuit Comes Atholiæ, cujus filius Patricius à *Bissetis* æmulis Hadingtoniæ occisus in cubiculo, ædibus in quibus egit mox incensis, ut fortuito incendio periisse videretur. Comitatu autem successit David de *Hastings*, qui Patricii duxerat materteram, cujus filius David ille de *Strathbogy* dictus videatur, qui paulo post, regnante apud Anglos Henrico Tertio, Atholiæ Comes duxit alteram filiam & hæredem Richardi filii nothi Ioannis Regis Angliæ cum longe lautissima in Anglia hæreditate, quæ illi enixa duos filios Ioannem Comitem Atholiæ, qui fluxa fide sublimi suspensio, patibulo scilicet quinquaginta pedum alto, periit, & Davidem Comitem Atholiæ, cui ex nuptiis cum altera filia & hærede Ioannis *Cominii* de *Badzenoth*, ex una hæredum Audomari de *Valentia* Comitum Penbrochiæ magnæ obtigerunt possessiones. Illi natus David, qui inter Angliæ Comites ad Comitum Angliæ Parliamentaria sub Edwardo Secundo subinde evocatus, & factus *Locum tenens* Scotiæ sub R. Edw. *Balliolo* [87] cecidit prælio in saltu de *Kelblen* M CCC XXXV, virtute Andreæ de *Moravia* devictus. Ejus filius David duas tantum progenuit filiolas, Elizabetham Thomæ *Percio*, à quo Barones de *Borough* sunt prognati, & Philippam Thomæ *Halsham* equiti Anglo enuptam. Deinde Atholiæ titulus Waltero illi *Stewart* R. Roberti Secundi filio obvenit, qui Iacobum primum Scotiæ Regem crudeli morte sustulit, pœnasque nefariæ crudelitatis solvit meritissimas, adeo ut Æneas Sylvius, tunc temporis P. P. Eugenii III in Soctia legatus, dixisse feratur, *Se dubitare, majorine laude eos, qui Regis mortem vidicarunt, afficere; an acriori sententia eos qui tam indigno parricidio se contaminarunt, configere deberet.* Paucis interjectis annis concessus est hic honor Ioanni *Stewart*, è familia de *Lorne*, filio Iacobi, qui Eques Niger cognominatus, ex Ioanna vidua Regis Iacobi primi, filia Ioannis Comitum *Somersetti*, & nepti Ioannis Gandavensis Ducis Lancastriæ. [ADDIT. Comitatus iste Atholiæ nunc devenit in manus filii quondam Ioannis Comitum de *Tilli-Berdin*, cujus mater fuit *Stewart*, & una trium filiarum Domini de *Emnermeth*, à quibus emit jus, & onera Comitatus debita hæredum persolvit, non ita pridem diem clausit, filiusque ejus in hæredem ejus est deservitus.]

Almundo recepto *Taus* jam plenior *Dunkelden*, sede Episcopali à Rege Davide ornatam, petit. Hoc Caledoniorum oppidum plerique ex vi verbi suspicantur, & corylorum tumulum interpretantur, qui à corylis Caledoniæ sylvæ nomen inditum volunt. Pergit hinc *Taus* per cadaver desolatæ urbeculæ *Berthæ*, non immemor quanta clade olim affecerit cum torrentior agros, sata læta, & boum labores prostraverit, præcipitemque hanc urbeculam cum regio infante & incolis

traxerit. Pro qua commodiore situ Rex Guilielmus *Perthum* extruxit, quæ statim adeo fuit opulenta, ut qui eo seculo vixit Nechamus de ea cecinerit:

*Transis ample Tai per rura, per oppida, per Perth,
Regnum sustentant istius urbis opes.*

Posteritas autem à templo in S. Ioannis honorem posito *Saint Johns towne* vocavit, Anglique flagrante inter *Brusios & Balliolos* bello operibus magnis armarunt, quæ Scoti postea magna ex parte subruerunt. Cæterum urbecula est elegans, situ amœno inter duo vireta, &, licet ædes sacræ nonnullæ excisæ, splendida; ita distincta, ut singuli artifices singulos fere vicos seorsim incolant, marinasque commoditates *Taus* accedente æstu naviculis subvehit. Vnde I. Ionstonus jam sæpe dictus:

*Propter aquas Tai liquidas, & amœna vireta,
Obtinet in medio regna superba solo.
Nobilium quondam Regum clarissima sedes,
Pulchra situ, & pinguis germine dives agri
Finitimis dat jura locis, moremque modumque
Huic dare, laus illis hæc meruisse dari
Sola inter patrias incincta est mœnibus urbes,
Hostibus assiduis ne vaga præda foret.
Quanta virum virtus, dextræ quæ præmia, norunt
Cimber, Saxo ferox, & genus Hectoridum.
Felix laude nova, felix quoque laude vetusta,
Perge recens, priscum perpetuare decus.*

[ADDIT. Et sic Arturus Ionstonus:

*Berta prius, Perthum nunc urbs antiqua vocaris,
Et fimul à sancto præsule nomen habes.
Te tua mundicies commendat & aura salubris,
Et qui fœcundos irrigat amnis agros.
Divitias lapsi testantur fragmina pontis,
Et non vulgari marmora cæsa manu.
Hunc Iovis imperio collectis imbribus unda
Subruit, impositum nescia ferre jugum.
Hic quoque, Grampigenæ quam tollant carmine vates
Est tibi flumineis insula cincta vadis:
Insula parva quidem, celebrem sed reddidit olim
Monticolas inter pugna cruenta duces.
Hic agiles exercet equos generosa juvenus,
Linqvit & alipedes post sua terga notos;
Martius hæc meruit circus vel arena vocari
Grajugenum levibus nobilitata rotis.
Sunt tibi vicini saltus, hic figere cervos,
Mollibus & capreis tendere lina potes.
Carsia nec procul est, hic & redolentia poma,
Et pyra Crustumiiis æquiparanda legis.
Vtile dum dulci misces, punctum omne tulisti,
Et tibi debetur summus honoris apex.]*

Nuper vero *Perthum* Rex Iacobus Sextus in Comitatum erexit, cum Iacobum Baronem *Dromund* Comitem Perthiæ creaverit. [ADDIT. obiit Iacobus improlis, & sic ad fratrem Ioannem hæreditatis jure pervenit, filius ejus natu maximus filiam Comitis Huntillæ uxorem duxit.]

Huic circumvicina sunt *Methuen*, quam Margareta Anglica vidua Iacobi Quarti tertio suo marito Henrico *Stewart* è stirpe regia & hæredibus numerata pecunia adquisivit, simulque Baronis dignitatem à filio Iacobo Quinto impetravit. [ADDIT. Iam Dominium de *Methuen* pertinet ad Ducem

Lennoxia.] Inferius *Rethuen* castrum *Rethuenorum* abominandi nominis, & ex omni memoria eradendi, cum ordinis amplissimi decreto sancitum sit, ut qui ejusdem essent nominis, illud deponerent & novum sibi adsciscerent; postquam *Rethueni* fratres execrabili & nefanda conspiratione in caedem Iacobi Sexti Principis longe optimi conjurassent, qui ipsorum patrem Guilielmum *Goureae* Comitem dixit, & postea cum jura ipsi Regi insolentior praescriberet, jure regni perduellionis reum capite multavit. Sed de damnatae memoriae viris haec nimio plus videantur, licet & posterorum ad cautionem intersit stirpes noxias memorare. [ADDIT. Et sic castrum hoc per foris facturam *Rethuenorum* regi cessit, qui in feofamentum ejusdem noviter Guilielmo Murray suo cubiculario concessit.]

Gourea illa, frumentariis campis & singulari [88] soli ubertate nobilitata, ad alteram *Tai* ripam planior procumbit. In hac è regione *Perthi* trans *Taum Scona* celebre olim monasterium, regibus Scotiae inaugurandis venerandum visitur, ex quo Kenethus Pictis in proximo ad interneccionem occisis, saxum ex Hibernia in *Argatheliam* translatum regibus Scotorum consecrandis lignea cathedra inclusum hic collocaverit, quod Rex Edwardus Primus Angliae Westmonasterium deferendum curavit. De quo vaticinium vulgo jactitatum, quod cum nunc fidem invenerit, ut id genus paucula, subjungendum curavi.

Ni fallat fatum, Scoti quocunque locatum

Inveniunt lapidem, regnare tenentur ibidem.

Nunc autem *Scona* Davidi de *Moravia* sive *Murray* Regis Iacobi speciali gratia Baronis titulum praestat. [ADDIT. Postea hic creatus est vicecomes de Stormont, erasoque hoc penitus monasterio, adeo ut ne minimum quidem ejus vestigium videre est, eo loci elegantissimum aedificavit palatium, una cum amoenissimus⁸⁹ hortis, sed nulla prole relicta, virtute chartae Taliae, post decessum Quint-Ierni ejus haeredis sine liberis defuncti, dominium hoc jam cessit Ioanni Comiti de Annandall.]

Vbi jam *Taus* grandior se dilatat, *Arrol* impendet, inclytorum comitum *Arroliae* habitatio, qui à *Brusiorum* temporibus haereditarii fuerunt Scotiae Constabularii, & originem sane vetustam repetunt ab *Hajo* quodam viro validissimo, qui cum filiis inclinatum Scotorum aciem in difficili contra Danos praelio ad *Longcarty*, arrepto jugo, adeo fortiter & foeliciter pugnando & adhortando restauravit, ut victoriam reportaverint, Rex regnique ordines illius virtuti victoriam & salutem retulerint. Vnde hoc loco sibi & suis agri feracissimi assignati, qui in rei testimonium jugum pro crista insignibus superposuerunt. [ADDIT. Haec *Arroliae* Baronia nuper vendita per dominum de *Kinghorn*, avunculum hujus Comitis *Arroliae*, Comiti de Duplin.] De *Huntley* castro adjuncto nihil est quod scribam, nisi quod amplissimae & honoratissimae familiae nomen fecerit: de qua suo loco. [ADDIT. Errat hic Camdenus, non enim haec Baronia nomen dedit familiae *Huntley*, sed alia illa quae versus meridiem in *Tivedalia* vel *Mercia* sita est. Baroniam vero hanc à Domino *Gray* emit pro Dominis de *Kinghorn*.]

⁸⁹ i.e. amoenissimis

[89]

PROVINCIAE
PERTHENSIS
NOVA DESCRIPTIO.

Provincia Perthensis à Septentrionibus & occidente æstivo confines habet Badgenochæ & Lochabriæ regiones, in Innernessæ Præfectura sive Vicecomitatu sitas; ab Oriente æstivo eam claudit Marria, in præfectura Abredoniæ jacens; ab Occidente Argatheliam contingit; ab Occidente Hiberno proxime adjacet Britannodunum, alias Lennoxia; ad meridiem habet Claclemannam, Sterlinum, & Forthæ æstuarium; ab Oriente Hiberno Fifam & Kinrossiam; & denique ab Oriente Angusiam contingit. Hæc Provincia in longitudinem porrigitur ultra quinquaginta duo millia passuum, videlicet ab Innergoria ex plaga Orientali ad Aberfullæ parochiam versus Occidentem, ubi proxime adjacet Lennoxia: Qua vero latissima est, videlicet ab Vchnahannoloch, monte in Atholiæ & Badenochiæ confinio, ad Sterlini pontem plus minus 48 millia patet. Insignium fluviorum quibus irrigatur facile primus & maximus est Taus, qui è lacu cognomine, 10 millia passuum longe & unum mille lato, in Braidalbin erumpit, is se ad Grampium montem inflectens Atholiam attingit, regionem fertilem in ipsis Grampii saltibus collocatam; ejus partem ad radices montis in planiciem explicatam Blaram vocant, quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam ad sinistram Tai ripam sita est Calidonia oppidum vulgo Dunkell, hoc est tumulus corilis. confitus infra Caledoniam ad 10 millia passuum in dextra Tai ripa situm est Perthum ipsum, cujus defertur honos, quod totus Vicecomitatus eodem nomine insigniri gestiat. In lacum Taum sese exonerant rivuli videlicet Duchartus & Locheia: Duchartus profluit ex lacu quodam cognomine, vulgo Loch Dochart, duo millia passuum longo & quingentos passus lato. Hic Lacus Insulam habet & arcem munitam, utramque versus plagam Occidentalem fluvii Tai; longitudo, quæ inter lacum cognominem unde oritur & Emsæ fluvii ostium, ubi in mare se devolvit, ad arcem de Brochiæ porrigitur 1000 passuum, habet 46.⁹⁰ Ex Leonini saltus agris defluit amnis Leo, qui ex lacu cognomine duo millia passuum longo ortus, postquam 24 millia passuum flexuoso suo decursu emensus est, tandem in Taum ad 1000 passuum infra lacum illabitur. Deinde infra 9000 millia passuum⁹¹ orientem versus, prope templum de Logyrant in Atholia Taum subintrat Timella, amnis insignis, qui ex Lacu Ranocha oritur suoque decursu Atholiam perstringit per passuum millia 16. In Timella rursus, prope plumbi viridarium, vulgo Leidgrein, influit Gnariæ rivulus, ex lacu cognomine originem trahens, cujus longitudo 18 millia passuum in Gnariam prope Blaræ arcem sese exonerat. Tiltæ ex lacu cognomine ortus, ejus longitudo 16 millia passuum, ad Caledoniam, 16 millia passuum infra Tai caput, in Taum labitur. Brana, 6 millia longus, ortum habens ex lacu Flenchiæ 2 millia passuum longo, in Glenquheith, infra Caledoniam, ad 6 millia passuum Orientem Hibernum versus, ad veteris arcis Kinleviensis rudera Taum intrat. Ila ex saltu cognomine vulgo Glenila originem ducens, cujus longitudo plus minus 20 millia passuum, in Ilam⁹² rursus ad Bermeniam incidit. Kethæ amnis, salmonum piscatu nobilis, præsertim ad abruptissimam sui cataractam, quam etiam accolæ Ketham vocitant, prope Dromondi Blaram, ubi inter occurrentes scopulos tanto ruit impetu ac fragore, ut nimia sui vehementia auditus instrumentum vitiet: Eo namque statis temporibus quotannis descendit⁹³ ingens salmonum⁹⁴ copia,

⁹⁰ i.e. porrigitur, millia passuum habet 46.

⁹¹ i.e. 9 millia passuum (presumably; author's mistake?)

⁹² i.e. Taum (presumably; author's mistake?)

⁹³ i.e. ascendit (presumably; author's mistake?)

⁹⁴ abbreviation 'salmonu' expanded

quorum alii dum pluvia, aut inde natorum fluminum illapsu, paulo auctior aut torrentior factus est amnis, superato Cataractæ præcipitio artes piscatorias eludunt, & salvi evadunt: alii dum contra ruentis aquæ impetum, Cataractam, non tam nando quam saliendo, licet irritò conatu, scandere nituntur, torrentis impetu retrovecti piscatorum technis decipiuntur; alii denique ex gurgitibus voraginis, infra Cataractam, retibus & aliis piscatorum decipulis capiuntur affatim. In Ketham rursus sese effundunt Glensciæ & Strathareliæ rivuli, ab istarum regionem capitibus promanantes. Supra Perthum oppidum, vulgo divi Ioannis, occidentem æstivum versus in Taum devolvitur Almonda, à capite saltus cognominis profluens, qui in longitudinem sese porrigit ultra 14 millia passuum. Taum ordine dignitatis proxime sequitur Ierna, fluvius satis celebris, originem trahens ex lacu cognomine vulgo Locherne, in regione montana, quam vulgo Balquidriam vocant, inter cuius lacus ostium, & Ierniæ illapsum in Taum, ad Abernethium, 3 millia passuum infra Ierniæ pontem, distantiam faciunt 24 millia passuum. In Iernam ad Coniriæ⁹⁵ templum influit Ruthellæ rivulus, ex saltu montano vulgo Glenertnay [90] descendens per 6 aut 7 millia passuum; haud procul ab eodem templo in Ieram⁹⁶ devolvitur amnis Lydnoca; ex saltu cognomine prorumpens, 4 aut 5 millia passuum longus. Prope Coniriam,⁹⁷ ad plagam Orientalem, haud procul à templo Cryfæ in Iernam se exonaerat Turretæ rivulus, ex lacu cognomine vulgo Loch-turret, plus minus 4 millia passuum longo oriundus. Prope Kinkellam in Iernam illabatur Machaniæ amnis, 6 millia passuum longus. Ad Forteviotæ templum in Iernam labitur amnis Maia, à montibus ocellis⁹⁸ effusus per 10 millia passuum versus occasum hibernum. Irrigatur hæc provincia fluvio insigni & amæno, quem vulgo Alanam vocant, is originem ducit ex saltu quodam montano vulgo Glenlocherne, & in Fortham illabatur supra Sterlinum, ad miliare unum versus occidentem: hic fluvius suo decursu Blanodunum oppidum medium secat. Ex Taichia lacu originem trahit Fortha, in quam illabatur Keltia, ex Bennacheri lacu oriundus, prope arcem Duni in Taichia. Hujus provinciæ lacus sunt: lacus Ranochus 12 millia longus, lacus Gnarius, lacus Tiltius, hi duo Badenocham, Ranocham & Atholiam interjacent, suntque æqualis longitudinis; videlicet uterque duo millia passuum longus. Lacus Lyadenus inter Glencoam & Ranocham jacens, circuitum habens milliarum quinque. Lacus Ranochus longitudinis 7 mille passuum, latitudinis vero unius mille passuum, quo in Lacu est Insula. In valle Leonis, jacent lacus Daw & Girr, qui duo, mille quingentos singula habent in longitudine passus. Lacus Leonis, lacus Taus, lacus Dothanus, qui quidem singuli suas habent insulas & inibi propugnacula. Lacus Iernæ 7 millia passus habens in longitudine, unum mille passus in latitudine. Lacus Turellus in Strathernia, lacus Lidnachus, lacus Bennatherus, lacus Tubellus Insulam habens, Clunienses lacus duo, Carniæ lacus duo. In Atholia sunt lacus Vidius, lacus Eshnæus, lacus Shiochus, lacus Kennartus, lacus Glassius, lacus Kinnardothæus, lacus Derculluchus.

⁹⁵ i.e. Comriæ

⁹⁶ i.e. Iernam

⁹⁷ i.e. Comriam

⁹⁸ i.e. Ocellis

Tota quanta est hæc provincia pascuis apprime felix, campis frumentariis nobilis; in Goria præcipue fructiferarum arborum proventu fœcunda: denique nemorum umbris, fluviorumque & lacuum amœnitate jucunda.

Sedes Episcopales in hac provincia olim erant duo, una Caledonia, altera Blanoduni: Prioratus Strathfillan, Inchmahomo, & Carthusianorum Monasterium: in urbe Perthensi Sororum etiam monialium de Elcho.

Arces in hac provincia præcipue sunt hæ, Blara in Atholia, Wemia, Ballocha supra Taum, Garsinlarga, Migartea in valle Leonis, Comræa, Garntelia, Morthlæa, Moncluria, Ardbleria, Turrus Cluniensis, Lacus in Tai Insula, Lacus Docharti Insula, Assintolia, Lacus Ronaldi Insula, Lacus Timmelli insula, Loyra, Almundi, Kilonria, Gorthæa, Moneia, Fordæa, Abrothelia, Drimmæniæ, castellum Tillibardinum, Kincairnia, Glennegies, Duncruba, Dunplinum, Innermaja, Eglismagirdill, Balmanno, Moncriefa occidentalis & orientalis, Elcho, Skellia, Rossia, Glendovana, Strovia, Kinsannia, Bathaica, Aula Gastani, Fingaslea, Kincardia, Megintia, Huntlæa, Forthæa, in Ilæ saltibus Innerpefray, Arx Duni in Taichia, Calandera, Taichiæ Insula, Edinampla, Cambusmora, Lanarca, Tullialana, Blara Vallicampia, Glasclunia, Rupis Aula, Bamfia, Blara in Goria, Ruthvena, sive Venatorum turris, Balhusia, Inchturia, Insula Martini, Auchterdura, Brakia Insula, Lacus Ierniæ cum propugnaculo, Keria, Coldachum, Cella Brigidæ & Duchræa.

Quatuor sunt in hoc vicecomitatu Præsbyteria, Dumblanense, Achterardure, Perthense & Dunkeldense, in quibus sunt 88 Ecclesiæ parochiales. Pontes sunt Ierniæ, Ruchelis, Comræi, Ruthveni, Tiltæ in Atholia, Alani pontis resonantis super Dovanam, Lothayæ, Ducharti, Arelæi, Machamæ & Dumblani.

Urbes, Culrossia & Perthum.

Burgi,⁹⁹ Baronæ, Achterardura, Dumblanum, Calidonia, Creifa, Abruthea, Duna, Alichia, & Arolia.

⁹⁹ delete punctuation

[91]

VICECOMITATVS
ABERDONIA
ET

BAMFIA,

una cum Regionibus & terrarum tractibus sub iis comprehensis. EX CAMBDENO.

MERNIS

Hisce Regionibus Ptolemæi seculo sederunt *Vernicones*, forsitan iidem qui *Vecturiones* Marcellino. Nomen tamen penitus intercidit, nisi tantillum ejus in *Mernis* superesse opinemur, V enim in M in contextu orationis sæpius transit in lingua Britannica. Hæc *Mernis* regiuncula mari Germanico obversa pingui gleba satis librata camporum jacet planitie. Maxime autem memorandum est *Dunnotyr*, Castellum arduæ & inaccessæ rupi, è qua mare despectat, superimpositum, mœnibus firmis, turribus intercurrentibus communitum, quod diu *Keithi* è familia veteri & splendidissima, qui virtute Duce consecuti sunt, ut sint Comites *Mareschalli* Regni Scotiæ hæreditarii, hujusque provinciæ *Vicecomites*. [ADDIT. vide Buchananum de bello ubi *Keithi* Danos debellarunt, nam inde dignitatem Marescalli acceperunt, quam ab illo tempore possederunt & possident adhuc.]

Hic in porticu cernitur illa quam modo memoravi vexillationis Legionis Vicesimæ antiqua Inscriptio, cujus literas illustrissimus Comes qui nunc floret, antiquitatis admirator, inaurandas curavit. A mari remotior *Fordon* locatur, cui à Ioanne de *Fordon* aliqua gloria, qui hinc oriundus Scotchronicon magno labore sedulo congegit; cujus studio recentiores Scotorum historici plurimum debent: sed vetustior gloria à S. Palladii reliquiis hoc in loco olim ut creditum repositis, qui à Cælestino P. P. Scotis anno CCCC XXXI Apostolus destinatus. [ADDIT. Paldykirk habet nundinas celebres per tres dies quotannis, ubi frequens mercatorum concursus ad pannos præcipue emendos, quos in Belgicam transferunt].

MARRIA, MAR

A Mari in mediterraneis supra *Mernis*, *Marria* ad sexaginta plus minus mill. pass. se dilatando excurrit; qua latior, Occasum versus, montibus intumescit, nisi qua *Dee* fl. Ptolemæo *Diva*, & *Donus* fl. sibi viam aperiunt & campos fœcundant. Ad *Doni* ripam *Kildrummy*, magno est ornamento, vetus sedes Comitum *Marræ*. Nec longe diffita est Baronis *Forbois* habitatio, qui vetusto generis splendore clari hoc cognomen (cum prius Bois vocarentur) acceperunt, postquam familiæ hæres immanem ursum valide trucidasset. Sed ad ostium majori sunt ornamento duo oppida quæ ab ostio, quod Britannice *Aber* dicitur, unum mutuata nomen, sed unius agelli interjectu distincta: alterum citerius, Episcopali dignitate, quam huc à *Murthlaco* viculo R. David Primus transtulit, pulchris Canonicorum ædibus, pauperum Xenodochio, & scholis bonarum literarum publicis, quas Guil. *Elphinston* loci Episcopus anno M CCCC LXXX ad erudiendam juventutem consecravit, admodum est nobile, & *Vetus Aberdon* dicitur. Alterum ulterius *Nova Aberdon* Salmonum captura est celeberrimum. [ADDIT. Collegium novæ Aberdoniæ fundarunt prædecessores Marescalli Comitum, regentesque adhuc præsentat; & noviter Thomas Rhedus, vir doctissimus ibi Bibliothecam publicam, multis & egregiis libris instructam fundavit, deditque salarium 400 libras per annum pro ejus custodia. Erexit professorem Matheseos Dominus Lyddelius, Medicinæ Doctor.] Verum Aberdoniam hisce versibus depingit qui inde oriundus I. Ionstonus:

*Ad Boream porrecta jugis obsessa superbis,
Inter connatas eminent una Deas.
Mitior algentes Phæbus sic temporat auras,
Non æstum ut rabidum, frigora nec metuas.
Fœcundo ditat Neptunus gurgite & amnes
Piscosi: gemmis alter adauget opes:*

*Candida mens, frons læta, hilares, gratissima tellus
Hospitibus; morum cultus ubique decens.*
[92] *Nobilitas antiqua, opibus subnixa vetustis,
Martiaque invicto pectore corda gerens.
Iustitiæ domus, & studiorum mater honoris,
Ingenio ars, certant artibus ingenia.
Omnia ei cedunt, meritos genetricis honores
Pingere non ulla Ars, ingeniumve valet.*

[ADDIT. Et sic Arturus Ionstonus de Veteri Aberdonia:
*Te pius antistes colit, urbs antiqua, regitque,
Donaque fœlicem reddit & unda freti.
Amnis aquas uno pons admirabilis arcu
Integit, autores suspicor esse Deos.
Talis erat Rhodii moles operosa colossi,
Turgida quam subter vela tulere rates.
Hunc prope salmonum soboles argentea nassas
Sponte subit, laqueis induiturque tuis.
Est quoque quod jactes vetus & venerabile templum,
Cætera prædonum diripuere manus.
Turribus hoc surgens geminis Pharos esse putatur,
Puppibus & tutum per vada monstrat iter.
Non procul hinc Phæbi surgunt & Palladis arces,
Aurea crux illas & diadema tegit.
Has pius erexit præsul, Rex divite censu
Donavit, titulos prodiga Roma dedit.
Non tot equus pedites fudit Trojanus Achivos,
Lumina quot patriæ protulit ista domus.
Nobilis urbs, extra præconem quærere noli,
Hunc populum qui te prædicet intus habes.*

Idem Auctor de Nova Aberdonia:

*Vrbs nova piscosi quam ditant ostia Devæ,
Vrbibus antiquis præripit omne decus.
Hanc delubra beant totum cantata per orbem,
Templaque mortali non fabricata manu.
Hæc prope Romuleis ædes sacrata Camænis
Surgit, Athenæum non procul inde vides.
Ardua sidereis rutilant prætoria pinnis,
Hic ubi planities panditur ampla fori
Adspicis hic procerum vicina Palatia cælo,
Et populi pictos, aureolosque lares.
Quid memorem ternos, tria propugnacula, colles
Qualibus urbs surgit quæ caput orbis erat.
Hanc quoque Lanaris mons ornat, amœnior illis,
Hunc ferrugineis Spada colorat aquis.
Inde suburbanum Iamesoni despicias hortum,
Quem domini pictum suspicor esse manu.
Salmonum dat Deva greges, maris æquora gazas,
Memphi, tuas, & quas India jactat opes.
Pons septem gemino cameratus fornice Devam
Integit, aurorem juncta tiara notat.*

*Hæc celebret vulgus, solos ego prædico cives,
His collata nihil cætera laudis habent.
Martia mens illos commendat & aurea virtus,
Rebus & in dubiis sæpe probata fides.
Hospita gens hæc est & comis & æmula Divûm,
Quæque regunt alios, huic famulantur opes.
Si locus est meritis, urbs hæc Regina vocari
Et dominæ titulum sumere jure potest.
Cætera mortales producunt oppida, solos
Urbs hæc Heroas, semideosque parit.*

Idem de eadem:

*Cum populo quisquis Romanam suspicis urbem,
Et mundi dominam, deliciasque vocas?
Confer Aberdoniam, Thetys hanc servilibus undis
Alluit, urbs famulo nec procul illa mari est.
Vtraque fulta jugis subjectos despicit amnes:
Vtraque fulmineâ spirat ab arce minas.
Illa suos Fabios, invictaque fulmina belli
Scipiadas jactat, Cæsareamque domum.
Mennesis urbs hæc proceres, gentemque Culenam,
Et Collissonios, Lausoniosque patres.
Urbe Quirinali minor est urbs Grampica, cives
Sunt tamen hic animis, ingeniisque pares.]*

Omnem fere fidem superat, quanta Salmonum copia & hæc & alia Scotiæ flumina ex utraque regni parte abundant, piscis Plinio nisi fuerit Rheni *Esox* minime notus, sed in hac Septentrionali Europæ parte notissimus, *puniceo*, ut inquit ille, *rutilans viscere*. Autumno rivulis & plerumque vadosis locis coëuntes ova enixi sabulo cooperiunt, quo tempore adeo sunt macilenti ut nihil fere præter ossicula habeant. Ex ovis illis vere proximo tenelli pisciculi nascuntur, qui mare petentes brevi tempore in justam crescunt magnitudinem, & natalia sua flumina repetentes adversus aquas luctantur, & si qua occurrunt obstacula, verberare caudæ, saltu quodam (unde Salmonum forsitan nomen) cum intuentium admiratione facile superant, suisque se continent fluminibus donec pariant. Quo tempore lege cautum est, ne capiantur, scilicet à sexto Idus Septembris ad Calendas Decembris. Inter maxima Scotiæ commoda habiti videantur, cum lege itidem prospectum fuerit, ne Anglis divenderentur, nisi Anglicis aureis numeratis. Verum hæc aliis relinquo.

Quod ad *Marriæ* Comites, Alexandro Tertio regnante, Guilielmus *Marriæ* Comes nominatur inter eos qui in Regem erant offensiores. Davide *Brus* rerum potente, Donaldus qui regni custos in lecto ante prælium ad *Dyplin* ab Edwardo *Balliolo* & auxiliaribus Anglis occisus, cujus filiam Isabellam Rex Robertus *Brus* in prioem accepit uxorem, è qua genuit Marioriam matrem Roberti *Stewart* Regis Scotorum. Sub eodem Davide memoratur Thomas Comes *Marriæ*, qui relegatus anno M CCC LXI. Et sub Roberto Tertio Alexander *Stewart* Comes *Marriæ*, qui in prælio ad *Harlæum* contra Insulanos occubuit anno M CCCC XI. Iacobi Primi temporibus legitur in Scotochronico, *Alexander Comes Marriæ obiit* M CCCC XXXV. *Bastardus filius Alexandri Stewart, Comitum Buchaniæ, filii Roberti Secundi Regis Scotorum, cui Rex successit in hæreditate, utpote Bastardo*. Ioannes filius natu minor Iacobi Secundi postea hoc usus est titulo, qui, convictus magicis artibus Regi fratri perniciem molitum fuisse, vena incisa periit. Et [93] post eum Robertus *Cockeran* è Latonio ad hanc dignitatem evectus à Iacobo Tertio, mox à proceribus suspensus. Iam inde in usu non erat donec Maria Regina Iacobum fratrem nothum hoc honore exornavit, nec adeo multo post, cum *Marriæ* Comitum titulum veteri jure ad Ioannem Dominum *Ereskin* spectare deprehensum esset, pro *Marria*, *Moravium* illi in honorarium titulum contulit, & Ioannem *Ereskin* virum antiquæ nobilitatis *Marriæ* Comitem creavit, cujus filius eodem prænomine eodem jam

honore lætatur , in utroque regno Regi à consiliis: [ADDIT. nunc nepos eodem prænomine & honoribus gaudet.]

BVCHANIA,
sive
BUQUHAN.

Vbi nunc *Buquhan*, Latine *Boghania* & *Buchania* supra *Donum* fl. in mare prominet, TAIZALI olim sedes habuerunt. Hoc recentius nomen à bobus sunt qui deducunt, cum tamen ovibus pascendis terra sit aptior, quarum lana inprimis laudata. Quamvis fluvii hac in ora passim Salmonibus sint fœcundi, *Ratram* tamen fl. nunquam ingrediuntur, ut prodidit Buchananus; Qui etiam prodidit, in *Ratræ* ripa esse speluncam prope *Slans* castrum, *cujus natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim destillans statim in lapidum pyramidas vertitur, ac nisi opera hominum antrum subinde purgaretur, spatium usque ad fornix breviter compleretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem & saxum obtinet: est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit.*

Ingens etiam massa Electri, quæ vel equi corpus magnitudine æquavit, haud multis abhinc annis in hoc littus ejecta. Succinum, Glessum, & Chrysoelectrum hoc docti vocant, & Sotacus succum esse, qui ex arboribus in mare apud Britannos defluit, & durescit, existimavit; Tacitusque juxta sensit, dum scripsit, *Fœcundiora nemora lucosque sicut Orientis secretis ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis Insulis terrisque inesse crediderim: quæ vicini Solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, & vi tempestatum in adversa littora exundant.* Serapio autem & recentioris ævi Philosophi volunt exoriri è terra bituminosa sub mari, & juxta mare, ipsumque fluctus & tempestatem ejicere, partim pisces devorare. Sed quo ego aberravi? in viam redibo, & aberranti veniam impetret confessio.

Regnante Alexandro Secundo Alexander *Cominius* honore Comitum *Boghaniæ* effloruit, qui Rogeri de *Qunicy* Comitum *Wintoniæ* in Anglia filiam & unam hæredum duxit, ejusque è filio neptis eundem titulum Henrico de *Bellomonte* marito attulit. Ille enim regnante Edwardo Tertio in Parlamentariis Angliæ Comitibus locum habuit nomine Comitum *Boghaniæ*. Postea Alexander *Stewart* filius Regis Roberti Secundi fuit hujus loci Comes, cui successit Ioannes filius Roberti Ducis *Albanicæ* natu minor, qui à Carolo Septimo Galliarum Rege cum septem millibus auxiliarium Scotorum in Galliam evocatus, egregiam operam contra Anglos præstitit, tantaque cum laude meruit, cæso Thoma Duce *Clarentiæ* fratre Henrici Quinti Regis Angliæ apud *Baugium*, & magna si unquam alias de Anglis reportata victoria, ut Gallicæ Constabilis fuerit constitutus. Sed tertio post anno ille cum fortissimis viris *Archebaldo Douglas* Comite *Wigtoniæ* & Duce *Turonum*, &c. alternante belli aleâ ad *Vernolium* ab Anglis devictus occubuit. Quos tamen ut inquit ille,

— æternum memorabit Gallia cives
Grata suos, titulos quæ dedit & tumulos.

Certe quod sub Carolo Sexto & Septimo Gallia fuit conservata, & Aquitania recepta Anglis exturbatis, plurimum Scotorum fidei & fortitudini se debere Galli non possunt non agnoscere. Comitatum autem *Buchaniæ* deinde Iacobus Primus commiseratione permotus Georgio de *Dunbar*, quem *Marchiæ* Comitatu prius ob crimen paternum autoritate Parlamentaria exuerat, donavit: nec multo post Iacobus filius Iacobi *Stewart de Lorna*, qui cognomine *Equus Niger*, è Ioanna *Somersetta* hunc honorem consequutus reliquit posteris, & deficientibus jampridem masculis per filiam ad *Douglasium* juniorem de *Lochlevin* devenit. [ADDIT. Filia hereditaria illius Comitatus data fuit in matrimonium filio Ioannis *Ereskini* Comitum de *Mar* ex secunda uxore nato, ex quo matrimonio prognatus præsens Comes de *Buquhan*.]

A *Buchania* littore reflexo, & ad Septentriones obverso *Boena* est, & exigua præfectura *Bamff*, nec non *Ajuza* minoris notæ territorium castrumque *Rothamay* Baronum de *Salton*, quibus cognomen *Abernethy*, habitatio. [ADDIT. *Rothamay* Baronia vendita Ioanni Gordon de *Carnborrou*, qui eam hodie possidet; filius ejus major natu, dum comitaretur Dominum de *Aboyn* in turri de *Frendraght*, noctu pulvere sulphureo periit cum tribus aliis: historiam hanc elegantissimis versibus

descripit Arturus Ionstonus, quos hoc loco inserere operæ pretium putavi.

De Ioanne Gordonio, Vicecomite de Melgein, & Ioanne Gordonio de Rothimay, in arce

Frendriaca combustis.

*Vos supremi ignes, extremaque lumina mundi ,
 Insomnesque faces, & ponto nescia mergi
 Sidera, mutata monimenta perennia formæ,
 Magna, minorque feræ, custosque Erymanthidos Vrsæ,
 Quique Lycaonias circum Draco pervigil Arctos
 Adspicis, Herculeis olim confixe sagittis,
 [94] Astraque vos præter si quæ Fergusia tellus
 Cernit in occiduis semper vigilantia flammis,
 Edite, nam testes vos, & nox conscia facti
 Extitit, Arctoi nuper sub cardine cæli;
 Gordonicæ quis, vasta movens incendia, gentis
 Torruit heroas, fæta truculentior ursa,
 Impastoque lupo, nec tigride mitior, icta
 Dum furit, aut rapta dum sævit prole læna.
 Vidimus & diris opprobria barbara flammis
 Addita. Mausoli poterant qui busta mereri,
 Pyramidas vel Memphi tuas, vel Porsena si quid
 Altius erexit, postquam deferbuit ignis,
 Vilibus illati stabulis jacuere jugales
 Inter equos, putri stipula fænoque sepulti.
 Nec Mora, tosta focus & adhuc fumantia mensas
 Corpora texerunt, imæ spectacula plebi.
 Hic proceres cum plebe jacent, discrimine nullo.
 Effigies his nulla viri est, sua brachia nulli,
 Nil humeros supra, nil est sub pube relictum:
 Cuique suus tantum superest sine nomine truncus.
 O cælum, ô superi! post hæc quis regis equile
 Threicij, dirasque feri Busiridis aras,
 Aut Læstrigonias epulas, aut fæda Thyestæ
 Prandia, quæque Iovi fertur struxisse Lycaon,
 Aut tua crudelis miretur fercula Progne?
 Innocuos juvenes, patriis in finibus, inter
 Mille clientelas, & avito sanguine junctos
 Hospitii dominos, omnis damnique dolique
 Securos, somnoque graves, & noctis opacæ
 Vallatos tenebris, animatis sulphure flammis
 Vidimus extinctos, & tracta cadavera fœdis
 Indignisque modis, postquam sunt ultima passi.
 Tristis, & infælix, & semper inhospita turris
 Momento succensa brevi, simul ima supremis
 Miscuit, & tumulos thalamis, & funera somno,
 Et famulis dominos, quorum confusa jacebant
 Obruta ruderibus cinis, ossa, cadavera: namque
 Corporis unius, memini, pars ossa fuerunt,
 Pars cinis immundus, tostum pars igne cadaver.
 Quam fors dura fuit! vivos dum pascitur ignis,
 Nemo manu, prece nemo juvat, nec abire parantes
 Quisquam animas pius ore legit, vocesve supremas*

*Aure bibit, dextra vel lumina condit amica.
 Nemo sacra cineres turbatos excipit urna.
 Nemo parentales lachrymas insontibus umbris,
 Aut trucibus dat thura rogis, autserta sepulchris.
 Illustres juvenes, procerum genus alter, avito
 Alter Hyperboreos attigens sanguine reges,
 Sic pereunt, stratique jacent florentibus annis.
 Ah prius hoc procerum par inclarescere mundo
 Debuerat, patriamque novis implere trophæis,
 Seu domito, quem tota hominum gens odit, Ibero,
 Sive triumphatis aquilis, Rhenoque bicorni,
 Gordonicæ quem gentis honos, Huntleius hæres,
 Imperio nunc Celta tuo, circumsonat armis
 Vndique Grampiacis, & sanguine miscet herili.
 Debuerat frati comitem se jungere frater,
 Cognatusque latus cognati cingere, pugnas
 Inter & arma ducum, majoraque fulmina belli.
 Sed decus hoc nostris invidit Tartarus oris,
 Tartarea vel gente satus; nam criminis hujus
 Horruit aspectu tellus, & pontus, & æther.
 Æmula majorum soboles, quæ nescia vinci,
 Nescia terreri, frameas spernebat & enses,
 Fraude perit, tectisque dolis, nec cernitur hostis.
 O sæclum, ô mores! fuit olim gloria gentis
 Grampigenæ nescire dolos, sed viribus uti,
 Et conferre manus, campisque patentibus armis
 Cernere fulmineis, & sternere cominus hostem.
 Sic domiti Pictique truces, Cimbrique feroces,
 Sic Tibris, & dominæ repressa potentia Romæ est,
 Nec secus armorum princeps & gloria Vallas,
 Quique Caledonias rexit fœliciter oras
 Brussius, Hayorum comitatus principe, vastos
 De sibi vicina pepererunt gente triumphos.
 Heu, nunc orba viris, & plusquam degener ætas,
 Rem gerit insidiis, Martis pro cuspide sica est,
 Toxica pro telis, & clandestinus ubique
 Pro jaculis, Bellona, tuis, heu, spargitur ignis;
 Authorem nec scire datur; secretior ille est,
 Quam pelagi fontes aut incunabula Nili.
 Sacra cohors, cui jura Themis, legesque supremas
 Credidit, & scelerum comites Rhamnusia pœnas;
 Ardua si juvenum virtus, & sanguis in uno
 Regius, orborum vel præmatura parentum
 Canities, viduusque thorax miserabilis Hayæ,
 Si juris, si gentis honos, vel gloria sæcli,
 Te movet, irato pietas vel debita cælo
 Da trucis artificem sceleris. Quod poscimus æquum est.
 Iudicis officium est causas aperire latentes,
 Qua licet, & scelerum primos exquirere fontes,
 Et modo blanditiis, duris modo vocibus uti,
 Omnia tentando, lex quæ permittit & æquus*

*Iuppiter, exigui levis est jactura laboris.
 Omnibus excusis, vi iudex, scire quod optas,
 Extorquere potes; præsto est qui vellicet artus
 Simius, & stridens non uno culeus angue.
 Est tibi trajectis armata ciconia nervis,
 Est rota, sunt fustes, & iniquo pondere torquens
 Anchora cervices, & quæ præmat ocrea suras.
 Vtque, quod admisit, dirum scelus expiet, ultor
 Nunc sceleris, famulos præbebit Mulciber ignes.
 Scotigenæ ne gentis honos, sanctique Senatus
 Gloria fædetur, pænis ultricibus insta:
 Vre, seca, nulloque virûm discrimine sævi,
 Dum tormenta tibi, superest dum Scotica cervix.]*

Sub his *Strathbology*, id est, *Convallis ad Bolgy*, Comitum Atholiæ olim habitatio, qui inde cognomen mutuati, nunc Marchionis *Huntley* præcipua sedes. Hunc enim titulum Rex Iacobus Sextus contulit Georgio *Gordon* Comiti *Huntley*, *Domino Gordon & Badzenoth*, antiqua nobilitate, & numerosa clientela admodum illustri, cujus majores à *Setonis* orti, Parliamentaria autoritate *Gordoni* nomen assumpserunt (cum Ioannis *Gordoni* Militis filiam *Alexander Seton* cum hæreditate admodum opima in uxorem duxisset) Comitisque *Huntley* honorem à Iacobo Secundo anno M CCCC XLIX acceperunt. [ADDIT. Nunc filius ejus ei successit.]

[95]

BRAID ALBIN.

EX CAMBDENO.

Introrsus inter elata & confragosa montis *Grampii* juga, ubi paulum subsident, est *Braid Albin*, id est, *altissima Scotiæ pars*, qui veri enim & gnesii Scoti Scotiam patria lingua *Albin* vocant, ut ubi maxime attollitur *Drum Albin*, id est, *Scotiæ dorsum*. Brunalbin autem legitur in vetusto codice, ubi hæc habentur: *Fergus filius Eric primus qui de semine Chonare suscepit regnum Albaniam à Brun-Albain ad mare Hiberniæ, & Inch-Gall. Et inde Reges de semine Fergus regnaverunt in Brun-Albain sive Brunhere usque ad Alpinum filium Eochall*. Verum suis Ducibus quam terræ dotibus notior hæc Albania. Primus quem legi Albaniam Dux fuit Robertus Comes Fifensis, quem frater Rex Robertus ejus nominis Tertius eo honoris evexit, cujus tamen filium Davidem regni hæredem ambitione percitus, male gratus, fame sustulit. [ADDIT. Placuit hoc loco inserere mortem Davidis ex Buchanani libro rerum Scoticarum decimo: Regis filius David, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augeter indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis, ad reverentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ erant appositæ, & multo magis materna diligentia & confilio, impetus ejus retundebantur, ea vero defuncta, libido frænis libera, ad veros mores rediit: ac, metu & pudore seposito, alienas uxores, & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat ad struprum: si quis, ejus inhibere libidinum vellet, male multatus discedebat. De hac ejus impotentia, cum multæ querelæ ad patrem fuissent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, ut adolescentem apud se retineret, donec, defervescente lascivia, ad meliorem frugem rediret. Gubernator, quam jam diu expetebat, occasionem stirpis fraternæ delendæ, nactus, Davidem, obvium sibi ad tria ferme milliaria à Fano Andree secum ad arcem Andream, quam, Archiepiscopo nuper mortuo, per speciem custodiæ tenebat, ducit: inde, paulo post, in arcem suam Falcolandiam traducit: ibi, moriturum fame, in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patrii crudelitas ad mortem, in primis miserabilem, destinarat, ei duarum muliercularum misericordia vitam, in paucos dies, prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem avenaceum ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri solet) extentum, ut complicari posset, sub lineo velo, quod capiti adversus Solem, negligenter injiciebat quoties adeundi hortos, carceri propinquos, erat copia, per tenuem rimulam, verius quam fenestram, immittebat. Altera nutrix rustica lac, è mammillis expressum, per canalem, in os ejus immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet, quam levaret, cum aliquot dies vitam simul & pœnam ei produxissent, custodibus diligentius observantibus, deprehensæ, ad supplicium protrahuntur, patre perfidiam filia vehementer execrante, dum, erga infidum Gubernatorem suam fidem ostentare conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam, victus inopia, etiam sua membra lacerasset, non simplice morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine, tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre, auso.] Sed hujus sceleris pœnas, quas ille lento Dei judicio non luit, ejus filius Mordacus secundus Dux Albaniam gravissime persolvit, perduellionis damnatus & securi percussus, cum duos filios idem supplicium pridie pertulisse vidisset. [ADDIT. Hanc historiam sic describit idem Buchananus, eodem libro: Capti in conventu, & in custodias divisi, Mordacus, Dux Albaniam, filii ejus Valterus, & Alexander, & focer Dunachus, Comes Leviniam, & Robertus Gramus, is, qui, post aliquot annos, Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ Nobilitatis viri: sed reliqui, non adeo diu post, dimissi, Mordaco cum filio, & socero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex, ejus arces in suam potestatem redigendas, curavit, in Fifa, Falcolandiam; in Taichia, Dunum: ex hac uxor ejuseducta, ad Tentallonem, Lothianæ arcem, miffa. Iacobus, filiorum minimus, audita clade familiarum, collecta manu, Britannodunum oppidum cremavit, & Ioannem Stuartum Rufum, Regis patrum, & cum eo triginta duos, trucidavit. Ipse in Hiberniam profugit: ibique paulo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat, Finelaus, Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Iacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor, cum duobus filiis, Andrea, Alexandro, &

Arcturo notho: qui à Iacobo Tertio Rge, domum reversi, magnis honoribus sunt perfuncti. Eodem anno, convocatis Sterlinum proceribus, producti è custodiis, ad causam dicendam, Morcadus, cum [96] duobus fillis, & focero. Iudicium patrio more constitutum. Mos autem hic est. Eligitur, qui præsit, vir singulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina objecta audiunt, & jurati de reo pronunciant: hi fere ejusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest: reo iudicium rejectio datur: ubi justus numerus, id est, duodenarius est confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expensis criminibus, quod plures judicant, ei sententiæ statur. Hoc more tum selectis iudicibus, quorum non est operæ precium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique, propinqua cognatione juncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die, duo juvenes, postridie, pater eorum, & avus maternus capitali supplicio affecti, in colle, qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi à nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam, patruelis uxorem, misisse patris, mariti, & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox, ex doloris impatientia (ut fit plerunque) animi secreta revelaret: illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatus locutam: tantum respondisse, Siquidem vera fuerint objecta crimina, Regem recte & jure fecisse.] Tertius Albanix Dux fuit Alexander filius secundogenitus Regis Iacobi Secundi, qui Regni Prorex, Comes *Marchiæ*, *Marriæ*, & *Gariochæ*, Dominus *Annandiæ* & *Manniæ*, à Iacobo Tertio fratre *Annandiæ* & *Manniæ*, à Iacobo Tertio fratre proscriptus & multis conflictatus difficultatibus tandem hastiludio Lutetiæ adstans particula hastæ fractæ vulneratus occubuit. Hujus filius Ioannes, quartus Dux Albanix, Prorex itidem, & tutor Iacobi V datus, delinitus aulæ Gallicæ deliciis, ducta ibidem uxore filia & altera herede Ioannis Arverni & Lauraguezani Comitibus ibidem mortem sine sobole obiit. Quem ob reverentiam regii sanguinis Scotorum Franciscus Primus Rex Galliarum eo honore dignatus est, ut inter Archiepiscopum Lingonensem & Ducem Alenconix Franciæ Pares Gallix locum concesserit. Ab ejus morte nullus Dux fuit Albanix, donec Maria Regina Henrico Domino *Darley*, quem pauculis post diebus in maritum assumpsit, nunc titulum detulerit, ut Rex Iacobus sextus eundem Carolo filio juniore infantulo [ADDIT. qui jam pridem Magnæ Britannix Rex,] concessit.

Incolunt has regiones genus hominum¹⁰⁰ incultum, pugnax, & imprimis maleficum, *Highlandmen* vulgo vocantur, qui vera soboles priscorum Scotorum, Hibernice loquuntur, se *Albinnich* vocant, corpore firm & compacto, robore valido, pedibus pernices, animis elati, bellicis exercitiis, seu potius atrociniis innati, & ad vindictam odio capitali projectissimi; Hibernicorum more virgatis sagulis induti, capillitio denso & longiori, venatu, piscatione, & prædatione vivunt. In bello casside ferrea, lorica ferreis annulis contexta, arcubus, & hamatis sagittis & machæris utuntur latioribus: atque per gentes, quas *Clannes* vocant, divisi, ita immaniter grassantur prædando, cædendo, ut ipsorum efferata crudelitas legem extorserit, quâ liceat, si quis aliqua ex illorum gente damna intulerit, quicumque ex illa gente captus fuerit, aut damna resarciat, aut capite luat.

LOQHVABRIA.

EX CAMBDENO.

Quicquid ultra *Nessum* ad Occiduam devertit plagam, & *Aber* lacui adjacet, *Loqhuabria* inde appellatur, id est, antiqua Britanorum lingua *Ostium lacuum*; Quod ad Arctoam plagam, *Rossia*.

Loqhuabria pascuis & sylvis læta, nec sine ferri venis, frumenti non adeo ferax; sed piscosissimis lacubus, & omnibus vix alteri cedit. Ad *Lotheam* lacum *Innerlothea* propugnaculo

¹⁰⁰ Abbreviation 'hominu' expanded

firmata, & mercatorum frequentia olim magnam claritatem obtinuit, sed piraticis Danorum & Norwegorum bellis excisa, multis jam seculis ita jacuit neglecta, ut vix ulla illius facies relinquatur integra. Quod innuunt quos modo protuli, versiculi.

Comites, quos legi, habuit *Loquhabria* nullos, sed circa an. Salut. M L. *Thanum* nominatissimum Banquonem, quem Macbethus nothus, cum cæde & sanguine regnum occupasset, timidus & suspiciosus è medio tollendum curavit, quod è quarundam Magarum vaticinio comperisset fore, ut ejus posteritas extincta Macbethi sobole aliquando regno potiretur, & longa serie regnaret. Quod sane fide non caruit: Fleachus enim Banquonis filiu, qui per tenebras ignotus insidias evasit, in Walliam profugit, ubi aliquandiu latuit, acceptaque in uxorem Nesta, filia Griffith *Ap Lewellin* Principis *Northwalliæ*, Walterum progenuit, qui in Scotiam reversus insulanorum rebellionem tanta fortitudinis laude compressit, & tanta prudentia regios in hoc tractu reditus administravit, ut Rex totius Regni Scotiæ Seneschallum, sive Quæstorem (*Stewart* vulgo vocant) constituerit. Vnde hoc muneris nomen cognomen *Stewart* ejus posteris indidit, qui passim per Scotiam numerosa nobilitatis sobole proseminati, magnis honoribus cumulati diu floruerunt: & ex illis ante annos tercentos supra triginta Robertus *Stewart* per Marioriam matrem filiam R. Roberti *Brus* ad regnum Scotiæ, & modo Iacobus *Stewart* ejus nominis Sextus Rex Scotorum per Margaretam proaviam filiam Henrici Septimi (divino summi rectoris numine ita destinante) ad amplissimum Britannicæ Monarchiæ fastigium universo terrarum orbe applaudente ascendit.

[ij 96]

LORNA,

EX CAMBDENO.

Lorna generosi hordei ferax habet ad vastum lacum, *Leave* dictum, *Berogomum* castrum, in quo olim justitiæ forum, & haud procul *Dunstafag*, id est, *Mons Stephani*, quondam regum habitatio, supra quod *Lacus Aber*, in terram tam longè ex occiduo mari se infinuat, ut lacui Nesso, qui in Orientalem Oceanum se emittit, nisi angusto spatio montes interpositi dirimissent, confluisset. In hac celeberrimum est *Tarbar* in *Logh-Kinkeran*, ubi Parlamentaria autoritate Iacobus Quartus Iusticiarium & Vicecomitem constituit, qui australium insularum incolis jus administraret. Has regiones, & ulteriores, anno incarnationis Dominicæ D CV. tenuerunt Picti, quos Septentrionales Pictos vocat Beda, ubi prodit illo anno Columbanum ex Hibernia *Presbyterum & Abbatem habitu & vita Monachi insignem* in Britanniam ad hos qui *arduus atque horrentibus montium jugis ab australibus Pictorum regionibus fuerunt sequestrati*, religione Christiana imbuendos advenisse, eosque in præmium *Hij* insulam, nunc *I-Comb-kill* quæ objacet, illi concessisse, de qua suo loco. Lornæ Domini superiori ævo fuerunt *Stewarti*, hodie autem per fæmellam eorum hæredem, *Argatheliæ* Comites, qui hoc in honorario suo titulo ubique præferunt. ADDIT. Et illorum filii natu majores appellantur Lornæ Domini.

[97]

EXTIMA ORA
SCOTLÆ,
in qua

Provinciæ aut Regiones sunt, Rossia, Sutherlandia, Cathanesia, Strath-Navernia, cum regiunculis quæ iis subsunt, itidemque Moravia.

Quicquid terrarum longo tractu, à sinu quem Livennum dicunt, qui Lochabrium à Lorna dividit, adusque Orcades insulas, & extima Continentis, comprehensa etiam Badenocha, quæ à fontibus Spææ fluminis ad decursum ejus in longum porrigitur, non ita pridem Vicecomitatus Innernessi nomine censebatur. Ex hac urbe universi jus petebant, & in hac urbe prætoris capitalis, quem nostri vicecomitem (*Sheriff*) appellant, sedes erat, sicut hodie quoquo manet: Quæcunque etiam ex Æbudis per magna maris spatia iis littoribus objacent, eodem jure tenebantur. Præfectura hæc ad Marchiones Huntlaeos hæreditarie pertinebat.

At Cathanesia provincia cessit nuperus Marchio in gratiam Cathanesiæ Comitis è Sinclariorum familia geniti, qui ejusdem Marchionis sororem Ioannam Gordoniam in uxorem duxerat, unde hodierna progenies, eaque provincia Comitatus per se censetur.

Idem quoque Marchio cessit jure Sutherlandiæ provinciæ in gratiam Georgii Gordonii cognati sui, qui ducta Sutherlandiæ Comitum hærede filia, hoc Comitatu auctus, illum in suam familiam transtulerat. Vnde hodie Provincia illa Comitatus quoque per se censetur.

Cromartia urbecula sinui ejusdem nominis apposita, cum exigua proximæ terræ parte, jam ab antiquo Vicecomitatus nomine habebatur, cujus præfectura ad Vrchartorum familiam, (cujus princeps familiæ in vicinia oppidi arcem ac latifundia habet) adhuc spectat.

His divulsis manet adhuc amplissimus universi regni comitatus, nam præter Badenocham, Lochabriam, isthmumque illum terrarum, qui Lochabriam ac Æbudas insulas interjacet, multis minoribus regulis habitata, omnesque eas insulas quæ littori sparsim prætenduntur, Rossiam universam cum regiunculis vicinis, aut sub illa comprehensis, Strathnaverniam, Assynt, ac quæcunque lacum Nessum ambient, complectitur.

Vetus Geographia hæc loca Creones, Cantas, Carnonacas, Mertas, Logos, & ad extremam septentrionem Cornabios insedissem affirmat, quorum omnium nulla vel apud nostros Scriptores vel exteros superest memoria, nisi forte Cornabiorum obscura lateant vestigia in arce Cathanesiæ Comitum, quæ non ita pridem Gernigo, hodie *Castle Sinclar* dici incipit. At Oceanus magnis terrarum spatiis infusus, incipiens à sinistris ad Tæzalum promontorium, nunc *Buchan-nesse* dictum, à dextris autem ad Veruvium promontorium, nunc *Dungisby-head*, Innernessam usque penetrans, penitusque ad Cœnobium Beaulieu, Vararis æstuarii olim nomine, hodie *Murray Fyrth*, videtur nondum antiquitatem deposuisse; in intimo enim sinus secessu tres fluvii distinctis nominibus in unum confluentes, sub nomine Farrar fluvii, magnum illud Vararis æstuarium subeunt.

ROSSIA.

Rossia nomen prisca lingua Chersonesum significat: & revera provincia hæc quanquam ad utrunque mare sese porrigit, multis tamen sinibus irrumpentis Oceani utrinque lancinata, si universim eam intueare, crebas peninsulas refert.

Hos omnes sinus (quod semel dixisse sufficiat) quicunque prisca loquuntur lingua, per universum regnum Lacus nominant: ac propter ambiguitatem vocis, sinus maris, lacus salsos, terrestres vero dulces appellant.

Rossia, qua Occidentem spectat, Vergivio Oceano objecta, multis sinibus intercisa est, qui omnes piscium uberi proventu (halecum præsertim immensis examinibus) luxuriant. Terra vero omnis asperis montibus intumescit, frugibus parum felix, cum desint satis campi, silvarum frequens, pascui quam meffibus magis accommoda. Sed frugum inopiam animalium mansuetorum ac ferinæ copia levat, quæ hinc abacta quotannis longe lateque distrahitur.

Primus ad occidentem hybernum tractus *Kintail* vocatur, angusto freto à Skia insula divisus, sub eoque regiuncula *Glen-Elcheg*, avitum hoc est & patrimoniale solum illustrissimi [98] Comitis Seafort, qui longe lateque per has provincias dominatur, familiæ Mac-Kennethorum principis: In hac est *Castel ylen Donen* in insula¹⁰¹ freti prædicti, ubi Comitis hujus majores primas sedes tenuere. In hunc influunt flumina modica Sheil, Lyick, Connag, Elchag, Luong. Glen-Elcheg vero attingit sinum Carroun, in quem exonerat se ejusdem nominis fluvius. Postea legendo oram, præteritis aliquot ignobilioribus sinibus, visitur sinus Ew, & ad mille passus supra eum lacus Ew, undique densis silvis obseptus, ubi superioribus annis ferrariæ exercitæ sunt, nescio an adhuc desitum sit.

Dehinc paulum ad septentriones sinus Brienna, annua & copiosa halecum piscatura nobilis. Sinus ille Ptolemæo Volsas dici videtur. Mediterranea supra hunc Rossia pars Ard-Ross dicitur, id altitudinem vel altissimam Rossia partem significat, inter altissimos enim montes jacens tota horrida & inculta est. Supra hunc sinum proxime dictum, sequitur *Coigach* regiuncula, quæ vox quintam significat, censebatur enim vicina regionis Assynt quinta pars, at nunc avulsa alius domini est.

Proxima est Assynt, inter Chircaig fluvium ac sinum Cheulis-cung, secundum littus porrecta. Promontorium Row-stoir-Assynt hic longe ultra reliquum littus in mare procurrit. Tralign fluvius ex monte altissimo Bin-moir-Assynt defluens, infra Ard-breck, ubi loci dominus arcem habet, permenso lacu Assynt dicto in mare se exonerat: mons ille cum nonnullis vicinis in mediterraneis Sutherlandiæ, marmoris, aut saxi, quod affinitate marmor referat, venis celebris: cæterum hic aspera & inculta omnia, neque præter cervorum, boum, equorum, caprarumque greges quicquam memorabile: cum Regio inops paucis colonis vix sufficiat. Regiuncula hæc ante multa tempora Sutherlandiæ accensa, ejusdemque pars habitata fuit, postea nescio quomodo inde avulsa in aliorum dominium concessit. Hodieque loci dominus Comitem Seafortium superiorem agnoscit: revera tamen vix ad Rossiam spectat, cum dioceseos Cathanensis pars sit.

Iam qua Rossia Vararis æstuarium spectat, quanquam frequenter in montes intumescat, ad littus tamen ac fluviorum margines, (qui crebri sunt) mirum quam frugibus iisque optimis exuberet: Non hic triticum, non secale, avena, pisa, fabæ, non hortenses herbæ aut fructus, supra fidem climatis, desunt. Qua Farrar fluvius in sinum sui cognominis, ut dixi, se condit, incipit hæc Regio, ubi Lovetta, arx antiqua Baronum Fraseriorum in his locis potentium vetus sedes.

Chersonesus ille qui inter duos sinus, Vararis, ejusque qui à Cromartiæ oppido nomen habet, *Ard-Meanach* dicitur, quæ vox mediam altitudinem significat: hinc excludo ejusdem Cromartiæ territorium, & viciniam, ubi suus est, ut retulimus, Vicecomitatus.

Hic in littore visitur oppidum Chanrie dictum, ad amœnos & fœcundos colles qui illud cingunt in campis expansum, arce ac templo cathedrali, non illo tamen intergro, non incelebris. Olim episcopalis sedes, unde ei nomen à Canonicis, eorum enim sedes nobis Chanrie dicitur, ut in Elgina vicina Moraviæ urbe, ea ejus pars, ubi illi cum Episcopo suo considebant, à reliqua urbe distincta, hodieque *the Chanrie* dicitur.

Ab hoc oppido in Moraviam quotidianus trajectus est: nullus tamen subset oppido portus: naves in vicinam Minlochiam tribus miliaribus supra positam se subducunt. Infra Canoriam ad mille passus in eodum littore est *Ros-Markie*, designata ab antiquo urbis sedes, sed cujus luminibus sic perpetuo offecerit vicina Canoria, ut nunquam surrexerit. Paulo quoque superius ad littus supersunt Ormondiaæ arcis rudera, unde Principes nostri partem titulorum suorum derivabant; nec injuria, in his enim Rossia locis diversisque aliis non exigua latifundia ad fiscum spectant, quorum census annui in Scaccario, ut vocant, dependentur.

Beau-lieu amœnum & opulentum olim cœnobium ad initium sinus non longe Farrar fluvii ostiis positum est, nunc Baronum de Lovatt possessio.

Sequitur Cromartiæ urbecula ad initiam finis ejusdem nominis, de quo vere dicere liceat,

¹⁰¹ i.e. in insula

nullum talem portum ab Orcadibus insulis ad usque Cantium in Anglia reperiri: est enim navibus aditu facillimus, intus tutissimus, capacissimus, syrtibus, vadis, brevibus liber, omnes denique egregii portus laudes habens. In utroque littore ad depressos margines septa lignea sunt frequentia, & multi usus; recedente namque æstu siccatisque arenas, pisces manu capiuntur.

In hujus intimo recessu fluvius Connel, aut Connen dictus exoneratur, qui diversis fluviiis constans, hoc nomine finitur: ad hujus ripam Mac-Kennethorum arx Kildun sedet, & paulo superius Braan, illustrissimi Comitis Seaforti arx haud ignobilis, ad quem in vicinia non exigua pars terræ spectat. Est hic fluvius Margaritififer, unde non raro Vniones insignes è conchis sui generis leguntur. At non unici hujus fluvii ea laus: quamplurimi enim alii, at¹⁰² in hoc tractu diversisque aliis non hac dote cedunt: neque margaritæ hæ Deæ, Donæ, Ythannæ, Vgio, multisque rivulus etiam mari procul in Vicecomitatu Abredonensi desunt: multaque alia flumina mihi indicta his conchis scatent.

Vix mille passibus ab hujus fluvii ostiis, Pinwell oppidulum non magni nominis sedet, pingui & felici solo positum, unde non longe ad arctum se tollit multis jugis ingens & asper [99] mons Weves, multumque soli occupans, Thanam in proximis dicendam aspicit, herbis tamen vallibus frequentibusque rivis irrigans non omnino inutilis est.

Ad arctum freti latus Fowlis arx visitur, paulum à littore reducta, Dynastæ cognominis Munro avita possessio, cujus familiæ, propagines hic non exigua latifundia jam ab antiquo habent. Infra in eodem littore est Balnagaun castrum, Rossiorum universæ familiæ Princeps in his Regionibus eam tenet, & cognomen illud late per hæc loca diffusum est: paulo inferius visitur Miltoun, amœna & jucunda habitatio Baronis Innesii.

Iam ab antiquo Comites Rossenses in toto hoc Comitatu supra cæteros pollebant: quibus deficientibus jus omnes ad Donaldum Insulanam Æbudarum regulum præpotentem, aut spectabat, aut ille ex cognatione arrogabat: quo negato aut interverso succedendi jure, ille hæc armis repetit, facileque tenuit; unde animo vasto majora ac illicita concupiscens, proxima (transgressus Vararim) ad se rapit, cumque nemo se opponeret Abredoniam cum exercitu iter habet. Acta hæc circa annum 1411, quo tempore Iacobus I, defuncto Patre in Anglia,¹⁰³ captivus contra omne jus gentium detinebatur, regno interea per Interregem administrato. Oppositus Donaldus est Alexander Marriæ Comes, qui copias ejus cecidit, ex acie profugus, majestatis reus, hoc Comitatu multisque aliis latifundiis excidit, neque unquam posteri ejus in tantam potentiam revaluere.

Sequitur alius sinus & Chersonesus alter: sinum hunc ab oppido ei appposito Fretum-Tayn vocant, importuosus, & propter breviam navibus formidandus. Sinus hic ad multa miliaria terras irrumpens Sutherlandiam à Rossia dividit, desinit autem ad promontorium Terbat dictum. Hic egregii eximieque uberes agri sunt. In eo est Fern cœnobium amœno loco positum: est quoque in reducto hujus sinus littore Tayn oppidum, uberi circum solo, prisca lingua Bale-Guiche aut Bale-Duiche (nam utroque modo effertur) dictum, à Dothesio vel Duicho sancto habito, cujus ibi templum cum asyli olim jure, ad hoc frequentes peregrinationes instituebantur superioribus temporibus. Supra hanc urbem ad tria miliaria, trajectus in Sutherlandiam patet, locum Portincultyr vocant: ad miliaria aliquot supra trajectum hunc fretum jam angustius tenui canali fertur, ubi duo flumina suscipit, Charron ad australe littus, ac in intimo secessu Okel.

Charron ex editissimis montis Skor-mi-varr jugis defluens per montana & sylvestria lapsus, tractum quem Strath-Charron vocant, secat: universus hic tractus ut plurimum sylvis vestitus, imprimis proceris abietibus, vicinis exterisque materiam suppeditans: lætus quoque boum armentis, equorumque gregibus, ad Innercharron ostia habet. Okel fluvius nequaquam pari magnitudine, in intimum, ut dixi, sinum effunditur, tractum eum secans, qui à flumine Strath-Okel dicitur, ad quem pagi aliquot appositi, sed nihil hic memorabile: Vterque hic tractus ad Rossiorum

¹⁰² i.e. et (or, ac)

¹⁰³ i.e. defuncto, in Anglia

familiam spectat. Paulo ultra Okel fluvium, ad Chassil rivulum totius provinciæ limes est.

Montes in hac Provincia magni, multi, editi, ita ut magna soli pars iis cedat, mediterranea tamen præter supra dictum Weves, qui duobus fretis super incumbit, ac in omni occidua ora mari imminentes exiguum terræ culturæ relinquunt; horum nomina cum latiali ore vix efferi queant, edere supersedeo, vestiganti ea tabula regionis adeunda erit.

Paucæ insulæ, neque illæ cognitu dignæ oram hanc cingunt, præter Skiam quæ suam descriptionem meretur.

ROSSIA.

EX CAMBDENO.

Rossia, ita dicta antiquo Scotorum vocabulo, quod alii *Promontorium*, alii Peninsulam interpretantur, CANTÆ populi, non absimili verbi notatione Ptolemæi ævo incoluerunt. Hæc sua amplitudine diffusa utrumque prospectat Oceanum; qua Vergivium, attollentibus se convexis jugis & crebris nemoribus, cervis, capreis, damis, & sylvestribus avibus abundat; qua Germanicum, arvis & pascuis est lætior, multoque cultior. In ipso primo hujus limine *Ardmanoch* regio non exigua, quæ in titulum filiis secundo genitis Regum Scotiæ cessit, excelsis montibus & nivi fidissimis assurgit. De quorum altitudine mihi mira nonnulli retulerunt, cum tamen veteres Geometriæ nec maris profunditatem, nec montium altitudinem ad perpendicularum decem stadia, id est, mille ducentos quinquaginta passus superare prodiderint. Quod tamen qui *Tenarif* inter insulas *Canarias* ad XV leucas consurgentem, aspexerunt, & vicinum illis Oceanum navigarunt, verum esse nullo modo admittunt. *Lovett* hac in parte est castrum & Baronia celebris familiæ *Fraseriorum*, quam de regno Scotico optime meritam Iacobus Secundus, ut perhibetur, in Baronum ardinem adscivit; & *Clan-Ranaldi* gens cruentissima inito certamine totam extinxisset, nisi divinitus octoginta è primaries hujus familiæ viris uxores gravidas domi reliquissent, quæ totidem maribus editis familiam redintegrarunt.

Ad Nessi vero ostium *Chanonry* à Canonicorum [100] Collegio opulento, dum res steit ecclesiastica, floruit, in qua Episcopo Rossensi Cathedra est constituta. Iuxta locatur *Cromerty*, ubi *Urquhart* vir nobilis jure avito hujus Præfecturæ Vicecomes jus dicit; statioque est cuilibet classi quantumvis magnæ adeo commoda & segura, ut nautis & Geographis *Portus Salutis* nominetur.

Supra *Littus* est *Altum* cujus meminit Ptolemæus, nunc ut videtur *Tarbarth*, [ADDIT. pertinet ad Dominum Ioannem Makinny, consanguineum Comitum de Seafort]. Ibi enim littus eminent, hinc *Cromero portu* illo tutissimo, inde *Celnio*, nunc *Killiam* fl. inclusum. Hæc ad Oceanum Orientalem. In Occiduum mare, *Longus* flu. à Ptolemæo memoratus, qui hodie *Lough Longas*, influit. Deinde *Cerones*, ubi nunc *Assinshire*, regio plurimis æstuariis intercisa, consederunt.

Rossia Comitum seriem è Scriptoribus contexere plusquam difficile est. Ante annos plus minus quadringentos Ferquardum hoc titulo floruisse legitur, deficientibus autem masculis ad *Walterum Lesley*, qui rebus animose sub Ludovico Imperatore gestis nomen *Generosi Equitis* promeruit, per filiam devenit, è qua Alexandrum Comitem Rossensem, & filiam Donaldum, *Insularum Hebridum* Domino, enuptam genuit. Alexandro nata erat unica filia, quæ in Robertum Albanicæ Ducem jus suum omne transcripsit: quo irritatus Donaldus ille Insulanus, regnante Iacobi III, se *Regem Insularum*, & Rossicæ Comitem dixit, longe lateque ferro & flamma in patriam grassatus. Demum Rex Iacobus Tertius Parlamentaria autoritate anno M CCCC LXXVI Rossicæ Comitatum Coronæ ita adnexuit, ut successoribus nec ipsum Comitatum, nec aliquam ejusdem particulam ullo modo à *Corona* abalienare, vel cuicumque nisi Regum secundo-genitis è legitimo connubio concedere ullo modo liceat. Vnde hodie Carolus, Regis filius secundo-genitus, Dux Eboraci; eodem utitur, & fruitur. [ADDIT. Hic est ille Carolus, nuper Magnæ Britannicæ Rex, cui anno M DC XLIX Londini caput securi amputatum est.]

NOVA DESCRIPTIO.

Si vocem regiunculæ è prisca lingua interpreteris, significat inter duo freta, sic enim revera positus ejus est; ab ortu enim æstivo à Dureinsh ad sinum Cheulis-cung in occasum hibernum porrigitur: ubi vicinam regiunculam Assynt habet. Tota sylvis montibus aviis horrida, culturæ nisi paucissimis locis impatiens: mare ac vicina omnia piscosum, sinus halecibus fœcundi, montes venatui & aucupiis aptissimi, ad exiguum lacum Stacky tractus est sylvestris, ubi cervi omnes bifurcatis caudis reperiuntur. In Isthmo ad promontorium Faro-head cervorum gregibus eo compulsis hominumque multorum indagine & mari clausis, immissis canibus jucunda est & felix venatio. Incolæ rari, cum aspreta & avia hæc paucis vix sufficiant, attamen pecori apta, equorum, boum, caprorum gregibus plena omnia, unde neque pisces, caro, aut lacticinia desunt. Superioribus temporibus Sutherlandiam dominum agnoscebat, nunc vero Strath-naverniæ accensetur, ejusque domini ditioni subest.

MORAVIA,
vulgò
MURRAY.

EX CAMBDENO.

Trans Grampium montem, qui velut serie per cohærentia juga multis flexibus dorsum huc usque agit, VACOMAGI olim sedes habuerunt ad sinum VARARIM, ubi nunc *Murray*, Latinè *Moravia*, sua feracitate, amœnitate, & fructiferarum arborum commoditate insignis. *Spey* flu. inclytus per hanc sibi iter in mare aperit, in quo hospitatur cum *Rothes* castellum irrigaverit, unde familia *Leslejorum* Comitum titulum accepit, ex quo Rex Iacobus Secundus Georgium *Lesley* ad *Rothusii* Comitum honorem evexit. De hoc *Spey* Poëta noster Nechamus:

Spey loca mutantis præceps agitator arenæ

Inconstans certas nescit habere vias.

Officium lintris corbis subit, hunc regit audax

Cursus labentis nauta fluenta sequens.

Loxa fl. à Ptolemæo memoratus, qui nunc *Loss*, juxta in mare se condit, prope quem cernitur *Elgina*, in qua & *Forres* vicina Vicecomes hæreditarius *I. Dunbar de Cumnock* è stirpe Comitum *Marchiæ* jus administrat. Vbi vero mare jam subiturus solum planius & mollius reperit, & in lacum oloriferum, in qua *Olorina* herba abundat, diffusus, castrum habet impostium *Spiny*, quod nunc primum suum habet Baronem Alexandrum è stirpe *Lindseiorum*, uti vicinum *Kinloss* celebre olim monasterium (aliis *Kill-flos* à floribus non sine miraculo ibidem subito enatis, cum cadaver Regis *Duffi* trucidati & occultati eodem loco reperiretur) suum etiam habet Dominum Edwardum *Brus* Angliæ Chartophylacem, & Regiæ Majestati à sacris consiliis, quem Rex Iacobus VI Baronem *Brus* de *Kinloss* creavit. [ADDIT. Ejus filius est Comes de *Elgin*, major natu in duello periit.] Hæc ad littus. Interius ubi jam *Bean* castrum (*Banatia* creditur quam memorat Ptolemæus) vas marmoreum artificiose insculptum & Romanis numismatibus repletum anno M CCCC LX fuit repertum. Iuxta *Nardin* sive *Narne* est Vicecomitatus hæreditarius *Cambellorum* de *Lorna*, ubi arx erat, in peninsula, ingenti altitudine mirificis operibus extracta, & Danicis armis olim occupata. Parum hinc abest *Nessus*, lacus peramplus, XXIII scilicet mille passuum in longitudine protensus, aqua adeo tepida ut in hoc rigenti cœli climate nunquam congelet, à quo tenui quasi montium isthmo *Lutea* sive *Lothea* lacus, qui in Occiduum mare se per *Aber* emittit, dirimitur. Ad hos lacus duo olim extiterunt insignia propugnacula, quorum alterum *Innernes*, alterum *Innerlothea* è lacuum nominibus dictum. *Innernes* suum habet Vicecomitem hæreditario jure Marchionem *Huntley*, qui late authoritatem exercet. [ADDIT. At Regi Carolo ante decennium vel circiter vendidit.] Sed habe quæ de his conjunctim cecinit *I. Ionstonus*:

Imperii veteris duo propugnacula quondam,

Primaque regali mœnia structa manu.

Turribus oppositis adverso in limine spectat

Hæc Zephyrum, Solis illa orientis equos.

Amnibus hinc atque¹⁰⁴ hinc cincta, utriusque piscibus amnes

Fœcundi. hæc portu perpete tuta patet.

Hæc fuit, at jacet heu, jam nunc fine nomine tellus,

Hospita quæ Regum, est hospita facta feris.

Altera spirat adhuc tenuis sufflamina vitæ,

¹⁰⁴ Abbreviation 'atq;' expanded

*Quæ dabit & fati turbine victa manus.
Dic ubi nunc Carthago potens? ubi Martia Roma?
Trojaque, & immensæ ditis opes Aficæ?
Quid mireris enim mortalia cedere fatis
Corpora? cum videas oppida posse mori.*

[ADDIT. Et sic cecinit Arturus Ionstonus de Innernesso:

*Vrbs vicina freto, tu surgis in ubere campo,
Et prope Parrhaficæ virginis ora vides.
Atria te regum decorant, & sanguine fuso
Pictorum toties qui rubuere lacus.
Vela ferens Nessus vitreis interluit undis,
Et ratibus famulas applicat ille rates.
Non coit unda gelu, medio sed tempore brumæ,
Liberâ victrices in mare volvit aquas.
Nec desunt gravidæ gelido sub fidere messes,
Nec minus est famuli fertilis unda freti.
Proxima te Thule, vicinaque ditat Iërne,
Omnis & Arctois insula septa vadis.
Abstulit imperii dudum Bodotria fasces,
Et dominæ titulo cæpit Edina frui.
Tu tamen Emporium regni diceris, honorem
Hunc natura tibi dat Geniusque loci.*

[102] Et idem de Innerlothea:

*Quæ vetus hospitium fuit Ennerlothea regum,
Iam ruit, & cineres hac tumulantur humo.
Tempus edax rerum munitas subruit arces,
Perdere Pictorum quas nequiere manus.
Si quod adhuc marmor superest, incidite Musæ
Distichon hoc, cælo non metuente mori.
Nemo dehinc pacem Bellonæ præferat, urbi
Quam premis, hæc genitrix, illa noverca fuit.]*

Sub Rege Roberto *Brus*, Thomas *Randolphus*, ejus è sorore nepos, qui pro patria summos labores gravissimasque contentiones suscepit, *Moraviæ* Comitibus titulo fuit celeberrimus. Sub Roberto Secundo Ioannes de *Dunbar*, qui Regis filiam in pretium violatæ pudicitiae cum hoc *Moraviæ* Comitatu accepit. Sub Iacobo Secundo Guilielmus *Creichton* regni Cancellarius & Archebaldus *Douglas* acerrime de hoc Comitatu sunt digladiati, cum in *Moraviæ* Comitatu contra leges & instituta majorum *Douglasius*, qui filiam Iacobi de *Dunbar* Comitibus *Moraviæ* minorem duxerat, praelatus erat *Creichtono* cui natu major fuerat collacata, potentia & autoritate Guilielmi Comitibus *Douglasii* apud Regem, quæ tanta fuit, ut non modo hunc & *Moraviæ*, verum etiam alterum fratrem *Ormondia*, cognatosque duos *Angusiae* & *Mortoniae* Comitibus auxerit. Sed hæc potentia, quæ non fida, quia nimia, mox fuit ipsi exitio. Sub Iacobo Quinto frater ejus, quem Regni vicarium constituit, hoc honore usus est, & nostra memoria Iacobus, Regis Iacobi Quinti filius nothus, hunc honorem à Maria Regina sorore accepit, cui ille malam gratiam rependit, cum ipsam, paucis procerum adscitis, pessimo in Reges exemplo, regno abdicaverit; quod tamen ipse paulo post globulo trajectus luit. Ejus unica Iacobo *Stewart* de *Down* marito, cui genus è regio sanguine, scilicet ab Albaniae Ducibus, hunc titulum attulit, qui ab æmulis occisus filium Iacobum reliquit in hoc honore successorem.

[103]

NOVA
MORAVIÆ
DESCRIPTIO.

Auctore ROBERTO GORDONIO.

Moraviam descripturi, hoc mihi verissime præfari liceat, eam saluberrimo cælo, nulli inferiorem, indulgentia & bonitate terræ longe omnibus cæteris arctois nostris provinciis antecellere. Aëris hic tanta temperies, ut omnibus circumcirca hyemis sævitia rigentibus, neque nives perennent, neque gelu aliquid magni incommodi fructibus aut arboribus pariat. Vnde verissimum experimur, quod incolæ jactant, se supra vicinos omnes quotannis quadraginta serenos sentire dies. Nihil ullibi toto regno provenit, quod non fœliciter hic luxuriet, aut si desit, incolarum socordiæ non cæli aut soli vitio adscribendum est. Si segetes respiciamus, eas mira & constanti cornucopia fundit tellus, si fructus omnigenarum arborum, herbas, flores, legumina, hic omnia affatim cernere licet, eaque omnia tempeſtiva. Apud alios vix cœpto autumno, hic omnia matura desecantur, & in areas subdiales (ut mos gentis) convehuntur, & si hanc regionem cæteris comparemus, vix sentitur hyems: Aperta fere semper tellus, maria patescunt, nec intercluduntur itinera. At cum multum terræ messibus occupetur, herba parciore est; est enim tota hæc regio segeti & culturæ dicata, sed pastio non longe petenda: supra enim in mediterraneis ad pauca millia passuum satis superque est, quo quotannis jam adulta æstate boes laboribus rusticis absolutis ablegantur. Nullibi instructius macellum quam hic reperies, nullibi viliori pretio annona: nec hoc ex inopia æris, sed ex abundantia. Incolæ etiam (ut sæpe in fœlici solo) in multis inertes, mari strenue se piscatura exercent, eaque vicinos excellunt. In inferioribus ad littora locis laboratur inopia glebæ bituminosæ ad ignis usum, idque solum incommodi sentit beata regio, sed illud paucis locis accidit, eique strenue composito medentur, (nam & hoc fatendum est) & assidua se agricultura exercentes parum otiosi, parum hoc sentiunt aut curant. Siticulosa tellus frequentes imbres æstivos desiderat, ut exuberet messis, neque iis (contra quam vicinis accidit) gravius ariditate & siccitate malum.

Regio hæc à Nesso fluvio ejusque ostiis secundum littus ad Spææ fluvii ostia, si ab oppidis ad oppida, ut itineris fert ratio, te conferas, ad triginta quatuor milliaria nostratia (quæ quinta parte large Anglica excedunt) complectitur. At latitudine impar: eximia hæc terræ ubertas vix sex aut septem milliaria excedit, aliquando angustior.

Solum campestre, humile, quandoque in amœnos colles assurgens, plerunque arenaceum; sed admista semper argilla, cui superfuso letamine mire pinguescit.

Præter dictos fluvios irrigatur Narno & Findorno, & ad Elginam urbem Loxia amne.

Nessus fluvius, si fontes ejus quærantur, haud procul mari Vergivio è lacu Coich defluit, unde nomine Coich assumpto, post aliquot miliarium cursum in ortum fere brumalem tendens ingreditur lacum Garris, quem permeans jam Garris dictus, tertium lacum exiguum Eawich allapsus, jam in ortum æstivum se reflectens, ad duum milliarium intervallum Nessum lacum subit, viginti quatuor milliaria in longitudinem expansum, immensæ & inexploratæ profunditatis, qui lacus horrido, inculto & aspero circumquaque solo, nunquam tamen glaciem sentit, neque fluvius inde effluens, quamvis nullus sentiatur aquarum tepor, lacu exiens ad quatuor milliaria, Innernessam urbem ad mœnia alluens, Vararis æstuarium subit.

Narnius fluvius in montanis, quæ Strath-Herina & Glen-Tarf tractus separant, ortus, tractumque sibi cognominem (Strath-Nairn vocant) dividens, in ortum æstivum cursu pergens, ad urbiculum itidem sui nominis mare ingreditur, sine portu tamen.

Findornus fluvius iis jugis oritur, quæ Badenocham, Glentarfam & Strath-Herina dividunt, & longo cursu Herinus dictus, unde tractus quem irrigat Strath-Herina dicitur; jam mari propior, Findorni nomine assumpto, præteritis Tarnvayo arce, Forressa oppido, Killossa opulento & magni nominis olim cœnobio, ostia habet, quæ mare subit, sub ipsa ostia in occasum reflexus, unde quamvis portus satis tutus sit, quærenti tamen difficilis.

Loxia pauculis supra Elginam urbem miliaribus è tribus rivis una confluentibus ortus, eam urbem ad

septentrionem alluens, non longe illic in mare defluit; nulla re insignis nisi quod exundationibus multum damni dat vicinis campis uberrimis, effusis præsertim in vicinum lacum [104] Spynie undis, unde multum egregiæ telluris haustum lacui accessit, neque quotidie cessat malum.

Spæa, ingens, limpidissimus, rapidissimus, omnium secundum Taum maximus, emergit ex exiguo lacu sui nominis, in jugis quæ Badenocham & Lochabriam interjacent; ut plurimum incitato cursu in ortum æstivum, altis undique montibus septus, silvisque coronatus, multis fluviis, innumeris torrentibus, è montium præcipitiis auctus, fertur, donec intra sex miliaria mari appropinquaverit, tum recta in arctum deflectens, plana & culta secans, multum damni vicinis campis dans, ostia subit: nullo portu insignis, minora navigia ægre admittit, vix ad mille passus æstum sentiens; non raro æstivis caloribus, nullis imbribus, flantibus Zephyris, qui undas impellunt, intumescit. Nullus Britanniaë fluvius proventu salmonum ei par, præter Dæam & Donam, quem tamen utrunque variis annis æquat: condiuntur enim & exportantur hinc quotannis plerunque octuaginta, non raro supra centum *Lastas* ut vocant, quarum si ratio ad *Tonnas* ineatur, quarta parte excedent. Tota hæc tam quæstuosa dominis piscatura intra paucissimos æstivos menses, & intra miliaris unius spatium absolvitur, ad vicum Germach dictum. Toto cursu à fontibus piscatura exercetur, at vix condiuntur, sed in quotidianos usus cedunt, & tridentibus uncinatis, clara luce manu in pisces natantes jactis, aut corbibus vimineis corio circumtectis noctu piscatio hæc instituitur, corbes hos apprime Lucanus describit:

*Primum cana salix, madefacto vimine, parvam
Textur in puppim, cæsoque induta juvenco,
Vectoris patiens tumidum supereminet amnem.*

Corbes hos nemo sanus & inexpertus ingrediatur, assueti tamen audacter, cessante omni alio trajectu, feroci fluvio supra modum intumescenti feliciter se credunt. Ius tam lucrosæ piscaturæ ad cænobium Pluscardense ab antiquo spectabat: de qua re fama ad nos manavit, quendam è Regibus nostris antiquioribus, cujus nomen intercidit, ex itinere in hoc cænobium divertisse, epulisque minime regalibus exceptum, mirantique vilem apparatus, Cænobiarcham hoc ex inopia excusare: subjicienti Regi, quidvis se præstiturum, quod sine aliorum injuria concedi posset, cænobiarcham respondisse, nihil jam vacui in terra relictum, omnibus possessis, petere se solum pauca in flumine stadia, quæ neminem læderent, & juris regii essent, quod annuente Rege facile concessum est.

In duas præfecturas seu vicecomitatus Provincia hæc dividitur: prima, eaque major, Elginæ & Forressæ nominibus venit; altera angustior, Narniensis à nomine urbeculæ vocatur. Excipiuntur hinc prædia & terræ, quæ ad Episcopatum Moraviensem ab antiquo spectabant, in his enim jura Regalia Episcopus habebat, quæ nunc fisco cesserunt. Aliquantum quoque soli circa Innernessam urbem ad eam præfecturam pertinet.

Oppida sunt Innernessa, ad Nessum, qui ponte sublicio trajectur, portu infido & minorum navigiorum solum capace, cæterum commodissimo loco posita, & ad regionum vicinarum commercia suscipienda idoneo: antiquitus Regum domicilium: Arx in amæno colle urbem & viciniam omnem late despicit: ager suburbanus fœcundus: nihil deest, nisi quod gleba illa bituminosa qua instruitur focus longius petenda.

Potus omnium harum provinciarum cerevisia, cum lupulo frequentius sine eo, antiquo more decocta. Non deest omnibus his oppidis vini transmarini copia, æquo satis pretio. Memini me adolescente cum Lutetia domum redirem, vidisse vinum Rotomagi longe carius vœniisse, quam post paucos menses idem in his oris vœniebat: erat autem utrumque Burdigala advectum: Causa erat modicum tum apud nos vectigal. At præter vina habent nativum suum liquorem, aquam vitæ dictum, quo præsentem (nunquam autem deest) fastidiuntur vina etiam generosissima: Extrahitur liquor hic è cerevisia, adhibitis aromatibus, ubique fere, & tanta copia, ut omnibus sufficiat. Hoc fe ingurgitant plenis haustibus, ut peregrinis miraculo sit, (tantæ ejus vires sunt) ad hæc eos durare posse. Nemo fere melioris notæ abstemius, nec hanc infamian matronæ effugiunt. Itinerantes asperima hyeme, intensissimis frigidibus, lagenula hujus liquoris & caseolis aliquot muniti, nam de obsonio aut pane parum solliciti sunt, longissima itinera sine incommodo pedibus emetiuntur: Et quanquam hæc ad hanc urbem adnotaverim, communis omnium harum regionum hic mos est.

Paulum sequendo littus visitur nova substructio Comitum Moraviae, (castrum Stuarti vocant) amæno & fertili loco posita, cui adhæret ecclesia parochialis *Pettie* vocata, ubi superioribus temporibus servabantur ossa gygantæa Ioannis, per antonomasiam *Parvi* dicti: quæ intra meam

ætata, flammis absumpta ecclesia, non amplius comparent. Propius ad urbem est *Cullodin* arx; neque longe illinc *Dac-hous* Baronis *Fraserii de Lovatt* castum. At legendo oram maris, præterita *Ardirsyir*, ubi trajectus est, solitudo est, ubi cædis exercitus Danorum vestigia supersunt.

Sequuntur Narna, ad ostia Narni littore arenoso posita, ubi, si quid mihi contra omnium consensum dicere liceat, hic Ptolemæum Alata castra locasse video, quæ cæteri ad Edinburgum retulerunt: nulla certe in numeris ejus [105] menda, cum ille eo loco institutam descriptionem numeris apte succedentibus persequatur. Faciem hujus loci mutavit ætas, & mare, aggestis arenas, portum, qui antiquis temporibus satis tutus fuerat, obstruxit, & non exiguam uberrimæ terræ partem partim delevit, partim hausit: apparent hodie recedente æstu magnificæ & præclaræ arcis rudera, sed de hoc viderint alii. Trans flumen diversæ visuntur arces, inferiorisque nobilitatis (quos *Gentlemen* patria lingua vocant) ædes: quorundam nomina attingam, *Loch-luy* à lacu dicta, quod ibi loci mare brevem sinum faciat. Sequuntur *Inshock*, *Kinnudie*, *Penig*, *Kinsterie*, *Auld-Ern* vicus habet vicinam rupem, cujus fragmina decussa ignibus ardent & flammam dant, manente tamen saxi mole: mihi videtur sulphuris vivi vena, nam cinerei aut grysei coloris est, eodem modo ardet, & sulphur aliquantum olet.

Ascendendo flumen occurrit *Park*, nec longe illinc *Caddel* arx, ubi est pyritis vena, ærisque non obscura indicia. Diversa ripa sedet *Kilraok* Rossiorum arx. Vterius littus sequendo nihil habetur præter campos junco marino & chame-junipero tectos & innumera Phocarum examina, quæ multum damni salmonibus flumina subeuntibus dant. Inde *Cowbinn*, & ad ostia *Findorni* venit. Supra apparent *Grange-hill*, *Brodie*, *Earls-mill*, *Moynes*, *Lethin*, ad rivum qui in Findornum defluit: omnes hæ jucundæ sunt habitationes & solo felici positæ. Ad fluvium infra silvam videtur *Tarnway*, antiquissima Moraviensium Comitum arx & sedes. Duobus inde miliaribus in adversa ripa est *Forres* oppidum, amæno loco (si quod aliud septentrionis) positum, olim Regum habitatione & arce, quæ nunc pene defecit, insigne: at hodie priorem magnificentiam non tuetur. Paullum infra est cænobium olim magni nominis, opulentum, & magnifice exstructum, *Killos*: sed fato rerum hodie parum antiqui splendoris manet. Ad illud in flumine sunt moles ad excipiendos pisces decedente æstu, ut in Rossia diximus. In bivio qua iter est *Forressam*, stat ingens columna, uno lapide constans, monumentum pugnæ à Milcolumbo Kennethi filio Rege nostro, contra Suenonis Dani copiarum duces habitæ, nunc pleraque vetustate adesa sunt, neque apparent literæ.

Inter hanc & Elginam ad octo miliaria à dextris & sinistris, innumeræ arces, villæ, vici; quæ omnia enumerare non est opus, paucos attingam. Altyr, ad Cuminios spectans, quæ gens ante trecentos annos omnium Scotiæ nobilium, & supra omnes Scotorum proceres potentissima & numerosissima, jam pene defecit. Tenuerat ea gens Buquhaniæ maximam partem, *Strath-Bogiam* universam, *Balvaniam*, *Badenocham*, *Lochabriam*, *Atholiam*, multa que alia in his oris: Multa quoque in australibus nostri regni provinciis, quæ mihi non nunc occurrunt: Ecclesiasticos quoque reditus non exiguos: sed cum à partibus Edwardi primi Anglorum Regis in patriæ dedecus contra Robertum primum, vindicem nostrum, stetissent, perduellionis rei, iis omnibus exciderunt, maximamque partem aut misere periere aut solum vertere.

Sequuntur *Kylbuiack*, *Bogs*, *Aslyisk*, *Burgie*, *Ernesyd*, *Avas*, *Hemp-riggs*, *Pettindreich*, *Mayn*, *Quarrell-wood*, *Inche-Brok*, *Funrassie*, *Duff-hous* ad caput lacus *Spynie*, cujus exundationibus multum damni quotidie sentit, *Gordons-toun*, *Kirk-toun*, *Dreny*, & in ora *The Bruch*, olim munita arce mari circumducto, rupi firmissimæ superposita, cum reliquum littus arenosum sit. Hinc nunc quoque in adversa Rossia, Sutherlandiæ, & Cathanesiæ littora quotidianus trajectus est. Proxima est *Rosyll*, ubi arenæ ventis mari excitæ non exiguam optimæ terræ portionem aratro subtraxerunt. Inferius ad ripam lacus est *Bellormie*, eique contiguus vicus cum ecclesia *King-Edward*, solo uberrimo positus, à nomine ejus Angliæ Regis dictus, qui nihil non tyrannide sua tum insederat. In eo vico olim palatium, aut structura palatii nomine, ut chartæ ibidem scriptæ adhuc testantur, fuerat, cujus hodie nihil superset.

Trans *Loxiam* amnem est *Innes*, Baronis *Innesii* domus, qui multa in propinquo latifundia tenet adusque *Spæam*, & in flumine non exiguas piscaturæ partes. Sequuntur *Leuchars*, *Wrchart*, *Cokstoun*, *Ortoun* ad trajectum *Spææ*, & supra eam *Roths* arx, cui debet titulos illustrissimus

Rothesiæ Comes, ut in Fifa attigimus. Supra paucis miliaribus ad Loxiam est Pluscarden, antiquum & opulentum cœnobium, cui nihil præter Abbatem deerat, à Priore enim regebatur.

Superest Elgina, præfecturæ caput, ubi jus dicitur, non ita pridem Episcopi sedes. Loxia eam ad ortum & septentrionem variis flexibus errans ambit, solo arenaceo, at insigniter fertili posita: Arcis rudera in arenaceo colle ad ortum urbis flumini incumbunt, hæc Danicis bellis periit, sicuti non pauca per totum regnum munitæ arces. Templum in ea cathedrale, aut potius parietinæ Templi, quod dum floreret, magnitudine, splendore, insignis artificii labore, omni denique exquisita magnificentia, omnia, non solum harum regionum, sed totius regni Tempa excelluisse videtur. Episcopus laxas & amœnas ædes, firmissima arce munitas (*Spynie* dictas) ad lacus ripam ejusdem nominis, altero ab urbe lapide, ubi diversaretur, habuit, quæ hodie supersunt, juncundissimis hortis, & silva, quæ jam deficit, circumdatas. Lacum frequentat omne genus aquaticarum alitum, Cygnorum præsertim. Herba innascitur lacui, caule recto, foliis hyperico non dissimilibus, [106] longe tamen majoribus, semine racemoso in summo caule, flores non observavi, nunquam se aquis exerit, nec purum aërem videt, Olorinam accolæ vocant, quam nondum Botanici observarunt, sicut nec innumeras alias hujus climatis indigenas plantas: hanc sectantur Cygni, hac libenter vescuntur, unde tanta iis cum hoc lacu familiaritas. Iam si urbem spectes, nullus ædibus nitor, nullus talis cultus, qualem tam beata postulat regio, quod plane incolarum socordiam arguit: at introgresso nihil in mensa desiderabitur, larga omnia, optima omnia. Gens comis, hilaris, aperta, & in epulas, pocula præsertim effusa.

Fama refert Thomæ Randulfo, fortissimo hujus reionis Comiti, à bello reduci occurrisse magnum viduarum hujus urbis agmen, quarum viri in acie ceciderant, orbitatem & egestatem deplorantes, illum misertum¹⁰⁵ statuisset, ut ager suburbanus in partes secaretur, quæ postea hodieque octavæ vocantur, non à numero, multæ enim sunt, sed id nominis placuit dari; statuisset præterea ut temporibus futuris civium viduæ earum partium usumfructum ad vitam haberent, quarum mariti possessores decessissent, quod nunc quoque tenetur.

Supra Elginam, Forressam, Narnam, in mediterranea pergenti occurrunt colles & regio aridior, neque inferiori comparanda; hanc *the brae of Murray*, is est, Moraviam superiorem appellant, ulterius procedenti sylvestria, avia, montes, herbidæque valles videntur.

Supersunt tres regiunculæ, Strath-Arkeg, Strath-Nairn, Strath-Herin (nam Strath-Spæam in alium locum rejicimus) non est quod iis immoremur. Strath-Arkeg, vel Strath-Eriggeg, vel ut effertur Strath-Herrig, ad fluviolum ejusdem nominis, qui se in Nessum lacum exonerat, posita est. Tota aspera, lacubus, rivulis, montibusque distincta, vicatim habitata: ad Baronem Fraseriam de Lovatt ejusque clientes pertinet.

Strath-Narnia meliore solo ad decursum Narni fluvii sita, & à variis dominis possidetur.

Strath-Herina secundum Findornum jacet, culta satis, & villis vicisque frequens. In ea est Moya lacus, & in ejus insula ædes Makum-Toish dynastæ, quæ vox Thani filium significat. Thani hi antiquitus præfecti Regionum erant, primæque nobilitatis procures. In horum locum circa Malcolumbi tertii tempora successere Comites, ignotum antea hic dignitatis genus. Dynasta hic antiquissimæ & late sparsæ familiæ Princeps est, ea tribus Catanæa appellatur. Tribus hæc per hunc tractum sparsa est, etiamque in multis inferioris Moraviæ locis. Badenocham etiam eorum propago tenet, sub nomine tribus Pharsaneorum, etiamque Marriam superiorem sub nomine filiorum Ferchardi.

Præfectura juridica Elginæ & Forressæ ad Dumbarorum familiam hæreditarie pertinet, quæ in locis circa Forressam late dominatur, & ad comites Moravios ejus cognominis (qui jam à longo tempore defecerunt) originem referunt. Circa Elginam, ejusque viciniam Innesiorum gens (Dumbarorum æmula) cujus familiæ princeps Baro Innesius, suas sedes habent.

Moraviæ Comitum titulus sæpe diversas domus expertus est, cujus historia incerta & confusa est. Eum tenuit Thomas Randulfus Roberti prima Regis ex sorore nepos, vir non sine laude

¹⁰⁵ i.e. miseratum

dicendus, qui extincto avunculo, magna fide & fortitudine Regnum proregis titulo administravit. Postea transit ad Dumbaros. Duglassii eum circa Iacobi secundi tempora tenere, aliquando ad fiscum devolutus est. Quandoque Huntilæi Comites in eum jus sibi acquisiverunt, quo privati à Maria Guisia dotaria regni, Maria Regina ejus filia hoc Comitatu donavit fratrem Iacobum postea proregem: ejus illustrissimus & nobilissimus pronepos, nunc hujus Comitatus titulis & proventibus feliciter potitur.

[107]

VERA
SOVTHELANDIÆ
CHOROGRAPHICA
DESCRIPTIO,

è Manuscripto quodam preciosissimo, apud D. ROBERTVM GORDONVM, Sutherlandiæ Tutorem & Regis Vicecamerarium.

Provincia hæc omnis pecore, armentis, frugibus & fructibus, aliisque ad usum humanum necessariis abunde ferax est. Piscatura hic quæstuosissima. Quod ad situm, omnes quotquot eam hactenus susceperunt describendam penitus errarunt. Nam *Sutherlandiam* ad Ortum & Ortum Æstivum terminat *Catteenesia*, & mare Germanicum; ad occasum *Assint*; à Septentrione (cum *Strathnavernia* sit jam *Southerlandiæ* pars) pulsatur Oceano: à Meridie autem partim habet *Rossiam*, partim mare Germanicum.

Distinguitur à *Catteenesia* *Aldi-tuder* torrente, & monte *Ordo*: mons hic à mari Australi usque ad Oceanum *Deucaledonium* extenditur. Separatur etiam *Sutherlandia* à *Strathnavernia* montibus quibusdam ab ortu in occasum se porrigentibus: At cum jam *Strathnavernia* diplomate Regio *Sutherlandiæ* annexa sit, vere possumus dicere, *Southerlandiæ* terminum à Septentrione esse Oceanum. Discreta est hæc quoque provincia ab *Assint* tribus lacubus, *Corm-loch*, *Furloch*, & *Loch Narkel*, ac montibus *Glas-win* & *Bin-moir*. A *Rossia* autem discernitur fluviis *Port-necutero* & *Oikello*. Omnes ergo agri *Caslæo* fluvio irrigui usque ad *Aldene-galgum* & *Lead-morum* in *Affint*, & quicquid decimas parochiæ *Crichensi* exhibet, ad Comitatum *Southerlandiæ* pertinent.

Provincia hæc ab origine *Cattei* vocitata est, & incolæ *Cattegh*; à *Cattæis* *Moraviensibus*, qui ex *Germania* huc appulerunt: Sic enim hodie idiomate *Scoto-hibernico* (quo adjuc incolæ utuntur) nuncupantur. Postea vero *Southerlandia* nominata est.

Olim continebat hæc Regio omnem illum tractum inter *Port-Necuterum* & *Dungisbeum* interjacentem, & monte *Ordo* divisum, qui ab uno mari ad alterum longo tractu procurrit. Comitatus autem ille qui jam *Catteenesiæ* titulo gaudet, nomen olim habuit à promontorio Provincie *Cattei*, quod lingua patria *Nes* vocant, adeo ut *Cattey-nes*, nihil aliud sit quam promontorium *Cattei*, seu *Sutherlandiæ*, quod promontorium à latere Orientali montis *Ordi* prætenditur: & episcopatus *Catteenensis* (dubio procul) primo hunc titulum habuit à *Cattei*: nam diocesis hæc non tantum *Catteenesiam*, sed *Southerlandiam* quoque, *Strathnaverniam* & *Assint* suo ambitu includit, quæ omnes olim uno *Cattei* nomine notæ erant. Episcopatus ergo potius gaudebat titulo, totius *Cattei* scilicet, quam illius partis & promontorii *Catteenesiæ*. Quin ecclesia cathedralis cum canonicorum ædibus & episcopali sede non in *Catteenesia*, sed in *Dornoch*, *Sutherlandiæ* oppido, adhuc extat. Ita progressu temporis Provincia hæc *Cattei*, antiquo nomine posthabito, *Sutherlandiæ* titulo vocari cæpit. *Boëtius* in sua historia deducit *Cattei-nes*, à voce *Catus* (proprio nomine vici) & *Nes*, id est, promontorium. Ambiguitas certe harum vocum *Cattei* & *Cattei-nes*, una cum ignorantia linguæ *Scoto-hibernicæ* non paucos errores in denominandis his provinciis peperit.

Hodie *Southerlandia* in decem parochias, ubi totidem sunt Parochialia templa (præter innumera sacella) dividitur: *Dornoch* (sive *Durnogh*) *Crigh*, *Larg*, *Rogard*, *Culmæly*, *Clyn*, *Loth*, *Kildounan*, *Durines*, & *Far*. Hæc ultima in *Strathnavernia* est.

Tria sunt in hoc comitatu nemora melioris notæ, nempe, *Diri-moir*, *Diri-chat*, & *Diri-meanigh*: varii præterea saltus, & vivaria arboribus opaca, conservandis enutriendisque animantibus feris commodissima, & venationi dicata, cervis, damis, lupis, vulpibus, felibus agrestibus, lutris, omnique sylvestrium avium genere refertissima. In hac Provincia est avis genus psittaco haud absimile, incolæ *Knag* vocant, quod rostro quotannis nidum sibi in trunco quercus effodit. Hic omnia sunt accipitrum genera. Nullus est in his nemoribus rivulus, qui non innumera piscium varii generis examina [108] usibus humanis suppeditet. Dimidium nemoris *Diri-moir*, quod Septentrionem respicit, hodie ad *Donaldum Macky Rææ* dominum pertinet. In eodem nemore

mons est vulgo Arkill, ubi omnes cervi qui hic nutriuntur caudas furcatas habent, trium pollicum vel unciarum longitudine conspicuas, quibus à reliquis hujus Regionis cervis facile dignoscuntur. In Durenesi qua spectat occasum à Diri-moir locus est venatu celebris, vulgo Parwe; estque in Schetadello in Parochia Lothensi magna ferarum copia: hæc duo loca ob jucundas venationes per totum regnum celeberrima sunt.

Fluvii præcipui sunt, *Vries* seu *Floidac*, *Evelick*, *Brora*, *Loth*, *Helmisdel* feu *Vlly*, *Shin*, & *Casley*.¹⁰⁶ Duo quoque limitanei *Portne-cuter*, & *Oikel*, qui *Rossiam* & *Southerlandiam* discernunt: atque omnes salmonum aliorumque piscium captura nobiles. Portus quoque habet excipiendis navigiis commodissimos, quæ hinc in varias Regni partes, frumentum, salem, carbones, salmone, carnem bubulam, lanam, pelles, coria, butyrum, caseum, sebum, aliaque mercimonia deferunt. In fluviis his, & in tota ora maritima, vitulorum marinorum, balænarum, nonnunquam concharum variis¹⁰⁷ generis, aviumque maritimarum magna est copia. Valles circa hos amnes, quæ hic longo tractu, à mari ad montes excurrunt, & qua montibus vicinæ sunt, lingua vernacula *Strathnes*¹⁰⁸ vocantur. Omnes cultæ, & incolis repletæ. Præterea sylvis & nemoribus, gramine & grano, pecoribus & armentis, ferisque animantibus non fœcundæ solum, sed jucundæ. *Strath* seu vallis *Vlly*, à meridie in Septentrionem extenditur: cujus longitudo est millia passuum viginti. *Strath Brora*, contermina *Dirichat*, octodecem millibus passuum in longitudinem patet. *Strath Sleitt* feu *Strath Floid* à mari ad montes protensa quatuordecem millibus passuum. Multæ aliæ sunt hic valles; ut *Strath Terry*, *Strath-ne-failg*, *Strath-skinnedell*, *Strath-telleny*, *Strath-dailnarme*, *Strath-tolly*, *Strath-dail-nemeyin*, *Strath-ne-fin-ay*.

In Parochia *Crigh* ager est vulgo *Slisly-chiles*, alias *Serrincoskery*, octodecem millia passuum longitudine patens, habensque fluvios *Portnecuter* (feu *Tain*) & *Oikell* à Meridie objectos: ubi montes sunt marmorei. Est quoque alia pars Sutherlandiæ, vulgo *Brachat*, id est, summitas *Cathey*, sive Sutherlandiæ: tota frugibus & piscibus, pascuis & arboribus fœcunda; estque in Parochia *Larg*. Longitudo *Brachat* est viginti duo millia passuum, quam fluvius *Shin* (qui è Lacu ejusdem cognominis effluit) in duas dividit partes. Occidentalis hujus agri pars vulgo nominatur *Baronia Gruids*, in qua continetur *Dirimeanigh*.

In fluvio *Shin*, ingens est rupes & prærupta, ex qua aquæ magno cum impetu & fragore corruentes, profundissimum gurgitem efficient; ubi quæstuosa est prægrandium salmonum piscatura. Hic fluvius nunquam gelascit. In Sutherlandia sunt lacus pisculenti plus minus sexaginta, quorum omnium *Loghshin* maximus est, quatuordecem millibus passuum longitudine protensus. In plerisque lacubus, Insulæ sunt, tempore æstivo habitationi aptissimæ. In lacu *Shin* quædam sunt insulæ, ferarum, cygnorum, & anserum agrestium feraces. Insula est in lacu *Brora*, habitationi Sutherlandiæ Comitum dicata; & cervorum venatione jucunda, quorum hic in sylvis, lacum utrinque cingentibus, ingens est copia. Ab oppidulo *Brora* tribus millibus passuum distat hæc insula. In lacubus & fluviis jam dictis, reperiuntur nonnunquam in conchis magni pretii margaritæ. In Sutherlandia quædam sunt Argenti-fodinæ, aliæque opes subterraneæ, quæ adhuc, ob incolarum negligentiam, aut potius imperitiam, nondum è terræ visceribus erutæ sunt.

Præcipuum hujus Provinciæ oppidum est *Dornoch*, arce Sutherlandiæ Comitum, & templo Cathedrali Divæ Virgini sacro conspicuum. Hujus templi fundator fuit Gilbertus Catteynensis Episcopus, propterea ejus nomine insignitur. In dextra, sive australi hujus templi parte, commune est Comitum Sutherlandiæ sepulchrum. Templum Parochiale hujus urbis Divo Barro sacrum. Initio reformationis, ut vocant, jam pridem demolitum fuit. Nundinis autem Sancti Barri, Sancti Gilberti, Sancti Bernardi, & Sanctæ Margaritæ, (ad quas ex Regionibus Scotiæ borealibus, ingens

¹⁰⁶ i.e. *Casley*

¹⁰⁷ i.e. varii

¹⁰⁸ i.e. *Strathes* ?

hominum multitudo quotannis confluit) satis celebris est hæc Vrbs, quam Dominus Robertus Gordonius Sutherlandiæ Tutor, in Regale & Liberum burgum erigi curavit. In aliis etiam hujus Provinciæ oppidis frequentes sunt nundinæ: quarum præcipuæ sunt, Sancti Andreae, ad *Golspey* juxta *Dornoch* oppidum.

Nuper reperta est Lapidina, è qua andulæ, seu petrarum Laminæ, ædificiis aptæ, eruuntur. Hic etiam in longum extenduntur campi, ob planitiem, & maris viciniam, admodum amœni.

Qua *Dornoch* spectat orientem solem, videre est monumentum, Crucis formam referens, vulgo *Cras Worwair* hoc est, Thani vel Comitum crux. Altera quoque est non procul ab *Embo*, nomine *Ri-Croiss*, hoc est, Regis crux; sic appellata, quod ibi Danorum Rex vel Dux interfectus & sepultus fuerat.

Vltra *Dornoch*, ad ortum æstivum novem millibus passuum, sita est *Brora*, ad ostium fluminis *Brora*, cui Ioannes Sutherlandiæ Comes, proxime defunctus, jura & privilegia Burgi Baronie, ut vocant, à Rege obtinuit. [109] Plus minus quingentis passibus ab ostio fluminis hujus, qua Solem occidentem respicit, optimi eruuntur Carboes, quibus utuntur in salinis, ad coquendum salem, qui non solum Sutherlandiæ, & finitimis Provinciis inservit, sed etiam in Angliam, aliasque Regiones transvehitur.

Haud procul à Carbonaria ad occasum est Latomia; ex qua Tophi in alias Regni partes devehuntur. Montes etiam candidi marmoris varii, in hac Provincia reperiuntur. Non procul à *Golspimoir*, lapides inveniuntur, ex quibus fit calx, in usum ædificiorum. Hic etiam in variis locis ferri fodinæ sunt; ubi præstantissimum conficitur ferrum. In tota Regione, nulli conspiciuntur glires: & si forte huc navibus advehantur, quum primum hauserint hujus Regionis aerem, intereunt. Sed quod incredibile est, in *Catteynesia*, huic Provinciæ contermina, nec ab eâ, vel fluvio, vel mari separata, infinita sunt glirum examina. Sutherlandia, Oceani æstuariis, & fluminibus, ita intersecta est, ut nulla urbs, villa, aut prædium in eâ sit, quæ aqua marina aut fluviali non alluatur: unde fit, ut incolis ingens suppeditetur copia piscium. *Ord* est altissimus fere hujus Provinciæ mons, & pene impervius. Sutherlandiam à *Catteynesia* separat. Frumentum hic (imprimis hordeum) est præstantissimum: adeo, ut pluris vœniat, quam hordeum *Orcadiæ*, *Catteynesiæ*, aut finitimarum Regionum. Varia sunt hic castella: præcipua vero *Dornoch*, & *Dun-Robin*, primaria Comitum Sutherlandiæ sedes; situ, hortis & pomariis, variis floribus & arboribus refertissimis, croco optimo, fonte dulcis aquæ profundissimo, ex quadrato lapide exstructo, vivario, tribus millibus passuum in longitudinem porrecto, & cuniculis optime referto, longe commodissima.

Sunt alia quoque hic Castella plus minus viginti, ut *Skelbo*, *Skibo*, *Pronsy*, *Polrossy*, *Iuverschin*, *Cuttill*, *Eubo*,¹⁰⁹ *Golspitour*, *Golspikirkoun*, *Abirstors*, *Ospisdell*, *Clyn*, *Cracork*, *Helmisdell*, *Torrity*, *Douncrigh*, *Castell-ne-Goir*, *Durmes*,¹¹⁰ *Borwe* & *Toung*: quorum duo ultima in *Strathnavernia* sunt. *Douncrigh* à quodam Paulo Mactiro exstructum fuit.

Longitudo *Sutherlandiæ*, ab occasu ad ortum, est circiter quinquaginta quinque millia passuum: latitudo vero, viginti duo, à Meridie ad Septemtrionem: sed si includamus etiam *Strathnaverniam*, latitudo est triginta tria millia passuum, à mari australi ad Oceanum Septemtrionalem. *Sutherlandiæ* pars *Assint* olim fuit, quam Domini de Kinnard, cum Baronia de *Skelbo*, possiderunt.

NOVA
SVTHERLANDIÆ
DESCRIPTIO.

¹⁰⁹ i.e. *Enbo*

¹¹⁰ i.e. *Durines*

Provincia hæc olim proprie Cattey vocata est, incolæ Catteigh, Sutherlandiæ vox recentior est. Antiquitus vero Cattey nomine, non solum hæc provincia, sed & hodierna Cathanesia, Strathnavernia, Edir-da-Cheulis, & Assynt agnoscebantur. Sutherlandiæ vox terram australem significat.

Dividitur à Cathanesia, quam ad boream & ortum æstivum habet, aspero monte Ord dicto, qui præruptis crepidinibus hic in mare procurrit, & continuatis jugis sub variis nominibus, terras occasum versus permeans, eam quoque à Strath-Navernia separat: ab Assynt tres exigui lacus, & terra de sarta¹¹¹ iis contigua: Rossiam à meridie & occasu hyberno habet, interjecto eo quem descripsimus sinu, ad cuius sinus initia Chassil rivus limitem statuit; supra quem montana quæ Okellum fluvium & Shinum lacum interjacent, has provincias separant: cætera aperto alluuntur Oceano.

Regio hæc in mediterraneis crebris montibus sese attollit, qui se in multas valles frugiferas ac pascuis aptas aperiunt, unde limpidissimi decurrunt rivi aut fluvii. Valles hæc amœnis & commodissimis habitationibus frequentes, innumera & omnigenum pecorum genera alunt; Ferinæ quoque & avium sylvestrium ac domesticarum præsto est copia, ut qua vel mare vel sinum supra dictum attingit, mirum quam frugibus iisque optimis & ocysimè maturescentibus felix, aliarumque rerum ad bene suaviterque vivendum desideratarum nulla parcitas. Bonitatis soli indicio est, quod in hortis Comitum ad arcem Robino-dunum, in Oceani littore, Crocus feliciter crescit & maturescit, quanquam serotina ea planta sit ac frigidum solum respuat.

Tres sunt in hoc Comitatu saltuum aut forrestarum nomine designati loci, in montanis omnes, præter alia nemora sylvasque huc illuc diffusas. Saltus hi *Diri-moir*, *Diri-chart*, & *Diri-meanach*, nominibus agnoscentur. In iis ut & in plerisque aliis locis jucunda & copiosa [110] est venatio: Cervis enim, damis, lupis, vulpibus, felibus agrestibus, lutris, martibus, melibus, omnique avium sylvestrium genere, quod hoc climate ali potest, plena hic omnia. Est quoque avis hic genus peculiare, psittacum multum referens, Knag vocant: illa rostro nidum sibi in trunco querno effodit, nescio an ad Pici martii genus referri possit. Ad confinia occasum æstivum spectantia, tractus est montanus ac sylvestris, in eoque mons Arkill: omnes cervi hic reperti bifurcatas habent caudas, unde à cæteris facile distinguuntur. Circa initia lacus Shinn, montes illi marmoreis venis nobilitati, ut in provinciola Assynt diximus, visuntur.

Flumina præcipua quæ hanc Regionem irrigant sunt Vnes, alio nomine Floidæ, qui Dornecho oppido, Robinodunum castrum commeantibus freto trajicitur. Sunt etiam Evelick, Brora, Loth, Helms-dail, Vly quoque dictus, Shinn, & Casley: Omnes hi quanquam mediocres, piscosissimi sunt: ad horum decursus, aperientibus sese montibus, campi patescunt, gramine frugibusque divites: Tractus hos patira consuetudine Straths appellant, addito ad distinctionem fluvii nomine. Sæpe etiam rivi ignobiles, satis inter montium devexa amœnas ac cultui aptas planicies explicant. Lacus hic inveniuntur plus minus sexaginta, exigui illi, neque magni nominis, piscosi tamen avibusque aquaticis divites: Non deest enim cygnorum, anatum varii generis, anserum item multigenarum, aliarumque alitum copia. Horum lacuum unus præ cæteris magnitudine insignis Shinn, qui flumen ejusdem nominis paulo supra Charronis ostia ex adverso in fretum effundit. Fluvius ille Cataracta insignis, adversus quam dum reluctantur Salmones, in nassas vimineas ad hoc paratas delapsi prædæ cedunt. Fluvium hunc, cuius alveus vix sex miliaria à lacu ad ostia excedit, nunquam congelascere vicinis cunctis concretis affirmant.

Quin etiam opes è mari petitæ hanc regionem beant: quæcunque enim piscium genera vicinis provinciis largitur Oceanus, non hic desunt: hic etiam littoribus non raro Balænæ impingunt, unde olei ad multos usus copia. Sunt phocarum & vitulorum marinorum greges, asellorum multa & varia genera, quæ magnitudine, sapore, aut aliis notis inter se distinguuntur, Rhumbi, Raixæ, Canes marini, Passeres, Pastinacæ, Sombri, Squatinæ, anguillæ marinæ, Bufones

¹¹¹ i.e. deserta

marini, aspectu fœdi, sed detracta cute delicati, & salubres esui; multaque alia, imo innumera genera, quæ Septentrionibus peculiaria nondum nomina apud Latinos invenere. At Ostreis, Congris, Mitulis, Cancris, Astacis, Chamis, Cochleis, Locustis, Turbinibus, Vmbilicis, Pectinibus, cæterisque testaceis, fluviorum ostia & rupes marinæ abundant. Hinc quotannis varia exportantur, quæ pecunia aut aliis mercibus in usum incolarum permutantur, frumentum, laudatissimum præfertim hordeum, sal, carbones fossiles, quorum venæ non ita pridem hic repertæ, Salmones, caro bubula, lana, pelles, coria, butyrum, sebum, caseus, equorumque pulli. Excoquitur quoque è venis ferrum eximia bonitate.

Nulli in his oris glires, neque importati navibus (ut casu sæpe fit) hic durant, quod mirum fortasse videatur, cum vicina Cathanesia, neque mari neque flumine divisa, iis infestetur.

Ad ædificiorum usum varii generis saxa sunt, præcipue lapidis arenarii, latomis ad incidendum expetiti; sunt quoque scandularum ad contendas domos, ac lapidis calcarii fodinæ.

Præcipuum Regionis oppidum Dornoch in australi ora ad Sinum supradictum, ex adverso & in conspectu oppidi Tanæ, arce & templo cathedrali conspicuum. Gilbertum fundatorem templum hoc agnoscit, olim hujus diœceseos Episcopum: hic Comitum sepulchretum est. Templi parochialis, divi Barri nomine, in urbe parietina tantum supersunt. Quaternis nundinis annuis frequentatur urbs, quas Sanctorum nominibus, quorum diebus habentur, veteri consuetudine notant, Barri, Gilberti, Margaretæ, Bernardi.

Paulum ab oppido ad ortum, durat monumentum saxeum, ad crucis formam deformatum (*Craisk-vorwair* vulgo dictum) id est *Thani* vel Comitum crux: aliud quoque haud dissimile ad Enbo visitur, *Ri-Croiss*, id est Crux regia, dictum, à Rege Danorum ibi cæso & sepulto nomen habens.

Oppidum hoc non ita pridem, Robertus Gordonius, dum Comitum ex fratre nepotis tutelam ageret, in regale & liberum Burgum, erigi curavit, concessis ad hoc quibus opus erat privilegiis.

Multæ sunt per universam regionem sparsæ arces, castella, villæ: Robino-dunum in littore, ut dixi, amœna situ, hortis, aquis, & amplo vivario. Sunt præterea Skello, Skibo, Pronsie, Polrossie, Innerskinn, Cuttill, Enbo, Golspitour, Golspie-Kirkstoun, Abirscors, Ospidel, Clyn, Cracock, Helmsdail, Torrish, Dunreich, Castel-nagoir, pluresque innominati.

Comites hi antiquæ ac nobilissimæ stirpis in supreme Ordinum conventu inter primos locum habent. Vicinæ Strath-Naverniæ Baro Ræus clientelari jure de eo multa hic possidet. Navarchi quoque jura in suis ditionibus, nonnullisque vicinis locis, ad eum spectant.

Præcipua cognomina, & familiæ, quæ jam [111] in *Sutherlandia* extant, (exclusis *Strathnavernia*, *Durinesi* & *Edderachili*) sunt *Gordonii*, *Sutherlandi*, *Moravii*, *Graii*, *Clanguennenses*, feu *Clanguinni*, *Seil-Thomasii*, *Seil-Iohannenses* & *Seil-Phalæi*.

Antiquissima est *Sutherlandiæ* Comitum familia, & à prima originie, ad hodiernum usque diem, celebris: Regibus suis officiosissima, neque unquam perduellionis juste damnata, permanet. Inter primarios *Scotiæ* proceres, in Comitibus, locum habent. *Sutherlandiæ* Comites viri strenui, & bello intrepidi semper habiti sunt. Iam Comes est magnæ potentia & autoritatis, totius *Sutherlandiæ*, *Assimt* & *Strathnaverniæ Vicecomes*; *Thalassiarcha*, non solum harum, sed etiam circumjacentium quarundam Regionum hæreditarius; idque *Levinæ Ducis* dono.

Quotquot in ejus Provincia degunt generosi, ipsius sunt clientes, & beneficiarii. In ditionibus suis Regia jura exercet. Quin Dominus *Macky*, *Ræ Baro*, & Dominus à *Duffus*, sub ejus clientela sunt: & *Strathnaverniam Edderachilim* & *Durinesin* ejus jure Mackeus possidet: quo fit, ut autoritate & potentia, Majores suos adæquet.

DESCRIPTIO SVTHERLANDIÆ,

EX CAMBDENO.

Vltra *Rossiam Sutherlandia* Germanicum prospectat Oceanum, pecori alendo magis quam frugibus

ferendis commoda. In qua ex candido marmore surgunt montes; miraculum sane in frigida hac plaga; sed nullo ferè usui, cum luxuria in ædificando & otiosa illa opum ostentatio in has remotas regiones nondum penetraverit. *Dunrobin* castrum in hac celeberrimum, Comitum *Sutherlandiæ* veterum sedes primaria, è stirpe ni fallor *Moravia*. Inter quos celebratur Guilielmus sub Rege Roberto *Brus*, qui sororem Regis Davidis germanam duxit, filiumque ex ea genuit, quem regni successorem Rex David declaravit, & in ejùs nomen proceres jurejurando adegit, sed ille paulo post morte sine liberis præreptus, & Comitatus tandem per filiam & hæredem ad *A. Gordonum* ex Comitum *Huntley* familia hæreditario devenit.

[112]

STRATH-NAVERNIA.

Regio hæc à Naverno flumine mediam secante nomen habet: Incipit autem ad Helmsdail fluvium, ubi desinit Cathanesia, & recta in occasum porrecta, sinu & flumine Durenish dicto separatur ab Edir-da- Cheulis Provinciola, à Septentrione vastum & apertum Oceanum, nullamque terram objectam, adusque extrema Septentrionalia habet: à meridie Sutherlandia, ut diximus, proxima est, montibus altissimis ab ea divisa.

Regio in universum montana, montibus iisque crebris sibi que connexis, altis, asperis, nivosis attollitur. Lacus in convallibus haud exigui, sylvis frequens, non desunt portus egregii, at pecori quam frugibus tota aptior, non sibi de iis sufficit: quam inopiam cum exteris commercia, aut vicina Cathanesia, permutatione lignorum ac sylvæ sæpe solatur, ac innumeros boum, equorum, caprorum, aliorumque mansuetorum animalium greges hic cernere licet: cervorum, damarum, ferinæ omnis ingens copia, luporum rapacissimorum, qui hic per sylvestria & avia cum magno animalium domesticorum damno oberrant, tanta frequentia, ut tota pene reliqua insula exacti, hic sedes & domicilia collocasse videantur, nullibi certe tam frequentes.

Incolarum industria, quantum per cælum & solum licet, sua exercet bobus rura, quæ secundum littoris tractum exporriguntur, nam paulo interius nisi raris locis, montes fluminibus superincumbentes hoc negant: at maria, sinus, flumina mirum quam piscosa omnia, unde quotannis non mediocris incolis census, præsertim domino ex salmonum captura cedit. Hic exercentur ferrariæ, ac beneficio sylvarum excoquitur è venis ferrum, quod exportatum etiam lucro est. Distrahitur in vicinis nundinarum locis boum saginatarum, ac equinorum pullorum magnus numerus: Evehitur mari bovilla caro doliis condita in usum navigantium, pelles, tergora boum cervorumque, sebum, caseus, butyrum, alia. Porcina caro hic ut ubique parior: Et hoc semel de universo Regno dixisse sufficiat, porcina despici, & in usum vilis plebeculæ cedere, multos eam plane abhorrere. Sunt toto Regno ex opportunitate fluminum ac rivorum per montes aut colles delabentium infinitæ moletrinæ, quarum custodes antiqua consuetudine pendunt quotannis Domino præter alia etiam porcos castratos: hic mos ni obstaret, credibile est omne porcinum genus jamdudum abolitum fuisse.

Mirum videatur, Danos, cum Angliam subjugarent, nostrum regnum affligerent, hæc tam horrida ac inculta loca appetiisse, & hic sedes quæsisisse; at certum hoc est, & uno alteroque in littore loco, durant victoriarum contra eos monumenta.

In littore sabuloso inter duo eximia flumina Navern & Torrisdail, quorum ostia ad duum millium intervallo ad invicem absunt, ruinæ nunc sabulo ac mari haustæ testantur quondam oppidum stesisse, sed nunc nullum amplius est. Tota Regio vicatim habitatur. Dynasta ad ostia Naverniæ ædes Farr dictas, & non longo intervallo ad sinum Kuntail habet Tung nomine, nonnullisque aliis locis.

Dividitur hæc provincia in quinque regiunculas, quæ ab ortu incipiendo secundum littus hoc ordine exporriguntur. *Hallowdail*, fluminibus *Hallowdail* & *Strathy* conclusa. Proxima est *Strath-navernia*, totius Regionis nomine dicta: quam sequitur *Kuntail*, ad sinum ejusdem nominis. Deinde *West-Moan*, adusque sinum *Erevill* dictum: ultima est *Durenish*, ad sinum & fluvium cognominem, quæ præ cæteris est melioris & feracioris soli.

Venatus hic crebri, cervorum præsertim, aucupia crebra, invitantibus ad hæc soli hominumque geniis: & qui non se venatu exercent, eoque unice delectetur, homo apud eos nihili habetur, unde ferinæ in paratu magna semper copia.

Homines sunt validi, robusti, laborum, algoris, æstus patientes, parsimoniæ assueti, neque tamen ea morum feritate, quam Regionis asperitas promittere videretur; at ingenua simplicitate hilares, in epulas aut invicem aut cum exteris effusi, nihil subdolum animis versant. Eadem quoque animorum morumque ratio omnibus cæteris vicinis provinciis, de quibus dictum est.

Commune est omnibus iis Regionibus quæ prisca lingua loquuntur, ut Dominum suum quam maxime venerentur, colant, diligant, pro eo depugnent, in periculis vitam non inviti deponant, & præter consueta prædiorum onera, si quando necessitas incumbat, domino elocante

filiam, nomen dissolvente, latifundia impignorata redimente, aut nova comparante, ut vectigalibus extraordinariis indictis, lubentes quartam aut quintam è vaccis suis, quibus divitiæ eorum constant (& boves mares alere insuetum) omnes sine discrimine [113] à summis ad infimos contribuant, quæ impositio ad prædictos usus olim conferri solita, nunc singulis lustris aut trienniis, quanquam cessantibus causis, exigi consuevit, at patienter sic ferente consuetudine toleratur.

Dominus Regionis hodiernus Donaldus Mackæus Raæ Baro, qui hanc longa serie à majoribus possessam, nunc ditione tenet, sicut & proxime dicendam Edirdacheulim.

ALIA
STRATH-NAVERNIAE
DESCRIPTIO.

Strathnavernia Southerlandiæ, diplomate Regio, annexa, ejusque pars est: & eam Dominus *Macky Raæ Baro*, jure Comitum Southerlandiæ possidet: Separatur à Southerlandia montibus quibusdam ab ortu in occasum se porrigentibus.

Regio est gramine quam grano fœcundior: Propterea pecori alendo satis commoda. Hic boum armenta, & salmonum examina pene infinita sunt. Et nisi incolæ socordiæ & otio plus nimis essent dediti, multo fœlicior & fertilior reddi posset hæc Regio.

In Strathnavernia varia sunt promontoria, in Oceanum Septentrionalem procurrentia, *Erebol* nempe, *Hoip*, *Strathy*; à variis quoque fluviis salmonum captura claris rigatur: præcipui sunt *Halledel*, *Naver*, sive *Far*, *Strathy*, *Torisdell*, & *Hoip*. *Durines* autem & *Edderachilis*, quamvis ad *Mackæum Raæ* Dominum pertineant, proprie tamen in Strathnavernia non sunt. Duabus munitur Strathnavernia arcibus, *Borwe* scilicet & *Toung*: quarum hæc *Mackæorum* fedes primaria est. In villa *Far* templum est Parochiale, *Far* nomine. In sacello autem *Kirkebolensi*, non ita pridem restaurato, sepeliuntur hujus familiæ Domini. Hic ingens est cervorum & damarum copia: & quamvis tota pene Regio in montes excelsos assurgat, (quorum omnium *Tanebaind* altissimus,) tamen pecori pascendo apta est. Strathnavernia ab ortu ad occasum longa triginta quatuor millia passuum: duodecim lata alicubi; alicubi vero sex tantum; ab austro in Septentrionem, *Durinesi* & *Edderachili* exclusis. Multi hic lacus, quorum præcipuus *Logh-naver*: in *Logh-lyol* insula est, temporibus æstivis habitationi dicata. Et circa littus in Oceano arctico variæ dispersæ sunt insulæ, nempe *Ellan-Com*, *Ellan-Zeyl*, *Ellan-Roin*, & *Ellan-niwe*.

EDDERACHILIS
NOVA DESCRIPTIO.

Edderachilis, portio terræ est in ora maritima occasum spectans; desertis rupibus impervia: & ad *Kirkan-challigh* Comitum Southerlandiæ limitibus contermina: & quamvis jam ad *Mackæum* pertineat, nunquam tamen Strathnaverniæ pars fuit; sed pars Baronis *Skelbo* in Southerlandia; & *Edderachilim* jure Comitum Southerlandiæ adhuc possidet Dominus *Macky*. In ea fluvius est, vulgo *Laxford*, ex quo *Mackæus* (sive *Macky*) magnum habet salmonum proventum. Insula *Ellan-Handey* in mari Oceano, ad *Edderachilim*, vel potius ad *Durinesin* pertinet.

NOVA
DVRINESII
DESCRIPTIO.

Durines Baronia solo fruitur campestri & jucundo, qua occasum æstivum spectat; & licet eam hodie *Mackæus Raæ Dominus* jure Southerlandiæ Comitum in possessione habeat, ut ipsorum beneficiarius, ad Strathnaverniam tamen non pertinet: sed eam Comites Southerlandiæ ab

Episcopo Catteynensi jure feodario possident. Hic dies æstivi sunt longissimi, neque nox fere ulla. Hinc recta navigantibus ad Polum arcticum nulla reperiri potest terra. Hic quoque est fluvius, vulgo *Durines* dictus.

STRATH-NAVERN.

EX CAMBDENO.

Extremam totius Britanniae plagam, quae obversa littorum fronte Arctum prospectat, & majoris Vrsae mediam caudam, quam imperia transferre credit Cardanus, sibi habet verticalem, tenuerunt, ut apud Ptolemæum videre est, *Cornabii*, inter quos *Nabeum* flumen collocat: quae nomina inter se adeo sunt cognata, ut gens à flumine quod accoluit inde nomen traxisse videatur; nec ab his omnino alienum est hodiernum nomen *Strath-Navern*, id est, *Vallis ad Navern*. Regio à glebæ fertilitate minus foelix, injuriaque cœli rigentis minus culta, & inde à lupis sævissimis gravissime infestata, qui non solum in armenta maximo damno, sed etiam in homines magno periculo adeo immaniter grassantur, non modo in hoc, sed à pluribus etiam aliis Scotiæ partibus, ut ex Parliamentaria sanctione Vicecomites & incolæ in singulis Comitatus ter singulis annis ad lupos & [ADDIT. *olim nunc non*] eorum catulos tollendos venatum prodire jubeantur. Sin in Arctoa hac regione hoc quid habeat consolationi, totius Britanniae minima nocte dieque maxima fruitur. Diem enim maximum ex distantia LIX graduum, & XL scrupulorum ab Æquatore habet XVIII horarum, & XV scrupulorum, & minimam noctem v horarum [114] & scrupulorum XLV. Adeo ut verus non sit Panegyristes, qui olim dixit, Solem hinc tantum non occidere, sed præterire & Horizontem stringere, ex Taciti autoritate scilicet, *quod extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras*. Sed verior Plinius ex vera ratione, ubi agit de longissimis diebus pro inclinatione circuli Solaris ad Horizontem. *Longissimi*, inquit, *dies sunt in Italia horarum quindecim, in Britannia septemdecim; ubi æstate lucidæ noctes, haud dubie re promunt id quod ratio cogit credi; Solstitii diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque è diverso ad brumam remoto*.

Cæterum in hoc tractu extremo, quem in Ortum Ptolemæus longius projicit, cum in Septentriones feratur, (quo nomine Rogerus *Baconus* in suo *Geographia* eum olim notavit) Tacitus dixit *immensum & enorme spatium procurrentium terrarum velut in cuneum tenuari*, tria procurrent à priscis Scriptoribus memorata Promontoria *Berubium* nunc *Vrdehead*, juxta *Bernswale* viculum, & *Virvedrum*, nunc *Dunsby*, alias *Duncans-bay*, quod remotissimum Britanniae promontorium existimatur. *Orcas* tamen è regione insularum *Orcadum* insularum omnium ultimum constituit Ptolemæus, quod vulgo nunc *Howburne* dicitur, Ptolemæo etiam *Tarvedrum*, & *Tarvisium*, quod nomen, si me mea non fallit conjectura, invenit eò quod Britanniam finit. *Tarvus* enim Britannice finiendi significationem habet, cum quo & nos huic libro finem imponamus. De *Orcadibus* & *Hebudibus* sive *Hebidibus* & *Shetlandia* suo loco dicturi.

[115]

CATHANESLÆ
NOVA DESCRIPTIO.

Diximus in superioribus, quam late olim in his locis vox Cattey patuerit, quos populos complexa sit: at sola hæc provincia, de qua agitur, hac voce nunc designatur, adjuncta particula Ness, qua promontorium significatur; diximus quinam populi ante multa sæcula, testante vetere Geographia, hæc loca insederint, quorum omnium memoria extincta est. Cæterum, notandum, multa locorum nomina, etiam hodie peregrinum quid sapere, quorum origo neque Scoticum, Hibernicum, Danicum, aut Norvegicum quid referant, sed ignotæ, incertæ & vetustissimæ originis videntur, qualia sunt Orbuster, Lyibster, Robuster, Trumbuster, & innumera alia. Sermo popularis hodiernus, ignobilis satis Scoto-Hibernicus est, utriusque particeps, neutrum satis referens.

Hic Scotiæ continentis ultimus limes, quam maxime se in arctum porrigens ad viculum Dungisby, paucis minutis intra quinquagesimum gradum. Quanquam Ptolemæus in suo opere Geographico, male de his edoctus, oras has quæ arctum spectant, in ortum detorserit, condonato tamen hoc errore, & deflexis in septentriones littoribus, cætera satis se recte habebunt.

Ante eum hæc incognita Romanis videntur, qui totam Insulam in cuneum desinere arbitrati, bipenni eam assimilavere, cum revera lata fronte pateat, quæ tribus distincta promontoriis agnoscitur: quorum primum ad ortum, Orcadas ex adverso spectans, dicto auctori Veruvium, hodie *Dungisby-head*, cum revera Orcas promontorium hic collacari debuisset; causa erroris, quod existimaverit Orcadas magis ad occasum, quam verus earum situs sit, positas fuisse; unde quam proximum illis promontorium, reductis terris, non ut cætera eminens, illi Virvedrum, hodie *Rowrachy & Strathy-head*. Tertium ad occasum Ptolemæo Orcas & Tarvedrum, nobis *Faro* aut *Parro-head*: hinc littora inflexa in austrum aut occasum brumalem declinant.

Cathanesia ad austrum & occasum hibernum, ut diximus, à Sutherlandia monte Ord, deinde per continuum montium ductum, ad usque montem *Knock-finn* limite continuo separatur. unde secundum decursum fluminis *Hallow-dail* à fontibus ad ostia, & montana, *Drum-na-hallowdail* ad idem flumen, limes inter hanc & Strath-Naverniam habetur. Orientale latus Oceano alluitur, at quæ ad arctum vergunt, sævo & periculoso freto Pentlandiæ nomine, ab Orcadibus dividitur. Fretum hoc navigantibus formidabile, neque nisi stasis temporibus quamquam positus ventis trajectui opportunum: Causa est, cum æstus maris quotidianus à septentrionibus incitetur in his locis, Orcadas circumfusus, iisque interfusus, hic primum objectu terrarum coercetur, unde vis illa immensa aquarum multis canalibus Insulas illas permeans, dein reliquo mari in hoc freto effusa, luctantibus etiam maris Vergivii & Orientalis undis, formidabiles aquarum vortices cum summo navium periculo creat.

Si ingenium soli respiciamus, secundum oram maris aut fluminum decursus, humile est ac cultui aptum, segetesque omnifariam ubertim largitur, neque quicquam ad vitam tolerandam deest, non in campis aut vallibus herba, non in montibus aucupium ac venatio, non in mari aut fluminibus piscatura, eaque eximie copiosa. Omnia hic exiguo pretio venundantur, vel ob copiam, aut rariora commercia, aut æris inopiam.

Solum, ut dixi, benigne fruges ministrat, eaque copia ut non solum indigenis sufficiat, sed quæ exportentur: at vitio humescentis & argillacei soli, omnia hic tardius maturescunt, neque illis ea bonitas, qua cum Sutherlandiæ & Rossiæ frugibus comparari queant.

Regio sylvæ plurimum indiga, eam è proxima Strath-navernia, maxime permutatione frugum, quibus ea Provincia æque indiget, mutuatur, aut advecta è Norvegia utitur materie. Ad ignis usum ceduntur cespites, aut terra nigra bituminosa, in glebas efformata, sole ventisque indurata; quod optimum ac paratissimum ignis alimentum nullibi fere in Septentrionibus deest. Multi inertes campi montiumque devexa hoc plane vestiuntur.

Montes mediterranea complent, qui multi magni & longissime ex adversis Buquhaniae, Boïnæ, & Ainixæ littoribus apparent, omnium vero celsissimi qui à Virginum mammis (quod eas referre videantur) nomen habent.

Multi in inferioribus locis ac uliginosis convallibus lacus, per quos flumina meant, aut iis

ortus & fontes præbent, nulli tamen majoris nominis quanquam piscosi omnes.

Flumina crebra, mediocria tamen, neque [116] longi decursus, multum circumambiente terram Oceano.

Celeberrimum his locis oppidum *Wick*, ad Orientalem oram objectum Oceano, portum habet navibus satis tutum: hic commercia exercentur. Alterum est objectum Septentrionibus in exiguo sinu, portu & statione fida, *Thurso* loco nomen est.

Multæ per omnem regionem arces, villæ, vici (namque provincia hæc populosa satis est) secundum locorum opportunitates hic illic sparguntur, quædam cultioribus ædificiis non aspernendæ. At loci genius, & incolarum ingenium, epulis ac comotationibus indulgere, suaviter & hilare in diem vivere, quam substructionibus animum appellere suadet. Castrum Sinclari, olim Gernigo, Comitum arx non procul Wicko oppido primas tenet, & in hujus vicinia Akergill, non ita pridem ad Kethorum familiam spectans, nunc ad hos Comites devoluta, propter alterius viciniam negligitur. Vterius paulum progressis arx Kees visitur ea quoque Comitum est, amœnæ & jucundæ habitationis. Est in arctoo littore paucis miliaribus à Dungisby, Maja arx Sinclariorum familiæ; eorundem itidem in australi ora est Dunbeth, firma arx, rupim isthmo super ædificata, & huic vicina *Berridaill*, ad Comites spectans. Est quoque *Dounra* in littore ad occasum sita. Sunt & multa alia non spernenda ædificia, quorum nominibus recensendis immorari non est operæ pretium.

Regio hæc Vicecomitatus per se ut dixi habetur, isque Comitum hæreditarius est: quando & quomodo id acciderit, in superioribus memini.

Omnium familiarum quæ cognomen Sanclari referunt, jam ab antiquissimis temporibus, Baro Sanclarius, de Ravens-heuch (ut in Fifæ descriptione attigimus) Princeps habetur. Cæteræ eorum familiæ per Zetlandiam, Orcadas, Cathanesiam, Fifam, Lothianam late disseminatæ, huic originem suam debent. Ejus majores Zetlandiam & Orcadas Comitatus titulo tenuerunt, affinitate etiam Regiæ Danorum domui (ducta in uxorem eorum filia) juncti: sed cum unius mala administratione (qui Guilielmi profusoris nomine ob id apud posteros audit) his provinciis excidissent, mansere tamen in iis Insulis plurimi nobiles privati, hodieque manent, ea familia editi, quibus comes Cathanesius suam originem debet, qui nunc propaginem suam per hæc quæ describimus loca, late dissevit.

Sunt hic etiam multæ aliæ antiquæ ac illustres familiæ, quarum quædam raro in latifundiis suis lares fixere, cum aliorum locorum indigenæ sint. Kethi de Innerogy è Marescallana familia editi hic multa prædia possederunt. Eorum hæreditate crevit non ita pridem illustrissimus Comes Marescallus Kethorum familiæ princeps, qui iis prædiis postea pactis conditionibus cessere Moweti, aut verius de Monte Alto, qui hodie in his locis avita prædia tenent. Indigenas minores familias recensere longum esset.

Non exigua hujus Comitatus portio de Episcopo in feodo ac Emphyteosi, non ita pridem tenebatur, quæ nunc fisco cessere.

Thursum oppidum prætervecto nulla amplius urbs, nullum oppidum, quam longe hæc universa regni ora occidua porrigitur, occurrit, donec Britannodunum in intimo recessu æstuarii Glottæ appellas: adeo ad hunc vitæ mansuetioris cultum (qui in urbibus frequentior) hebescunt incolarum ingenia, qui priscam linguam & veterem parsimoniam mordicus sectantur. At vere æstimanti hoc inertæ potius, quam veterum imitationi dabitur. Non desunt certe multis locis urbium locandarum opportunitates, portus maximi, tutissimi, capacissimi; maria omnigenis piscibus plena; terra fæcunda, & messibus ac pecori apta; ac flumina vecturæ idonea: at his omnibus ignavia parcat, & incolæ ut plurimum pecore victitantes dominati ibidem aluntur senescuntque, unde ora hæc exteris omnibus, imo nostris minus cognita, à paucis videtur, aut commerciis exercetur. Non sum nescius nonnullos huic moli pares locandis urbibus animos appulisse; at cum jura, libertates, urbibus solitæ (sine quibus illæ stare non possunt) paterentur, quanquam sanctiones in id promulgatæ invitarent, votorum impotes eam curam abjecisse.

CATHANESIA,

EX CAMBDENO.

Superius Cathanesia, vulgo *Catness*, jacet mari Germanico objecta & numero littorum ambitu inflexa, in qua Ptolemæi ætate *Catini*, sed perperam in exemplaribus *Carini*, apud quos ille idem Ptolemæus *Ilam* fl. statuit, qui hodie *Wifle* videatur. Hujus incolis ex pecore pascendo & piscando maximus est proventus. Præcipuum castrum *Girnego* dicitur, in quo *Cathanesiæ* Comites plerumque agunt. [ADDIT. Nomen hoc mutatum in Castel Sinclair.] Episcopalis sedes est in *Dornok* obsucro alioquin viculo, ubi etiam sedem Vicecomiti Cathanesiæ constituit Rex Iacobus Quartus, vel ad *Wik*, prout res postularent.

Cathanesiæ Comites iidem olim erant qui etiam Orcadum Comites, sed tandem divisi, perque Malisii cujusdam filiam primogenitam datam in uxorem Guilielmo de *S. Claro* vulgo *Seincler*, Regio Panitario, ejus posterius hunc honorem Comitum Cathanesiæ sunt adepti, & eodem etiamnum lætantur. [ADDIT. Et nomen ut supradictum *Girnego* mutarunt in nomen familiæ suæ].

[117]

INSVLARVM
CIRCA
SCOTIAM
DESCRIPTIO.

BENEVOLE LECTOR, *In principio hujus tomi dedimus, è Georgii Buchanani Historia, generalem Scotiae descriptionem, excepta illa de Insulis, quam in hunc locum reservare operæ pretium putavimus, alias enim è Scotia habere temporum injuria non permittit. Sic itaque proseguitur*

BVCHANANVS.

Restat nunc ut de Insulis aliquid dicamus (quæ pars historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.) Sed omissis vetustioribus, à quibus nihil certi nobis est traditum, quæ ab hominibus nostri temporis & verius & apertius sunt prodita proseguemur.

Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt vel classes vel ordines, Occidentales, Orcadas, & Zelandicas*. **Id est Hetlandicas.*

ÆBVDÆ INSVLÆ.
vulgò
HEBRIDES.

Occidentales Insulas appellant, quæ ab Hibernia pene ad Orcades, in mari Deucaledonio lateri Scotiæ Occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc aut patrum ætate aliquid de rebus Britannicis scripto evulgarunt, Hebridæ appellant, nomine certe novo, & cujus nullam originem aut vestigium è scriptoribus priscis ostendunt. In illo enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocarunt: sed tanta inter se inconstantia, ut vix unquam in numero, situ, aut nominibus conveniant. Straboni (ut ab antiquissimo incipiam) fortasse venia danda sit, quod ea parte orbis nondum satis explicata, famam incertam secutus videri possit. Mela Hemodas septem, totidem Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus quinque Æbudas, Plinius septem Acmodas, & triginta Æbudas numerat. Nos in nominibus frequentissima antiquis retinebimus: Æbudasque omnes Occidentales insulas appellabimus. Situm, & singulorum naturas, commoditatesque ex auctoribus ut recentioribus, ita multo certioribus recensebimus. In primis autem Donaldum Monroum sequemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omnes & ipse peragravit, & oculis perlustravit. Hæ vero in mari Deucaledonio sparsæ jacent, numero supra trecentas, & ... Ab ultimis usque temporibus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt usque ad Donaldum Milcolumbi Tertii fratrem: qui eas Regi Norvegiæ cessit, [118] ut ejus opera in regno Scotorum adversus jus fasque occupandum¹¹² adjuvaretur. Tenuere eas Dani & Norvegi circiter annos centum sexaginta, donec ab Alexandro tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis cesserunt. Tentarunt interdum & viribus freti, & seditionibus adducti, se in libertatem vindicare, & sibi Reges creare. Regium enim nomen cum alii, tum non adeo pridem Ioannes è Donaldina familia usurpavit. In victu, vestitu, totaque rei domesticæ ratione antiqua utuntur parsimonia. Opsonatio illis est venatus, & piscatio. Carnem aqua in omasum, aut cæsi pecoris pellem infusa coquunt: in venationibus interim sanguine expresso cruda vescuntur. Pro potu est jus carniū elixarum. Serum lactis aliquot annos servatum in convivii etiam avide bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Major pars aqua sitim sedat. Panem ex avena & hordeo (quæ sola frugum genera in illis regionibus proveniunt) conficere non injucundum ex diuturno usu peritia quadam adhibita consueverunt. Mane ex eo paulum degustant, eoque contenti venantur: aut si quid aliunde operis est objectum, usque ad vesperum cibo abstinent.

¹¹² i.e. occupando

Veste gaudent varia, ac maxime virgata. Colores amant maxime purpureum, ac ceruleum. Majores sagis versicoloribus plurifariam distinctis utebantur, ut adhuc plerisque mos est. Verum plures nunc magis fuscas, & ericæ frondes proxime imitantes, ne in ericetis cubantes luce florida vestis agnosci possint, ferunt. His involuti potius, quam tecti sævissimas tempestates sub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti somnum capiunt. Domi etiam suæ humi cubant. Substernunt silices,¹¹³ aut ericam, sed hanc radicibus deorsum, frondibus sursum versis: adeoque scite hac ratione lectos concinnant, ut mollitie cum pluma certent, salubritate longe superent. Erica enim naturali siccandi vi prædita supervacuos humores exhaurit, nervisque eorum molestia liberatis suum vigorem restituit, ita, ut qui vespere languidi & lassi decubuerunt, mane vegeti & alacres resurgant. Omnibus non negligentia modo in culcitrīs, & stragula veste, sed affectatio inculti horroris & duritiei summa est. Si quando usus aut necessitas eos in peregrinum solum trahit, culcitrās & hospitem stragula humi provolvunt, ac suis vestibus involuti se quieti componunt: solliciti videlicet, ne barbara illa (ut ipsi vocant) mollities patriam, & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem quibus corpora tegant arma sunt, cassis ferrea, & lorica ferreis annulis confecta, plerunque ad talos usque demissa. Tela adversus hostem arcus, & sagittæ maxima ex parte hamatæ ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ nisi vulnere late patefacto è corpore extrahi non possunt. Sunt qui ensibus latis aut securibus pugnent. Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Musica maxime delectantur; sed sui generis fidibus; quarum aliis chordæ sunt æneæ, aliis è nervis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel plectris pulsant. Unica autem illis ambitio est, ut fides multo argento exornent, & gemmis. Tenuiores pro gemmis cristallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinne factum, quod fere laudes fortium virorum contineat: nec aliud fere argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum sermone paulum utuntur.

Insulæ circa Scotiam, quæ prisca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita fere se habent.

Prima omnium est *Mana*, falso quibusdam dicta *Mona*, ab antiquioribus Eubonia: à Paulo Orosio Mevania, aut potius Mænavia. Prisca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas oppidum in ea Sodoram appellabet, in qua insulanorum Episcopus sedem habebat. Æquo fere spatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ provincia sita est. Viginti quatuor millia passuum in longum, octo in latum protenditur.

Insulæ Manæ descriptionem & tabulam vide in descriptione Angliæ Atlantis nostri Tomo IV.

Proxima in æstuario Glottæ surgit *Alisa*, rupes ardua undique præter unum aditum præceps. Toto fere anno humano cultu vacua, nisi quod statis temporibus navicularum ingens numerus ad asellos piscandos eo conveniat. Frequens est cuniculis, avibusque marinis, eoque maxime genere anserum, quas Solanas vocamus. Ex æquo fere spectat ad Orientem hibernum Carictam, ad Occidentem hibernum Hiberniam, ad Occidentem æstivum Kinteram.

Rupes hæc videre est in tabula Arraniæ, fol. 57, hoc tomo.

Ad viginti quatuor millia ab hac sita est *Arania*, fere in Septentriones vergens: longa viginti quatuor millia, sedecim lata. Tota in altissimos, atque asperrimos montes assurgit. Sola maritima ora colitur. Mare, qua humilior est, irrumpens in ea sinum satis magnum facit, cujus aditum claudit insula Molas. Itaque montibus undique se attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus portus navibus intus est tutissimus: & in aquis perpetuo tranquillis piscatio adeo copiosa, ut si quid ultra, quam quod in unum diem sit satis capiatur, accolæ in mare, tanquam in piscinam id projiciant.

Nec longe ab Araniæ littore jacet insula exigua *Flada* cuniculorum feracissima.

Tabulam Arraniæ cui Flada adjacent vide fol. 58.

Bota octo illia P. longa, quatuor lata;¹¹⁴ interius in æstuario Glottæ sita est, ab *Arania* (uti

¹¹³ i.e. salices ?

¹¹⁴ Punctuation to be deleted

[119] dictum est) octo millia passuum ad Orientem æstivum distans, ab Occidente æstivo abest ab Argathelia plus minus quingentos passus, ad Orientem à Cunigamia sex millia P. Tota fere humilis est, & frugibus, & pascuis satis commoda. Unam habet insulæ cognominem urbem, & in ea veterem arcem Rosaïam. Aliam habet arcem ad sinum, qui sermone patrio Cames, hoc est Kampsos, vocatur.

Ad Occidentem hibernum est insula *Mernoca* humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta: mille passuum longa, quingentos lata.

Interius in æstuario Glottæ sunt *Cumbra* major, & minor, modico spatio diremptæ: major frugum, minor platyceroton ferax.

Tabulam harum Insularum, nempe Botæ, Mernocæ, Cumbrae majoris & minoris, habes fol. 60.

A promontorio Cantera paulo plus mille passus abest *Avona*, id est, portuosa: id cognomen adepta ab statione navium: quod cum Dani insulas tenebant, ad eam classes eorum cursus dirigebant.

Avonam vide in tabula Kanteræ.

Ab eodem promontorio ad Occidentem hibernum contra Hiberniæ littus porrecta est *Raclinda*.

Raclindam, cum Hiberniæ proximior sit, in descriptione Hiberniæ reperies, in tabula Vltoniæ hujus tomi parte secunda; fol. 32.

Et à Kintera quatuor millia, exigua insula *Caraia*; nec longe ab ea sita est *Gigaïa*, sex millia longa, mille & quingentos lata.

Hæ Insulæ sunt in tabula Kanteræ.

IVRA.

Ab hac (*Gigaïa scilicet*) quatuor & viginti (*milla p.*) in longum porrecta abest Iura. Duodecim autem millia distat à *Gigaïa*. Maritima cultu satis frequentia sunt: interiora sylvis operta cervorum varii generis copia abundant. Sunt qui existiment eam antiquitus Deram fuisse nominatam: quod nomen cervum Gothico sermone significat.

Ab hac duo millia abest *Scarba*, ab Oriente in Occidentem quatuor millia passuum in longitudinem excurrans, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. Æstus maris inter eam, & Iuram tam violens est, ut nec velis, nec remis, nisi certis tempestatibus superari possit.

Post hanc multæ ignobiles insulæ deinde sparguntur, *Bellach*, aut *Genistaria*, *Geurastilla*, *Longaia*, utraque *Fiola*. Tres item *Garvæ* cognominibus distinctæ, *Culbrenina*, *Dumchonel*, *Luparia*, *Belnahua*, *Vikerana*, *Vitulina*, *Luinga*, *Seila*, *Seuna*. Hæ tres proximæ pecore, & frugibus satis fœcundæ; *Argatheliæ* Comitibus parent. Proxima his *Scлата*, quod è rupe ejus tegulæ, quas *Scлатas* vocant, excidantur. Deinde *Naguisoga*, & *Eisdalfa*,¹¹⁵ ac *Skennia*, & quæ vocatur *Thiana*, ab herba frugibus noxia non dissimili *Luteæ*, nisi quod magis diluto sit colore, & *Vderga*, & insula *Regia*, mox *Duffa*, hoc est nigra, atque insula *Ecclesiæ*, & *Triarcha*. Deinde insula *Ardua*, *Humilis*, & *Viridis*, & *Ericæa*. Item *Arboraria*, *Capraria*, *Cunicularia*, & quæ *Ociosorum* dicitur, & *Abridica*. Item *Lismora*, in qua olim sedes *Episcopalis Argatheliæ* fuerat, longa octo millia passuum, lata duo. In ea præter communia cum cæteris commoda, metalla inveniuntur. Deinde *Ovilia*, & *Siuna*, insula *Trajectus*, insula *Ovicularis*. Item *Flada*, & insula *Saxi*, & *Gressa*, & insula

¹¹⁵ i.e. Eisdalsa

Magna, & Ardiescara, & Musadilla, & Bernera, olim sacrosanctum asylum dicta, Silva taxi nobilis, Molochasgir, Drinacha spinis, sambuco & magnarum ædium ruinis operta. Insula Vici fabrorum sylvæ fertilis. Item Ransa, & Kervera.

[121]

ILA.

Maxima post Iuram ad Occidentem est Ila, longa viginti quatuor millia, sedecim lata: à Meridie in Septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, cervorum, item plumbi fertilis. Amnem aquæ dulcis habet nomine Laiam, item aquæ marinæ sinum, in quo insulæ variæ. Præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula Falangama dicta, olim omnium Insulanorum regia, in qua insularum Regulus assumpto nomine regio solebat habitare.

Huic propinqua, sed minor est insula *Rotunda*: cui etiam à consilio nomen est inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim è primoribus jus assidue dicebant, ac de summa rerum etiam agitabant consilia: quorum summa æquitas, & moderatio pacem domi, forisque præstitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam.

Inter Iam & Iuram sita est insula parva à cumulo lapidum cognominata.

Ad Australe latus *Ilæ* jacent hæ deinceps insulæ, *Colurna*, *Mulmoris*, *Osrima*, *Brigidana*, *Corskera*, insula *Humilis*, *Imersga*, *Beathia*, *Texa*, *Ovicularia*, *Naosiga*, *Rinarda*, *Cana*, *Tarscheria*, *Achnarra*, insula *Magna*, insula figuræ humanæ, insula *Ioannis*, *Stacbadis*.

Ad Occidentalem *Ilæ* angulum *Oversa*. Ibi quoque fretum torrentissimum nisi certis horis impermeabile est navibus. Insula *Mercatoris*: & ad Occidentem æstivum spectans *Vsabrasta*, & *Tanasta*, & *Nesa*, & insula *Textoris*, & ad octo millia ab Ila magis in Septentriones versa *Orvansa*, & ei proxima *Porcaria*, & quingentos passus ab *Orvansa Coluansa*.

[123]

MVLA.

Vltra Coluansam ad Septentriones jacet *Mulla*, duodecim millia passum distans ab Ila. Hæc insula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur, aspera quidem illa, sed frugum non infœcunda. Habet sylas frequentes, magnosque cervorum greges, portumque satis tutum. Ex adverso insulæ Columbi habet duos amnes salmonum fœcundos: alios item minores non omnino steriles: duos item lacus, & in singulis¹¹⁶ insulas, suasque in eis arces. Mare diversis in locis irrumpens quatuor facit sinus, omnes halecum abundantes.

Ad Occidentem hibernum sita est *Columbaria*, sive Insula columbarum: ad Orientem æstivum Era: utraque pecori, & frumentis, & piscatui commoda. Ab iis duo millia passuum abest insula D. Columbi, longa duo millia passuum, supra mille lata fertilis quidem omnium, quæ ea cæli plaga gignere solet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbi severa disciplina, & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum Monachorum, alterum Monacharum: curia una, sive (ut nunc loquuntur) parochialis ecclesia, multaque sacella ex munificentia Regum Scotorum, & Regulorum Insulanorum. In Cænobio veteri D. Columbi insularum Episcopi sedem statuerent, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulcretum, sive cæmeterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres modicis intervallis distantes, tribus impositis domunculis in Orientem versis. In Occidentali cujusque parte lapis inscriptus quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est titulum habet, TVMVLVS REGVM SCOTIÆ. Ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, TVMVLVS REGVM HIBERNIÆ. Quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte, inscribitur, TVMVLVS REGVM NORVEGLÆ. Hujus enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cæmeterio seorsum claræ Insulanorum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regibus, & Insulanorum Regulis Cænobio Columbæ donatæ fuerunt. *Soa* etsi ovibus commoda habet pascua, major tamen proventus est ex avium marinarum incubatu, & maxime ex ovis. Proxima est *Mulierum* insula, ac deinde *Rudana*, mox *Reringa*. Post eam *Skennia*, quingentos passus à *Mulla* distans, habet suum parochum: sed parochiani magna ex parte in *Mulla* habitant. Littora cuniculis abundant. Ab hac mille passus abest *Eorsa*. Hæ omnes Cænobii Columbi Monachis parent. Ab *Eorsa* duo millia abest *Vlva*, quinque millia pass. longa, frumento, & pascuis pro magnitudine fœcunda. Habet stationem navibus longis commodam. Australi ejus lateri prætenditur *Coluansa*: agrum habet non infœcundum, ac sylvam colurnam. Ab hac fere trecentos passus sita est *Gomatra*, duo millia longa, mille passus lata, à Meridie in Septentrionem excurrens. Deinde à *Gomatra* quatuor millia passum Meridiem versus *Stafa*, utraque portuosa. Quatuor ab hac millia passum ad Occidentem æstivum recedunt duæ *Kerniburgæ*, major, & minor, rupium ita circumvallatæ præcipitiis, & æstu torrentissimo, ut naturali munimento industria adjuto sint plane inexpugnabiles. Ab his mille passus distat insula, cujus terra fere tota est nigra ex putribus vetustate sylvis, & musco concreta. Ejus glebas ad usum ignis desiccant: inde dicta insula *Monadum*: nam ita genus illud terræ vocant, quæ Anglico sermone *Mossa* dicitur. Deinde *Lunga*, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor *Baca*. Ab hac ad Occidentem sex millia recedit *Tireia*, octo millia longa, tria lata, omnium insularum omnibus ad vitam rebus necessariis longe copiosissima. Nam & pecore, & frumento, piscatu, & marinarum avium fœtu abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hinc duo millia abest *Gunna*: & à *Gunna* pari spatio *Colla*, duodecim millia longa, duo lata, imprimis fertilis.

¹¹⁶ Insert: singulas

Nec procul hinc est Calfa, tota prope sylvis operata. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, major, & minor. Item totidem eisdem cognominibus ex adverso promontorii Mullæ. Iacent non longe ab ea duæ infulæ cognominatæ Glassæ, hoc est, ceruleæ. Deinde Ardan-ridir, id est, alta insula equitis. Deinde Luparia, sive insula luporum. Post eam insula Magna.

[125]

RVMA,

cum Insulis circumjacentibus.

A Colla insula Septentrionem versus protenditur ab Oriente in Occidentem sedecim millia longa, fex lata, montibus arduis, & sylvosis assurgens *Ruma*, & quia raris in locis habitata est, aves marinæ passim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colliget. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus ante à nobis dictum est) abunde capiuntur. Ab ea quatuor milia ad Orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longe ab hac sunt Canna, & Egga, modicæ insulæ, satis fœcundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quam aliis vitæ commodis aptior.

[127]

SKIA.

Hinc à Septentrione in Meridiem porrigitur *Skia*, omnium insularum circa Scotiam maxima: quadraginta duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens, ipsi silvis, silvæ pascuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles: in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores salmonum fœcundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare ab omni parte in terram penetrans multos aquæ salsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula priscorum Scotorum sermone Skianacha, hoc est, alata vocatur, quod promontoria, inter quæ mare se infundit, velut alæ se obtendunt. Vsus tamen obtinuit, ut Skia, id est Ala vulgo diceretur.

Circa hanc sparsæ jacent insulæ minores, *Oransa* frugibus & pecore, *Cunicularia* nemoribus & cuniculis abundans.

Paba latrociniis infamis, quod in ejus sylvis prædones transeuntibus insidias locant.

Inde *Scalpa* octo millia ad æstivum Occidentem sita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in sylvis alit. Inter ostium Caronis sinus & Raarsam jacet *Crulinga*, statio navibus tuta. Et à *Scalpa* duo millia in Septentriones porrigitur *Raarsa*, septem millia longa, duo lata: sylvas habet *Betuleas*, & in eis cervos. Quingentos ab ea passus est *Rona* sylvis & erica operta. Portuum in intimo sinu habet latrociniis infestum prætereuntibus, insidiis tegendis aptum: & in sinus (qui à brevitate *Gerloch* vocatur) ore est ejusdem nominis insula. Et à *Rona* sex millia Septentrionem versus *Flada*, & à *Flada* duo millia *Tuilmena*, & ad Australe *Skia* latus *Oransa*, & mille *P.* ab ea *Buja* parva, deinde *Buja* major, ac deinceps quinque parvæ insulæ ignobiles: post quas *Isa* fertilis frugum: & juxta eam *Ovia*: deinde *Askerma*, & *Lindilla*.

[129]

INSVLÆ
VISTO à Meridie adjacentes.

Ad octoginta millia à Skia ad Occidentem æstivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa vervecum, & Sandera, & Vatersa, quæ præter alia commoda plurima stationem habet multarum, & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, stas temporibus, magna piscatorum frequentia convenire solet. Hæ novem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi insularum. A Vatersa duo millia abest Barra septem millia longa, ab Occidente hiberno se ad Orientem æstivum exporrigen: frugum non infœcunda: piscatu asellorum maxime insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur: interius latius rotundatur. Insulam habet unam, & in ea arcem munitissimam. In Septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: è summo ebullit fons aquæ dulcis, è quo rivus qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quædam, sed adhuc informia animalia, quæ aliqua ex parte, sed obscure speciem conchularum, quas vulgo vocamus Cochleas, præferre videantur. Hanc littoris partem in quam deferuntur accolæ magnas arenas appellant, quod ibi recedente maris æstu ultra mille passus arena nudetur: illinc magnæ conchæ effodiuntur, quas vicini credunt ex illo velut seminio, quod rivus è fonte defert, aut nasci, aut certe in mari incrementum sumere. Inter Barram, & Vistum jacent hæ deinceps exiles insulæ, Orbansa, Ovia, Hakersæta, Garulanga, Flada, Buya major, Buya minor, Haja, Hellisaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fudaia, Eriscaia.

[130]

VISTVS.

Ab his in Septentriones excurrit *Vistus*, longa triginta quatuor, lata sex millia. Hæc insula influente duobus in locis maris æstu trium velut insularum speciem præbet: rursus nudatis æstu recedente arenis in unam coit. In ea plurimi sunt lacus aquæ dulcis: sed unus præcipua magnitudine tria millia passuum longus. Ad hunc exesa terra mare viam sibi patefecit, nec ab incolis objecto sexaginta pedum aggere excludi potuit, quo minus inter ingentia saxa male coagmentata se insinuet, & marinos pisciculos persæpe relinquat. In eo piscis capitur cætera salmoni similis, nisi quod ventre albo, dorso nigro sit, & sine squamis instar salmonis. Item in eo prope innumeri sunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas latronum latibula: in ea sunt quinque ad sacrorum usum Curia. Inde octo millia Orientem versus jacet Helscher¹¹⁷ Vetularum, ita reor cognominata, quod ad Monachas Ionæ insulæ spectet. Deinde paulo longius ad Septentriones se attolit Haveskera, in quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellunt, & capiuntur. Sexaginta fere ultra hanc millia ad Occidentem æstivum recedit Hirta, frugum, pecorum, ac maxime ovium ferax, procerioresque gignit, quam ulla aliarum insularum. Incolæ prope omnium artium, ac maxime religionum rudes. Eò post solstitium æstivum dominus insulæ procuratorem suum ad vectigalia colligenda mittit, & una cum eo sacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem si forte desit, suos quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & sole duratorum vervecum, & avium marinarum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum, totidem prope lata, nec ab ulla aliarum insularum videri pars ejus ulla potest, præter tres montes in littore se attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus sunt oves eximie pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cuiquam est ad eos aditus. Iam ut ad Vistum redeamus, à promontorio ejus Septentrionali sita est insula Valaia mille passus lata, duplo longior.

¹¹⁷ i.e. Helscer

[131]

HARRYS.

Inter [Visti] promontorium, & *Haream* insulam hæ fere sunt interjectæ, exiguæ quidem, sed non infrugiferæ Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Enisaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Scarvaia, Gria, Linga, Gillinsa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Isa, Seuna parva, Seuna magna, Taransa, Slegana, Tuemen, & supra Haream Scarpa, & ad Occidentem æquinoctialem supra Leogum quinquaginta millia absunt septem insulæ, quas alii Flavano, alii Sacras Asyla vocant, in montes herbidos consurgentes, sed ab omni humano cultu desertæ. Neque quadrupedem fere ullum præter oves feras habent, quæ quidem à venatoribus capiuntur, sed ad nullum victus usum. Carnis enim loco arvinam habent: aut si quid sit carnis, id adeo insuave est, ut nemo attingat, nisi in extremo famis periculo. Deinde prope eodem tractu propius Septentrionem jacent Garvellan, id est, aspera insula, & Lamba, & Flada, & Kellasa, & Bernera parva, Bernera magna, & Kirta, & Buya parva, & Buya magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigruma magna, Cunicularia ab ejus animalis fœcunditate vocata, & Sigruma parva, & Pygmæorum insula. In hac fanum est, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuisse humatos. Multi exterorum terra altius effossa reppererunt, & adhuc deprehendunt capita parva, & rotunda, aliarumque corporis humani partium ossicula, nihil famæ vetustæ derogantia. In eo littore Leogi insulæ, quod in Orientem hibernum spectat, duo sinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem vocant. Vterque toto anno pisces abunde captantibus suppeditat. Ex eodem littore Leogi magis ad Meridiem vergit Fabilla: deinde Adami insula: deinde insula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & insula Columbi, & Tora, & Issurta, & Scalpa, & Flada, & Seuta. Ad Orientale latus hujus insulæ iter est subterraneum, superne fornicatum, longum ultra jactum sagittæ, sub quam cryptam naviculæ minores velis, aut remis agi solent, dum fugiunt violentiam æstus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore, & navigantium periculo sævit. Magis ad Orientem jacet insula, quam Vetustum Castellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum, & piscium copia, & ovis ibi nidificantium volucrum marinarum abunde comæatum incolis sufficiens. Ad littus ubi sinus Briennus terras aperit, insula Eu sita est, tota fere sylvis umbrosa, ac latronibus tantum, qui prætereuntibus insidiantur, accommoda. Magis ad Septentriones jacet insula Gruinorta, & ipsa itidem sylvis opaca, & latronibus insessa. Et in eandem cæli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, præter pabula ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic est Asulla. Deinde ei propinqua Habrera magna, post eam Habrera parva, juxta eam insula Equorum, juxta eam rurfus insula Mertaika. Hæ octo proximæ insulæ ante ostium sitæ sunt sinus, quem vulgo lacum Briennum vocant.

Ab his insulis quæ sinum Briennum præcingunt, absunt Haraia, & Leogus Septentrionem versus excurrentes. In longum patent sexaginta millia, in latum sedecim. Hæ quidem unam faciunt insulam, non enim maris infusi æstuariis, sed limitibus agrorum, & dominorum ditionibus definiuntur. Pars autem ad Meridiem exposita solet Haraia vocari. In ea fuerat monasterium Roadilla dictum, à Macclodio Haraensi conditum: ager frugum satis fertilis, sed quæ magis ex fodiendo, quam arando illis proveniunt. Pascua sunt in ea ovium pasturæ commoda, præsertim mons præaltus ad summum usque fastigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous homo doctus, & pius, se, cum illic esset, vidisse oves admodum annosas, ut in eo pecoris genere, sine certis dominis vagas, quarum proventum illic auget, quod ibi nusquam cernatur vulpes, lupus, aut serpens, quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interjectæ sunt sylvæ, quæ cervos alant frequentes, sed humiles, & mole corporis minus conspicuos. In hac insulæ parte fluvius est salmonum ferax.

In parte ad Septentriones projecta est *Leogus*, secundum littus satis frequenter culta. Quatuor habet Curias, arcem unam, septem annes majusculos, ac duodecim prætera minores, omnes pro cujusque magnitudine salmonum fœcundos: plurimis in locis mare in terras penetrat, in sinusque se diffundit, omnes halecum copia abundantes. Magnus ibi proventus ovium, quæ in ericetis, ac saltibus libere vagantur. Eas in locum angustum, ac velut caulas singulis annis coactas incolæ antiquo more vellunt. Soli campestris magna pars ericetis constat: in quibus terra superne

est nigra ex musco, & sylvis putrescentibus multis sæculis coalita ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut superior crusta in cespites oblongos, & tenues conscissa, & ad solem [132] desiccata in usum igni colligitur, & lignorum vice uritur. Proximo post anno nudum solum alga marina stercoratum seritur ordeo. In hac insula tanta plerunque balenarum capitur copia, ut aliquando (uti seniores narrant) viginti septem partim prægrandes, partim minusculæ decimarum nomine sacerdotibus sint exhibitæ. Est in hac insula spelunca ingens, in qua recedente æstu aqua duas orgyas alta manet: ubi vero rediit æstus, supra quatuor est profunda. Ibi in rupibus sedens omnis generis sexus, & ætatis multitudo, hamis, & lino magnam vim piscium promiscue ducit. Ad Orientem æstivum sexaginta fere millia P. à Leogo sita est insula parva, solo humili, ac plano, & satis frequenter culto. Nomen est Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes.. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum sinit, eisque majorum, & minorum pecorum assignat quantum satis videtur, unde & ipsi commode vivant, & vectigalia solvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum singulis annis agri sui dominum mittunt. Hæc fere vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ ordeaceæ in pellibus ovium insutam: (apud eos enim hoc genus frugum copiose nascitur.) Carnis ovillæ, & marinarum avium sole duratarum, quantum ex annuo proventu superat. Ac si quando multitudo capitum abundat, supernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita soli, ut opinor, in universo orbe sunt, quibus nihil unquam deest, omnia ad satietatem redundant. Iuxta luxus, & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex institutis, & præceptis sapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quod fuæ conditionis commoditatem non intelligant, ad summam felicitatem deesse videatur. Est in hac insula sacellum D. Ronano sacrum: In eo (ut majores natu ferunt) ligo perpetuo relinquitur: quo cum quis moritur, sepulchri locum inveniunt defignatum. In hac insula præter aliam piscationem plurimæ balenæ capiuntur. Ab hac millia passuum sedecim Occidentem versus jacet insula Suilskeraia, mille passus longa: sed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam musco nigro teguntur. Volucres marinae passim ibi ova ponunt, & excludunt. Ad eas nondum ad avolandum maturas proximi è Leogo insula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata, plumisque naviculas onerent. In hac insula rarum, & aliis regionibus ignotum genus avis conspicitur: colcam vocant, magnitudine paulo infra anserem. Ea vere singulis annis eo adventat, pullosque exclusos eousque educat, dum ipsi sibi prospicere possint. Ad id fere tempus plumæ sponte defluentes è toto corpore nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver usquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quod earum pennæ caulem non habent: sed levi, & cui nihi prorsus duri adest, pluma totum corpus velut lanugine vestiunt.

[133]

ORCADES

Sequuntur *Orcades*, in mari partim Deucaledonio, partim Germanico, ad Septentrionalem Scotiæ partem, sparsæ. Harum de nomine inter Scriptores veteres, & recentiores satis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicavit. Sed neque, qui eas primi tenuerint satis constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse tradunt. At è qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si è sermone conjecturam faciemus, & olim, & nunc quoque vetere Gothica lingua utuntur. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitrentur, hoc maxime argumento, quod fretum eos à Cathanesia dividens, Picticum cognominatur: Pictosque ipsos generis Saxonici fuisse existimarint, Claudiani carmine maxime freti è septima Panegyrica:

——— *Maduerunt Saxone fuso*

Orcades, incaluit Pictorum sanguine Thule:

Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Sed eorum refutari facile error potest, partim ex Beda Anglo-Saxone, qui cum quinque diversis linguis à Britannis Dei laudes cani asseveret, unam ex eo numero Picticam esse ait. Quod si tum Saxonice Picti locuti fuissent, eam a Saxonica (qua tum Angli incorrupta utebantur) non separasset: partim quod in illis versibus Claudianus diserte Pictos à Saxonibus alios esse ostendat: cum alteris Orcadas, alteris Thulen patriam esse affirmet: sed undecunque sunt oriundi, nostra adhuc ætate lingua à Scotis & Anglis diversa utuntur, & quæ à Gothica non multum discrepet. In convictu quotidiano multum è vetusta parsimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis, & animi sanitate fere omnes fruuntur. Rari morbis, plerique omnes senio solvuntur: plusque apud eos deliciarum ignorantia, quam apud alios medicorum ars, & diligentia ad salutem tuendam prodest. Eadem parsimonia & ad formæ elegantiam, & ad staturæ proceritatem plurimum facit: frugum proventus eis exiguus est, præterquam avenæ, & ordeï, ex quibus eis & panis & vinum suppetit. Ex gregalibus animantibus oves, boves, & capræ non infrequentes, unde multus eis lactis, casei, & butiri est usus, aves marinæ innumeræ, ex his fere, & piscibus victus eorum magna ex parte constat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aspectu apparet. Sunt eis equulei, specie quidem contemptibiles, sed ad omnes usus supra quam credi potest strenui. Nulla usquam arbor, ac ne frutex quidam præter ericam, nec id tam cæli, aut soli vitio, quam incolentium ignavia, quod facile ostenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina navibus invehuntur, avide se ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (ut major crapulæ sit autoritas) divi Magni, qui primus ad eos Christi doctrinam attulit, fuisse prædicant. Is cum ita superet communium poculorum amplitudinem, ut è Lapitharum convivio reservatus videri possit, eo suos Episcopos initio ad se adventantes explorant: qui plenum uno haustu ebiberit, (quod admodum raro evenit) miris eum laudibus prosequuntur: atque hinc velut læto augurio sequentium annorum proventum animis præcipiunt. Vnde facilis conjectura est, illam quam dixi parsimoniam non tam à ratione, & studio, quam penuria ortam esse: eademque, quæ eam initio pepererat, diu apud posteros conservavit necessitas: donec vicinis nationibus invalescente luxuria corruptis, paulatim disciplina vetere labefactata, blandientibus quoque delitiis ipsi sese dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non auri ex insulis aquantur: & vina, mercesque alias aut com meatibus mutant, aut vili pretio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, ut mutuis auxiliis se tueri non possint, infirmitatis suæ conscii, non omnino inviti securitatem cum lucro conjunctam, adblandiente etiam voluptate, vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores fere, & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinae moderationis adhuc vestigia restant. Mare illis non solum ventorum violentia, & siderum positu sævum, & tempestuosum est, sed æstibus contrariis ex Oceano Occidentali incitatis, & inter angustias terrarum confligentibus nulla vi remorum, aut velorum freti ex adverso recurrentes, & in se contorti vortices superari possunt. Si qui propius accedere audent, aut impetu violento rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti in rupes, & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis absorbentur. Duæ sunt tempestates, quibus hæc angustia sunt

superabiles, aut cum æstuum relapsu cessante undarum conflictu mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescere utrinque vi illa [134] quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & vorticosis pelagi commoti molibus se velut in sua castra recipientibus.

De numero quoque Orcadum inter Scriptores non convenit. Plinio sunt insulæ quadraginta, cæteris fere triginta. Proxime ad verum accessit Paulus Orosius, qui triginta tres prodit, è quibus tredecim habitentur, cæteræ desertæ, & pecori pascendo relictæ. Sunt enim pleræque humiles, & ita spatiis angustis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent. Aliæ nudis scopulis aut opertis musco squalentes. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur. Hodie continentem appellant, quod longe alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia passuum. Hæc satis frequenter habitatur. Habet enim duodecim sive Curias, seu parochias rusticas. Præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ sunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Episcopi. Inter eas situm est templum, ut in locis illis satis magnificum. Inter templum, & arces utrinque sunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Episcopalem. Tota insula excurrit in promontoria: inter quæ sinus maris infusi stationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diversis in locis hujus insulæ metalla sunt plumbi albi, & nigri tam probi quam usquam in Britannia reperiatur. Hæc insula à Cathanesia circiter viginti quatuor M. abest, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto sparguntur insulæ complures, è quibus Stroma quatuor à Cathanesia M. abest, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc ob propinquitatem terræ Britannia, & quod Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numerant. Ab hac ad Septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalsa australis, quæ à sinu Duncani, aut verius Dunachi abest sedecim millia: quod spatium duabus horis æstu secundo, etiam cessantibus ventis, naviculæ conficiunt: tanta hujus freti est violentia. Hæc quinque millia passuum longa est, habetque portum satis commodum à D. Margarita cognominatum. Ab ea paulum in Orientem projectæ sunt insulæ duæ exiguæ, & incultæ, pecori pascendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc est planities herbidas, aquis assitas. Ad Septentrionem est Burra insula, & duæ inter eam & Pomonam Holmæ. A Burra Occidentem versus ordine tres insulæ jacent, Suna, Flata, & Fara: & ultra eas Hoïa, & Valis, quas alii duas, alii unam insulam vocant: quod circa æquinoctia (quo tempore maria violentissime incitantur, ac fervent) æstu recedente nudantibus se arenis angustis faucibus cohærent, unamque insulam faciunt: redeunte æstu rursus interjecto mari duarum insularum speciem præbent. In hac insula omnium, quas Orcades habent, altissimi sunt montes. Hoïa, & Valis, decem millia in longum porringuntur: ab Ranalsa absunt octo: à Fano Donati in Cathanesia, supra viginti millia passuum: à Septentrione est insula Granisa, in freto admodum angusto sita. Abest enim Hoïa à proximo continentis, id est Pomonæ promontorio, duo modo millia. Hæc fere inter Pomonam, & Cathanesiam sunt insulæ in ipso freto sitæ. Latus continentis Occidentale mare apertum spectat, nullis in eo nec insulis, nec scopulis apparentibus. Ab Orientali ejus promontorio paulum procurrit. Cobesa à Borea eam velut tegit. Littori propior Siapinsa paulum se in Orientem inflectens, ex adverso Cracoviacæ duo millia sita, ipsa sex millia longa. Ab Occidentali parte Pomonæ jacet Rusa sex millia longa. Ab ea propius Orientem sita est Eglisa, ubi divum Magnum fama est esse sepultum. Hinc ad Meridiem adjacent Vera, Gersa: nec longe illinc Vestra, à qua Hethlandia abest millia passuum xxc. Papa, Stronza distat ab Hethlandia xxc millia passuum.

FARA

In hoc medio fere cursu jacet Fara, hoc est bella insula, utrisque & Orcadibus & Hethlandiæ conspicua. Assurgit enim in tria altissima promontoria, rupibus excelsis præcincta, & undique inaccessa, nisi quod ad Orientem æstivum paulum sese demittens, stationem tutam naviculis præbet. Incolas habet longe pauperrimos. Piscatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, cæterisque

propinquis Oceano regionibus, quæ piscatum in illa maria singulis annis præternavigant, omnia pro arbitrio rapiunt, & ferunt.

[135]

NOVA
ORCADUM
DESCRIPTIO
CHOROGRAPHICA.

Orcades uno generali nomine appellantur omnes hæ insulæ: qua de appellatione inter Scriptores vestustos & recentes fati constat: rationem autem nominis, nemo (quod adhuc scitur) liquido explicavit. Sive à Græco verbo ἰργω,¹¹⁸ includo, quod inter se quasi includantur, disclusæ à reliquis universi Orbis Terrarum partibus: sive ab Orca, id est, ollæ genere, cujus similitudinem, omnes junctim spectatæ, referre videantur: proin, quia nil certi hac de re affirmatur, vel ab ipsis harum insularum incolis, vel ab extraneis, qui de iis aliquid scripsere, in incerto quoque id relinquendum esse videtur.

De numero Orcadum insularum, licet inter vetustos Scriptores, Plinium nempe, cui sunt quadraginta, Paulum Orosium (qui proxime ad verum hac de re accessisse perhibetur) triginta tres numerantem, & alios constituentes fere triginta, non fati conveniat; tamen hodie multis, qui omnes has insulas peragrarunt, & suis oculis perlustrarunt, ut recentioribus, ita multo certioribus, & numerus, & ipsa nomina omnium harum insularum sunt compertissima. In universum sunt viginti septem insulæ, cum Continenete, quæ vigesimam octavam efficit.

Universa vero terra Orcadum dividitur in tres partes ratione nominum, in maximas nempe, minores, & minimas, Maximæ partes dicuntur insulæ, quæ incoluntur & coluntur. Minores partes appellantur Holmæ, gentili vocabulo, id est, planities herbidæ aquis assitæ, pleræque spatiis adeo angustis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent: & quia gramina tantum producant, ideo desertæ sunt & pecori pascendo relictæ. Minimæ partes vocantur Scopuli, (vulgari apud Incolas Orcadum nomine Skerries,) in quibus nihil vel graminis enascitur, uno Scopulo excepto, nempe Pentland-Skerrie (ita enim dicitur) qui Holmæ potius quam Scopuli nomine est dignus: Holmam enim quamlibet fere magnitudine adæquat, & graminis pecoribus pascendis (è quibus multum emolumenti ad Dominum de Halcro, ejusdem possessorem, redundant quotannis,) est feraciffimus. Ratio vero, quod hi scopuli nil herbarum proferant, est, quoniam æstus maris quum ad summum incrementum pervenerit, aut aqua marina prorsus cooperiuntur, aut fluctibus, quandoque vento, quandoque æstu, aliquando utroque excitatis & incitatis in universum, ita consperguntur, ut gramen, (si quid in eis provenerit) salsedine aquæ marinæ aut intreat, aut bestiis alendis, inutile reddatur.

Orcadum insulæ rurfus in duas quasi classes, ratione situs distribuuntur: in Australes nempe insulas, & Septentrionales.

Australes insulæ sunt duodecem numero, scilicet Suna, Suda, Ranalsa australis, Valis, Hoïa, Graemsa, Cava, Fara australis, Rysa, Flotta, Burra, Coupinsa.

Inter insulas Australes & Septentrionales sita est Continens.

Boreales insulæ numero sunt quindecem, nempe Damsa, Shapinsa, Gersa, Vera, Eglisa, Rausa, Wastra, Papa Wastra, Fara Septentrionalis, Eda, Alhallow, Stronsa, Papa Stronsa, Sanda, Ranalsa septentrionalis.

Prima australium insularum est Suna, decem fere milliaria à Cathanesiâ Scotiæ provincia boreali maxime distans, & tribus à Ranalsa australi: exigua quidem, ut quæ unum aut alterum colonum ferat, cum suis domesticis, & paucis aliis servis in parvis domunculis habitantibus, in altas rupes Orientem versus assurgens, humilior vero versus Occidentem, hordei & avenæ in quibusdam

¹¹⁸ i.e. ἰργω

partibus ferax, & capturæ variorum piscium, ex quorum intestinis & jecoribus præcipue (ut & in omnibus aliis Orcadum insulis) conficitur oleum, quod noctu candelarum vice aduritur, satis commoda. In eâ sunt Latomix, unde optimæ scandulæ ædificiis cooperiendis appositissimæ eruuntur.

Ad Orientalem partem hujus Insulæ, æstu ab Oceano Deucaledonio, seu Occidentali, fluente, aqua marina horrendum in modum circumgyratur, adeo ut si grandior navis in gurgites hos Sunenses, (*Scoticè the welles of Suna*) aliquando incidat, trochi à puero flagellis agitati ad instar, circumagitur. Cathanesiæ [136] vero & Orcadum incolæ, talium periculorum gnari, eis obviam eunt, dolium aliquod vetus vacuum, aut fasciculum straminum colligatum, in gurgitum horum fauces quasi injiciendo, quibus immissis, & absorptis, fauces hæ hiantes occluduntur, aqua complanatur, navesque aut scaphæ cum vectoribus has difficultates exsuperant, salvæque evadunt: injecta autem, quæ fuerant, tractu longo, milliæ unum, aliquando ultra, subter fluctus feruntur, rursusque quasi vomitu è maris profunditate ejecta in freti hujus superficie apparent. Ad Verbi vero Divini prædicationem audiendam, & Sacramentorum beneficium consequendum, Sunæ hujus incolæ, commode quum possunt, sereno cælo, in Ranalsam australem se conferunt.

Sita est Suna in mari sæviore quovis mari etiam sævissimo, in freto nempe Pictico, de cujus freti natura, quædam peropportune dicenda videntur, priusquam transeamus ad reliquarum Orcadensium insularum considerationem.

Ratio, ob quam hoc fretum dicatur Picticum, non satis constat. Verum si fides habenda traditioni, quæ in quibusdam vera est, quæque obtinet apud ipsos Orcadum incolas, quamque à majoribus suis se habere asseverant, huic freto τ_ Picticum ognomentum est additum à Pictis populis in Scotiâ aliquando degentibus: qui, post sævum & diuturnum bellum cum Scotis in ipsa Scotia gestum, tandem variis præliis à Scotis debellati, & ad sinum Duncani (vulgo Duncansby à Cathanesiensibus & Orcadensibus vocatur) vi compulsi, cymbis per fretum hoc quod inter Cathanesiam & Orcades fluit, salutis ergo, trajicere conabantur, quos Orcadenses conspicati, unum, ad hostem Pictum arcendum, conglobati, tanta animositate Pictis occurrerunt, cumque eis conflixerunt, ut coacti fuerint Picti, à cæde vivi qui evaserant, retro cymbas suas, Cathanesiam versus, remis aut velis agere, ignarique quum effent æstum contrariorum, ac proinde sævissimorum ac periculosissimorum, naviculæ à fluctibus in altum assurgentibus, obversæ & absorptæ, Pictique omnes ad unum interiire, à quo infortunio, postea hoc fretum dicitur, & perpetuo dicitur fretum Picticum, vulgo *Pentland Firth*.

Fretum hoc, ut & multa alia freta Orcadum insulas quasdam intersecantia, non solum ventorum violentia, & poli arctici reliquarumque stellarum polo vicinarum (quibus subjacent prope hæ Insulæ) situ sævum et & tempestuosum, sed præcipue æstibus repugnantibus ex Oceano occidentali provenientibus: fluit enim æstus in freto hoc Pictico, ut & in aliis etiam Orcadum fretis, fere ab æstivo Occidentali in hibernum Orientem, deque hiberno orienti in æstivum occiduum recipitur. Tanta vero æstum contrarietas in hoc freto, sicut & per reliquas Orcadum insulas, procedit non tantum ab Oceano Deucaledonio occiduo, nec ab Oceano Germanico orientali, talis enim affera quædam licet sit contrarietas æstum in neutro hoc mari cernitur, verum proprie magis causatur ab angustiis terrarum, Cathanesiæ scilicet ab una parte, & Orcadum ab altera, inter quas vastum mare Deucaledonium ab occasu, & Germanicum magnum ab Oriente, intercurrentes, & coarctatum, allidensque terræ scopulis, undique quasi mœnibus adamantinis circumvallatæ & roboratæ, divina sapientia sic prospiciente (arena enim si super hæ insulæ fundatæ fuissent, ante multa sæcula, ne vestigium quidem ullius insulæ, ut videtur, apparuisset) illico repercutitur, inque fretum ipsum se recipere cogitur.

Angulus quoque uniuscujusque rupis (id est, sicut Orcadenses Scotice loquentes efferunt, *Everie craige lugge maks a new tyd*) seu pars prominens, novum æstum facit: unde exoritur tanta contrarietas æstum, ut, velut agmine facto militum, in pugnam hostilissimo animo ruentium, inter fluctus æstum, sibi invicem occurrentes, fiat prælium. Immo, nulla vel aura venti de cælo spirante, tanta & tam horribilis visu & auditu, exurgit inter undas conflictatio, ut, gigantæum in morem, in cælum ipsum, magno concomitante fumi vapore, ascendere velle videantur, totumque fretum in

spumam fere albam convertere. Æolo autem (cui cum Neptuno internecina perpetuo odia & bella intercedunt) valentius flante, est dictu ferme impossibile, quam vehemens & terribilis sit hæc fluctuum in æstibus repugnantibus digladiatio: qua durante, nulla vi remorum, aut velorum, vento licet secundissimo & vehementissimo, turgentium, freti vortices ex adverso recurrentes, & in se contorti, superari possunt.

Horum periculorum gnari propius non accedunt; inscii vero, qui propius accedere audent, aut impetu violento fluctuum rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti, in rupes & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis, in montium altorum pene magnitudinem sese attollentibus, absorbentur: infelix enim naufragium multorum, & ipsæ phocæ, piscesque omnigeni scopulis allisi & occisi, violentam rapiditatem hujus freti & fretorum aliorum in Orcadibus, Stronsæ, Wastræ & Ranalsæ Septentrionalis imprimis, huic freto natura simillimorum, dum vento concitatur, luculenter satis testantur.

Duabus autem tempestatibus, freti hujus, [137] dum furit, intractabilis, difficultates sunt superabiles, tutoque de Cathanesiæ ad Orcadas, & retro transire licet, seseque velut mitem & blandientem Dominam navigantibus præbet: aut quum æstuum relapsu, undarum conflictu cessante, mare tranquillatur, aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescente vi illa, quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano, procellis & vorticosis pelagi commoti molibus, se velut in sua castra, militum pugnando fatigatorum in morem, recipientibus; id est hora integra cum dimidiata ante plenum mare, tantoque spatio, priusquam, reciprocatione maris tota peracta, fluere incipiat: tum enim tam mirum in modum sedatur & complanatur hoc fretum, ut & alia huic similia, ut à sinu Duncani, ad Ranalsam australem, duodecem milliaria à se invicem quæ distant, freto hoc Pictico interjecto, totum hoc spatium, duabus horis, æstu secundo, cessantibus etiam ventis, naviculæ conficiant, tanta hujus freti est violentia, ob contrarios æstus, qui, à freti hujus nautis peritissimis, & quotidie fere vectores de Orcadibus in Cathanesiam, & retro transfretantibus, duodecem numerantur.

Patet vero in longum hoc fretum prope viginta quatuor milliaria, à sinu Duncani ab Oriente; ad extremam partem insulæ Hoïæ ad occasum: latum autem est alicubi duodecem; alicubi sedecem millia passuum: & propter æstuum suorum rapiditatem & diversitatem fretum hoc Picticum illud singulare habet, ut mortales attonitos reddat famæ novitate, & nomine tantum audito. Atque de hoc æstuario hæc dicta sufficient.

In freto hoc præter Sunam, est & alia insula Stroma, duobus a Cathanesia milliariibus distans, non infæcunda pro magnitudine: sed hanc ob vicinitatem suam terræ Britanniæ, & quod Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numeratur: etiamsi olim inter Comites Orcadum & Cathanesiæ de hæreditario illius jure & possessione, lis orta fuerit, ad arbitros autem quæstionis decisione delata. Nasutiores qui erant, controversiam hac ratione dirimerunt: venenata animalia, serpentes, seu angues, qualia Orcades nec producant, nec aliunde illata, sine præsentanea morte, ferunt, Stroma autem Cathanesiæ terræ similis, quia talia & progigneret, & procreata ibidem sine damno hujusmodi animantibus toleraret, partium utrinque dissidentium consensu, Stroma abjudicata Orcadum Comitibus, Cathanesiæ Comitibus, ut jure hæreditario semper in posterum, teneretur, cessit.

Ab Stroma hibernum Orientem versus ad octo milliaria, situs est scopulus ille, Pentland-skerrie dictus, de quo prius verba fecimus; & infra non multo projecti sunt scopuli τ_ Skerries vere dicti, quod nihil graminis in eis proveniat, locumque solum, vel vitulis marinis, ut ibi se apricent ad solem, sereno aëre, & fætus suos in lucem emittant, vel avibus, ovis suis ponendis & excludendis, præbeant. vulgari nomine hæc rupes, *The boers of Duncansbey* à vicinis vocantur. Ejusdem ingenii sunt & rupes, supra Stromam ad æstivum occidentem positæ, quæ vulgato nomine Scotico, *the Men of May* vocantur, id est, Homines Castellii Maii ad spectatissimum virum Dominum de May, Cathanesii Comitibus fratrem spectantis.

A Suna tribus milliariibus prope ad septentriones navigantibus occurrit proxima Suda, quæ quia nec incolitur nec colitur, sed pecori tantum alendo deserta relinquitur, Holmæ potius, quam Insulæ nomine stricte sumpto, digna est, propter suam parvitatem.

Hinc ad hibernum æstivum ultra quatuor mille passus, jacet Ranalsa australis, & ipsa ultra sex milliaria longa, & quinque lata, inque multa & prærupta promontoria excurrit, habetque portus binos egregios, alterum *Wydwa* dictum, alterum à Divâ Margaritâ cognominatum, utrumque commodissimum, & ab omni ventorum & æstuum feritate navibus stationem tutissimam præbentem. In hac insula duæ sunt Parochiæ & binæ ædes sacræ, septentrionale scilicet templum exiguum, & Australe satis amplum ad latus freti Pictici situm, Frugum, id est Avenæ, hordei, pisorum, fabarum hominibus, fæni & graminum pecoribus sustentandis satis ferax: plurimis in locis subhumida, ericetis abundat, in quibus gregalia animalia, quorum satis magnus ibi proventus, libere vagantur. Oves vero in locum angustum, ac velut caulas, quotannis coactas, incolæ manibus suis vellendo lanam, nudant, non forficibus tondent, easque, quando in cibum apparare est animus (quoniam tanquam feræ in montibus & ercetis incustoditæ, nisi in locis frugibus vicinis, discurrunt) emissis canibus quasi venando sectantur & apprehendunt. Qui mos etiam per omnes Orcadum insulas & Holmas, in tali negotio obtinet: raro aut nunquam oves, sæpe vero vaccas mulgere omnibus in usu est. Hac in Insula est Domicilium, pro loci ratione satis illustre, Halcro dictum, ejusque Dominus Halcro quoque nuncupatur, non de domo, sed à primis domus fundatoribus Halcris, à Norvegis, ut perhibetur, oriundis. Hîc Incolæ, præ reliquis omnibus Orcadum Indigenis, habiti sunt, & etiamnum hodie æstimantur, fortissimi & audacissimi, quippe qui sævissimo apud se mari soleant, absque omni metu, piscium capiendorum gratia, asperrima etiam hyeme, se committere, quod multoties ipsis noxium [138] & perniciosum, experientia docente, exitit: Scotosque Cathanesienses, quibuscum continuum habent commercium, moribus & lingua hibernica maxime referunt.

Ab hac Insula ad septentrionem est Burra Insula, à Ranalsa australi, exiguo freto, (cui *Water sound*, seu Lippa nomen) divisa: tria millia passuum longa, unum lata, qua insulam Coupinsam ad orientem intuetur. Hæc Burra, pro sua magnitudine, nulli pene Orcadum insulæ, multis nominibus cedit; fruges, avenam, hordeum, pisa, oves, boves, & equos felicissime producit. Occidentem solem versus, ubi altior paulo assurgit, ericeto constat, in quo terra superne nigra, & velut superior crusta in cespites longos & glebas grandiores conscissa, & ad Solem desiccata, in usum ignis colligitur, lignorumque in modum semel accensa, diu ardet, paulumque aut verius nihil cineris, sed tenuissimi & candidissimi relinquit.

Celeberrimum hic est Domicilium, magnatum potentium palatiis facile comparandum, tum ob structuræ magnificentiam ex lapidibus grandioribus, maxime vero friabilibus, præstantissimis (quorum omnium immensa est in hac ipsa insula copia) tum ob rerum omnium necessariarum in usus humanos, queis instructum est, copiam: fundatum & absolutum arte, studio, & impensis maximis illustrissimi Viri Domini Gulielmi Stuarti Domini de Majus, hospitalitatis, liberalitatis & omnigenæ humanitatis nomine incomparabilis: in campo plano, & sævientibus etiam imbribus hyemalibus sicco: hinc qua Continentem spectat, adornatum cavernis Cuniculorum, quorum infinitus illic proventus fere est, qui vel retibus tensis, extra foveas suas, bibendi quum gratia exeunt, capiuntur; vel à Viverris, in lustra ipsa immissis, prodire coguntur, atque ita à canibus, ipsorum eruptionem è latibulis præstolantibus, occiduntur: inde vero sacellum habet exiguum, sed elegantissimum, ejusdem quoque Domini sumptibus studiose restauratum, cujus in medio, de trabe alta, viri cujusdam ex Groenlandia oriundi, cymba mirabilis visu, pendet. Hujus autem ecclesiæ Ranalsæ australis minister curam gerit. Frequenter satis ipsa Burra habitatur. Inter Burrum & Continentem, fretum est mille passus quidem latum, sed pro magnitudine sua, præsertim si vento infestetur, procellosum, & æstu rapidum, vulgo Hamsound, à parochia Ham Continentis parte, quam præterfluit, appellatur. In hoc freto jacent tres Holmæ, non longe à se invicem dissitæ, nempe Lamholme, in qua colonus, quod sit frugum & graminis ferax, vivit. Glumpsholme, herbida, & Hunda erica obducta; bestiis pascendis utraque idonea.

A Burra vero, occidentem æstivum versus, circitur duo milliaria jacet Flotta insula, paulo plus quinque millibus passuum longa, & tribus cum dimidiato lata, altis rupibus alicubi, humilioribus vero alicubi præcincta: varia habet promontoria, & Holmam sibi vicinam, *Calf of Flotta*, vitulam quasi dicas Flottæ, dictam, ejusdemque cum Flotta matre ingenii. In Flotta domus

quoque est, (*the Bolb of Flotta*, id est domicilium Flottæ, communiter vocatur) una cum æde sacra. Parum habet terræ frugiferæ, ac proinde non numerosas incolas; ericetis vero, avibusque ericariis esui optimis abundantior est, & piscium variorum, præcipue silurorum minimorum, majorum & maximorum (vulgo *Sellaks, Kuythes, Colmouses*) captura felix: ad prædictum Dominum de Majus pertinet.

Hinc circiter mille passus, ad Occasum, est Fara Australis, bis mille passus longa, mille vix lata; quæ quoniam, natura & commoditatis nomine, Flottæ sit simillima, paucos alit agricolas.

Hinc ad Austrum interjecto mari, tribus fere millibus passuum, Walis insula (vulgo Wæs) est sita, quatuor milliariibus cum dimidio longa, & tribus plus aliquanto, alicubi lata. Cujus meridionalem oram, Picticum fretum, quasi rabidus canis admordet, cujus fluctibus seu totidem dentibus, rupes altissimæ & durissimæ, huic insulæ prætentæ, fortiter obnitentes, morsum retundunt: frugum, pascuorum, piscium, avium marinarum & terrestrium, & mannonum satis bono proventu, ex, & in se ipsa, gaudet. Plurima sunt in eâ ædificia, & plurimi animosi Incolæ, imprimis, Domicilium, quod Snelseter, ad meridiem; & quod Melseter, ad occasum, dicitur. Naustathmum etiam habet non procul à Snelseter, satis commodum. Hic quoque templum est rei divinæ peragendæ idoneum, cui, ut & isti in Flotta, unus tantum minister deservit; quo & Faræ Australis Incolæ rerum sacrarum participandarum ergo confluunt.

Vltra Walim ad occasum recta est insula Hoïa, (vulgo Hoy) quam cum Wali, alii duas, alii unam insulam vocant: quod maxime circa æquinoctia, id est, undecimo Martii & Septembris, stilo veteri, (quo tempore maria violentissime incitantur, & fervent) æstu recedente, nudantibus se arenis, angustis faucibus cohærent, unamque insulam faciunt: nam tunc siccis pedibus de Wali in Hoïam viatores itinerantur: reduente æstu rursus, interjecto mari, duarum insularum speciem vere præbent. Hoïa octo millia in longum porrigitur, quinque in latum patet. Cunctorum commodorum nomine, facile cum Wali certare potest. In hac insula, omnium quas Orcades habent, convalles sunt duæ profundissimæ, summumque [139] spectantibus, & iter per eas facientibus, viarum ignari, si sint, terrorem incutientes: spirituum namque malignorum habitacula esse potius, quam mortalium videri possunt: in his quippe quis positus, præter exiguam cæli partem supra, & montes utrinque præaltos, præruptos, & coarctatos, nil videbit. His in liocis, errantibus de hominibus vere dici potest: Væ soli. Montes hinc altitudine omnes alios Orcadum montes longe exsuperant. Ex his quidam musco & gramine aut erica cooperiuntur; in quibus oves incustoditæ, palantes & feræ adeo vagantur, ut nunquam pene, nec canibus, nec ulla arte capiantur, sed solo senio solutæ, & aut à canibus, aut corvis, exesæ defiderentur. Prope pagum rusticum in hac Insula, Rackwick vulgo dictum, est altissimum & præruptissimum Promontorium, æstivum fere occasum spectans, in cujus cavernis, nidos facit, ova ponit & excludit Avis quædam præcellentissima, Lira (vulgo *the Lyr*) dicta, Anate paulo minor, & pluviali major: pinguis ad eo,¹¹⁹ ut tota ex arvina constare videatur, quam cum intestinis veru impositam torrent, gratius ut sapiat: saporem enim pisculentum redolet, eamque aceto & zinzibere irroratum comedunt. Magnis in deliciis est Orcadensibus ipsis, ac proinde diligentissime, licet periculosissime, ut apprehendatur, exquiritur. Modus capiendi hic est: paulo post Calendas Augusti, quo tempore hæc avis esui est maxime, majoris animi, & audaciæ ad subeunda pericula pronioris, & hac in re, ab ipsis fere cunis institutus vir, curat funem prægrandem, nodis gradatim distinctum, ultra ducentas orgyas longum, circa corpus sub axis firmiter colligari: ita vero effigiatur funis, ut hominis clunibus vicem sellæ, pedibus vero suppedaneum præbeat. Hinc à quibusdam hominibus in apice promontorii consistentibus, sensim dimittitur, ne funis attritu angulorum acutorum & prominentium in scopulis, correptus, incidatur, virque decidens (quod & ante aliquot annos, præcipiti funis dimissione, hic obtigit) priusquam ad mare mergendus perveniret, in mille partes discerpatur: saccumque magnum & usui destinatum simulac implevit, quod brevi spatio fit, per nodos funis, seu per scalæ gradus, ad fastigium rupis,

¹¹⁹ i.e. adeo

retro adscendit: neque ullibi terrarum nisi in solo hoc Hoïæ promontorio nidulatur hæc Avis. In hac quoque insula est lepus, in nulla Orcadum parte alia conspicuus, crinibus candorem nivalem referentibus, coopertus. Non longe à promontorio Lirarum, (*Roraheid* vulgo nuncupatum,) hibernum occasum versus, natura ipsa fine ulla arte, propugnaculum seu fortalitium magnificentissimum & inexpugnabile, (vernaculo Indigenarum nomine Brabrug dictum,) sibi effinxit. In declivitate quadam inter duos montes, in hac insula, jacet lapis, pumilionum lapis (vulgo *the Dwarfie steene*) appellatus, duodecem pedes longus, sex vero latus, ad quem intuendum plurimi confluunt, inque eo loca lectorum speciem præbentia conspiciuntur, in quibus mas & femella, læsæ famæ si sint, & soli, liberis procreandis operam dare vulgo dicuntur. In ipso cacumine unius è tribus montibus hîc contiguis, fons est ex ipso corde seu fundamento montis ortus, miræ claritatis, raræ dulcedinis, siti sedandæ convenientissimus, & stupendæ adeo levitatis, ut si quis potando integrum dolium de illius aqua in stomachum trajicere posset, nullatenus se graviorem inde effectum sentiret. Montes hic sublimitate sua miranda, (hac si transeat,) in Americam aut retro navigantibus, & à terra longissime adhuc distantibus, cursum quo dirigant recta, Phari quasi præstantissimi spiciem & vicem præbent. Circa solstitium æstivale, consistentibus in apice horum montium hominibus (spectandæ cujus rei gratia, tunc temporis, catervatim undique plurimi mortales concurrunt,) ipsissimum corpus Solis, obscurius tamen paulo, quasi nebula obductum, à media nempe hora undecima noctis, ad mediam primam diei subsequituræ, supra horizontem, conspicitur: resumptoque¹²⁰ statim clarissima sua luce, radios suos fulgentissimos, per totum hoc nostrum Hemisphærium diffundit. Montium horum trium vases¹²¹ latæ sunt, sed rotundi,¹²² & in conum adscendendo, ipsi montes, desinunt, brevi tantum erica contacti. De vertice horum montium tanta violentia & fragore, nonnunquam ventorum turbines præcipites ruunt, ut ipsa maria ac terras, cælumque profundum ferme ferant rapidi secum, verrantque per auras, domos infirmiores proturbent, cumulos frugum integros & bene colligatos, è sedibus suis erutos, in mare vicinum conjiciant. Ob quod prudentiores naucleri inter Hoïam & Continentem navigantes, vela sua confestim contrahunt, seque suaque periculo subducunt.

Ad oram borealem, qua Hoïa Pomonam spectat, plurima sunt ædificia rustica, templum non inelegans, & amœna commoratio Domini de Halcro, de quo supra. In hac Hoïa conspiciuntur varii lacus, duo imprimis, satis grandes, pisciumque, maxime troctarum, feraces: nec Hoïa ullo, quo Walis affluit, commodo privatur. Inter Hoïam ad septentrionem & Pomonam interfluit fretum duo milliaria latum, fretoque ipso Pictico, cui simillimum est natura, pene sævius, in quo naves & lembi sæpe naufragio pereunt, adverso quando æstu, & periculosis ventis de montibus Hoïæ valentius spirantibus, ab Oceano [140] occidentali, Carstanum portum tutissimum, salutis ergo, inter fauces huius freti impelluntur. Moris est quibusdam nautis, in has angustias conjectis, quo fluctus pugnantes inter se, & inter confligendum in cælum quasi ipsum adscendentes, aliquo modo tranquilluntur, olei nonnihil in frontem undarum conjicere, unde statim consequitur quædam motarum undarum sedatio, navisque prima, divina gratia, salva difficultatem exsuperat: sed, eheu, ab hoc oleo ilico post, multo sævius redditur mare, naves alias priorem pone sequentes, sine ulla commiseratione, hianti quasi ore deglutit.

In hoc freto jacent quædam insulæ; primaria est Graemsa medio fere cursu inter Hoïam & Pomonam, duo prope milliaria longa, & ultra dimidiarum milliare alicubi lata, humilis, scopulis undique præcincta, frugum, graminis, fœni, cuniculorum fertilis, ut & piscibus hamo ducendis non incommoda. Glebis ex ericeto Clestran, (in Pomona quod est non longe à Graemsa) & ex Hoïa allatis, Graemsa incolæ utuntur. Adornata est hæc Insula Domicilio, non adeo quidem magno, sed

¹²⁰ i.e. resumptaque

¹²¹ i.e. bases

¹²² i.e. rotundæ

venustissimo, & communi omnium cum Orcadensium ipsorum tum Peregrinorum eo advenientium, receptaculo. Hujus, ut & templi, in Hoïa quod est, curam obit unus tantum pastor. Hinc ad Orientem paululum est Holma το_ Carstan, satis ampla & herbida, & ex adverso inde ad boream jacet portus celeberrimus, amplissimus & navibus, undicunque & quomodoque spiret ventus, tutissimus, varia prope portum ædificia, & tabernariæ domus, ubi navicularibus & extraneis eo venientibus, omnia esui & potui necessaria, modico sumptu, optime suppeditantur.

Infra Holman Carstanam, ad orientem, non procul, jacet Cava insula modica, erica fere tota obiecta, sed piscationi commoda, avibusque marinis multifariis, una vero præcipue (quam Indigenæ vulgo τ_ Tyst appellant) eâque præpingui & parva, frequentata.

A Cava circiter duo milliaria, meridiem versus, prope promontorium Hoïæ, (vulgo Cruiknes dictum) sita est Rysa insula, exigua illa quidem sed frugifera & herbida, nec variis, prout patria fert, suis commodis vacua. De Coupinsa paulo post loco commodiore dicemus.

Atque hæc de Orcadum insulis australlibus dicta sint. Inter Australes & boreales Orcadum insulas, jacet omnium insularum Orcadensium maxima, longitudine & latitudine. Latine Continens, ab incolis Orcadum (*the Mainland*) & nomine multis doctis, sed non Indigenis Orcadum cognito, Pomona vocatur. Nominis ratio non proditur, nisi quis putet κατ' _vτῖ_ρασιv, à pomis, quæ nulla in ea crescunt, sic vocatam. Patet in longum viginti quator millia passum, in latum alicubi novem, alicubi sex milliaria.

Tota hæc Continens seu Pomona excurrit in varia promontoria, (promontorium autem Scoticè Nes vocatur.) Vna pars Pomonæ ab illo Cervorum genere Platycerotes qui appellantur, nomen habet, Deernes (idque promontorium Platycerotum) fama enim adhuc apud Orcadenses est, totum illud spatium, quod nunc Deersound (vulgo Dirtsound) vocatur, usque ad Tankernes, aliud nempe promontorium occidentem versus, è regione, majore nunc interjecto, non procul situm, terram fuisse herbidam & silvosam, in qua Platyceros olim & natus & vixit. Quam vere dicatur hoc, ipsi viderint assertores. Platycerotes vero fuisse olim (jam enim nullus illic est) in Orcadibus, ex eorum cornibus, ex visceribus terræ effossis, est extra dubium. Deernes peninsula est: non procul enim à domicilio Domini de Campston locus est arenosus, sed angustus, isthmus verus & natus, inter mare ad occidentem æstivum, & mare in septentriones spectans: quo isthmo effosso (quod facile industria humana fieri posset) Deernes, à Pomona, cui adhæret, dirimiretur, & in Insulam per se unam, eamque elegantissimam (ut est pars Pomonæ peramœna) converteretur. In Deernes est promontorium præarduum, quod Orcadum incolæ *the Moule* (sic enim efferunt, non *the Mule of Deernes*, quasi rostrum vel rictum το_ Deernes, nuncupant. Præterlabitur promontorium hoc æstus violentissime, ex mari ab oriente æstivo incitatus, verum hyemali tempestate validius, si spiret ventus, à prædicta plaga, ô bone Deus, quales, quantique undarum moles inter se confligunt, inque altum, supraque longe promontorium ipsum elevantur, adeoque,

— *Mare nunc spumis candentibus astra lacesit,*

Et nunc tartareis subfidit in ima barathris:

Eundemque in morem naves aut scaphæ in hunc æstum illapsæ, pro arbitrio fluctuum exagitantur,

Callida nec cani juvat ars aut cura Magistri,

in tali angustia: sed deus miserator providit Naustathmum vicinum, innumeris navibus capiendis & salvandis, commodissimum, Deersound (id est, Platycerotum sinum) nuncupatum.

Hic etiam ultra mille, ab isthmo, est illustre habitaculum (vulgo *the New work of Deernes*, id est, nova fabrica Deernensis) Illustris Comitum Carriæ, in vivis dum esset, commorandi locus unus. Indequè Orientem hibernum versus non procul jacet

Coupinsa insula modica, qua Orientalem Ocenam Germanicum intuetur, rupibus ardua; qua vero Insulæ Burræ (unde fere duo [141] milliaria cum dimidiato ad occasum distat) obvertitur, plana est, frugibus, gramine, piscium captura, sed non ericeto, nec glebis felix. Navigantibus ab Euro, vel ab Austro ad Orcadas, velut Pharum, ad quam recta cursum dirigant, sese exhibet, variis frequentatur avibus, Holmamque sibi prope adjacentem, ad Boream vero, è mari prominentem, & à Coupinsa aquis disjunctum, excelsum scopulum herbidum, (vulgo, *the Horse of Coupinsa*) id est,

equum Coupinsæ dictum, habet.

In tractu hoc Deernensi frequentia sunt æfidicia, inter quæ, unum Brabister dictum, eminet; & è regione sinus Deernensis ad occasum est alterum, Seba appellatum. In Parochia, quæ vulgo Ham dicitur, non longe à Lamholme, (de quo supra) ad septentrionem in Pomona est insigne quoque ædificium, magna ex parte ex lapide friabili constructum, cum templo rustico, satis frequentato, cui uni unus minister præest. Apud Tankernes quoque est & altera domus, satis ampla, & templum à Divo Andrea cognominatum, cui, & templo, quod in Deernes est, unus inservit minister: Hinc, usque ad unicum in Orcadibus quod est oppidum, ante & utrinque varia sparguntur ædificia rusticana, variis commodis, pro more patriæ, bene instructa.

Oppidum Dani, quorum in Ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant; nunc nomine corrupto, *Kircwa* Scotis, & incolis aliquando *Kirckwall*; sed sæpius, ut Scotis *Kircwa*; dicitur, ad quadringentos mille passus & ultra in longitudinem patens, & una platea contentum. Frequentia satis habet ædificia, quædam humilia, quædam vero sublimius assurgentia, & fortiter ex lapidibus natura quadratis, & in laminas sponte sese diffidentibus (quomodo & omnibus aliis Orcadum insulis se res habet) ex lateribus quasi, qualibus Hollandis est in usu, exstructa.

Kircwæ Castellum Regium erat aliquando fortissimum, omnibus ad obsidionem propulsandam, ad oppidanorum bona eo immissa conservanda, necessariis rebus, præcipue tormentis bellicis, longe undequè glandes ferreas ejaculantibus, adornatum: in ipsis visceribus murorum, (adeo erant crassi) cubicula plurima venusta, inædificata fuerunt. Hodie vero altera ejus pars (altera autem demolita est) Regiæ iræ monumentum & demonstratio mortalium oculis objicitur. Non longe ab hoc Castello sunt ædes pulcherrimæ, impensis Roberti Rhedi, Orcadum, tempore Mariæ Scotorum Reginæ, Episcopi: prope quas videre est ædificium magnificentissimum, magno molimine, multisque sumptibus exstructum, sed propter Authoris illius, potentis Comitis Orcadum, Patricii Stuarti, Regio sanguine oriundi, præproperam mortem, ad propositum finem non perductum. His ædibus adjacent horti tres amœnissimi, & in uno ex his, arbores quædam, sed fructum maturum nunquam producentes, neque præterquam hic, & in Hoïã, (ubi non tam arbores quam arbuscula crescunt) in omnibus Orcadum insulis ulla arbor, aut frutex cernitur. Et ab his hortis etiam totus hic tractus, ædes Comitis & Episcopi olim, nunc vero Ministri, continens, vulgari Orcadensium, nomine (*the place of the yards*;) id est, locus hortorum, dicuntur.

Inter palatium autem & Regium castellum situm est templum à Divo Magno (qui primus ad has insulas Christi Euangelium attulisse perhibetur) cognominatum, & ut in illis locis, satis magnificum, prælongum, sed angustum, ex lapidibus validissimis, & mira arte politis, exstructum, superius fornicatum, nisi in tribus columnis occasum versus, recentius exædificatis, ad intercipiendum (ut incolæ tradunt) conspectum Castelli ab intuitu Palatii (sive ædium Episcopi) ne alterum ab altero demoliretur, per internecina odia, quæ Regiis hominibus, cum Episcopalibus, intercedebant. In turre Templi tanta est viarum ambages; ut ignari, eo semel, nisi à loci gnaro, velut filo Ariadnæo, reducerentur, vix unquam egrederentur. Campanis, harmonice sonatibus, & undique à longe auditis, templum hoc exornatur: estque tantæ validitatis, ut centum Viri, necessariis instructi, (amoveantur si bellica instrumenta majora) contra mille, facile hoc templum propugnare possent: Cui unus tantum Concionator cum Anagnoste publico intendit. Hic *Kircwæ* Schola Latina publica, multæque vernaculæ privatæ, juventuti instituendæ, vigent; & quotannis ad tertium post Calendas Augusti, nundinæ Divi Olai (Norvegus qui fuit, & hîc apud Orcadas Euangelium prædicasse, dicitur) triduanæ celebrantur. Ab hoc templo, usque ad littus, (olim urbs Regia quæ dicebatur; ut pars oppidi, à templo meridiem versus, vocabatur Episcopalis; nunc hæ appellationes apud Incolas in desuetudinem abiire) variis optimis ædificiis cum sacello, capite trunco, ponte, & domo, Regiis vectigalibus accipiendis, frequens est *Kircwa*. Portus est, ad borealem oppidi plagam, amplus, & *Naustathmus*, ad quem ingressæ semel naves aut cymbæ, ad littoris oram (*Æro illi vocant*) tutissime, etiam asperrima hyeme, resident.

Ab oppido circiter bis mille passus, ad occasum, trans *Naustathmum Kircwæ* est mons

altissimus, *Wytsel-Hill* nuncupatus vulgo, in cuius vertice posita est, magnæ¹²³ ericæ & cespitum strues, qua, igne accensa, si quid periculi immineat oppido, confestim omnibus insulis Orcadum (nam omnibus hujus montis fastigium [142] conspicuum est,) ut discrimini amoliendo adsint, significatio datur: inque omnibus cacuminibus altissimorum montium in aliis Orcadum insulis, strues talis, talem in usum, accendenda reponitur.

Ad radicem hujus montis occidentalem jacet in mari prima borealium Orcadum insularum Damsa, Pomonæ propinqua, mille passus longa, & angusta, frugifera, herbida & piscatu non infelix, nullum in hac, ut nec in Holma vicina, Damsa paulo minor, animal venenatum, gignitur, ne vel mus aut forex, & aliunde si importentur talia, statim aut moriuntur, aut in mare moribunda ruunt.

Pomona, qua in occidentem vergit à *Kircwa*, & utrinque multis in locis, in varios montes assurgit, & tamen frugifera est, cunctisque commoditatibus uberius pene, quam aliæ, in his oris insulæ, instructa. Parochias rusticas cum templis habet novem: Firtham, Stannes, (ubi Ballandinorum familiæ ædes sunt sitæ,) ad lacum quatuor milliaria longum, & spatiosum, nisi prope ostium, qua, per pontem ligneum, vulgo *Waith* nuncupatum, transitur; troctarum seu trutarum, minorum salmonum magnitudine instar, aliorumque piscium, feracem: ex quibus sale conditis, plurimisque doliis inditis, aut ut fumo indurentur suspensis de trabibus, magna pars hyemalis opsonii constat. *Orfram*; *Harram*, ubi terra plana est, frugifera, & æmona, & lingua Gothica maxime viget; *Stromnes*, in qua, non longe à promontorio, cui vulgare nomen, *the blak Craige*, id est, nigrum saxum, sunt ædes elegantissimæ, Grami, ultimi Orcadum episcopi, sumptibus exstructæ, *Brecnes* vulgo dictæ; *Sandwick*, ubi aliud quoque Domicilium cum sacello perelegans, ejusdem Præsulis impensis à fundamento erectum, prope lacum cygnis frequentatum. *Byrsam*, cum Baronia luculentissima, ad cuius maritimam oram occidentalem, prope peninsulam Burgum *Byrsæ* appellatam, situm est venustissimum Palatium, quadrato opere Monasterii in formam, cum fonte in areæ medio, cum duabus porticibus prælongis, varie depictis, præter multa alia adspectu jucunda, affabre constructum. *Eviam*, *Rendelam*.

Totum occidentale littus Pomonæ plurimis promontoriis, & rupibus arduis præcinctum, mare apertum spectat, nullis in eo, nec insulis, nec scopulis apparentibus. In diversis Pomonæ locis, ut & in quibusdam aliis insulis Orcadum, Metalla sunt plumbi albi & nigri, tam probi, quam usquam in Britannia reperiantur.

Secunda borealis Orcadum insula est *Enhallow*, exigua, in angusto, sed longe sævissimo mari sita, ad latus Pomonæ, piscatu nobilis ob æstus utrinque præterfluentis rapiditatem.

Proxima Boream versus, interjecto angusto mari, est Rausa, octo millia longa, & sex lata, vastis promontoriis multis & excelsis mare despiciens, & in altissimos montes erica profunda & densa obductos, sese attollens; in littoribus ædificiis crebra, glebis, piscatu, cuniculis, avibus ericariis, & frugibus felix.

Hinc ad orientem, ultra mille passus est Vera (vulgo *Weyr*) insula, bina milliaria longa, & angusta, frugum quam glebarum fæcundior, cui defectui ex Rausi vicina succurritur.

Post Veram ad tria milliaria, orientem æstivum versus, jacet Gersa insula, cum holmis, sed una majore (vulgo *The Hen of Gersa*, id est, Gallina Gersæ vocata) in altissimum Pyramidalem montem ascendens, & iisdem cum Rausa commodis abundans.

A Gersa ad boream circitur tria milliaria est Eglisa (vulgo *Egilsa*,) bis mille passus fere

¹²³ i.e. magna

longa, & mille lata, frugifera, sed glebis vacua; queisque utitur, ex Rausa scaphis, per mare æstu asperrimum, exportantur. Hic templum est cum turre acuminatim adscendente præalta, ubi sanctum Magnum, tutelarem divum Orcadum, fama est, esse sepultum; & ædes non longe à templo, pervenustæ.

Ab Eglisa ad orientem, Siapinsa (vulgo *Shapinsa*) insula ex adverso Cracovicæ, unde ad tria milliaria distat, est sita, ipsa sex millia longa, & tria fere lata. Portum habet (*Elwick* cui nomen) satis commodum, & Holmam prope, *Elgerholm* dictam, largam & herbidam. Ipsa Siapinsa ædificiis variis, sed imprimis Domicilio, vulgo *Sound* dicto, gaudet. ut & ericetis, in quibus optimæ glebæ, & aves ericariæ inveniuntur. Tota est fere plana & humilis, singularem habet Ministrum sibi assignatum.

Hinc ad occasum hibernum, circiter quinque milliaria, sævissimo & exultim sese attollente mari, jacet *Fara Septentrionalis*, tres fere mille passus longa, sed arcta, rara ædificiis, commodisque, pro mare Patriæ non infelix, Holmasque herbidas duas videre est inter eam &

Wastram (à qua ad tria milliaria distat) insulam, omnium Orcadum maxime occidentalem, unde & nomen sumpsit. Octo millia passuum longa, alicubi quinque, alicubi vero tria lata. Variis promontoriis, aliis altioribus, austrum & occasum versus, aliis autem humilioribus, præincta. In truculentissimo mari posita, crebra rusticis ædibus, castello validissimo, (*Nautland* vulgo) ornata. Ericetis, cuniculariis optime refertis, Naustathmo, (*Fer-vo* qui dicitur) piscatione, frugibus, multisque aliis commodis, præcipue generosi animi viris, nulli Orcadum insulæ cedens.

Hinc ad boream, ad duo prope milliaria, est Insula *Papa Wastra*, & ipsa ter mille passus fere longa, mille & quingentos lata; portu satis commodo, inter insulam ipsam, & vicinam Holmam ornata: frequenter satis incolitur commodisque, qualibus ipsa Wastra major fruitur, [143] referta est. Vtrique unus Ecclesiastes inservit.

A *Papa Wastra*, ad septem ferme milliaria, orientem versus, jacet insula *Eda*, decem fere mille passus longa, alicubi quinque milliaria lata, alicubi multo angustior: tota pene ericetica terra, avibus ericariis refertissima constans, rara sunt propterea hic ædificia, propter soli frugiferi inopiam. Præcipua sunt duo, unum in orientali littore (*Green-stofts* dictum) alterum vero ad occasum, prope locum (*The Calfe of Eda*, id est vitulum quasi *Edæ*) nuncupatum, à *Carrictæ* Comite ante paucos annos magnifice exstructum, & duodecem salinis, partim in ipsa insula, partim in Vitulo *Edæ* positis, adornatum: in quibus optimus sal tenuior indies conficitur. Prope hoc ædificium est sinus maris, in quo portus commodissimus, inque promontorio altissimo portui vicino accipitres optimi nidulantes, & annis, hinc exportantur, ut & in multis aliis aliarum Orcadum insularum, promontoriis. Lapidibus, quibus super glacie luditur brumali tempore, præstantissimis *Eda* abundat.

Ab *Eda* ad orientem hibernum circiter quatuor milliaria, jacet *Stronsa*, sex prope millia longa, & plusquam tria lata, Scoticis & Hollandicis navigatoribus, piscatum in *Schetlandiam* proficiscentibus, propter optimi Naustathmi & portus commoditatem, notissima. Frugifera est valde, ac proinde frequentia habet ædificia, tria imprimis *Huyp Edæ* obversum, *Holland*, & *Housbey*, scopulum (*Ouskerrie* vulgo) piscatu felicissimum, & mille passus fere à *Stronsa* ipsa dissitum, spectantia. Nihil ericeti, ac proinde nil glebarum in tota *Stronsa*, nisi in una parte, qua *Siapinsam* (unde Austrum versus, ad decem milliaria distat, interjecto sævissimo freto,) intuetur. *Rausim* dicitur hæc pars *Stronsæ*. Peninsula est *Rausin*, frugifera & ericetosa terra, (unde glebæ evehuntur in usum totius reliquæ insulæ,) multisque præcelsis promontoriis, undique vallata.

Stronsæ adjacet prope ad littus portui propinqua ad occasum insula, *Papa Stronsa* dicta, ultra mille passus longa, sed arcta, tota frugifera, sed non glebosa terra abundans. Ædificiis, aliisque commodis, satis pro quantitate, instructa. *Edæ*, *Stronsæ*, & *Papæ Stronsæ* unus Pastor ecclesiasticus, præest.

Papam *Stronsam* ultra ad occasum hibernum jacet *Sanda*, Orcadum omnium post *Pomonam* insula maxima, duodecem milliaria longa, à promontorio vulgo *Spurnes* ad humile Promontorium, *Lopnes* aut *Toftnes* vulgo; lata vero de *Hauchnes* ad orientem, & *Whytmailnes* ad occasum, fere octo, aliis in locis, maxime in medio, angusta: & versus boream adeo est humilis (ad

meridiem enim altior exurgit) ut Nautis Insulæ ignaris, & adhuc in mari ab ea longe distantibus, prorsus non appareat, unde de nocte eo navigantibus sæpe obvenit naufragium; quod & Sandæ incolæ serio & sæpe exoptant accidere, ut confractis ex navibus suppetat ipsis materia ignis, nihil enim est ericeti vel glebosæ terræ in tota insula. Cibum autem & potem sibi apparant, vel stramine, vel pecudum fimo, vel prælongis caulibus, & foliis, quasi algæ marinæ (cujus magna copia est, ut hic, ita & in omnibus Orcadum insulis) æstivo tempore ad Solem desiccatis, ac quasi thesauro hunc in usum diligenter conservatis. Ditiores hic (quod & Ranalsæ Borealis ubi nil ericeti incolæ potentiores faciunt) ex Eda vastis in scaphis per mare horrendissimum, & longissimo intervallo, quandoque alias breviori, ad ædes suas, glebas apportandas curant. Cuniculariis plurimis opimis (unde maxima pars victus, post pisces, indigenis est) per totam insulam varie sparsis, refertissima est. Creberrima hic sunt ædificia, ovium, boum, frugum, fæni, graminis in terra, & piscium variorum ex mari, magna ubique hic copia. Solum quoque in asperrima hyeme siccissimum, & arenosum, unde & insulæ huic nomen datum. Duo sunt hic templa, & bini Pastores, quorum alter ecclesiæ quoque Ranalsæ borealis insudat.

Hinc circiter tria milliaria, ad occidentem hibernum, est Ranalsa septemtrionalis, tres mille passus & ultra longa, & magis quam mille passus lata, plana, humilis & sicca, templo Divi Olai (de quo prius) exornata, eorundem cum Sanda unde longe terribilissimo mari disjungitur, commodorum & incommodorum particeps.

Atque hæc de universis Orcadum insulis, dicta sufficient.

Æstivo tempore, ut & hyemali quandoque temperatissimus & saluberrimus Orcadibus est aër, qui ut sanitati, sic & longævitati Incolarum plurimum conducit.

Agri solum illic magna ex parte macilentum est, lapidibus sæpe aut grandioribus, aut minoribus immistum; nec profundam, saxo quasi uni solido innixum, proinde atrati dentale, breve quod est, alte in terram non dimittunt. Quatuor aliquando equis solis, quandoqueduobus, binis adjunctis bobus, aut binis vaccis, terram proscindunt, granaque exigua, quæ sunt, sulcis mandant. Lætamen, quo præter fimetum jumentorum, maxime fœcundando agro, utuntur, est alga marina; magnis procellis, à scopulis, avulsa, & super littus projecta.

Frugum proventus est iis tantus, imprimis hordei, (avenam autem, quod tanta ejus illis non sit copia, domi conservant) ut id optime decussatum, purgatum, & Cumeris (Cassies vulgo vocant) id est saccis, ex straminibus affabre factis, immissum, ad exterarum nationum venale transmittant.

[144] Ex gregalibus animantibus (capra autem nulla illic) boves, oves non infrequentes, unde multus eis lactis, casei & butyri (de quo, quod edunt ipsi, optimum est, quod vero pro tributo, regiis Publicanis, aut Heris suis pendent, purum ut sit, non magni curant) est usus. Porcorum quoque greges in graminibus, montibus & ericetis purius quam in Britannia, pascentium sunt plurimi. Aves marinæ & terrestres innumeræ. Piscium omnigenorum pene, ut & balænarum, phocarum, & suum marinorum magna est illic copia; pisces quoque testacei, ut sunt locustæ marinæ, ostrea, cancri, muscoli, cochleæ, innumeri ibidem inveniuntur. Nullum ibi animal venenatum, ac ne deforme quidem adspectu, præter bufonem, apparet. Sunt & eis Equulei (*Shalties* vulgo vocant) specie quidem contemptibiles, sed ad omnes usus, supra quam credi potest, strenui.

Nulla ibi usquam arbor, (præterquam *Kircwæ*, & fructibus quidam in Hoia,) nisi erica, nec id tam cœli aut soli vitio, quam Incolentium negligentia: quod facile patet, ex arborum multis radicibus, quæ plurimis in locis ibi, ex terra eruuntur.

In convictu quotidiano multum è vetusta parsimonia adhuc vulgus, præsertim rustici, retinet: magna itaque ac perpete fere & animi & corporis sanitate fruuntur, rari apud eos morbi, multi senio solo labefactati, moriuntur; plusque apud eos deliciarum ignorantia, ab egestate honesta proveniens, quam apud alias nationes, Medicorum (quorum nullus apud eos) ars, ad salutem tuendam aut amissam recuperandam, prodest. Ingenio sunt plerique satis sagaci, & ad quasvis artes aut disciplinas perdiscendas capaci, memoria tenaci, formæ elegantia, & staturæ proceritate insignes multi, hilari vultu, strenui & animosi, pugnandique vel privatim vel publice, quando de offert occasio, validitatem, & intrepidum animum ostendunt. Acute pro educatione loquentes ipsi, aut acute ab aliis prolata avidè audientes, & recondentes. Humanitatem,

civilitatemque, quam à Scotis apud ipsos degentibus, hauserunt, aut exprimunt, aut exprimere conantur. Sacras conciones ipsi etiam rustici attente & audiunt, & auditas mutuis inter sese repetitionibus ad memoriam mire revocant.

Natalem Christi, & Pascha, Dominicæ ut cœnæ participes fiant, magno in templa confluxu venerantur. In Orcadibus magnus est incolarum numerus: habito enim censu capitum, quod in ipsorum armilustriis factum est aliquoties, Comite Orcadum ultimo vivente, prope *Kircwam*, in prato vicino amœnissimo, numerata sunt decem millia virorum, præter eos, qui singulis aratris, agris sativis, domi, evertendis, invigilarent.

Agri si quid parentes mortui reliquerint, liberi superstites, sive mares sive fœminæ, æquis portionibus inter se dividunt, hæreditatemque dividere, sacrilegii loco ducitur.

Aquimolis (ventimola enim nulla illic) glacie brumali, aqua nondum obstricta, grana sua molunt, non in Atomis ea convertendo, ut in Scotia, sed grandiuscule findendo, ut, cum in panibus eorum subcinericiis, quorum frequentior illic usus, tum in panibus, orbili super ferreo, aut lapideo, pistis, videre est. Aquimolis vero gelu obrigescentibus, grana sua trusatili mola (*quearnes* vulgo vocant) fœminarum ministerio, suavi voce prolatis cantilenis, ingratos alioqui per se molarum trusatilium sonos delinientium, molunt.

Ponderibus duum generum bona sua examinant, majore (τ *Poundlar* vulgo appellant) quo frumentorum quantitatem: & minore (τ *Bismer* vulgo dicitur) quo lanam, horridior paulo quæ est alicubi apud eos, butyrum, caseum, linum, resque alias minutiores, probant.

Convivia, quæ agitare incipiunt paulo ante natalem Christi, & continuant fere per magnam brumæ partem, præsertim Cracoviacæ, (ut, aut hilarius curent genium, vel novas contrahant amicitias, aut veteres aliqua ratione labefactatas, renovent, confirmentque) sunt illis larga, variis & optimis cibus, (ut suppeditat Patria) & potu, cervisia imprimis aliquando cum, aliquando sine lupulo cocta, validissima, liquidissima & invitante, ut bibatur, colore referta.

Talis cervisia notissima Lethæ, Edinburgi, multisque aliis in Scotia locis, excocta fuit olim, in ædibus rusticis Scapæ inferioris (locus est, mille passus *Kircwa* distans ad meridiem, jam in ipso oppido,) mercatores excoqui curant, tantæ robustitatis quandoque ut vel guttula illius in ignem conjecta, aquæ vitalis in morem, in flammam accendatur: diuque, id est septennium ultra, ætatem recens & fortiter, ferat.

Inter bibendum in conviviis, si quid vini Hispanici vel Gallici (cujus *Kircwam Letha* satis magna copia advehitur) adsit, eo solutiores quidam se ingurgitant; alii, moderatius qui biberent, ultra animi desiderium, propositis nominibus absentium amicorum, bibere aliquoties, coguntur. Scyphus ille peramplus Divi Magni, quem poculum vocabant, ab Episcopo Lao Glascuam ante multos annos translatus est, ac proinde ejus exinanitione ab episcopis ad se venientibus (nullus cum nunc sit ibi Præsul) neque de prospera neque incommoda sua fælicitate (prout Majores ipsorum faciebant) divinantur.

Summum Magistratum qui gerit, & Prætorem Capitem agit, in litibus, & rebus majoribus aut minoribus, *Kircwæ* vivit, ubi Senatus [145] uterque Politicus & Ecclesiasticus viget: jus dicitur omnibus eò ex insulis confluentibus, statutis temporibus, ad Kalendas nempe Novembres aut eo circiter. Sub Prætore Capitali quatuor *Kircwæ* prætores inferiores (Balivos vulgo vocant) suffragiis Prætoris capitalis (qui & *Kircwæ* Consul est) & membrorum Senatus politici, quotannis creantur; minoribus causis audiendis intersunt, quando ipse Prætor capitalis, insulas omnes, querelis audiendis, & jure dicendo, obit. Personas maleficas, delatas, & compræhensas, sua ipsarum confessione, aut judiciis certiffimus & testimoniis irrefragabilibus, Ministrorum Ecclesiasticorum præeunte & examine & approbationes, convictas & damnatas, Vulcano dicant.

Pastores Verbi Dei singulis mensibus, temere æstivo (hyemali enim sævissimo mari committere se non audent) *Kircwæ* conveniunt, eademque in rebus ecclesiasticis pertractandis ratione, qua in ipsa Scotia (ex qua magna ex parte sunt oriundi) procedunt.

Ministri numero sunt septemdecem in universum; tres, qui in australibus; octo, qui in Pomonâ; & sex qui in borealibus insulis, ecclesiarum, rerumque eo spectantium, curam gerunt, disciplinamque ecclesiasticam in delinquentes magna cum diligentia & feveritate exercent.

Religionis Reformatæ omnes hodie sunt.

Qui Orcadas primi tenuerint, satis non constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse contendunt; at è qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si ex sermone conjecturam facere liceat, ex Norvegia vel Dania oriundos poterit quis existimare: olim namque, & hodie quoque, in multis, non in omnibus Orcadum insulis, vetere Gothica seu Norvegorum lingua, sed multum corrupta utuntur, eademque res ponderandi ratio cum Norvegis, est ilis communis. Hodie vero Scotorum (quorum magnus apud eos numerus vivit, præcipuo in Ecclesia, & Politia munere fungens) vernacula, ut & ipsorum Gothica, juxta est quibusdam ex eis in usu. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitratur, hoc maxime argumento, quod fretum eos à Cathanesia dividens Picticum cognominatur: & præterea, quod in diversis Orcadum locis, domunculæ quædam subterraneæ (quas Pictorum fuisse Indigenis etiamnum hodie est persuasum,) inveniuntur. De re vero incerta nil certi affirmandum.

ALIA
ORCADVM
DESCRIPTIO.

Scotia Septentrionalis vicinas continenti suo habet Insulas *Orcades*, ad latus boreale; ad Occidentale, Hebridæ; & altius versus Septentrionem Scetlandiam. Sunt autem *Orcades* Insulæ, ab hominibus cultæ, XXVIII, præter alias complures habitatoribus vacuas, quæ pascendo solummodo pecori inserviunt. Vulgo *Orkney* appellantur, modicis inter se discretæ spatiis. Eas ita appellat antiqua membrana, quasi *Argath*, id est, supra *Getas*, Camdenus mavult supra *Cath*, objacet enim *Cath* regioni Scotiæ, quam ob promontorium *Cathnesse* nunc vocant, cujus incolæ Carini pro *Cathini* perperam Ptolemæo nominari videntur. Solini ætate hominibus vacarunt, & junceis herbis inhorruerunt, nunc vero cultæ sunt. Pars sunt Imperii Scotici. Olim tamen suis paruerunt Regibus. Trium meminerunt annales Scotiæ, quorum primus *Gavus* fuit (uti quidam opinantur) in triumphum abductus cum uxore & liberis à Claudio Cæsare, cujus mentio fit apud Tranquillum, Bedam & Eutropium. Secundus *Belus* sibi manus intulit, victus prælio ab Eveno Scotiæ Regæ.¹²⁴ Tertius *Gethus* fuit, frater Gethi Regis Pictorum, qui ex Albione fugiens hic Rex creatus est. Incertum qui primi has insulas tenuerint, an Picti, an Saxones, an Dani & Norvegii, quod maxime versimile, quia & lingua, & moribus, & locorum appellationibus Danis maxime similes sunt, quibus tamen Scotia suos idiotismos & mores permiscuit. Regio omnis sylvis caret, hordei tamen & avenæ feracissima. Serpens in eis nullus aut venenosum animal, quo etiam Hibernia caret. Animalium greges numerosissimos nutriunt. Lepores, cuniculi, grues & cygni hic multi. Copiosa item hic piscatio est, ex qua incolæ quæstum uberrimum referunt. Iulius Agricola classe primus Britanniam circumvectus, *Orcades* ad id tempus incognitas, invenit, domuitque; tantum abest, [146] ut Claudius, de quo supra, devicerit, (quod Hieronymi Chronicis asseritur) ut Hadriani tempore Juvenalis cecinerit:

— *Arma quid ultra
Littore Iuvernæ promovimus, & modo captas
Orcades, & minima contentos nocte Britannos.*

Deinde vero cum Romanorum in Britannia concideret imperium, Pictorum sedes fuerunt, ut Claudianus Poëta lusit:

— *Maduerunt Saxone fuso*

¹²⁴ i.e. Rege

Orcades

Nechtius etiam tradit Ochtam & Ebissum Saxones, qui sub Britannis meruerunt, cum XL myoparonibus circa Pictos navigasse, & Orcades devastasse. Postea in Norvegorum potestatem & Danorum pervenerunt, unde Gothice loquuntur incolæ: & demum Christiernus Rex Daniæ pacta pecunia, anno M CCCC LXXIV, omne jus suum in Regem Scotiæ transtulit. Harum autem præstantissima *Pomonia*, cathedrali Episcopali celebris, à Solino Pomona diutina, ab diei prolixitatem, vocata, hodie *Mainland* incolis, quasi continens esset. Ab occidente in orientum exporrigitur, secundum longitudinem; sita inter 59 & 58 gradum latit. Borealis. In littore habet *Kirckwalle* oppidum, cujus vicinia stanni & plumbi fodinas habet. Inde modico freto interjecto & insulis aliquot est Scoticum littus. Nomina aliarum sunt: *Hoy, Grams-Oy, Souna, Flotta, Burra, Coupins-Oy, Eglis-Oy, Rouus-Oy, Fara, Westr-Oy, Wyer, Gres-Oy, Papa, Heth-Oy, Sand-Oy, North-ranals-Oy, Stronsa, South-ranals-Oy, Siapins-Oy, &c. Ocetis* etiam inter has Ptolemæo recensetur, quam Hethy nunc dici conjectat Cambdenus: An vero *Hoy* quæ inter has numeratur, Plinni *Dumnam* dicam, inquit Cambdenus, nondum status. *Zelandiam* quoque unam earum nominat Iohannes Major, quinquaginta mille passibus in longum porrectam. Incolæ, cum abundant hordeo, potentissimum potum conficiunt, & omnium mortalium dicuntur esse maxime temulenti, & bibaces, nullum tamen in iis unquam ebrium, aut mente alienatum, nullum amentem aut stolidum esse, auctor est Boëthius. vivunt 100 annos, & ultra.

Aëris temperies saluberrima per æstatem, verum brumali tempore tempestates sæviunt. Qui propius insulas perlustrarunt, dicunt bufonem ibidem reperiri, hoc excepto nullum animal venenatum. Arboribus caret. verum insula *Hoy* frutices, & arbusta protrudit. non dubium tamen est, si inibi plantentur arbores, non defore ad earum nutritionem soli genium. Herbarum hortensium, olerumque feraces admodum sunt. Plumbum, ferrum & stannum suppeditant. Moribus, legibus & corporum habitu à Scetlandicis vix differunt, nisi quod hi humaniores sint, & in peregrinos officiosissimi.

[147]

INSVLARVM
SCHETLANDIÆ
DESCRIPTIO;

EX BVCHANANO

Proximo post illam [*Faram scilicet*] est insula Hetlandicarum maxima, quam ob eam causam incolæ [*Mainland*, id est,] Continentem appellant, sexaginta millia passuum longa, lata alicubi sedecim, in plurima parva se promontoria spargens. Duo tantum sunt, quæ nominare non pigeat: alterum, longum, sed angustum in Septentriones excurrit: laterum latius in Orientum hibernum. Maritima fere habitantur. Interiora nullum animal præter volucres adit. Superioribus annis incolæ latius quam majores eorum solebant, excolere tentarunt: sed nullo prope successu. Divitiæ eis sunt à mari, ab omni parte summa piscandi commoditate objecta.

Ab ea ad decem millia Spetentrionem versus est Zeal sita, supra viginti millia longa, octo lata, adeo fera, ut nullum animal nisi illic natum, ferat. In hac habitare dicitur Bremensis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic usus abunde omnibus suppeditet, apportet. Inter hanc, & Continentem jacent insulæ minores Linga, Orna, Bigga, Sanctferri.

Ultra hanc circiter novem millia ad Septentrionem jacet Vusta, supra viginti millia in longum porrecta, in latum sex. Plana, & alioqui non inamœna aspectu, nisi quod longe sævissimo mari ambiatur. Inter hanc, & Zeal sunt interjectæ Via, Ura, Linga. Extra eam ad Occidentem respiciunt Skeniæ¹²⁵ duæ, Burra: ad Orientem Balta, Honnega, Fotlara septem millia longa, ab Vusta septem distans, octo à Zeale: & objecta freto, quod Vustam à Zeale dividit.

Multæ deinceps insulæ ignobiles prætenduntur Orientali Continentis lateri; Mecla, Skeniæ Orientales tres, Chualsa, Nostunda, Brasa, & Musa. Latus Occidentale cingunt Skeniæ Occidentales, Rottia, Papa parva, Vonneda, Papa major, Valla, Trondra, Burra, Haura major, Haura minor, & inter eas totidem fere Holmæ intersparsæ.

Victus ratio Hethlandicis eadem, quæ Orcadensibus: nisi quod juxta copias domesticas paulo asperior. Vestiuntur Germanico ritu, sed juxta facultates non indecore. Proventus illis est ex panno sui generis crasso, quem Norvegis vendunt; ex oleo è piscium intestinis confecto, è butiro, è piscatu. Piscantur naviculis duorum scalmorum, quos factos à Norvegis coëmunt. Quos cœperint pisces partim sale condiunt, partim vento siccant. Ex iis fere rebus divenditis pecuniam conficiunt, unde vectigalia solvunt: domos in quibus habitent, suppellectilem universam, ac magnam victus partem parant. In domestico instrumento qui elegantiae student, nonnihil argenti habent. Mensuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus est illis sermo. Ebrietatem ignorant, nisi quod singulis mensibus se mutuo invitant: eosque dies hilare, & simpliciter, sine rixis, & cæteris quæ fert ebrietas, vitiis transigunt: eamque consuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere sibi persuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam nostra ætate apparuit, qui post centesimum annum uxorem duxit. Centesimum quadragesimum annum agens, sævissimo mari in sua navicula piscatum prodibat, ac nuper nulla vi gravioris morbi labefactatus, sed senio solutus decessit.

NOVA DESCRIPTIO
SCHETLANDIÆ.

Hethlandiæ pars Meridionalior licet Orcadibus insulis borealioribus ob terræ altitudinem, sit

¹²⁵ i.e. Skerriæ [error taken over from Buchanan; also in following paragraph]

conspicua, ut & hæ vicissim isti, à se invicem tamen absunt ad 80 millia passuum, horrendum fremente & furente mari interfluente.

In medio fere illius maris trajectu jacet *Fara*, id est, bella insula, (vulgo *the Faire ile*) Orcadibus & Hethlandiæ conspicua, assurgens in tria alta promontoria, rupibus excelsis præincta, & undique inaccessa, nisi quod ad orientem æstivum, paululum se demittens, stationem tutam navibus præbeat.

[148] Huic ad æstivum occidentem adhæret vastissimus scopulus herbidus, turris in morem acuminatim in altum ascendens, ovibus frequens, unde & Scopulus ovium, (id est vulgo *the sheepe craige*) nomen habet; satis pro loco & situ frugum, pecudum, aliarumque rerum vitæ humanæ sustentandæ maxime necessariarum, fæcunda; imprimis vero omnigenorum fere piscium, ob immodicum æstus violentissimi fluentis & reciprocantis velocitatem. Quod ad nomen τ_ Schetland attinet, diversimode à Buchanano exprimitur, alias Hethlandiam, alias Zelandiam, alias Schetlandiam omnes has insulas junctim quasi complectens, nuncupat; etiamsi unaquæque insula, peculiari sua gaudeat nomenclatura. Primum nomen habent hæ insulæ ab altitudine: nam multis in locis sese altius in aëra attollunt; secundum à situ habent; in maris enim peculiari sed longe frigidissima parte collocantur; tertium à tributo quod & Scotorum Regibus, & etiam Norvegiæ Dominis olim & hodie etiamnum Norvegiæ Dominis olim & hodie etiamnum pendunt, (quod vectigal proprio sermone τ_ Scat vocant) quasi diceret quis terram tributariam, habent.

Proxima post Bellam insulam, Orientem brumalem versus est insula Hethlandicarum maxima nullo peculiari nomine designata, sed quod reliquas Hethlandicas insulas longitudine & latitudine multum præcedit, ab incolis Continentis (id est vulgo *The Mainland*) nomine insignitur: sexaginta millia passuum longa, lata alicubi sedecim, in plurima parva promontoria se exporrigit: quorum duo sunt præcipua, alterum longum sed angustum in Septentriones excurrit, cui *Æstines* nomen, alterum vero latius in orientem hibernum se extendit, & Phedelandiæ promontorium diciter. Hujus insulæ maritima fere tantum ante aliquot annos frequenter habitabantur, hodie tamen intima etiam ab industriis hominibus, variis in partibus, coluntur & incoluntur. Montes in hac insula sunt præalti, erica obtecti, quorum primores ad austrum montes Cliftici dicti, & ad boream mons Renisfeltius insigni in apice Pharo decoratus, ut & valles plurimæ, aliaque loca depressa & feracia.

Tota terra Hethlandica dividitur in Insulas proprie dictas quadraginta sex numero, Holmas quadraginta, & scopulos triginta, quibus omnibus sua propria distinctionis ergo indita sunt nomina. De præcipuis tantum insulis pauca delibanda.

A continente ad sex millia boream versus est Zeal insula (vulgo *Yell*) octodecim millia longa, novem lata. Ultra Zealem ad boream sita est Vusta Zeali longitudine & latitudine pene æqualis, plana, adpectu jucunda, fertilis, & plurimis ædificiis, pro more gentis, apprime exornata. Inter hanc & Zeal interjectæ sunt exiguæ quædam insulæ, Via, Vra, Linga. Extra eam ad occidentem respiciunt scopuli varii, & Burra: ad orientem Balta, Honnega; ad meridiem Fotlara, alias Phædor dicta insula, septem millia longa, ab Vusta septem distans, à Zeale octo. Multæ deinceps insulæ non magni momenti prætenduntur orientali Continentis lateri, nempe Mekla, Skeniæ¹²⁶ orientales tres Chuæsa, Nostunda, Bressa, & Musa. Latus Continentis occidentalis cingunt, occidentales Skeniæ, Rottia vel Ru, Papa parva, Vouneda, Papa Major, Valla, Trondra (vulgo *S. Trononis* insula) Burra, Haura major, Haura minor, interque eas totidem fere Holmæ intersparguntur.

¹²⁶ i.e. Skerriæ (see note above [147])

Bona sunt Hethlandicis plurima à terra & mari. Avenæ quidem exiguæ, sed multi hordei insulæ magna ex parte sunt feraces; Boves habent, oves quoque semper binum fœtum, aliquando ternum ferentes, & majores quam in ipsa Scotia: equas quoque seu potius equulos, sed supra quam cuiquam credible, ad omnia officiorum genera, ipsorum naturæ congruentia, idoneos; (vulgo *Schalties* vocantur) aratris aptos, ut & ephippiis sessorum non decussando lassantes, sed Asturconum instar glomerante gradu, per multa milliaria locorum salebrosorum, eosdem, quo volunt vehentes & revehentes. Pannus quidam ipsis est crassa ex lana confectus, patrio idiomate τ_ *Wadmeal* dictum, quem cum Norvegis, cum aliis mercibus, & rebus sibi necessariis commutant. Optimæ illic ex filis laneis, à maxima parte vulgi, Chirothecæ, ad brumale frigus arcendum, aut contractum abigendum, cum tibialibus contextuntur. A mari vero plurima ipsis commoda obveniunt: piscationi enim creberrimæ non æstate tantum, sed & hyeme vacant, scaphis superius non contactis inter fluctus è diametro horrendissime pugnant, ejus audaciæ nimix, interitu, sæpe pœnas luunt. Pisces, quibus abundant, sunt, Asellus major & minor, seu Calariæ, Gobius, Accipenser, Scombrus, Xiphias, Raia, Rhombus, Halex, Silurus minimus, major, maximus, Conger, Soleæ: testacei etiam pisces plurimi, nempe Ostrea, Mytili, Cochleæ, Limaces, Locustæ marinæ: & pisces majores, Dracones seu Balænae, Sues marini, Phocæ, Lutræ; pisciumque ex intestinis oleum, quod per hyemem, adurunt, vice candelarum, conficiunt. Quin & avibus omnigenis pene hæ Insulæ abundant: avis tamen ericaria, multum licet illic sit ericæ, non conspicitur, nec eo adducta vivit, ut multiplex experientia patuit: importata enim ex Orcadibus in has insulas paria aliquot hujus avis, illico terram Hithlandicam ut attigerunt, animas exhalarunt. Sed quæ tanti causa miraculi, humanum latet sensum, visumque est [149] Omnipotenti, ut non omnis ferat omnia tellus. Præter anseres cicures, & feles multos habent, quos incolæ pro diversitate generis, diversis nominibus insigniunt. Nulla hic urbs, nisi una in Continente (vulgo *Scallavobantis* dicta) exigua quidem, sed Castello munita & exornata, quo juris dicundi ergo, quoties occasio fert, undique ex omnibus Insulis hisce confluitur.

Æstate dies longissimi ad duos integros menses hic durant, magnaque est aëris ut serenitas, ita & salubritas: hyeme vero ad totidem menses dies est brevissimus; aërque tum tempestuosissimus evadit, mareque contradictoriis æstibus agitato, terribilem in morem sævit, hominibusque in terra etiam stantibus horrorem non modicum ingerit.

Materies ignis illis est gleba ubique optima, & erica. Potus vulgi est serum lactis aliquot annos doliis infusum, subter terram in cellis frigidioribus reconditum, unde fortissimum evadit, citoque inebrians; hoc potionis genus Blaedium, seu Blanum vocant: opulentiores vero optimam & validissimam coquunt domi cerevisiam, advenisque animo hilari & vultu bono eam propinant. Victus vero in genere Hethlandicis eadem, quæ Orcadensibus, nisi quod juxta copias domesticas paulo asperior.

Vestiuntur quidam ritu Germanico, sed ditiores Scotico, juxtaque facultates satis decore. Ex piscibus captis, partim sale conditis, partim vento siccatis & divenditis pecuniam comparant, unde vectigalia solvunt, domos in quibus habitent, supellectilem universam, ac magnam victus partem, id est, farinam & cerevisiam parant. In domestico instrumento elegantix & nitori student, argentum quibus est. Ipsos harum insularum incolas primos ex Germanis aut Danis vel Norvegis oriundos indicio est, quod mensuris, numeris ac pondere ad morem Germanicum utantur: Germanicusque aut vetus Gothicus sermo, qui apud illos in usu est. Ingenio sunt satis sagaci, omniumque artium ac disciplinarum (si illis addiscendis apponerentur) capaci. Quod ad mores Hethlandorum, quia multum ævi longinqua valet mutare vetustas, temporaque ut mutantur, ita & nos mutamur in illis, idem plane videre est, in vetustis & modernis harum Insularum Incolis, olim quidem rudibus, hodie vero elegantibus moribus præditis, per frequentem peregrinorum, maxime Scotorum in ipsis cohabitantium, conversationem. Religionis sunt omnes uti dicunt reformatæ, dempta una familia, Chynæa quæ nomine, quæ ante paucos annos eo immigravit. Devota & pia est plurimis ipsorum dispositio; Cædem & sanguinis effusionem, nisi maximopere irritentur, odio habent: quin & insolitis juramentis, imo quibusvis crebrius usurpatis, religio est illis libentur uti, summamque inter se more fraterno amicitiam colunt, violatamque convivii mutuis redintegrant & constabiliunt. Ex

aëris & soli salubritate summa est illis corporis firmitudo; quæ tempore illustrissimi Roberti Stuarti, Iacobi quinti Scotorum Regis filio Notho & harum Insularum Comite, apparuit in quodam Laurentio de Gruinivo, qui post centesimum ætatis annum uxorem duxit: annumque centesimum quadragesimum agens, sævissimo mari in sua navicula piscatum prodibat, & bombardæ aves in aëre prætervolantes, aut in aquis natantes, certo ictu occidebat; nullaque vi gravioris morbi labefactatus, solo senio solutus decessit. Vnde nullus apud eos Medicus, immo nec Pharmacopæus; suis enim vulneribus, si quæ acceperint, ipsi medicantur.

Familiæ apud ipsos variæ sunt, inter quas tanquam capita eminent Brussii, Sinclari, Moveti, Niveti, Chynæi. Ecclesiæ Pastores ex Scotia eo certis temporibus veniunt, & in doctrina Christiana tradenda, & disciplina Ecclesiastica severe exercenda in omnes delinquentes, sed maxime in obstinatos, diligenter sudant. Sitæ sunt hæ Insulæ inter gradum 60 & 61, & ab occidente æstivo in orientem hibernum exporriguntur.

Earundem Insularum alia descriptio.

In Oceano Septentrionali Insulæ sunt, *Islandia, Scetlandia, Groenlandia*. Sunt autem *Scetlandicæ* insulæ plures, quæ supra Orcades positæ propiores sunt Septentrioni, positæ in altitudine grad. 60 & 61. Ab Occidente Norvegiam adspiciunt, continentem Europæ proximam. Exporriguntur ab Austro in Boream miliaribus Scoticis LIII, Germanicis XIX. Numerantur XXVI, cultæ & habitatæ, licet & plures aliæ sint capaces satis, verum alendis solummodo pecoribus, habitæ. Maxima omnium, *Mainlandia* in Tabula vocatur, in plurimas peninsulas divisa & fracta, cui junguntur, *Vnst, Via, Yell, Haskersu, Fetlar* sive *Pheodor-Oy, Papa Stour, Havra, Burghu, S. Tronons-Yle, Mousa, Bressa, Noss, Linga melde, Whals-Oy, Skerries* &c. Merces maxime indigenis familiares, genus sunt panni vilis, quod peculiari gentis vocabulo *Woadmeil* vocant, quas cum Norvegiis, aliis mercibus, permutare solent. Etiam mercaturam [150] piscibus exercent, quales sunt asellus major, accipenser, Xiphias, scombrus major, galeus lævis, Belgicè *Haye*, aliique, Anglice dicti *Killingh, Turbatt, Skellocks*; ex quo genere piscium coctorum lentorem ac pinguedinem colligunt, tergendis lavandisque linteis idoneum. Pisces istos singulis diebus Sabbathi distrahunt inter Bremenses aliosque Germanos, eo commerciorum causa profectos. Abundant insuper hæ insulæ avibus omnis fere generis, & variæ formæ. Anatum species plurimæ sunt, quæ singulis suis nominibus ab indigenis distinguuntur. Armenta, boves, vaccæ majores sunt, quam in Scotia, & quidem coloris ut plurimum candidi, majores quoque oves. Tergora, pelles, animalium exuvias, etiam lentorem illum supradictum cum peregrinis ac advenis commutant, eaque repetunt, quibus maxime ipsi egent. Incolæ moribus sunt paulo rudioribus, alias ingeniosi satis & industrii, tum in mercaturæ studiis, tum in formandis reipub. suæ legibus. Religiosi insuper sunt, homicidia ac cædes summopere detestantur, pacifice satis inter se ac concorditer viventes. Nullos illic vel mendicos, vel nebulones, vel fures reperias, ægre ad juramenta adducuntur. Ex maris spoliis plerique victitant, vitam degentes nauticam; vitæ suæ prodigi sunt, cum procelloso admodum mari, exiguis scaphulis, se committant, quas facile maris æstus ac fluctus, quem *Roosts* vocant, absorbet. Agros excolunt, sed segnius, qui hordeum & avenam ferunt; ædium quoque cultum negligunt, cui mare præferunt. Nullas ullibi arbores reperias, & tamen ex signis quibusdam colligere est, arbores inibi fuisse. Domos habent inelegantes, verum pluviis, ventisque impervias, sola patente janua, & foramine tecti, quo diem excipiunt. Carnibus, piscibus, caseo & butyro vivunt, quæ census suos & onera solvere tenentur: pondera & mensuræ similes sunt Norvegicis, uti & alia domestica. Lingua ipsis Danicam maxime refert, admixtis Anglicis vocibus. In potum uberiores proniores sunt, nec minus ad provecam admodum senectam perveniunt, testantur indigenæ vixisse apud se hominem centum & sexaginta annorum. Corporibus sunt firmis, validis & bene habitis.

Ad latus harum insularum occidentale cernitur Insula, *Thule* dicta, verum an hæc vera illa *Thule* sit, Virgilio aliisque Romanis scriptoribus memorata, dubium. Statius Britanniam esse voluit, cum inquit:

Cærus haud aliter cum dimicat incola Thules

Agmina falcifero circumvenit acta covino.

Ptolemæus ejus medium ponit gradu longit. xxx, min. 20, latitud. LXIII. Suidas nomen traxisse putat à Thule Rege Ægyptio; Isidorus à Sole. Ejus verba adscribam: *Thule ultima insula Oceani inter Septentrionem & Occidentalem plagam, ultra Britanniam, à sole nomen habet, quia in ea æstivum solstitium facit Sol, & nullus extra eam dies est. Vnde pigrum & concretum ejus mare.* Reinerus Reneccius docuit *Tell* lingua Saxonica significare limitem, quo forte respexit Isidorus. De ejus ergo positione ambigitur. Ortelius suspicatur *Tilemarchiam* Norvegiæ Regni tractum esse antiquorum Thulen. Atqui ex Isidoro Thule inter Septentrionem & Occidentem sita cum sit, alibi quærenda est. Plerique alii Islandiam volunt esse ipsissimam Thulen, à quibus tamen dissident, Saxo Grammaticus, Crantzius, Milius, Iovius. Caspar Peucerus libro de terræ dimensione autor est *Scetlandiam* vocari à nautis *Thilensell*; quod si ita est, merito cum Cambdeno dicere liceat, inventam Thulen. Certe Solinus eam juxta Britanniam ponit: *Multæ aliæ circum Britanniam insulæ, è quibus Thule ultima, in qua æstivo solstitio, Sole de Cancræ sidere faciente transitum, nox pæne nulla. Brumali solstitio dies adeo contractus, ut ortus juncti sint & occasus. Ultra Thulen pigrum est & concretum mare. Inde à Caledoniæ promontorio Thulen petentibus bidui navigatio est.* Quamvis autem Scetlandiæ Polus arcticus non ita attollatur, ut de Thule commentus est Pitheas Massiliensis apud Strabonem, tamen ut eam eandem cum Thule judicemus, faciunt 1. Nominis ante relati affinitas. 2. Poli elevatio cum Ptolemaica exacte consentiens. 3. Quod bidui navigatione à Caledoniæ promontorio distet, ex Solini descriptione. 4. Quod inter Septentrionalem & Occidentalem plagam sit interjecta, ut notavit Isidorus, hoc est, inter Norvegiam & Scotiam, quo loco eam quoque Saxo Grammaticus constituit. Postremo quod Bergorum littori sit opposita, ut voluit Mela; *Thule Bergorum littori opposita est, Grajis & nostris celebrata carminibus.* De Thule plura vide apud Fr. Petrarcham lib. 3, epist. 1.

[151]

**DESCRIPTIO
INSVLARVM
CIRCA SCOTIAM,**

EX CAMBDENO.

HEBRIDES.

Hinc [à Mannia scilicet] ad *The Mulle of Galloway* sive Novantum Promontorium, nisi exiguæ plane, nullæ occurrunt insulæ; sed hoc superato, in GLOTTA æstuario, sive *Dunbritton Frith*, GLOTTA insula eminet, cujus meminit Antoninus, nunc Scotis *Arran*, unde Comites *Arraniæ* in Scotia; & huic vicina est quæ olim *Rothesia*, nunc *Buthe*, à sacra cellula quam Brendanus posuit, (sic enim cellula Scotice dicitur.) Inde *Hellan*, olim *Hellan Leneow*, id est, ut interpretatur I. Fordonus, *Sanctorum insula*, & *Hellan Tinoc*, id est, *Insula porcorum*, in eodum sinu conspiciuntur. Sed de his jam prius dictum.

Extra sinum confertissimæ jacent insulæ, quas ipsi Scoti qui incolunt, *Inch-Gall*, id est, *Insulæ Gallecorum* fortasse; Angli & cæteri Scoti *The Westerne Iles*, id est, *Occiduæ Insulæ*; superioris ævi scriptores HEBRIDES; sed Ethicus antiquus *Beteoricæ*; & Giraldus alibi *Inchades & Leucades*, Plinius, Solinus, & Ptolemæus EBVDAS, *Hebudas*, & Εβυδαç, appellant. Nominis rationem elicere non possum, nisi ita dictas existimem, quod fruges hic non provenerint; prodit enim Solinus harum incolas fruges nescire, & pisce tantum, lacteque vivere; & *Eb eid* Britannice *sine frugibus* sonat. *Incolæ* (ut inquit ille Solinus) *nesciunt fruges, piscibus tantum & lacte vivunt. Rex unus est universis; nam quotquot sunt, omnes angusta interluvie dividuntur: Rex nihil suum habet; omnia universorum: ad æquitatem certis legibus stringitur: ac ne avaritia divertat à vero; discit pauperate justitiam, utpote cui nihil sit rei familiaris: verum alitur è publico. Nulla illi datur fæmina propria, sed per vicissitudines, in quamcunque commotus fuerit, usurariam sumit, unde ei nec votum, nes spes conceditur liberorum.*

Harum XLIV vulgus esse affirmat, cum multo sane sunt plures; triginta esse Plinius scripsit; sed quinque percenset Ptolemæus. Prima RICINA est, Plinio RICNEA, Antonino RIDVNA, nunc *Racline*, & *Riclina* in Antonino legendum puto, *cl* in *d* conjuncto temone facile transit. Insula hæc parva est objecta Hiberniæ, antiquis nota, quod ipso freto inter Hiberniam & Scotiam interponatur, nullo nomine hodie celebris, quam Scoto-hibernicorum strage, qui subinde occuparunt, & ab Anglis exturbati fuerunt. Proxima EPIDIUM est, quæ ex nomine, Epidiorum promontorio, & littori adjecisse conjicerem cum optimo Geographo Ger. Mercatore. Cumque in eo situ *Ila* Insula satis ampla, & campestri planitie ferax, conspicitur, hanc fuisse *Epidium*, aut *Epidiorum Insulam* dicam, nam Επιδίον alicubi legitur. Longa hæc XXIV milliaria, XVI lata, pecore, frumento, & cervorum gregibus adeo læta, ut Regi Insularum altera post *Manniniam* sedes fuerit, ut hodie *Mac Connellorum*, qui in hac ad *Dunyweg* suum habent castrum.

Inter *Ilam* & Scotiam *Iona* interjacet, Bedæ *Hy & Hu*, à Pictis Scotorum Monachis donata ob propagatum inter eos Euangelium, ubi Monasterium, Regum Scotiæ sepultura, & sanctorum virorum frequentia celebre, inter quos Columba Pictorum Apostolus primæ notæ fuit, à cujus cella insula etiam *Columb kill* appellatur, uti & vir ipse composito nomine *Columbkill* dictus fuit, testante Beda. Hic demum, ut aliqui volunt, Episcopalis sedes consituta erat in *Sodore* viculo, unde insulæ omnes *Sodorenses* etiam appellatæ fuerunt, quod in ejus diœcesi censetur. Inde MALEOAS est Ptolemæi, nunc *Mula*, cujus Plinius videtur meminisse, cum inquit *Reliquarum Mella XXV. mill. pass. amplior proditur*. Sic enim antiquissima Plinii æditio Venetiis concipit, ubi vulgatis legitur *Reliquarum nulla*. HEBVDA Orientalior nunc *Skie*, deinde Scotiæ littori longe obtenditur; & HEBVDA Occidentalior magis in Occasum divergens, nunc *Lewes*, cui præest *Mac-Cloyd*, & in antiquo Manniæ libro, *Lodhus* dicitur, monticulis prærupta, saxosa, & raro cultore, sed omnium amplissima, à qua exiguo Euripo *Eust* disjungitur. Cætera præter *Hyrtham* ignobiles sunt, aut saxis asperæ, aut cautibus inviæ, & vix virenti cespitè vestitæ: has tamen omnes velut imperii sui firmamentum numerata pecunia à Norvegis (ut diximus) coëmerunt Scoti, etsi minimum inde fructum percipiant; cum incolæ, antiqui scilicet Scoti, sive Hibernici, homines erectis animis, & projecta audacia, legum severitate, & judiciorum metu se illigari non patiantur. [152] Quod vero ad mores, cultum, & linguam spectat, à sylvestribus illis Hibernicis, de quibus egimus, ne tantillum

discrepant, ut facile unam eandemque esse gentem cognoscamus. Rerum in his potiuntur familiæ *Mac Conel*, *Mac Alen*, aliis *Maclen*, *Mac Cloyd de Lewis*, & *Mac Cloyd de Harich*. Longe autem potentissima est illa *Mac-Conellorum*, quæ genus jactat à Donaldò, qui regnante Iacobo tertio se *Regem Insularum* dixit, & in Scotiam nullo non crudelitatis genere effere grassatus est; quam tamen Iohannes filius proscriptus luit, coactus omnia sua Regis voluntati subdere, à quo prædia in *Cantir* accepit. Superiori seculo ex his floruit Donel *Gormey MacConell*, id est, *Cæruleus*, forte à veste cognominatus, cui natus Agnus *Mac-Conell*, & Alexander qui relicta sterili & jejuna *Cantira*, *Glinnes* in Hibernia invasit: Agnus *Mac Conell* pater fuit Iacobi *Mac-Conell* à Shano *O Neal* occisi, & *Surlei Boy* qui terrasin *Rowt*, in Hibernia beneficentia R. Elizabethæ accepit: Iacobo *Mac Conell* natus erat Agnus *Mac Conell*, de quo jam antea loquuti sumus, inter quem & *Mac Clen* odium immane tam penitus fuit insitum, ut nec vi communis sanguinis restinguere potuerit, quin cognato sanguine nefarie se contaminaverint.

ORCADES
&
SCHETLANDIA .

Ab Hæbudibus ad Ortum æstivum, si littora legas, ORCADES demum videas, nunc *Orkney*, XXX plus minus insulas interfuso Oceano discretas, quas ita appellat antiqua quædam membrana, quasi *Argat*, id est, ut ibi interpretatur, *supra Getas*: malim *supra Cat*, objacet enim *Cath* Regioni Scotiæ, quam ob promontorium *Cat-nesse* nunc appellitant, cujus incolæ¹²⁷ CARINI pro *Catini* perperam Ptolemæo nominari videntur. Solini ætate homine vacarunt, & junceis herbis inhorruerunt, nunc vero cultæ sunt, sed sine sylvis, hordei satis feraces, tritici, & arborum omnino indigæ. Ex his Pomonia Episcopali cathedra celebris, primaria est; à Solino POMONA *diutina* ob diei prolixitatem vocata, hodie *Mainland* incolis, quasi continens esset, Sede Episcopali in *Kirkwale* oppidulo, & duobus castris ornata. Stannique, & plumbi ferax. OCETIS etiam inter has à Ptolemæo recensetur, quam *Hethy* nunc dici conjectamus. An vero *Hey*, quæ inter has numeratur Plinii DVMNAM dicam, nondum statui. Certe si non sit, malim *Faire Ile*, id est, *Insula pulchra*, cujus oppidum quod habet unicum *Dumo* dicitur, *Dumnam* existimare, quam cum Becano *Wardhuys* in *Lappelandia* censere. Iulius Agricola classe primus Britanniam circumvectus, Orcadas ad id tempus incognitas invenit, domuitque, tantum abest ut Claudius devicerit, (quod Hieronymi Chronicis asseritur) ut Hadriani tempore Iuvenalis cecinerit:

— *Arma quid ultra*

Littora Iuvernæ promovimus, & modo captas

Orcades, & minima contentos nocte Britannos?

Deinde vero cum Romanorum concideret in Britannia imperium, Pictorum sedes fuerunt, & Claudianus Poëtica lusit:

— *Maduerunt Saxone fuso*

Orcades.

Ninnius etiam prodit Octham & Ebissum Saxones, qui Britannis meruerunt, cum VL *Cyulis*, id est, Myoparonibus circa Pictos navigasse, & Orcades devastasse. Postea in Norvegorum potestatem devenerunt, (unde & Gothice loquuntur incolæ) cessione Donaldi *Ban*, qui post obitum fratris Malcolmi *Can-Mor* Regis Scotorum, exclusis nepotibus, regnum invaserat, ut eorum ope in concepto scelere sublevaretur; tenueruntque Norvegi ad annum Salutis M CC LXVI: tunc enim Magnus ejus nominis quartus, Rex Norvegiæ, bellis à Scoto attritus, Alexandro III Regi Scotorum ex pactis reddidit, easdemque Regi Roberto *Brus* anno M CCC XII confirmavit Haquinus Rex Norvegorum. Demumque anno M CCC LXVIII omni jure suo pro se & successoribus Christianus Primus Rex Norvegiæ & Daniæ cum filiam in uxorem daret Iacobo Tertio, Regi Scotorum renunciavit, jusque suum omne in generum atque successores

¹²⁷ i.e. incolæ

transtulit; ad solidius etiam firmamentum Pontificis Romani accessit confirmatio.

Comites Orcadum antiquiores ut taceam, qui etiam jure hæreditario *Cathnessiæ*, & *Stratherniæ* Comitatus consequuti sunt, tandem per hæredem fœmellam titulus Orcadum ad Guilielmum de *Sancto Claro*, sive *Sent-cler* devenit, & Guilielmus Quartus ex hac stirpe Comes dictus *Prodigus*, qui patrimonium effudit, ex hac stirpe fuit Comes postremus. Posteriores tamen honore Baronem *Sen-cler* ad hæc usque tempora floruerunt. *Cathnessiæ* autem titulus in posteris fratris ejus etiamnum permanet. Nostra autem memoria delatus erat honorarius hic titulus Comitum Orcadum & Domini *Schetlandiæ*, Roberto filio naturali Regis Iacobi Quinti, eodemque filius ejus Patricius *Steward* hodie lætatur.

Ultra Orcades, & supra Britanniam, antiquus ille in Horatium Commentator Fortunatas insulas locat, ubi nullos nisi pios & justos habitare scripserunt, suisque carminibus loci amœnitatem & fertilitatem celebrant Græci, Elisios campos appellantes. Sed de his Fortunatis insulis aliud fabulosi Græculi Isacii Tzetzis ex suis ad Lycophronem notis (si placet) [153] accipe. *In Oceano est Britannia Insula, inter Occidentalem Britanniam, & Thulem Ortum spectantem, Illuc ajunt mortuorum animas transportari, nam in littore Oceani, in quo est Britannia Insula, piscatores habitant, subditi quidem Francis, tributum vero illis non pendentes, eò quod transmittant mortuorum animas, ut ajunt. Illi enim discedentes, domi circa vesperam dormiunt, pulsantes vero paulo post, quosdam in janua sentiunt, & vocem audiunt illos ad opus vocantem. Surgentes porro, ad littus accedunt, ignorantes quæ illos ducat necessitas, videntque naves præparatas, sed non suas, & vacuas hominibus, quas ingressi remos movent, & pondus navium sentiunt, ac si hominibus oneratae essent, sed neminem vident. Impetu deinde uno in Britanniam insulam perveniunt, quum vix alias suis navibus usi, unius noctis & diei navigatione illuc perveniant. Quum vero in insulam pervenerint, rursus neminem vident, sed vocem audiunt recipientium illos qui in navibus sunt, illosque numerantium ex genere patris ac matris, præterea secundum dignitatem, artem, & nomen singulos vocantium. Cæterum illi exonerata nave, rursus uno impetu domum revertuntur. Hinc multi existimant ibi esse Beatorum insulas.* Ejusdem etiam farinæ videatur Poëticus ille Geographus, cujus Muretus in Variis Lectionibus meminit, qui prodidit C. Iulium Cæsarem eo aliquando una triremi cum centum hominibus delatum: cumque incredibili loci amœnitate captus, sedes ibi capere vallet, ab illis εἰδέσιν, id est, invisibilibus incolis invitum & reluctantem ejectum esse. Quinque dierum & noctium navigatione ab Orcadibus THVLE à Solino statuitur. Insula si qua alia Poëtis celebratissima, cum disjunctissimum aliquid innuerent, quasi totius orbis remotissima; hinc Virgilius, *Tibi serviat ultima Thule*. Seneca, *Terrarum ultima Thule*. Juvenalis, *De conducendo loquitur jam Rhetore Thule*. Claudianus, *Thulem procul axe remotam, & alibi, Ratibus impervia Thule*. Statius, *Ignoram vincere Thulem*. Et Ammianus Marcellinus quasi Adagii loco usurpat, *Etiam si apud Thulem moraretur*: ut cætera omittam. Hoc tamen adnotasse liceat, Thulem pro Britannia à Statio illo istis in versibus usurpari: *Cærus haud aliter cum dimicat incola Thules,*

Agmina falcifero circumvenit acta covino.

Et in illo Sylvarum videtur,

— *refugio*¹²⁸ *circumsona gurgite Thule.*

Nomen traxisse scribet Suidas, à Thule Rege Ægyptio, Isidorus à Sole, Reynerus Reneccius à Saxonica dictione *Tell*, id est, *limes*, quasi Spentriones & Occidentis limes fuerit. Verumenimvero an Thule aliqua fuerit, dubitat Sinesius, & nusquam comparere scribit Giralduus noster, ancipitique de ea sententia distrahuntur doctores. Plerique *Islandiam* cælo rigenti & perpetua hyeme damnatam Thulen olim vocatam asseruerunt: his tamen Saxo Grammaticus, Crantzius, Milius, Iovius, Peucerus refragantur. Nec me latet vastissimam illam regionem Scandiam sub Thules nomine à Procopio describi. At si verum

¹²⁸ i.e. *refugio*

sit quod doctissimus Gaspar Peucerus libro de Terræ dimensione retulit, *Schetlandiam* nautis *Thilensell* vocari, (nec ejus fidem imminuere ausim) sane Thule inventa, & res jam tandem confecta. Hæc enim *Schetlandia* est insula aliis exiguis coronata sub imperio Scotorum, frigore obrigens, & undique procellis exposita, cujus incolis, perinde ut *Islandiæ*, piscis exsiccatus & contusus pro farre est. Et quanquam huic Polus Arcticus non ita attollitur, ut diem perpetuum sex menses habeat, quod de Thule Pithæas Massiliensis à Strabone juste notatus finxit, nec enim hoc *Islandiæ* ipsi contingit, ubi perpetua quasi hyems, & fere rigor intolerabilis sedet. Vt *Schetlandiam* tamen Thulem fuisse quis existimet, facit primum situs apud Ptolemæum: LXIII enim grad. ab Æquinoctiali definita est, ut apud illum Thule, tum quod inter Norvegiam & Scotiam interjacet, ubi Saxo Grammaticus Thulen ponit, inde quod bidui navigatione à Calidoniæ promontorio, sive *Cathnes* abest, qua distantia Thulen ponit Solinus, & Tacitus dicit *Thulen* dispectam fuisse Romanis Britannium per Orcadas circumnavigantibus. Postremo quod Bergarum Norvegiæ littori apposita sit, quo loci Thulem posuit Mela, apud quem *Belgarum littori*, corrupte legitur pro *Bergarum*. *Bergæ* enim urbs Norvegiæ Schetlandiæ objacet, & Plinius BERGOS hoc tractu nominat, quam non dubito esse regiunculam illam, in qua Bergæ florent, ut *Norway*, Plinii esse NERIGON nemo inficias ibit. Sed de hac Thule satis, quam nix & hiems antiquis (ut ait ille) abdidit, & sane nobis: nec quis eorum certo dixerit quamnam Septentrionalium insularum innuerint, cum Thulen ita celebrarint. De dierum longitudine in ignota illa insula cum de Britannia egerit, hos è Dionysio versus transtulit Festus Avienus:

*Longa dehinc celeri si quis rate marmora currat,
Inveniet vasto surgentem gurgite Thulen,
Hic cum plaustra poli tangit Phæbeius ignis,
Nocte sub inlustri rota Solis fomite flagrat
Continuo, clarumque diem nox æmula ducit.*

Quod Pomponius Mela etiam annotavit. *Thule Belgarum littori opposita est Grajis & nostris celebrata carminibus, in ea quod Sol longe occasurus exurgit, breves utique noctes sunt, sed per hyemem ut alibi obscuræ, æstate lucidæ, quod per id tempus jam se altius evehens, quanquam ipse non cernatur, vicino tamen splendore proxima illustrat: per solstitium vero nullæ, quod tum manifestior, non fulgorem modo, sed sui quoque partem maximam ostendat.*

Supra has insulas mare Pigrum, Concretum, & Glaciale dicitur, quod asperum fit ob glaciei conglomerationes, & vix ratibus pervium. [154] CRONIVM etiam antiquis appellatur à Saturno, quod in insula hîc quapiam Britannica, ut refert Plutarchus, fabulantur Saturnum in profundo pumicis aurei antro dormientem teneri, illi etiam arctissimum esse somnum à Iove pro vinculo immisum, aves ambrosiam afferre, cujus odore totus locus fragrat, dæmonas famulos ei multos additos esse, à quibus observatur, à quibus ei ministratur, & servitur. Qua fabella, ni fallor, metallorum venas, quibus Saturnus præest, his insulis latere subindicatur, quæ tamen exercendis fornacibus lignorum inopia damnatæ sunt.

Infra vero *Thulen* ad Austrum, Germanicum mare diffunditur, in quo septem ACMODAS, Mela HAEMODES vocat, spargi Plinius asserit; sed cum has Daniae constet esse insulas in sinu Codano, *Lelant*, *Fuynen*, *Laglant*, *Muen*, *Falstor*, *Leyland*, & *Femerem*, non est cur illis immorer, uti nec in GLESSARIA, sive ELECTRIDA, sic dicta, ob electrum ibi è mari ejectum, quod Sotacus credidit ex arboribus in Britannia effluere. Cum autem Germani antiqui electra *Glesse* vocarint, *Lesse* insulam ad *Scagen* Daniae promontorium, GLESSARIAM olim dictam fuisse cum eruditissimo viro Erasmo Michaele Læto lubens existimo.

In ipso autem mari & autem Germanico, qua Britanniam alluit, admodum raræ comparent insulæ, nisi quæ sunt in freto Edenburgensi, *May* scilicet, *Basse*, *Keth*, & *Inche Colme*, id est, *Columbæ Insula*.

FINIS.